

Sociaal en Cultureel Planbureau

Jaarrapport integratie 2013

Participatie van migranten op de arbeidsmarkt

Jaarrapport integratie 2013

Jaarrapport integratie 2013

Participatie van migranten op de arbeidsmarkt

Willem Huijnk
Mérove Gijsberts
Jaco Dagevos

Sociaal en Cultureel Planbureau
Den Haag, februari 2014

Het Sociaal en Cultureel Planbureau is ingesteld bij Koninklijk Besluit van 30 maart 1973.

Het Bureau heeft tot taak:
a wetenschappelijke verkenningen te verrichten met het doel te komen tot een samenhangende beschrijving van de situatie van het sociaal en cultureel welzijn hier te lande en van de op dit gebied te verwachten ontwikkelingen;
b bij te dragen tot een verantwoorde keuze van beleidsdoelen, benevens het aangeven van voor- en nadelen van de verschillende wegen om deze doeleinden te bereiken;
c informatie te verwerven met betrekking tot de uitvoering van interdepartementaal beleid op het gebied van sociaal en cultureel welzijn, teneinde de evaluatie van deze uitvoering mogelijk te maken.

Het SCP verricht deze taken in het bijzonder bij problemen die het beleid van meer dan één departement raken.
De minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport is als coördinerend minister voor het sociaal en cultureel welzijn verantwoordelijk voor het door het SCP te voeren beleid. Over de hoofdzaken hiervan heeft hij/zij overleg met de minister van Algemene Zaken; van Veiligheid en Justitie; van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties; van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap; van Financiën; van Infrastructuur en Milieu; van Economische Zaken; en van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

SCP-publicatie 2014-02
Zet- en binnenwerk: Textcetera, Den Haag
Figuren: Mantext, Moerkapelle
Vertaling samenvatting: Julian Ross, Carlisle, Engeland
Omslagontwerp: bureau Stijlzorg, Utrecht
Omslagfoto: David Rozing | Hollandse Hoogte

ISBN 978 90 377 0697 0
NUR 740

Sociaal en Cultureel Planbureau
Rijnstraat 50
2515 XP Den Haag
(070) 340 70 00
www.scp.nl
info@scp.nl

De auteurs van SCP-publicaties zijn per e-mail te benaderen via de website. Daar kunt u zich ook kosteloos abonneren op elektronische attendering bij het verschijnen van nieuwe uitgaven.

Inhoud

Voorwoord

De internationale economische crisis drukt een zware stempel op de arbeidsmarkt. De werkloosheid is de laatste jaren bijvoorbeeld fors gestegen. Economische tegenspoed treft niet alle groepen even hard. Dit *Jaarrapport integratie 2013* laat zien dat migranten vaak tijdelijke aanstellingen hebben in conjunctuurgevoelige sectoren en daardoor een groot risico lopen om hun baan te verliezen. Onder jongeren uit migrantengroepen is de werkloosheid hoog.
In dit jaarrapport staat daarom de participatie van migranten op de arbeidsmarkt centraal. Aan de hand van uiteenlopende indicatoren schetsen we een zo actueel mogelijk beeld van de arbeidsmarktpositie van migrantengroepen, met specifieke aandacht voor jongeren en vrouwen. De leidende vraag is in hoeverre door de economische crisis de positie van migranten is verslechterd en de afstand tot autochtone Nederlanders is vergroot. Een belangrijke plaats is daarnaast ingeruimd voor de verklaring van verschillen tussen migranten en autochtonen.

Dit jaarrapport is de veertiende aflevering in een reeks van door het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) vervaardigde rapportages over migrantengroepen. Sinds 1993 wordt een overzicht gegeven van de positie van migranten in onze samenleving op diverse terreinen (tot de aflevering van 2003 onder de naam *Rapportage minderheden*). Dit jaarrapport wijkt met de focus op de participatie op de arbeidsmarkt af van eerdere edities, waarin aandacht werd besteed aan uiteenlopende maatschappelijke terreinen.

Het onderzoek is uitgevoerd op verzoek van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, directie Integratie en Samenleving. Drs. Arjen Verweij begeleidde de totstandkoming van de rapportage vanuit het ministerie. Wij danken hem voor de deskundige wijze waarop hij dat heeft gedaan. Naast medewerkers van het SCP hebben ook gastauteurs van andere instituten hoofdstukken geschreven. Het gaat om het hoofdstuk over de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt, dat is geschreven door medewerkers van het ROA (hoofdstuk 5) en het hoofdstuk over veranderingen in de gezinssituatie en de relatie met de arbeidsmarktpositie dat in samenwerking met een auteur van het CBS is vervaardigd (hoofdstuk 6). Wij zijn de gastauteurs zeer erkentelijk voor hun bijdrage.

Prof. dr. Kim Putters
Directeur Sociaal en Cultureel Planbureau

Samenvatting, conclusies en beleidsimplicaties

Jaco Dagevos, Willem Huijnk en Mérove Gijsberts

De arbeidsmarktpositie van migrantengroepen in tijden van economische recessie

In de afgelopen vijftien jaar is intensief en vaak op het scherpst van de snede debat gevoerd over de integratie van migrantengroepen. Daarbij ging het doorgaans over de sociaal-culturele kant van integratievraagstukken, onder meer tot uiting komend in vragen over mate en betekenis van culturele verschillen, de rol van de islam daarin en de interetnische contacten en verhoudingen. Ook de beleidsdiscussie stond in de laatste jaren sterk in het teken van de sociaal-culturele integratie. Dat is een belangrijk verschil met de jaren tachtig en negentig van de vorige eeuw, toen integratie vooral werd gekoppeld aan achterstanden in het onderwijs en op de arbeidsmarkt. Deze onderwerpen zijn op de achtergrond geraakt. Vanwege de economisch ongunstige situatie in de afgelopen jaren is het de vraag of dit terecht is. Er zijn duidelijke signalen dat het hierdoor met de arbeidsmarktpositie van migrantengroepen de verkeerde kant opgaat. Om hier een goed beeld van te krijgen is besloten om dit Jaarrapport integratie geheel te wijden aan de arbeids- en inkomenspositie van migrantengroepen. Daarin verschilt dit rapport van eerdere jaarrapporten, waarin steeds aandacht werd besteed aan verschillende domeinen, zoals onderwijs, criminaliteit, wonen en de sociaal-culturele positie.

Kader S.1 Beroepsbevolking, werkloosheid en nettoparticipatie

De werkzame en de werkloze beroepsbevolking vormen samen de beroepsbevolking (15-65 jaar). Personen met een baan van ten minste twaalf uur per week worden tot de werkzame beroepsbevolking gerekend. De werkloze beroepsbevolking bestaat uit personen die geen baan van ten minste twaalf uur hebben, maar wel actief op zoek zijn naar zo'n baan en daarvoor beschikbaar zijn. Het *werkloosheidspercentage* geeft aan welk deel van de beroepsbevolking tot de werkloze beroepsbevolking wordt gerekend. De *nettoparticipatie* geeft aan welk deel van de totale bevolking tussen de 15 en 65 jaar tot de werkzame beroepsbevolking hoort.

De niet-beroepsbevolking bestaat uit alle personen tussen de 15 en 65 jaar die geen baan hebben van ten minste twaalf uur en niet actief op zoek zijn naar een dergelijke baan. Deze groep is divers. Arbeidsongeschikten, personen die niet werken vanwege zorg voor gezin of huishouden, en scholieren of studenten vallen hier vaak onder, ten minste voor zover zij geen werk hebben (voor ten minste 12 uur per week) en daar niet actief naar op zoek zijn. Voor het bepalen van de werkloosheid blijven personen die niet tot de beroepsbevolking horen, buiten beschouwing.

Werkloosheid

Hoge werkloosheid onder migrantengroepen, 28% van de jongeren werkloos

De werkloosheid van niet-westerse migranten lag in 2012 ruim drie keer zo hoog als die van autochtone Nederlanders (tabel S.1). Van de niet-westerse migranten is 16% werkloos, tegen 5% van de autochtone Nederlanders. De jeugdwerkloosheid is nog beduidend hoger. Meer dan een kwart (28%) van de niet-westerse jongeren (15-24 jaar) is werkloos. Bij de autochtone Nederlanders is één op de tien jongeren werkloos. De jeugdwerkloosheid ligt bij de verschillende migrantengroepen tussen de 25% en 29%, behalve bij de Marokkaanse Nederlanders, van wie 37% werkloos is. De werkloosheid onder de tweede generatie is hoger dan onder de eerste generatie, met de Antilliaanse groep als uitzondering. De werkloosheid van niet-westerse vrouwen (16%) ligt op het zelfde niveau als van niet-westerse mannen (15%). De werkloosheid is naar verhouding laag bij Turks-Nederlandse mannen (12%) en Surinaams-Nederlandse vrouwen (13%).
De cijfers over het tweede kwartaal 2013 sluiten aan bij de ontwikkelingen in de laatste jaren: de werkloosheid van de niet-westerse migranten is verder opgelopen tot 17,8%. De werkloosheid is veruit het hoogst in de Somalische groep: 37% van de beroepsbevolking in deze groep is werkloos (cijfers 2012). De werkloosheid bij de Afghaanse Nederlanders bedraagt 21% en bij de Iraakse Nederlanders 20%. Van de Iraanse Nederlanders die deel uitmaken van de beroepsbevolking is 13% werkloos.

Tabel S.1
Werkloze beroepsbevolking, grote migrantengroepen, geslacht, leeftijd, generatie, 2012 (in procenten)

	Turks	Marokkaans	Surinaams	Antilliaans	overig niet-westers	niet-westers totaal	autochtoon
totaal	15	20	14	16	15	16	5
mannen	12	19	15	17	15	15	5
vrouwen	18	21	13	16	15	16	5
15-24 jaar	26	37	27	29	25	28	10
25-44 jaar	12	16	15	15	15	15	4
45-64 jaar	15	16	9	12	11	11	5
1e generatie	12	17	12	19	15	15	-
2e generatie	18	25	18	12	13	18	-

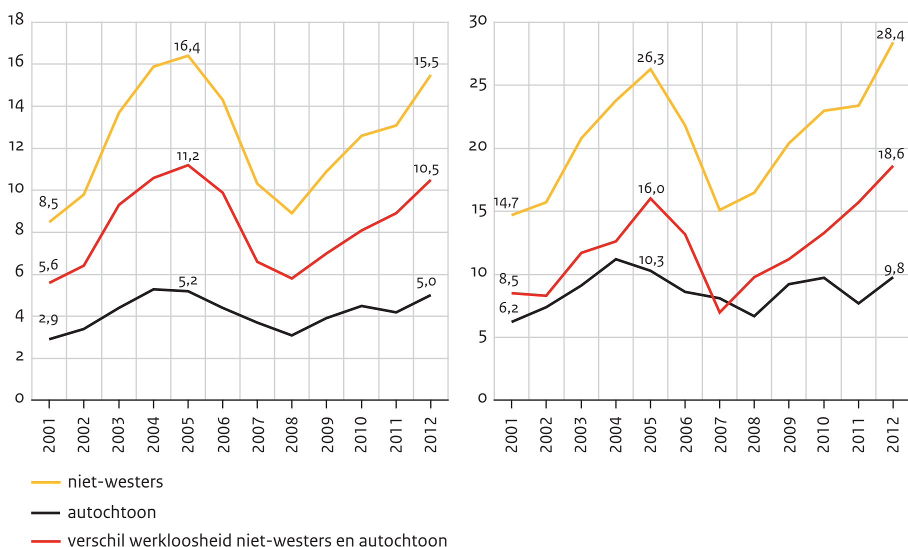
Bron: CBS (EBB'12)

Door snel stijgende werkloosheid neemt achterstand ten opzichte van autochtonen toe

De huidige recessie treft niet-westerse migranten zwaarder dan autochtonen. Bij de niet-westerse migranten is de werkloosheid sinds 2008 sterk opgelopen van 9% naar 16% in 2012. In de afgelopen vijf jaar is de jeugdwerkloosheid (15-24 jaar) bij migranten bijna verdubbeld, van 15% naar 28% in 2012. Zo hoog is de jeugdwerkloosheid bij migrantengroepen deze eeuw niet geweest. Ook onder autochtonen neemt deze toe, maar minder snel dan bij de jongeren uit migrantengroepen. Het verschil tussen migrantengroepen en autochtonen is daardoor vergroot, migranten worden harder geraakt door de economische teruggang (figuren S.1a en S.1b).

Figuur S.1

Werkloze beroepsbevolking niet-westerse migranten en autochtone Nederlanders, totale groep (figuur S.1a) en jongeren van 15-24 jaar (figuur S.1b), 2001-2012 (in procenten en verschil in procentpunten)

Bron: CBS (EBB'01-'12)

Schoolverlaters uit migrantengroepen vaker werkloos

Het beeld dat jongeren uit migrantengroepen vaker werkloos zijn dan autochtone jongeren zien we ook bij de schoolverlaters terug. Van de niet-westerse migranten is anderhalf jaar na afronding van het mbo 19% werkloos; tegenover 5% van de autochtone Nederlanders (cijfers 2010-2012). De 'overige niet-westerse migranten' (23%) en de Marokkaanse Nederlanders (21%) zijn relatief het vaakst werkloos.

Bij afgestudeerden uit het hoger onderwijs zien we hetzelfde beeld. Anderhalf jaar na afstuderen is onder de hbo-afgestudeerden 15% van de niet-westerse groep werkloos,

tegen 6% van de autochtonen. Onder de wo-afgestudeerden van niet-westerse herkomst ligt de werkloosheid met 10% lager, maar dit is nog steeds het dubbele van de werkloosheid onder autochtone wo'ers (5%). Turks- en Marokkaans-Nederlandse afgestudeerden in het hoger onderwijs zijn vaker werkloos dan afgestudeerden van Surinaamse en Antilliaanse origine.

Niet-westerse voortijdig schoolverlaters kwetsbaar op de arbeidsmarkt

Voortijdig schoolverlaters hebben het voortgezet onderwijs verlaten zonder diploma op minimaal havo, vwo of mbo-2, en zijn daarmee niet in het bezit van een startkwalificatie. Uit onze gegevens blijkt dat een aanzienlijk deel (een derde) van de voortijdig schoolverlaters ongeveer anderhalf jaar na uitval aangeeft weer bezig te zijn met een opleiding of training. Met uitzondering van de Turkse Nederlanders, ligt het aandeel voortijdig schoolverlaters dat terugkeert in het onderwijs, iets hoger onder de niet-westerse migranten dan onder de autochtonen. Vooral Antilliaanse Nederlanders van de eerste generatie (50%) keren relatief vaak in het onderwijs terug.
Voor degenen die niet terugkeren in het onderwijs, zijn de kansen op de arbeidsmarkt klein. Van de niet-westerse VSV'ers is 38% werkloos. Met name voortijdig schoolverlaters van Marokkaanse origine zijn zeer vaak werkloos (59%). Van de Antilliaanse voortijdig schoolverlaters uit het mbo is 41% werkloos, onder de Turks-Nederlandse schoolverlaters is dit 35% en bij Surinaamse Nederlanders gaat het om een werkloosheidspercentage van 27, tegen 18% van de autochtone voortijdig schoolverlaters uit het mbo.
Overigens is het voortijdig schoolverlaten onder migrantenjongeren in de laatste jaren gedaald (van ruim 52.000 in het schooljaar 2005/'06 tot ruim 36.000 in het schooljaar 2011/'12). Kijken we naar de omvang van de herkomstgroepen onder de schoolverlaters, dan verlieten in het schooljaar 2011/'12 bijvoorbeeld circa 2100 schoolverlaters van Marokkaanse herkomst voortijdig het onderwijs.

Niet-westerse mbo-BOL'ers hebben wat vaker moeite met vinden van een stage

Van de niet-westerse mbo'ers in de Beroepsopleidende Leerweg (BOL) heeft 21% problemen ervaren bij het vinden van een stage, tegen 15% van de autochtone leerlingen. Marokkaanse Nederlanders geven het vaakst aan dat ze problemen hebben ervaren bij het vinden van een stage (24%), de Surinaamse Nederlanders rapporteren dit probleem het minst (17%). De verschillen tussen autochtonen en niet-westerse mbo'ers zijn tussen 2004 en 2012 kleiner geworden.

Crisis slaat harder toe onder niet-westerse gediplomeerden in mbo en hbo

In het mbo en het hbo loopt de werkloosheid onder niet-westerse migranten sneller op dan onder autochtone afgestudeerden. De economische situatie maakt het voor niet-westerse schoolverlaters moeilijker om een baan te vinden dan voor autochtone afgestudeerden, ook als ze een diploma in het hoger onderwijs hebben behaald.

Ook bij gelijke kenmerken zijn migranten(jongeren) vaker werkloos

Een voor de hand liggende verklaring voor de hogere werkloosheid onder migrantengroepen is het lagere opleidingsniveau en het grotere aantal jongeren binnen deze

groepen. Opleidingsniveau speelt zeker een rol; onder hoger opgeleide migranten is de werkloosheid lager dan bij lager opgeleiden. Ook de ongunstige positie van voortijdig schoolverlaters die niet terugkeren naar het onderwijs, onderstreept het belang van een opleiding. Toch verklaren verschillen in opleidingsniveau en andere kenmerken (opleidingsrichting, leeftijd, woonregio, werkloosheidsgeschiedenis, afstudeercijfers) maar heel beperkt het verschil in werkloosheidspercentage onder migranten en autochtonen. In dit jaarrapport zijn diverse analyses uitgevoerd: voor de totale groep, voor jongeren en voor recentelijk afgestudeerden van het mbo en hoger onderwijs. Al deze analyses laten zien dat het merendeel van de verschillen onverklaard blijft. Dit betekent dus dat bij gelijke kenmerken migranten vaker werkloos zijn dan autochtone Nederlanders. Die kloof heeft met andere, niet in deze analyses opgenomen, kenmerken te maken. Te denken valt aan minder intensief en minder effectief zoekgedrag van migranten(jongeren) en aan discriminatie.

Betaald werk

Van de niet-westerse bevolking (15-65 jaar) heeft iets meer dan de helft (53%) betaald werk. Bij de autochtone Nederlanders is de zogenoemde nettoparticipatie beduidend hoger (70%). Van de grote niet-westerse migrantengroepen is de nettoparticipatie bij de Marokkaans-Nederlandse groep het laagst (46%) en bij de Surinaams-Nederlandse groep het hoogst (61%). Van de niet-westerse mannen heeft 60% een baan. Minder dan de helft van de niet-westerse vrouwen heeft een baan (46%). Bij de vrouwen van Turkse (40%) en vooral Marokkaanse (35%) komaf ligt dit aandeel nog een stuk lager. De nettoparticipatie van Surinaams-Nederlandse vrouwen (59%) is niet veel lager dan die van de autochtone vrouwen (tabel S.2).

Tabel S.2
Werkzame beroepsbevolking (nettoparticipatie: betaald werk ten minste twaalf uur per week) van de grote migrantengroepen, totaal en naar geslacht, 2012 (in procenten)

	Turks	Marokkaans	Surinaams	Antilliaans	overig niet-westers	niet-westers totaal	autochtoon
totaal	52	46	61	57	52	53	70
mannen	64	56	64	60	58	60	76
vrouwen	40	35	59	53	45	46	63

Bron: cbs (ebb'12)

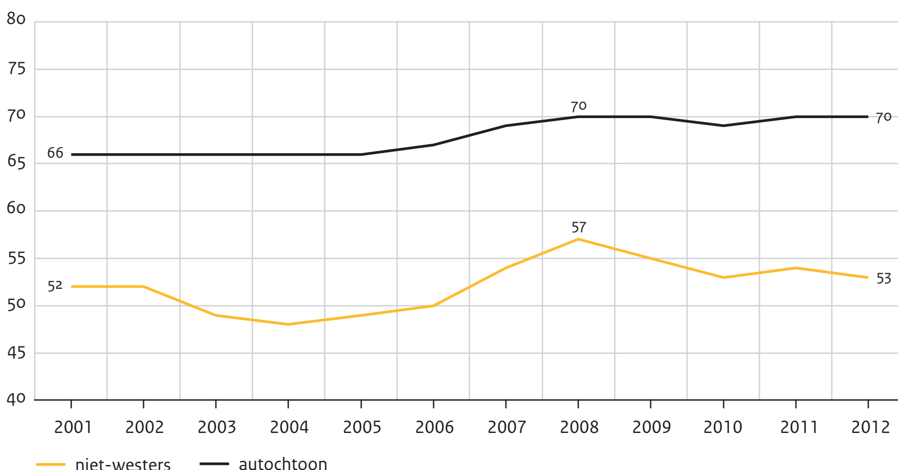
Van de Somalische groep heeft slechts 26% betaald werk. Bij de Afghaanse migranten is dit 42%, bij de Iraakse 39%. Deze vluchtelingengroepen hebben dus een zeer grote achterstand op de arbeidsmarkt. Met een nettoparticipatie van 60% doet de Iraanse groep het duidelijk beter, dit cijfer is vergelijkbaar met de Surinaamse groep.

Arbeidsparticipatie migrantengroepen loopt terug door de economische crisis

De nettoparticipatie van niet-westerse migranten is sinds het begin van deze eeuw nauwelijks toegenomen. In 2001 had 52% betaald werk, in 2012 was dit 53%. Sinds 2008 is bij de niet-westerse migranten de nettoparticipatie met 4 procentpunten afgenomen. Het aandeel met betaald werk is in deze periode bij de autochtone Nederlanders stabiel gebleven. In de afgelopen (crisis)jaren is het verschil tussen autochtone Nederlanders en migranten dus weer groter geworden (figuur S.2).

Figuur S.2

Nettoparticipatie van niet-westerse migranten en autochtone Nederlanders, 2001-2012 (in procenten)

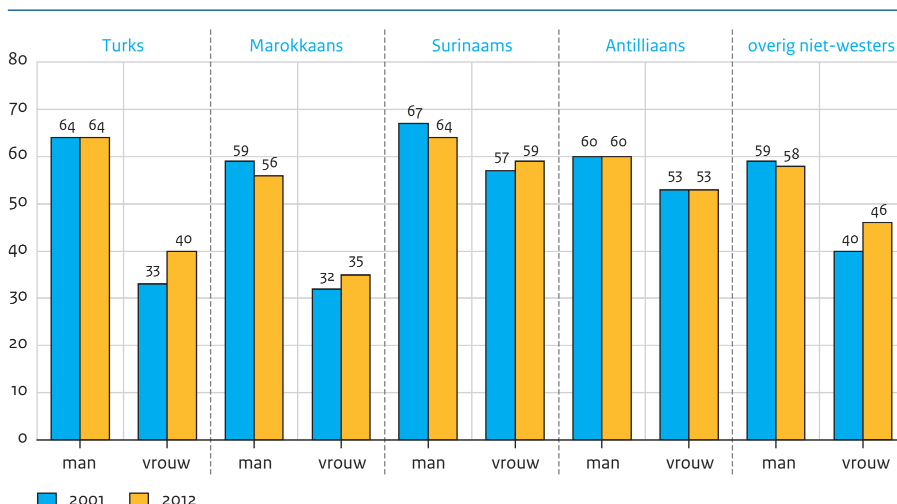
Bron: CBS (EBB'01 -'12)

Arbeidsparticipatie van vrouwen neemt toe

Tussen 2001 en 2012 is de nettoparticipatie van vrouwen toegenomen en van mannen gedaald. In 2001 had 42% van de niet-westerse vrouwen een betaalde baan, in 2012 gold dit voor 46% van de niet-westerse vrouwen. In dezelfde periode is het aandeel niet-westerse mannen met betaald werk gedaald van 62% naar 60%. (Bij autochtone Nederlanders zien we ook dat de participatie van mannen is gedaald – van 78% naar 76% – en bij vrouwen is toegenomen – van 53% in 2001 naar 63% in 2012.)
De participatie van vrouwen is, met uitzondering van de Antilliaanse groep, onder alle migrantengroepen toegenomen (figuur S.3). Deze toename was het sterkst bij de vrouwen van Turkse en overige niet-westerse herkomst.

Figuur S.3

Nettoparticipatie van niet-westerse migranten naar geslacht, 2001 en 2012 (in procenten)

Bron: CBS (EBB'01 en EBB'12)

Migrantenjongeren overwegend in flexibele arbeidsrelaties

Ruim een kwart (28%) van de niet-westerse werknemers heeft een flexibele baan, tegen 17% van de autochtone Nederlanders. De grote vier migrantengroepen zijn minder afhankelijk van flexibele arbeidsrelaties dan de vluchtelingengroepen. Jongeren zijn vaak aangewezen op flexibele banen. Dit geldt voor meer dan de helft van de autochtone jongeren en ruim twee op de drie jonge niet-westerse migranten. Bij jonge Turkse en Surinaamse Nederlanders is dit zelfs driekwart.
Het aandeel migranten met flexibele banen is vrij stabiel. Bij autochtone Nederlanders is het aandeel flexibele arbeidsrelaties tussen 2001 en 2012 wel toegenomen. Het verschil tussen niet-westerse migranten en autochtone Nederlanders is op dit punt dus in de loop van de jaren verminderd. Het aandeel niet-westerse jongeren met een flexibele arbeidsrelatie is in de periode 2001-2012 sterk toegenomen. In 2001 was iets meer dan helft van de niet-westerse jongeren werkzaam in een flexibele baan, tegen ruim twee derde in 2012. Ook bij autochtone jongeren zien we overigens een sterke stijging, van 33% naar 54%.

Ook afgestudeerde migrantenjongeren vaak aangewezen op flexibele banen

Dat jongeren uit migrantengroepen vaak zijn aangewezen op de flexibele schil van de werkgelegenheid, blijkt ook uit de bevindingen van onderzoek onder recent afgestudeerden uit het mbo- en hoger onderwijs. Anderhalf jaar na afstuderen hebben mbo'ers van niet-westerse herkomst vaker een tijdelijk contract dan autochtone mbo'ers. Bij Marokkaanse Nederlanders met een mbo-diploma is het verschil het grootst: 51% van de werkenden heeft anderhalf jaar na het afstuderen een tijdelijk contract (36% onder

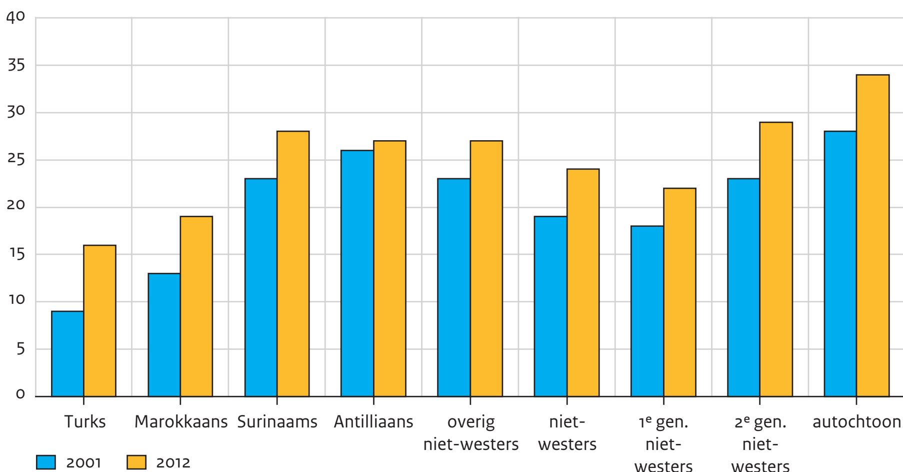
autochtonen). De Surinaamse Nederlanders verschillen nauwelijks van de autochtonen (38% heeft een tijdelijk contract).
Ook onder afgestudeerden in het hoger onderwijs hebben migrantenjongeren vaker een tijdelijke baan dan autochtone jongeren, maar de verschillen zijn minder groot dan bij de mbo-afgestudeerden.
In de laatste jaren is het aantal tijdelijke contracten onder recent afgestudeerden sterk toegenomen, met name onder de afgestudeerden van het mbo-BOL (een verdubbeling in tien jaar tijd). Het aandeel tijdelijke contracten ligt structureel hoger onder niet-westerse migranten dan onder de autochtonen en stijgt onder niet-westerse migranten ook sneller in een laagconjunctuur. Het aandeel tijdelijke contracten is zowel voor autochtone als niet-westerse gediplomeerden in het hoger onderwijs de laatste jaren sterk toegenomen. Onder de hbo-gediplomeerden is deze trend al zichtbaar sinds 2001/'02 en bij wo-gediplomeerden is sinds 2007/'08 sprake van een stijgende trend. Tussen hoger opgeleide autochtone en migrantenjongeren zijn er geen noemenswaardige verschillen in de toename van het aandeel in tijdelijke banen.

Beroepsniveau migrantengroepen stijgt

Niet-westerse migranten zijn vaker werkzaam in elementaire en lagere beroepen (42%) en minder vaak in hogere en wetenschappelijke beroepen (24%) dan autochtone Nederlanders (respectievelijk 28% laag niveau en 34% hoog niveau). Het opleidingsniveau is een belangrijke factor die de verdeling over de beroepsniveaus beïnvloedt. Onder de Surinaamse, Antilliaanse en – in het bijzonder – Iraanse groep is het aandeel werkenden in de hogere beroepsniveaus dan ook aanzienlijk. De Turkse en Marokkaanse Nederlanders en de overige vluchtelingengroepen oefenen relatief vaak een functie uit op een laag niveau.
Voor alle groepen geldt dat het aandeel personen in hogere en wetenschappelijke beroepen tussen 2001 en 2012 is toegenomen. We zien geen duidelijke relatie met de conjunctuur en de huidige crisis. De ontwikkeling naar steeds hogere functies van migranten heeft zich relatief gezien het sterkst voorgedaan bij de Turkse en Marokkaanse Nederlanders. Interessant is verder dat bijna 30% van de tweede generatie in de werkzame bevolking werk heeft op hoger niveau. Daarmee komen ze in de buurt van autochtone Nederlanders (zie figuur S.4).

Figuur S.4

Werkzame beroepsbevolking met een hoog beroepsniveau, 2001-2012 (in procenten)

Bron: CBS (EBB'01 en EBB'12)

Migranten grotere kans op tijdelijke baan, bij dezelfde kenmerken geen verschillen in beroepsniveau en salaris

Werkenden uit migrantengroepen hebben vaker een flexibele baan dan autochtonen, ook als we rekening houden met belangrijke kenmerken als opleidingsniveau en leeftijd. De verschillen tussen autochtonen en niet-westerse migranten qua beroepsniveau zijn wél (grotendeels) toe te schrijven aan verschillen in kenmerken, zoals leeftijd en opleidingsniveau. Het is dus niet zo dat migranten vaker onder hun niveau werken of een lager inkomen hebben dan autochtonen met dezelfde kenmerken. Migranten hebben minder vaak (vast) werk dan autochtonen met dezelfde kenmerken, maar ze verschillen niet qua beroepsniveau en salaris.

Ook als we kijken naar de afgestudeerden van het mbo- en het hoger onderwijs, zien we dat de achterstand van niet-westerse migranten zich concentreert bij het vinden van (vast) werk. Als ze eenmaal een baan hebben, zijn er geen noemenswaardige verschillen in aandelen met een baan op eigen opleidingsniveau en in salaris. Het merendeel van zowel de autochtone als de niet-westerse afgestudeerden dat werkzaam is, werkt op minimaal het eigen niveau. En dit geldt zowel voor het mbo als voor het hoger onderwijs.

Zelfstandig ondernemerschap komt vaak voor bij vluchtelingengroepen

Van de autochtone Nederlanders in de werkzame beroepsbevolking is 15% zelfstandig ondernemer. Van de grote migrantengroepen zijn de Turkse Nederlanders het vaakst werkzaam als zelfstandige (14%), onder de Marokkaanse Nederlanders is dit aandeel het laagst (8%). Migranten uit vluchtelingengroepen zijn vaker dan Turkse Nederlanders,

maar ook vaker dan autochtone Nederlanders zelfstandig ondernemers. Van de Afghaanse en Iraanse Nederlanders is zelfs één op de vijf zelfstandig ondernemer.
Het zelfstandig ondernemerschap is bij zowel autochtone Nederlanders als de niet-westerse migranten sinds 2001 toegenomen. Het aandeel is bij de niet-westerse migranten gegroeid van 8% naar 12%, bij autochtonen van 13% naar 15%.

Uitkeringen en inkomen

Niet-westerse migranten zes keer zo vaak afhankelijk van een bijstandsuitkering

Het verschil tussen herkomstgroepen in uitkeringsafhankelijkheid is groot. Niet-westerse migranten (12%) zijn zes keer zo vaak afhankelijk van een bijstandsuitkering als autochtone Nederlanders (2%). Het aandeel personen dat een bijstandsuitkering ontvangt, is bij de Turkse en Surinaamse Nederlanders (9%) kleiner dan bij de Antilliaanse (12%) en Marokkaanse Nederlanders (14%). De uitkeringsafhankelijkheid is bij de vluchtelingroepen nog hoger. Eén op de vijf Iraanse Nederlanders (20%), één op de vier Afghaanse Nederlanders (24%), één op de drie Iraakse (34%) en één op de twee Somalische Nederlanders (49%) is aangewezen op een bijstandsuitkering.
In de bijstand zijn vrouwen, personen van boven de 45 jaar en migranten van de eerste generatie oververtegenwoordigd. Meer dan de helft van de oudere Afghaanse (52%) en Iraakse Nederlanders (56%) heeft een bijstandsuitkering. Dit geldt voor bijna twee derde van de oudere migranten van Somalische komaf (64%). Het aantal migranten met een bijstandsuitkering neemt sinds het begin van de economische crisis weer toe. Aan het begin van de eeuw (2000-2008) was het aandeel personen met een uitkering juist fors afgenomen.

Inkomen van niet-westerse migranten een derde lager dan bij autochtone Nederlanders

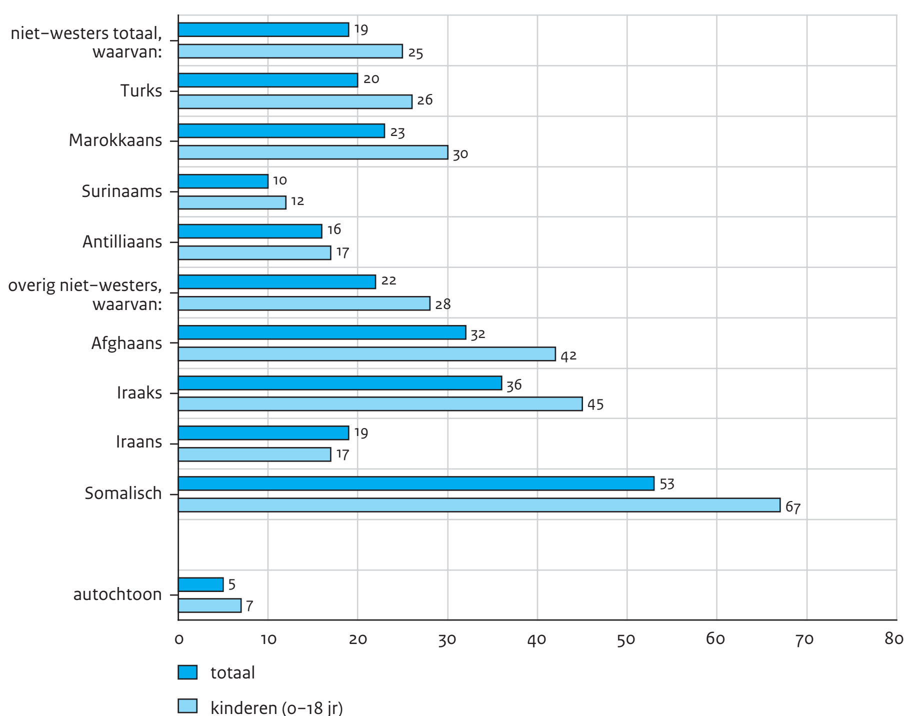
Het inkomen van niet-westerse migranten ligt bijna een derde lager dan dat van autochtone Nederlanders. Het gemiddelde huishoudinkomen van niet-westerse migranten is 18.300 euro, tegen 25.500 euro bij de autochtone Nederlanders. De Iraanse Nederlanders hebben het hoogste gemiddelde inkomen (19.500 euro) na de Surinaamse Nederlanders (21.100 euro). Bij de andere vluchtelingengroepen is de inkomenssituatie beduidend slechter. Gemiddeld moeten de Somalische Nederlanders jaarlijks rondkomen met 12.200 euro. Dit is minder dan de helft van het inkomen van autochtone Nederlanders en ook een derde minder dan het inkomen van de totale groep van niet-westerse migranten. In vergelijking met begin deze eeuw is het gemiddelde inkomen van niet-westerse migranten toegenomen, maar sinds 2007 is sprake van een daling. In vergelijking met autochtone Nederlanders zijn naar verhouding migranten gemiddeld een groter deel van hun inkomen kwijtgeraakt.

Armoede

Van de niet-westerse migranten leeft één op de vijf in een armoedehuishouden, bij de niet-westerse kinderen is dit één op de vier (figuur S.5). Bij de autochtone Nederlanders zijn deze aandelen aanmerkelijk kleiner (respectievelijk 5% en 7% van de kinderen).

De armoedecijfers weerspiegelen de arbeidsmarktpositie van de diverse groepen. De armoede is het grootst bij de Somalische, Afghaanse, Iraakse en Marokkaanse groep. Als we kijken naar het aandeel kinderen uit deze groepen dat in een arm huishouden leeft, zijn de aandelen nog groter.

Figuur S.5
Aandeel personen (totaal en kinderen) in een arm huishouden, naar etnische herkomst, 2011[a]
(in procenten)

Bron: CBS

Profiel van groepen

De arbeidsmarktpositie van migrantengroepen verschilt sterk van elkaar. Dat valt al op te maken uit de voorgaande beschrijving van indicatoren van arbeidsmarkt- en inkomenspositie. In deze paragraaf wisselen we van perspectief door de groepen als uitgangspunt te nemen. Hierbij is wel van belang om de verschillen in omvang van de groepen in het achterhoofd te houden. De Turkse groep telt bijna 400.000 personen, de Marokkaanse ongeveer 370.000 en de Surinaamse groep bijna 350.000. De Iraakse groep is met 54.000 de grootste vluchtelingengroep, er zijn ongeveer 42.000 Afghanen, 35.000 Iraniërs en 35.000 Somaliërs in Nederland. Een overzicht van de positie van de

migrantengroepen op verschillende sociaaleconomische indicatoren is te vinden in tabel S.3.

Iets meer dan de helft van de *Turks-Nederlandse groep* heeft werk. Kenmerkend voor de Turkse groep is het relatief hoge aandeel zelfstandig ondernemers. Ook valt het hoge aandeel werkenden in elementaire en lagere beroepen op. Onder Turkse vrouwen is de nettoparticipatie tussen 2001 en 2012 met 7 procentpunten toegenomen. De (jeugd)-werkloosheid ligt op hetzelfde niveau als bij de Surinaamse en Antilliaanse groep. Van oudsher werd de Turkse en Marokkaanse groep in een adem genoemd. Daar is steeds minder aanleiding voor: de Turkse groep laat een hogere nettoparticipatie zien, een lagere werkloosheid en minder bijstandsuitkeringen dan de Marokkaanse groep. Wel ligt bij de Turkse en Marokkaanse groep het aandeel huishoudens onder de armoedegrens op een vergelijkbaar niveau; mogelijk zijn dit zelfstandig ondernemers en werkenden in lagere beroepen die onvoldoende verdienen om boven de armoedegrens uit te komen.
Van de vier grote niet-westerse groepen laat de *Marokkaanse groep* het ongunstigste beeld zien. Minder dan de helft van de Marokkaanse Nederlanders tussen de 15 en 65 jaar heeft betaald werk en de jeugdwerkloosheid is zeer hoog. Jongeren van Marokkaanse komaf die zonder startkwalificatie het mbo hebben verlaten, zijn zeer vaak werkloos. In de afgelopen jaren is de werkloosheid onder Marokkaanse Nederlanders het snelst gegroeid. Veel Marokkaanse Nederlanders hebben een bijstandsuitkering en armoede komt vaak voor. Positief is de toegenomen instroom in hogere beroepsniveaus. De spreiding in posities wordt dus groter; naast een substantieel deel van de Marokkaanse Nederlanders dat niet werkt, werkloos is of werkzaam is in lage flexibele banen, neemt het aandeel Marokkaanse Nederlanders in de hogere functieniveaus toe.
Kenmerkend voor de *Surinaamse groep* is de hoge arbeidsparticipatie van vrouwen, die niet veel lager is dan die die van autochtone vrouwen. De (jeugd)werkloosheid is vergelijkbaar met die van de Turkse en Antilliaanse groep. Meer dan Turkse en Marokkaanse Nederlanders zijn Surinaamse Nederlanders werkzaam in middelbare en hogere functies. In vergelijking met de drie andere grote minderheidsgroepen vinden we onder de Surinaamse huishoudens het laagste aandeel dat onder de armoedegrens zit, maar dat is altijd nog wel twee keer zo hoog als onder autochtone Nederlandse huishoudens.
In de jaren tachtig en negentig van de vorige eeuw liet de *Antilliaanse groep* een tamelijk gunstig beeld zien. Dat is vanwege de veranderde migratiestroom vanuit de Antillen al geruime tijd niet meer zo. Anders dan bij de andere grote migrantengroepen is het aandeel werkenden met een hoog beroepsniveau tussen 2001 en 2012 nauwelijks toegenomen. Nog steeds is een aanzienlijk deel van de Antilliaanse Nederlanders te vinden in de midden- en hogere beroepen, maar het aandeel Antilliaanse Nederlanders dat een kwetsbare arbeidsmarktpositie inneemt is in de afgelopen jaren groter geworden (tabel S.3).

Tabel S.3
Positie van migrantengroepen op sociaaleconomische indicatoren, 2012 (in procenten)

	netto-participatie	werkloosheid	jeugdwerkloosheid (15-24 jaar)	beroepsniveau elementair/laag	bijstandsuitkering	armoede[a]
niet-westers totaal, waarvan	53	16	28	42	12	19
Turks	52	15	26	54	9	20
Marokkaans	46	20	37	45	14	23
Surinaams	61	14	27	35	9	10
Antilliaans	57	16	28	36	12	16
overig niet-westers, waarvan	52	15	25	40	15	22
Afghaans	42	21	.	56	24	32
Iraaks	39	20	.	31	34	36
Iraans	60	13	.	27	20	19
Somalisch	26	37	.	.	49	53
autochtoon	70	5	10	28	2	5

a Volgens niet-veel-maar-toereikendcriterium; gegevens armoede 2011.
. Gegevens niet beschikbaar.

Bron: CBS

De economische positie van de *Somalische groep* is zeer slecht; een kwart van de Somalische Nederlanders heeft werk, binnen de beroepsbevolking is 37% werkloos, de helft van de Somaliërs in Nederland heeft een bijstandsuitkering. De armoedecijfers zijn uitermate hoog: meer dan de helft van de Somalische Nederlanders en twee derde van de kinderen leeft in een huishouden met een inkomen onder de armoedegrens.
Van de zogenoemde vluchtelingengroepen is het beeld bij de *Iraanse groep* het gunstigst. De nettoparticipatie is fors hoger en de werkloosheid aanzienlijk lager, zij het dat deze altijd nog op 13% ligt. Verder zijn opvallend veel Iraanse werknemers werkzaam in een hoog beroepsniveau. De Iraanse groep telt daarnaast veel zelfstandig ondernemers. Met betrekking tot de arbeidsparticipatie en hoogte van de werkloosheid lijkt de Iraanse groep op de Surinaamse. Een belangrijk verschil is evenwel het hoge aandeel Iraanse Nederlanders met een bijstandsuitkering. Iets wat alle vier de hier onderzochte vluchtelingengroepen kenmerkt.
Op belangrijke arbeids- en inkomensindicatoren lijken de *Afghaanse en Iraakse groep* op elkaar. Hun positie is overwegend ongunstig; minder dan de helft werkt en van degenen die tot de beroepsbevolking horen, is ongeveer een vijfde werkloos. De afhankelijkheid van de bijstand is fors, en bij de migranten van Iraakse komaf nog meer dan bij de Afghaanse. Veel migranten van Afghaanse origine zijn zelfstandig ondernemer.

Kader S.2 Arbeidsmarktpositie van migranten uit Midden- en Oost-Europa

In dit jaarrapport ligt het accent op de positie van niet-westerse migranten. Dat we minder aandacht besteden aan de positie van migranten uit Midden- en Oost-Europa, heeft twee redenen. In de eerste plaats is onlangs door het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) een studie specifiek over Polen en Bulgaren verschenen (Gijsberts en Lubbers 2013). Daarnaast leveren de hier gebruikte bronnen, en dan met name de EBB, maar partiële informatie over deze groepen. Migranten die voornemens zijn om korter dan vier maanden in Nederland te verblijven, hoeven zich niet in de Gemeentelijke Basis Administratie (GBA) in te schrijven. Zij blijven buiten enquêteonderzoeken als de EBB.

Omdat een aanzienlijk deel van de EU-arbeidsmigranten niet in de GBA is ingeschreven, is het lastig om een totaalbeeld te krijgen van hun arbeidsmarktpositie. Uit de Enquête Beroepsbevolking (EBB) blijkt dat de nettoparticipatie van Polen 65% bedraagt, de werkloosheid ligt op 10% en de helft van de werkenden heeft een baan op elementair of laag niveau. Een studie naar ingeschreven Polen die korter dan zes jaar in Nederland verblijven (Dagevos 2011) wijst op vergelijkbare cijfers, zij het dat zowel de nettoparticipatie (69%) als de werkloosheid (13%) wat hoger liggen. Studies die respondenten werven op plaatsen waar veel EU-migranten wonen en werken (bv. Weltevrede et al. (2009) en Engbersen et al. (2011a, 2011b), laten zien dat bijna alle Poolse arbeidsmigranten werk hebben. Meer dan in de onderzoeken naar in de GBA ingeschrevenen gaat het hier om tijdelijke en circulaire arbeidsmigranten die na een betrekkelijk korte periode van werken in Nederland voornemens zijn om terug te keren naar Polen.

De arbeidsmarktpositie van Bulgaren lijkt ongunstiger te zijn dan die van Polen. Dat blijkt uit cijfers van de EBB (nettoparticipatie 58%, werkloosheid 14%). De studie van Gijsberts en Lubbers naar recent gemigreerde Bulgaren wijst op een lage participatiegraad van Bulgaarse vrouwen (36%), van de mannen werkt 67%. Dit is veel lager dan de Poolse groep in dit onderzoek. Met name de positie van Turkse Bulgaren is ongunstig; het aandeel werkenden is betrekkelijk laag (47%) en van degenen die werken hebben, hebben de meesten laagbetaalde en vaak flexibele banen. Veel Turkse Bulgaren zijn laagopgeleid.

De arbeidsmarktpositie van Roemenen lijkt iets beter te zijn dan die van de Bulgaren. Volgens de EBB heeft 65% een betaalde baan en is 14% van de Roemenen in de beroepsbevolking werkloos. Ook ander onderzoek wijst op een wat gunstiger arbeidsmarktpositie van Roemenen in vergelijking met Bulgaren (Mars et al. 2012; Engbersen 2011b).

Vrouwen op de arbeidsmarkt na veranderingen in de gezinssituatie

Eén op de vijf Turks- en Marokkaans-Nederlandse vrouwen stopt met werken na huwelijk

Ongeveer één op de tien autochtone vrouwen stopt met werken na het huwelijk. Dit percentage ligt bij Surinaams- en Antilliaans-Nederlandse vrouwen in dezelfde orde van grootte. Van de Turks- en Marokkaans-Nederlandse vrouwen die trouwen, stopt circa 20% met werken. Opvallend is dat dit aandeel onder de tweede generatie niet lager is dan onder de eerste. Bovendien zien we bij Turks- en Marokkaans-Nederlandse vrouwen bij beide generaties een duidelijke toename in het aandeel dat stopt met werken na het huwelijk. In de andere migrantengroepen zien we deze toename niet.

Aanzienlijk deel Turks- en Marokkaans-Nederlandse vrouwen stopt helemaal met werken na krijgen kind, maar neemt wel af

Het krijgen van kinderen is veel vaker dan trouwen een reden om met werken te stoppen. Van de Turks- en Marokkaans-Nederlandse vrouwen stopt respectievelijk 29% en 25% volledig met werken na het krijgen van het eerste kind. Bij vrouwen van Surinaamse origine is dit 11%, van de Antilliaans-Nederlandse vrouwen stopt 13% en van de autochtone vrouwen 8%. Vrouwen uit migrantengroepen stoppen dus vaker dan autochtone vrouwen. Wel zien we dat dit aandeel – ondanks de verslechterende economische conjunctuur – duidelijk aan het afnemen is. Deze afname is het sterkst onder Turks- en Marokkaans-Nederlandse vrouwen.

Niet-westerse vrouwen die blijven werken, gaan vaker meer uren werken na krijgen kind

Een aanzienlijk deel van de vrouwen stopt niet helemaal met werken, maar gaat minder werken. Opvallend is dat autochtone vrouwen veel vaker in deeltijd gaan werken dan vrouwen van niet-westerse herkomst. Vrouwen van niet-westerse herkomst die blijven werken, gaan juist vaker dan autochtone vrouwen meer uren werken na de geboorte van hun kind.

Herintreden op de arbeidsmarkt komt veel voor, het meest onder Surinaams-Nederlandse vrouwen

Een aanzienlijk deel van de vrouwen van niet-westerse herkomst verschijnt enkele jaren na het krijgen van het eerste kind weer op de arbeidsmarkt. Surinaams-Nederlandse vrouwen doen dit het vaakst: van hen is bijna de helft inmiddels weer aan het werk. Dit aandeel ligt hoger dan onder autochtone vrouwen van wie bijna 40% heringetreden is. Onder vrouwen van Turkse en Marokkaanse herkomst ligt het aandeel herintreedsters rond de 30%. Onder de tweede generatie komt herintreden meer voor dan onder de eerste generatie.

Vrouwen met een migrantenachtergrond gaan er na herintreden meer op vooruit dan autochtone vrouwen

Vrouwen met een migrantenachtergrond hebben meer ‘profijt’ van het herintreden dan autochtone vrouwen. Ze gaan vaker meer verdienen dan voor ze hun kind krijgen, en minder vaak juist minder verdienen, dan autochtone vrouwen. Dit komt waarschijnlijk omdat zij vaker meer uren gaan werken, maar ook omdat ze vaker een beter betaalde baan hebben gekregen na hun herintreden. Daarmee maken ze een inhaalslag op autochtone vrouwen, die voor de geboorte van het eerste kind vaak meer verdienden. De gevonden verschillen zijn aanzienlijk. Van de Turks- en Marokkaans-Nederlandse herintreedsters is 40%-45% er substantieel op vooruitgegaan in loon; onder de autochtone herintreedsters is slechts 25% substantieel meer gaan verdienen, Antilliaans-Nederlandse vrouwen gaan er het meest op vooruit na hun herintreden: 50% gaat substantieel meer verdienen.

Arbeidsmarktpositie en binding met Nederlandse samenleving

Zoals hierboven toegelicht is op veel indicatoren de arbeidsmarktpositie van migranten niet gunstig. Er is onderzocht of er een samenhang is tussen een ongunstige arbeidsmarktpositie en wat we binding met de Nederlandse samenleving hebben genoemd. Het achterliggende idee is dat een ongunstige positie samen zou kunnen hangen met het zich terugtrekken binnen de eigen groep en aanleiding zou kunnen zijn tot ontevredenheid over het maatschappelijk klimaat jegens migrantengroepen in Nederland. De uitkomsten wijzen op een gemengd beeld. Werkzoekenden en degenen zonder werk die niet participeren op de arbeidsmarkt, blijken vaker overwegend contacten te onderhouden met leden van de eigen groep en werkzoekenden identificeren zich meer met de eigen herkomstgroep dan migranten in andere arbeidsmarktposities. Werkzoekenden voelen zich minder thuis in Nederland en werkzoekenden, inactieven en werkenden in lage, tijdelijke banen waarderen de Nederlandse samenleving minder dan personen met gunstige beroepsposities. Deze uitkomsten wijzen dus op een samenhang tussen achterstand op de arbeidsmarkt en afstand tot de ontvangende samenleving (steeds statistisch gecontroleerd voor onder meer opleiding, beheersing Nederlandse taal, leeftijd, geslacht en gezondheid). Maar de verschillen tussen de onderscheiden arbeidsmarktposities zijn niet groot. Bovendien zijn andere factoren dan arbeidsmarktposities belangrijk: de beheersing van de Nederlandse taal, het opleidingsniveau en de generatie verklaren eveneens in sterke mate het gedrag en oriëntaties ten aanzien van de ontvangende samenleving.
Verder blijkt dat het bekleden van uiteenlopende arbeidsmarktposities weinig zegt over hoe migranten het maatschappelijk klimaat jegens migrantengroepen beoordelen. Werkenden in hoge functies onderscheiden zich niet van werkzoekenden; migranten in beide categorieën verschillen niet in hun opvattingen over de mogelijkheden en bejegening van migrantengroepen in dit land. Het ongunstige oordeel van migranten aan de bovenkant van de beroepenstructuur wijst op een integratieparadox: personen in gunstige posities zijn minder positief over het maatschappelijke klimaat in Nederland ten aanzien van migrantengroepen. Dat de integratieparadox zich manifesteert, zien we ook in de samenhang met het opleidingsniveau. Hoger opgeleiden en migranten die het Nederlands beheersen, zijn in het algemeen wat negatiever over de interetnische verhoudingen in Nederland.

Conclusies en beleidsimplicaties

De economische crisis heeft diepe sporen getrokken in de arbeidsmarktpositie van migrantengroepen. De werkloosheid, die al fors was, is snel opgelopen en treft in het bijzonder de jongeren uit migrantengroepen. Deze nadert inmiddels de 30%, zo hoog was de jeugdwerkloosheid onder niet-westerse jongeren deze eeuw nog niet. De toename van het aandeel werkende migranten is rond 2008 afgebogen en neemt sedertdien af. De afstand met autochtonen is de laatste jaren weer vergroot. Per saldo ligt het aandeel werkenden onder niet-westerse migranten in 2012 op hetzelfde niveau als in 2001. Migrantengroepen zijn dus bij uitstek gevoelig voor conjuncturele ontwikkelingen. Met name de werkloosheid vertoont stevige schommelingen. De duur van de crisis zal dan ook in sterke mate bepalen of en naar welk niveau de werkloosheid doorstijgt.

Jongeren zijn niet alleen vaak werkloos, werkende jongeren zijn ook zeer vaak aangewezen op een flexibele baan. Vaste banen zijn voor jongeren zo langzamerhand een uitzondering; ongeveer twee derde van de migrantenjongeren heeft een flexibel dienstverband. Dit geldt overigens ook voor ruim de helft van de autochtone jongeren. Bij het verklaren van de achterstand op de arbeidsmarkt blijken verschillen in opleidingsniveau zeker niet het volledige verhaal te vertellen. Niet dat opleiding onbelangrijk is: hoger opgeleiden zijn minder vaak werkloos, participeren vaker en op hoger niveau. Maar opleiding en andere *human capital*-factoren als opleidingsrichting, ervaring en werkloosheidsgeschiedenis zijn maar voor een beperkt deel verantwoordelijk voor de verschillen in de hoogte van de werkloosheid van migrantengroepen en autochtonen. Ook de verschillen in jeugdwerkloosheid kunnen er maar in geringe mate aan worden toegeschreven. Hetzelfde geldt voor de oververtegenwoordiging van migrantengroepen in flexibele banen. Het zijn conclusies die voortvloeien uit analyses van de beroepsbevolking en van recent afgestudeerden. Migranten met dezelfde kenmerken als autochtonen hebben minder kansen op (vast) werk. Andere factoren dan in de analyses zijn opgenomen, spelen derhalve een rol. Die zouden te maken kunnen hebben met de intensiteit en efficiëntie van het zoekgedrag van migranten(jongeren). Daarnaast is discriminatie een factor. Diverse recente studies laten zien dat in selectiebeslissingen de etnische achtergrond van een sollicitant een rol speelt (Andriessen et al. 2010, 2012). Bij de beoordeling van een sollicitatiebrief of een bezoeker aan een uitzendbureau maakt het uit tot welke groep je wordt gerekend. Migranten hebben dus een grotere kloof te overbruggen dan autochtonen.
De verschillen in beroepsniveau en salaris zijn veel beter zijn te verklaren door kenmerken als opleiding en leeftijd. Het lijkt er derhalve op dat pre-entry-discriminatie op de Nederlandse arbeidsmarkt belangrijker is dan post-entry-discriminatie.
Alles bijeengenomen overheerst een ongunstig beeld over de huidige arbeidsmarkt- en inkomenspositie. Niettemin is er ook een aantal positieve punten te noemen. Het grotendeels ontbreken van post-entry-discriminatie is er daar een van. Verder valt te wijzen op het gestegen beroepsniveau van migrantengroepen. Het verschil in het aandeel werkenden met een hoog of wetenschappelijk beroep is bij de tweede generatie en autochtonen niet groot meer. Ondanks de economische crisis is de arbeidsparticipatie van migrantenvrouwen in de afgelopen tien jaar toegenomen. Hierbij is onder meer van belang dat het aandeel vrouwen uit migrantengroepen dat stopt met werken na geboorte van een kind, is gedaald. Een aanzienlijk deel van de vrouwen met kinderen verschijnt bovendien weer op de arbeidsmarkt.

Beleid: structurele integratie terug op de agenda

In de jaren negentig van de vorige eeuw stond integratiebeleid synoniem met het tegengaan van de sociaaleconomische achterstand van migrantengroepen. In de jaren daarna is het accent verschoven van structurele integratie naar sociaal-culturele vraagstukken. Dit rapport toont aan dat de problemen rond de structurele positie van migrantengroepen allerminst zijn verdwenen. De bevindingen in dit rapport laten zien dat conjuncturele ontwikkelingen een grote invloed hebben op de arbeidsmarktpositie van migranten. Het versterken van het opleidingsniveau en de verbetering van

het Nederlands verhogen de kansen en maakt dat migranten beter bestand zijn tegen conjuncturele schokken. Deze rapportage laat bijvoorbeeld zien dat voortijdig schoolverlaten tot hoge werkloosheidscijfers leidt. Het voortzetten van beleid gericht op het terugdringen van voortijdig schoolverlaten is dan ook uitermate belangrijk. Lager opgeleide migranten zijn in deze economisch moeilijke tijden extra kwetsbaar. Dit rapport wijst ook op moeilijkheden van studenten uit migrantengroepen om een stage te vinden. Het behoeft nauwelijks betoog dat stages van groot belang zijn, zowel voor het afronden van een opleiding als voor het vinden van werk.
Tegelijkertijd laat dit rapport duidelijk zien dat algemene achterstandsfactoren maar voor een deel de geconstateerde verschillen in werkloosheid en flexibele banen kunnen verklaren. Uitsluitend algemeen (achterstands)beleid zal de kloof tussen migranten en arbeidsvraag dus niet volledig wegnemen. Kern van het beleid zou eruit moeten bestaan om die kloof te overbruggen. Daarbij kan worden gedacht aan inspanningen die het zoekgedrag en sollicitatievaardigheden verbeteren. Binnen de Sociaal-Economische Raad (SER) is onlangs een project in het leven geroepen dat netwerken van migranten en van werkgever met elkaar verbindt. Daartoe worden mentoren vanuit het bedrijfsleven en vanuit de eigen groep ingezet (SER 2013). Dergelijke maatregelen kunnen bijdragen aan het dichten van de kloof tussen de arbeidsvraag en het arbeidsaanbod vanuit migrantengroepen. Ook aan de vraagzijde van de arbeidsmarkt liggen belemmeringen. Discriminatie blokkeert de instroom van werkzoekenden uit migrantengroepen. Zogenoemde statistische discriminatie ligt hier vaak aan ten grondslag. Dit houdt in dat (ongunstige) beelden over migrantengroepen van invloed zijn op de beslissing over een individuele werkzoekende uit die groep. Selectiebeslissingen zijn niet etnisch neutraal; vooroordelen spelen een rol. Kritisch nadenken over mogelijke belemmeringen in de gangbare wijze van werving en selectie kan een belangrijke bijdrage zijn om meer migranten in dienst te nemen. Diversiteitsbeleid vormt een kader waarbinnen dergelijke activiteiten kunnen plaatsvinden. De framing van dergelijk beleid is duidelijk anders dan van het oude doelgroepenbeleid: van maatschappelijke naar bedrijfsmatige overwegingen en van quota en doelgroepen naar het benadrukken van de economische betekenis van diversiteit van individuen. De keerzijde van diversiteitsbeleid is dat het soms vrijblijvend is en blijft steken in goede bedoelingen. Het structureel betrekken van de vraagzijde van de arbeidsmarkt is evenwel een noodzakelijke voorwaarde voor het terugdringen van de hoge (jeugd)werkloosheid onder migrantengroepen.

Literatuur

Andriessen, I., E. Nievers, L. Faulk en J. Dagevos (2010). *Liever Mark dan Mohammed? Onderzoek naar arbeidsmarktdiscriminatie van migranten via praktijktests.* Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Andriessen, I., E. Nievers en J. Dagevos (2012). *Op achterstand. Discriminatie van niet-westerse migranten op de arbeidsmarkt.* Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Dagevos, J. (red.) (2011). *Poolse migranten. De positie van Polen die vanaf 2004 in Nederland zijn komen wonen.* Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Engbersen, G., S. van de Pol, J. Burgers, E. Snel, M. Ilies, R. van der Meij en K. Rusinovic (2011a). *Poolse arbeidsmigranten in het Westland. Sociale leefsituatie, arbeidspositie en toekomstperspectief.* Den Haag: Nicis

Engbersen, G., M. Ilies, A. Leerkens, E. Snel en R. van der Meij (2011b). *Arbeidsmigratie in vieren. Bulgaren en Roemenen vergeleken met Polen*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.

Gijsberts, M. en M. Lubbers (2013). *Nieuw in Nederland. Het leven van recent gemigreerden Bulgaren en Polen*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Mars, G., B. Dankmeyer en R. van der Vliet (2012). Arbeidsmarkt. In: R. van der Vliet, J. Ooijevaar en R. van der Bie (red.), *Jaarrapport Integratie 2012* (p. 93-120). Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.

SER (2013). *Maak baan voor een nieuwe generatie*. Den Haag: Sociaal-Economische Raad.

Weltevrede, A.M., J. de Boom, S. Rezai, L. Zuijderwijk en G. Engbersen (2009). *Arbeidsmigranten uit Midden- en Oost-Europa. Een profielschets van recente arbeidsmigranten uit de MOE-landen*. Rotterdam: Risbo.

1 Het jaarrapport integratie 2013: participatie van migranten op de arbeidsmarkt

Mérove Gijsberts

De positie op de arbeidsmarkt centraal

De internationale economische crisis drukt een zware stempel op de arbeidsmarkt. De gevolgen zijn op veel plaatsen merk- en voelbaar. Een record aantal bedrijven is failliet gegaan, met alle gevolgen voor het personeel van dien. Veel andere bedrijven moeten inkrimpen om het hoofd boven water te houden. In de eerste jaren van de crisis liep de werkloosheid nog maar mondjesmaat op in Nederland. Die tijd is voorbij. In de afgelopen jaren is het aantal werklozen fors toegenomen.

De huidige crisis treft niet alle groepen even hard. Het zijn met name migranten die extra gevoelig zijn voor conjuncturele schommelingen. In tijden van economische laagconjunctuur is het voor deze groep extra moeilijk om aan een baan te komen en de kans om een baan kwijt te raken juist groot. Zij hebben vaak tijdelijke aanstellingen, in conjunctuurgevoelige sectoren en daardoor een groot risico op verlies van hun baan. Tegelijkertijd komen werkloze migranten moeilijk aan een nieuwe baan. Zij zijn vaak laag opgeleid of hebben geen relevante werkervaring.

In het *Jaarrapport integratie 2013* staat daarom de participatie van migranten op de arbeidsmarkt centraal. Aan de hand van uiteenlopende indicatoren schetsen we een zo actueel mogelijk beeld van de arbeidsmarktpositie van migrantengroepen, met specifieke aandacht voor jongeren en vrouwen. De positie op de arbeidsmarkt staat in nauwe relatie tot de inkomenspositie. Ook gaan we in op hoe posities zich ontwikkelen, met als leidende vraag in hoeverre door de economische crisis de positie van migranten is verslechterd en of de afstand met autochtone Nederlanders is vergroot. Een belangrijke plaats is ingeruimd voor de verklaring van verschillen in de positie van migranten en autochtonen op de arbeidsmarkt. Is het zo dat vooral verschillen in kenmerken, zoals opleiding en leeftijd, de achterstandspositie van migranten ten opzichte van autochtonen verklaard of zijn er andere factoren in het spel zoals discriminatie?

Door uitsluitend in te zoomen op de arbeids- en inkomenspositie wijkt dit jaarrapport dus af van eerdere edities, waarin aandacht werd besteed aan uiteenlopende maatschappelijke terreinen. Met de nadruk op de arbeids- en inkomenspositie plaatsen we de structurele integratie weer in het middelpunt, zoals dat het geval was in het integratiebeleid van de jaren negentig van de vorige eeuw. In de jaren daarna is het accent steeds meer komen te liggen op sociaal-culturele vraagstukken. Mogelijk dragen de bevindingen in dit rapport bij aan een discussie over beleid dat zich richt op de verbetering van de structurele positie van migrantengroepen.

Welke groepen?

Het integratiebeleid richtte zich tot dusverre hoofdzakelijk op niet-westerse migranten. Dit zijn personen van wie ten minste een van de ouders is geboren in Turkije, Marokko, Suriname, de Nederlandse Antillen en Aruba, en een groot aantal niet-westerse landen in Azië en Afrika. Van de niet-westerse migranten hoort twee derde tot een van de vier grote herkomstgroepen, de Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse Nederlanders.[1] Daarnaast maakt een groot aantal kleinere groepen – voornamelijk vluchtelingen-groepen – deel uit van deze categorie (zie tabel 1.1). De laatste jaren is er in het beleid steeds meer aandacht gekomen voor migranten uit Midden- en Oost-Europese landen, de zogenaamde MOE-landen. Vooral het aantal Poolse migranten is de laatste jaren fors toegenomen.
Het accent in dit jaarrapport ligt op de niet-westerse groepen, waarbij de meeste informatie beschikbaar is over de vier grootste groepen (migranten van Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse origine). Ook wordt gerapporteerd over de vier grootste vluchtelingengroepen (Afghanen, Irakezen, Iraniërs en Somaliërs). In vergelijking hiermee neemt de positie van migranten uit de MOE-landen in dit jaarrapport een minder prominente plaats in. Hiervoor zijn twee redenen. Recentelijk heeft het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) een uitgebreide studie gepubliceerd over recent naar Nederland gemigreerde Polen en Bulgaren (Gijsberts en Lubbers 2013). Daarnaast vergt een goede beschrijving van de positie specifiek op deze groepen gericht onderzoek. Dit heeft in het bijzonder te maken met het feit dat een substantieel deel van de MOE-landers niet in de Gemeentelijke Basis Administratie (GBA) staat ingeschreven en om die reden buiten enquêteonderzoek valt, zoals de Enquête beroepsbevolking (EBB). De bronnen die we in dit jaarrapport tot onze beschikking hebben, vertellen dus maar een deel van het verhaal over de EU-migranten. Met betrekking tot de Polen publiceren we deze informatie, aangevuld met de kennis uit andere studies.
Migranten die zelf in het buitenland zijn geboren, worden gerekend tot de eerste generatie. Tot de tweede generatie horen de in Nederland geboren kinderen van migranten. Verschillen tussen de generaties op de arbeidsmarkt krijgen veel aandacht in deze rapportage.

Tabel 1.1 laat de omvang en toename zien van de groepen die in dit jaarrapport belangrijk zijn. Met bijna 400.000 vormen de Turkse Nederlanders de grootste niet-westerse migrantengroep. De Marokkaans-Nederlandse groep telt 369.000 personen. Deze groep sinds 2000 sterk gegroeid. De meerderheid van de Turkse en Marokkaanse groep hoort inmiddels tot de tweede generatie. Er zijn bijna 350.000 personen van Surinaamse origine in Nederland en 145.000 Antilliaanse Nederlanders. Bij laatstgenoemden is het aandeel tweede generatie (43%) lager dan bij de andere groter groepen; in de afgelopen tien tot vijftien jaar is sprake geweest van een aanzienlijke instroom van Antillianen van de eerste generatie.
De zogenoemde vluchtelingengroepen – personen uit Afghanistan, Irak, Iran en Somalië – zijn veel kleiner. Wel zijn ze relatief gezien sinds 2000 sterk gegroeid, met uitzondering van de Somalische groep. Dit laatste hangt samen met een forse emigratie van Somaliërs naar Engeland in de periode 1998-2004. Personen uit de vluchtelingengroepen horen overwegend tot de eerste generatie.

Tabel 1.1

Bevolking en bevolkingsgroei, per 1 januari 2013 (x 1000, in procenten)

	aantal personen	aandeel in bevolking	toename sinds 1 januari 2000		aandeel tweede generatie
	x 1000	%	x 1000	%	%
niet-westers totaal, van wie	1.967	11,7	557		44,7
Turks	395	2,4	86	28,0	50,4
Marokkaans	369	2,2	107	40,7	54,4
Surinaams	347	2,1	45	14,8	47,6
Antilliaans	145	0,9	38	35,7	43,3
Afghaans	42	0,3	21	97,3	22,5
Iraaks	54	0,3	20	60,6	24,6
Iraans	35	0,2	13	54,6	21,6
Somalisch	35	0,2	6	20,3	29,0
westers totaal, van wie	1.588	9,4	210	15,4	55,2
Pools	111	0,7	82	280,8	22,7
autochtoon	13.236	78,9	148	1,1	-
totaal	16.780	100,0	916	5,8	49,4[a]

a Dit is het aandeel tweede generatie binnen de totale groep van niet-westerse en westerse migranten. Het verwijst dus niet naar het aandeel binnen de totale bevolking.

Bron: CBS (Bevolkingsstatistieken)

Hoofdstukken in dit jaarrapport

In hoofdstuk 2 beschrijven we de arbeidsmarktpositie en de ontwikkelingen daarin voor migrantengroepen. We kijken onder meer naar het aandeel werkenden (netto-participatie), werkloosheid, beroepsniveau en aard van het contract. In hoofdstuk 3 gaat het over de inkomenspositie en uitkeringsafhankelijkheid. Aandacht voor de factoren die verschillen tussen migranten en autochtonen kunnen verklaren, is onderwerp van hoofdstuk 4. Een belangrijk knelpunt in tijden van laagconjunctuur is de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt. Wat gebeurt er met jongeren als ze klaar zijn met hun opleiding? Vinden ze al dan niet een baan? En waarom is dat voor migranten zoveel moeilijker dan voor autochtone jongeren? Op deze vragen geven we antwoord in hoofdstuk 5.

Analyses over de levensloop zijn eveneens van belang om inzicht te krijgen in het verloop van arbeidscarrières onder migranten. In hoofdstuk 6 richten we onze aandacht specifiek op migrantenvrouwen die net als jongeren een relatief zwakke arbeidsmarkt-positie hebben. Stoppen zij met werken als ze trouwen en/of kinderen krijgen? En wat gebeurt er na een scheiding? Ook bezien we of vrouwen uit verschillende etnische

groepen verschillen in de mate waarin ze na het krijgen van kinderen herintreden op de arbeidsmarkt. We bekijken of op al deze punten veranderingen door de tijd zijn te onderkennen. Stoppen recente cohorten vrouwen bijvoorbeeld minder vaak met werken na de geboorte van een kind? Ten slotte richten we in hoofdstuk 7 onze aandacht op de relatie tussen de arbeidsmarktpositie van migranten en hoe zij er op andere terreinen voorstaan. We kijken hier met name of er een verband is tussen de mate van afstand tot de arbeidsmarkt en de inbedding in de Nederlandse samenleving. We gaan na in hoeverre een grotere afstand tot de arbeidsmarkt verband houdt met de mate van oriëntatie op en opvattingen over de Nederlandse samenleving.

Gedetailleerde informatie over de in het rapport gebruikte databestanden is te vinden in de bijlage op www.scp.nl bij het desbetreffende rapport.

Noot

1 In staatkundig opzicht bestaan de Nederlandse Antillen niet meer. Wanneer we in dit jaarrapport spreken over Antilliaanse Nederlanders doelen we op personen die zelf of van wie een van hun ouders afkomstig zijn van een van de eilanden die tot de Nederlandse Antillen behoorden (Aruba, Bonaire, Curaçao, Saba, Sint Eustatius of Sint Maarten).

Literatuur

Gijsberts, M. en M. Lubbers (2013). *Nieuw in Nederland. Het leven van recent gemigreerde Bulgaren en Polen*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

2 De arbeidsmarktpositie in beeld

Willem Huijnk

2.1 De arbeidsmarkt in tijden van crisis

Arbeidsparticipatie speelt een essentiële rol in de integratie van migranten. Werk zorgt voor een inkomen en draagt bij aan de economische zelfstandigheid. Het stimuleert tevens de zelfontplooiing en verhoogt het welzijn. De werkplek is daarnaast een plaats waar migranten en autochtone Nederlanders samenkomen. Het is daarmee een bron voor sociale contacten. Voor migranten kan via werk ook de Nederlandse taalbeheersing worden verbeterd. De arbeidsmarktpositie van migranten is dus niet alleen een belangrijk element aan de hand waarvan de structurele integratie kan worden afgemeten. Het houdt ook verband met de integratie op andere vlakken (zie ook hoofdstuk 7).
Recente onderzoeken wijzen erop dat migranten, en met name migrantenjongeren, zwaar worden getroffen door de economische crisis (Van der Vliet et al. 2012; Huijnk 2012; Bouma et al. 2011). De arbeidsmarktpositie van migranten is verslechterd en achterstanden in vergelijking met de autochtone Nederlanders zijn toegenomen. Door de recente ontwikkelingen is bijvoorbeeld de langetermijnbeweging van stijgende arbeidsparticipatie van migranten onder druk komen te staan. Conjuncturele fluctuaties grijpen harder in op de positie van migranten dan op die van autochtone Nederlanders. In tijden van hoogconjunctuur daalt de werkloosheid bij migranten sterker dan bij autochtonen, maar wanneer het economisch tij tegenzit – zoals nu het geval is – zijn de negatieve consequenties bij migranten extra voel- en merkbaar.

In dit hoofdstuk brengen we van diverse migrantengroepen een groot aantal kenmerken van de arbeidsmarktpositie in beeld. Ook is er veel aandacht voor de ontwikkelingen van de arbeidsmarktpositie. In hoeverre is de arbeidsmarktpositie verder verslechterd in deze periode van laagconjunctuur? En, is het verschil met autochtone Nederlanders nog verder toegenomen? We presenteren de ontwikkelingen op het gebied van de arbeidsmarktpositie tussen 2001 en 2012.
De verhouding tot de arbeidsmarkt kan worden ingedeeld in drie hoofdcategorieën: werkzaam, werkzoekend en niet-participerend. We bestuderen deze door achtereenvolgens te kijken naar de nettoparticipatie, de werkloosheid en de achtergronden van inactiviteit. De nettoparticipatie geeft een beeld van wie wel en niet werken, maar niet over de aard van het werk. Deze wordt opgetekend aan de hand van het beroepsniveau, flexibele arbeidsrelaties en het zelfstandig ondernemerschap.
Zoals in hoofdstuk 1 al is toegelicht, richt dit jaarrapport zich in het bijzonder op niet-westerse groepen. Daarnaast beschrijven we de positie van Polen die ingeschreven staan in de GBA. Aan het eind van dit hoofdstuk, in kader 2.3, schetsen we kort een beeld van de arbeidsmarktpositie van andere – al dan niet ingeschreven – Oost-Europese migranten in Nederland.

Een groot deel van de resultaten in dit hoofdstuk is gebaseerd op de Enquête beroepsbevolking (EBB). In de bijlagen B2.1 tot en met B2.4 (te vinden via www.scp.nl bij het desbetreffende rapport) is weergegeven hoeveel respondenten per migrantengroep in de EBB zijn geïnterviewd.[1]

2.2 Nettoparticipatie

Welk deel van de bevolking heeft betaald werk? Deze vraag verwijst naar de nettoparticipatie. Wat dit precies is, wordt toegelicht in kader 2.1.

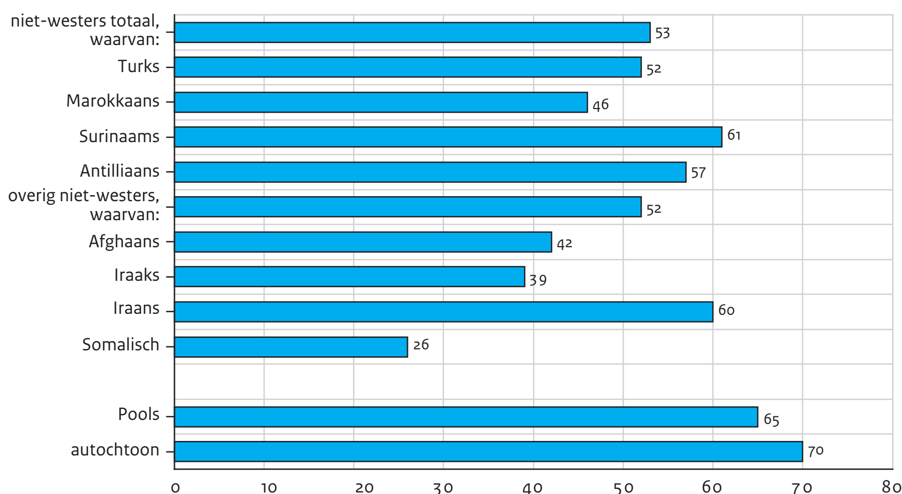
Kader 2.1 Beroepsbevolking, werkloosheid en nettoparticipatie

De bevolking kan worden ingedeeld in twee groepen: de beroepsbevolking en de niet-beroepsbevolking. De beroepsbevolking bestaat vervolgens ook weer uit twee categorieën: de werkzame en de werkloze beroepsbevolking. Personen met een baan van ten minste twaalf uur per week horen tot de werkzame beroepsbevolking. De werkloze beroepsbevolking bestaat uit personen die geen baan van ten minste twaalf uur hebben, maar wel actief op zoek zijn naar zo'n baan en daarvoor beschikbaar zijn. De werkloosheid wordt afgemeten aan de beroepsbevolking van 15 tot 65 jaar.
De nettoparticipatie geeft aan welk deel van de totale bevolking tussen de 15 en 65 jaar werkt. Deze wordt afgemeten aan de totale bevolking tussen de 15 en 65 jaar, dus inclusief de niet-beroepsbevolking. De niet-beroepsbevolking bestaat uit personen tussen de 15 en 65 jaar die geen baan hebben van ten minste twaalf uur of meer, en ook niet actief op zoek zijn naar een dergelijke baan. Deze groep bestaat onder meer uit arbeidsongeschikten, personen die niet werken vanwege zorg voor gezin of huishouden, en scholieren of studenten. Bij het bepalen van de werkloosheid blijft de niet-beroepsbevolking buiten beschouwing.

De nettoparticipatie is bij migranten lager dan bij autochtone Nederlanders (figuur 2.1). Van de niet-westerse bevolking heeft iets meer dan de helft (53%) betaald werk. Bij de autochtone Nederlanders is de nettoparticipatie beduidend hoger, 70%. Van de grote niet-westerse migrantengroepen is de nettoparticipatie bij de Marokkaanse groep het laagst (46%), en bij de Surinaamse groep het hoogst (61%). Bij de vluchtelingengroepen is het deel met betaald werk lager, uitgezonderd de Iraanse Nederlanders (60%). Bij met name de Somalische Nederlanders is het aandeel werkenden laag, iets meer dan een kwart (26%). Maar ook van de Afghaanse (42%) en de Iraakse (39%) Nederlanders werkt minder dan de helft. Bij de Poolse Nederlanders is dit anders. Bijna twee op de drie (65%) van hen participeert op de arbeidsmarkt.

Figuur 2.1

Nettoparticipatie, naar etnische herkomst, 2012 (in procenten)

Bron: CBS (EBB'12)

Minder dan de helft van de niet-westerse vrouwen heeft betaald werk

Onder zowel de autochtone bevolking als de migrantenbevolking is de nettoparticipatie hoger bij de mannen (tabel 2.1). Van de niet-westerse mannen heeft 60% een baan. Dit is zo bij minder dan de helft van de niet-westerse vrouwen (46%). Bij de vrouwen van Turkse (40%) en vooral Marokkaanse (35%) komaf ligt dit aandeel nog een stuk lager. De nettoparticipatie van Surinaamse vrouwen (59%) is niet veel lager dan die van de autochtone vrouwen. Dat Surinaamse vrouwen relatief vaak, en Marokkaanse en Turkse vrouwen naar verhouding relatief weinig werkzaam zijn, is niet iets van vandaag of gisteren (zie bv. Hooghiemstra en Merens 1999). Het verschil tussen de seksen is bij de Surinaamse en Antilliaanse Nederlanders relatief klein, ook vergeleken met de autochtone Nederlanders. Bij de Marokkaanse en Turkse Nederlanders is dit onderscheid het sterkst. Veel van de vrouwen van de eerste generatie zijn naar Nederland gekomen als huwelijksmigrant of als gezinshereniger, en zijn niet of nauwelijks georiënteerd op de arbeidsmarkt. Hoewel een aanzienlijk deel van de tweede generatie Turkse en Marokkaanse vrouwen nog schoolgaand is, is hun nettoparticipatie hoger dan die van de eerste generatie.[2]

Ook bij de vluchtelingengroepen (zie bijlage B2.5) is dit het beeld: vrouwen participeren minder dan mannen. Van de Somalische vrouwen heeft slechts één op de zeven (14%) werk, bij de Afghaanse vrouwen is dit een kwart (24%). Dit is een zeer klein deel, maar niettemin groter dan in 2003. Toen had één op de tien Somalische en Afghaanse vrouwen betaald werk (Merens 2006).

Het al dan niet werkzaam zijn, is sterk afhankelijk van het opleidingsniveau. De kans op betaald werk is onder alle groepen bij de hoogst opgeleiden fors groter. Voor alle migrantengroepen geldt dat minder dan de helft van de personen die hooguit vbo/mavo hebben gehaald, betaald werk heeft. Vooral de laagst opgeleide Marokkaanse en Antilliaanse Nederlanders participeren weinig. Bij migranten die ten minste mbo/havo/vwo hebben afgerond, heeft juist meer dan de helft betaald werk. De hoogst opgeleiden uit de groep 'overig niet-westerse' landen blijven achter bij andere hoogopgeleide migranten. Het aandeel met werk is relatief klein (namelijk 67%, tegen 73% niet-westers totaal en 85% autochtoon). Vaak hebben zij in het herkomstland een opleiding in een andere taal gevolgd waarvoor geen Nederlands equivalent is. Deze diploma's hebben op de Nederlandse arbeidsmarkt geringe waarde.

Tabel 2.1
Nettoparticipatie van de grote migrantengroepen, naar geslacht en opleiding, 2012 (in procenten)

	Turks	Marokkaans	Surinaams	Antilliaans	overig niet-westers	niet-westers totaal	autochtoon
mannen	64	56	64	60	58	60	76
vrouwen	40	35	59	53	45	46	63
maximaal bao	33	27	38	22	33	32	40
vbo/mavo	45	34	46	44	38	41	53
mbo/havo/vwo	62	55	67	59	56	60	73
hbo/wo	74	76	85	79	67	73	85

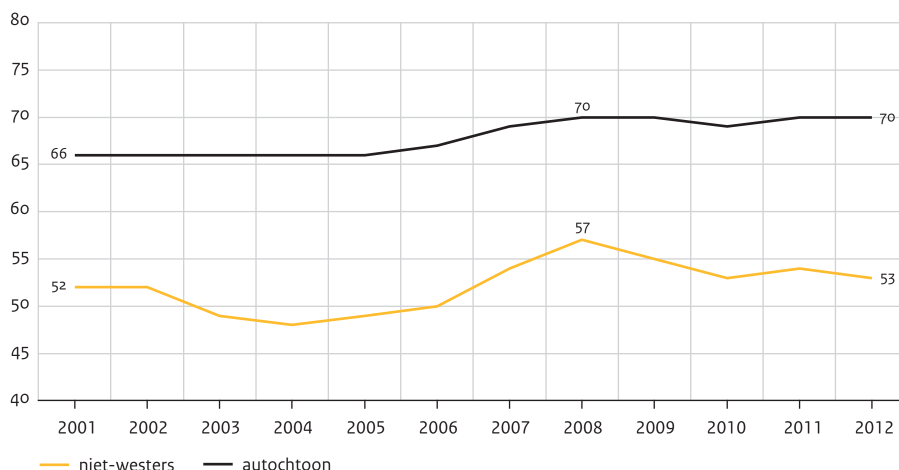
Bron: CBS (EBB'12)

Nettoparticipatie van migranten de afgelopen jaren afgenomen

De nettoparticipatie van migranten heeft te lijden gehad onder de recente crisisjaren (figuur 2.2). Sinds 2008 (57%) is de nettoparticipatie van hen met 4 procentpunten afgenomen. Het aandeel autochtone Nederlanders met betaald werk is in deze periode opvallend genoeg stabiel gebleven (70%). In de afgelopen (crisis)jaren is het verschil tussen autochtone Nederlanders en migranten op dit punt dus toegenomen.
Bezien over de periode 2001-2012 is de nettoparticipatie van niet-westerse migranten weinig toegenomen. In 2001 had 52% van de niet-westerse bevolking betaald werk, in 2012 was dit 53%. De economische crisis heeft de toename in het aandeel werkende migranten (tot 2008) doen verdampen. Bij de autochtone Nederlanders is de participatie voor de gehele periode 2001-2012 wel toegenomen.

Figuur 2.2

Nettoparticipatie van niet-westerse migranten en autochtone Nederlanders, 2001-2012 (in procenten)

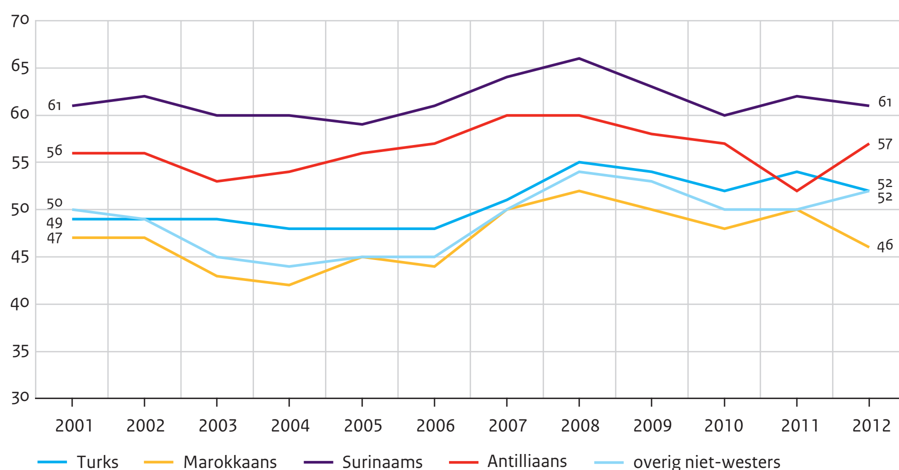

Bron: CBS (EBB '01-'12)

Het beeld dat er in de periode 2001-2012 weinig is veranderd aan de nettoparticipatie, zien we ook bij de afzonderlijke migrantengroepen (figuur 2.3). De groei is na 2008 veranderd in een zodanige afname dat het aandeel werkenden in 2012 ongeveer op hetzelfde niveau ligt als in 2001.

Figuur 2.3

Nettoparticipatie, naar etnische herkomst, 2001-2012 (in procenten)

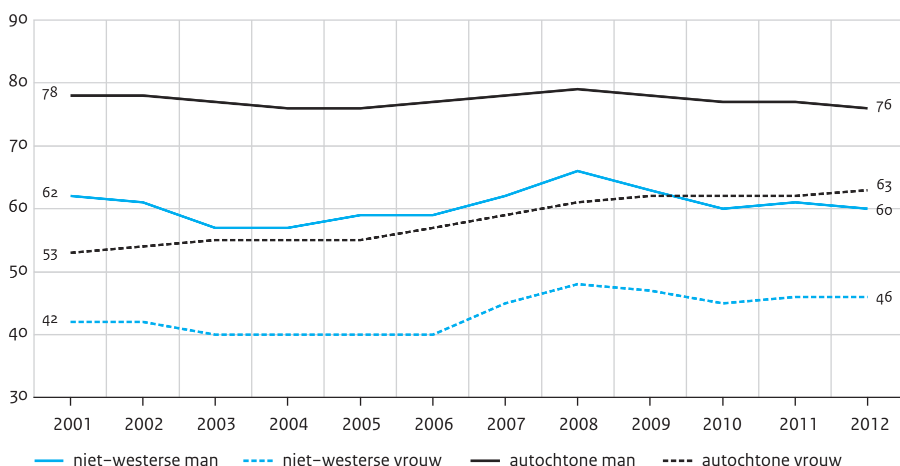

Bron: CBS (EBB '01-'12)

Onder vrouwen is de nettoparticipatie van niet-westerse migranten toegenomen (figuur 2.4). In 2001 had 42% een betaalde baan, in 2012 is dit 46%. In dezelfde periode is het aandeel met betaald werk bij de niet-westerse mannen licht afgenomen. Hoewel de nettoparticipatie dus nog steeds achterblijft, is de langetermijnontwikkeling bij niet-westerse vrouwen relatief gunstig. Dit is belangrijk in het licht van hun emancipatie en integratie. En dat niet alleen. Migrantenvrouwen vervullen ook een sleutelrol voor de integratie van hun eventuele kinderen (Keuzenkamp en Merens 2006).
Ook de autochtone vrouw zijn aanzienlijk vaker gaan werken. De toename in de nettoparticipatie van autochtone Nederlanders komt volledig door hen. Sterker nog, bij autochtone mannen is het aandeel werkenden zelfs wat afgenomen sinds 2001.

Figuur 2.4

Nettoparticipatie van autochtone Nederlanders en niet-westerse migranten, naar geslacht, 2001-2012 (in procenten)

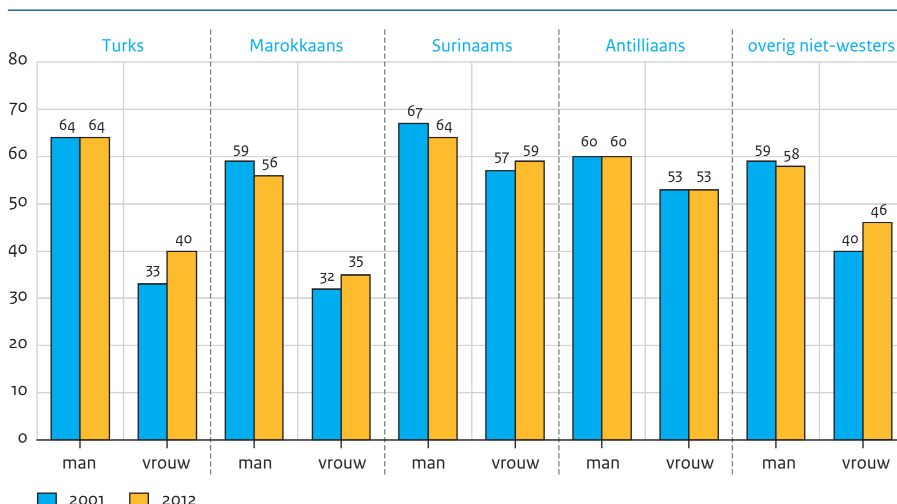

Bron: CBS (EBB '01-'12)

Participatie van vrouwen neemt licht toe, van mannen licht af

De participatie van vrouwen is onder alle migrantengroepen, met uitzondering van de Antilliaanse, sinds 2001 toegenomen (figuur 2.5). Deze toename was het sterkst bij vrouwen van Turkse en overige niet-westerse komaf. Bij alle groepen is de participatie van de mannen afgenomen, met uitzondering van de Turkse en Antilliaanse mannen, bij wie het aandeel werkenden gelijk is gebleven.

Figuur 2.5
Nettoparticipatie van niet-westerse migranten, naar geslacht, 2001 en 2012 (in procenten)

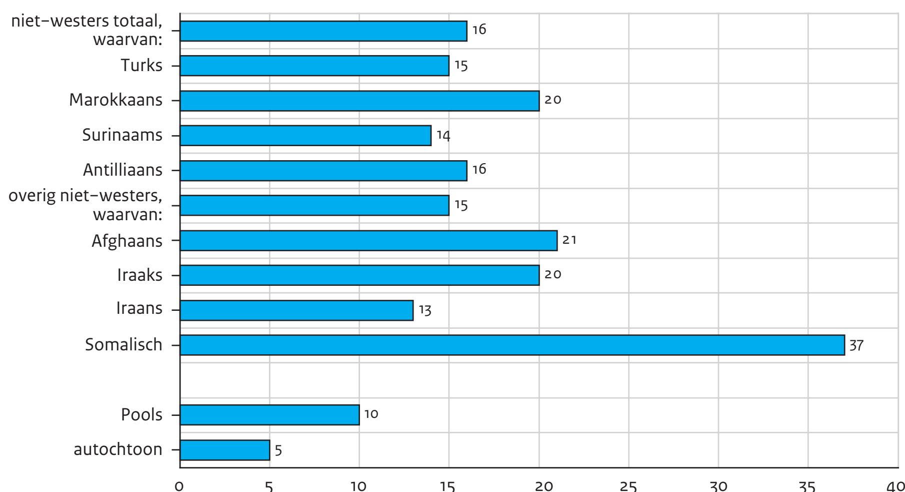
Bron: CBS (EBB'01 en EBB'12)

2.3 Werkloosheid

Werkloosheid ruim drie keer zo hoog bij niet-westerse migranten

De werkloosheid van niet-westerse migranten is ruim drie keer zo hoog als die van autochtone Nederlanders (figuur 2.6). Werkloosheid treft 16% van de niet-westerse migranten, tegen 5% van de autochtone Nederlanders. Voor de Turkse, Surinaamse en Antilliaanse Nederlanders ligt dit aandeel rond de 15%. Het werkloosheidscijfer ligt hoger bij de Marokkaanse, Afghaanse en Iraakse Nederlanders. Bij hen is ongeveer één op de vijf werkloos. De Poolse (10%) en Iraanse Nederlanders (13%) zijn juist verhoudingsgewijs minder vaak werkloos. Dit kan niet worden gezegd van de Somalische Nederlanders. Zij steken sterk negatief af bij de rest van de groepen. Ruim een derde (37%) is werkloos. Al eerder zagen we dat de nettoparticipatie bij hen laag was en het aandeel dat niet behoort tot de beroepsbevolking groot is. De arbeidsmarktpositie van deze groep is zeer ongunstig. Dit is geenszins nieuw. Al jaren kenmerkt de Somalische arbeidsmarktpositie zich door grote achterstanden (Dourleijn en Dagevos 2011).

Figuur 2.6
Werkloosheid, naar etnische herkomst, 2012 (in procenten)

Bron: CBS (EBB'12)

Ruim een kwart van de migrantenjongeren werkloos

De jeugdwerkloosheid van niet-westerse migranten is hoog. Meer dan een kwart (28%) van de niet-westerse jongeren (15-24 jaar) is inmiddels werkloos (tabel 2.2). Bij de autochtone Nederlanders is één op de tien jongeren werkloos. In de concurrentie om banen leggen vooral allochtone jongeren en leden van de tweede generatie het af tegen werkzoekenden met een hogere opleiding en meer werkervaring. Maar zelfs wanneer rekening wordt gehouden met verschillen in opleiding en leeftijd, hebben jonge allochtonen meer kans op werkloosheid dan jonge autochtonen (zie hoofdstuk 4).
De jeugdwerkloosheid is bij de diverse migrantengroepen redelijk vergelijkbaar, behalve bij de Marokkaanse Nederlanders: maar liefst 37% van de Marokkaanse jongeren is werkloos. De aansluiting tussen school en werk verloopt binnen alle opleidingscategorieën extra moeizaam voor recent afgestudeerde Marokkaanse Nederlanders (zie hoofdstuk 5). Daarnaast zijn Marokkaanse jongeren oververtegenwoordigd bij de voortijdig schoolverlaters (VSV'ers) (Hartgers 2012). De kansen van VSV'ers op de arbeidsmarkt zijn al gering. Voor Marokkaans-Nederlandse VSV'ers geldt dit nog nadrukkelijker (zie hoofdstuk 5).
De hoge werkloosheid onder jongeren zien we terug bij de tweede generatie. Anders dan bij de andere migrantengroepen is bij de Antilliaanse Nederlanders de eerste generatie vaker werkloos. De cijfers van de eerste generatie worden sterk beïnvloed door de groep kansarme Antillianen die vanaf midden jaren negentig naar Nederland zijn gekomen. Zij zijn laag opgeleid en beheersen het Nederlands gebrekkig. De werkloosheid van de tweede generatie is bij de overige niet-westerse groepen verhoudingsgewijs laag.

Weinig onderscheid in werkloosheid tussen mannen en vrouwen

De werkloosheid van niet-westerse vrouwen (16%) is niet veel hoger dan die van mannen (15%) (tabel 2.2). Alleen bij de Turkse groep zien we een duidelijk onderscheid naar geslacht. De werkloosheid van de Turkse vrouwen (18%) is anderhalf keer zo hoog als die van mannen (12%). Bij Turkse vrouwen van de tweede generatie is het werkloosheidspercentage (23%) aanzienlijk hoger dan die van de eerste generatie (14%).[3] Bij autochtone Nederlanders is er geen verschil in werkloosheid voor mannen en vrouwen.
Turks-Nederlandse mannen zijn van de migranten het minst vaak werkloos (12%).
Een mogelijke verklaring hiervoor is dat zij vaak als ondernemer werkzaam zijn (zie verderop, tabel 2.5) en op die manier de werkloosheid (deels) ontlopen. De werkloosheid van Surinaamse vrouwen is naar verhouding laag (13%). De relatief goede arbeidsmarktpositie van deze groep zagen we ook terug bij de nettoparticipatie. Binnen de diverse opleidingsniveaus zien we dat de kans op werkloosheid twee tot drie keer zo groot is voor migranten als voor autochtone Nederlanders.

Tabel 2.2

Werkloosheid van de grote migrantengroepen en autochtone Nederlanders, naar geslacht, leeftijd, generatie en opleiding, 2012 (in procenten)

	Turks	Marokkaans	Surinaams	Antilliaans	overig niet-westers	niet-westers totaal	autochtoon
mannen	12	19	15	17	15	15	5
vrouwen	18	21	13	16	15	16	5
15-24 jaar	26	37	27	29	25	28	10
25-44 jaar	12	16	15	15	15	15	4
45-64 jaar	15	16	9	12	11	11	5
1e generatie	12	17	12	19	15	15	-
2e generatie	18	25	18	12	13	18	-
maximaal bao	18	24	21	32	15	19	10
vbo/mavo	15	27	25	23	21	22	7
mbo/havo/vwo	15	19	16	16	14	15	5
hbo/wo	11	9	5	9	13	10	4

Bron: CBS (EBB'12)

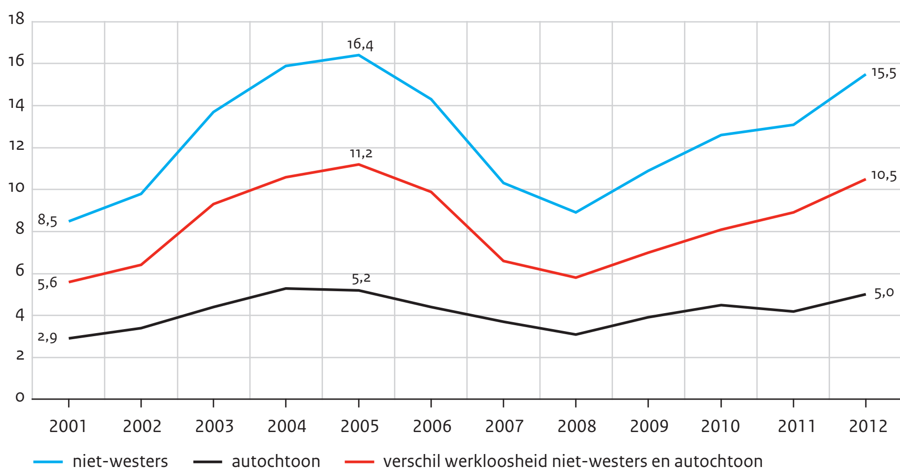
Werkloosheid neemt harder toe bij migranten

De economische crisis vertaalt zich steeds krachtiger in een groeiende werkloosheid (figuur 2.7). Bij de niet-westerse migranten is de werkloosheid sinds 2008 sterk opgelopen van ongeveer 9% naar 16% in 2012. Ook onder autochtonen neemt deze toe, zij het minder hard.
In procentpunten is het verschil tussen autochtone Nederlanders en niet-westerse migranten verder opgelopen tot bijna 11%. Zowel de werkloosheidscijfers als de

verschilscores zijn nu bijna even hoog als op het dieptepunt van de vorige economische laagconjunctuur (2003-2005). De schommelingen in de werkloosheid zijn wel gelijk voor niet-westerse migranten en autochtone Nederlanders qua richting, maar niet wat betreft de sterkte. Niet-westerse migranten zijn oververtegenwoordigd in banen (laag opgeleid, flexibel van aard) en sectoren die afhankelijker zijn van de conjuncturele fluctuaties. In tijden van laagconjunctuur raken zij als eerste hun baan kwijt, als de economie aantrekt komen zij weer in groteren getale aan het werk. De huidige recessie dreunt dus momenteel het hardst door bij de niet-westerse migranten.

Figuur 2.7

Werkloosheid van niet-westerse migranten en autochtone Nederlanders, 2001-2012 (in procenten)

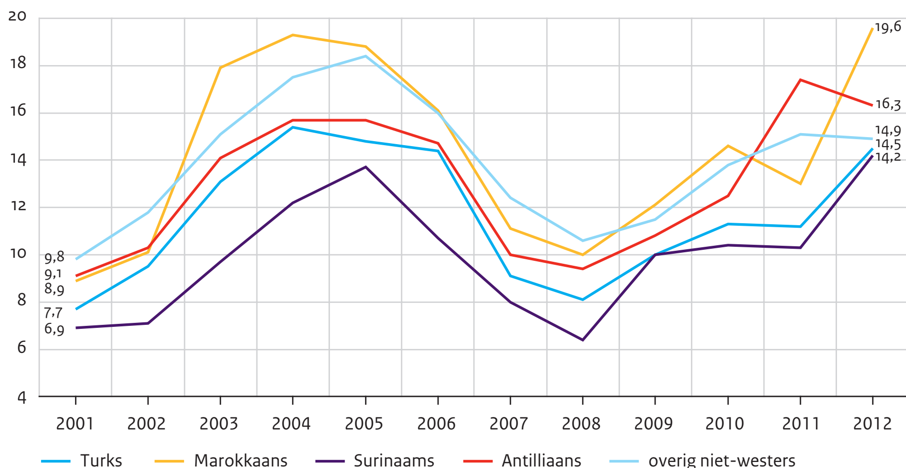
Bron: CBS (EBB'01-'12)

Werkloosheid loopt het sterkste op bij Marokkaanse groep

De ontwikkeling van de werkloosheid is voor de verschillende migrantengroepen min of meer hetzelfde (figuur 2.8). Sinds 2008 is de werkloosheid fors toegenomen, nadat deze sinds 2005 aanzienlijk gedaald was. De werkloosheid van Turkse en Surinaamse Nederlanders is in het algemeen het laagst, die van de Marokkaanse en overige niet-westerse Nederlanders het hoogst. De Antilliaanse groep zit hier door de jaren heen vaak tussenin. In de recentste jaren is de werkloosheid onder Antilliaanse Nederlanders relatief hoog. Niettemin is bij de Marokkaanse groep de werkloosheid het sterkst toegenomen sinds 2008.

Figuur 2.8

Werkloosheid van de grote migrantengroepen, 2001-2012 (in procenten)

Bron: CBS (EBB'00-'12)

In dit jaarrapport presenteren we alleen de jaarcijfers. De recentste gegevens verwijzen dus naar 2012. Niettemin zijn er ook al voorlopige gegevens beschikbaar over het tweede kwartaal van 2013 (zie CBS StatLine). Deze bespreken we in kader 2.2.

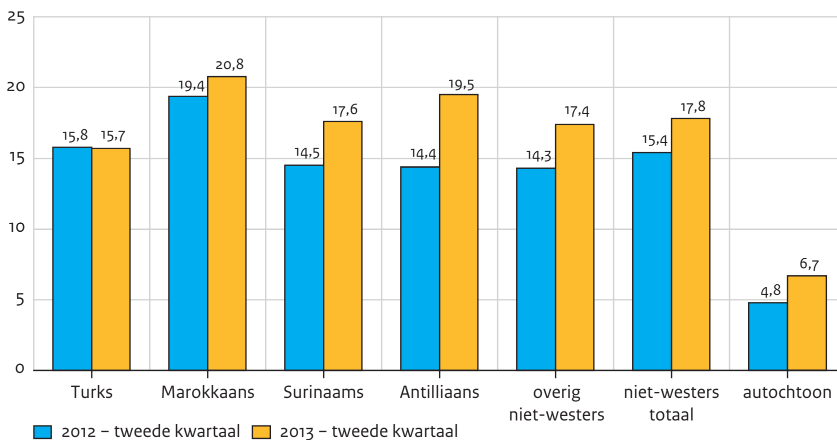
Kader 2.2 Kwartaalcijfers 2013: de werkloosheid stijgt verder

Er is informatie beschikbaar over de werkloosheid in de eerste twee kwartalen van 2013. Dit zijn voorlopige cijfers. De werkloosheid is onderhevig aan seizoensfluctuaties. Om een beeld te krijgen van de ontwikkeling is het dus beter om dezelfde kwartalen tussen jaren met elkaar te vergelijken in plaats van opeenvolgende kwartalen binnen een jaar. Derhalve vergelijken we in figuur 2.9 de werkloosheid van het tweede kwartaal in 2013 met die van het tweede kwartaal van 2012.

De voorlopige kwartaalcijfers sluiten aan bij de ontwikkelingen van de laatste jaren: oplopende werkloosheid. De gemiddelde werkloosheid van de niet-westerse groepen neemt verder toe tot 17,8%. Die van autochtone Nederlanders stijgt naar 6,7%. Voor alle groepen, uitgezonderd de Turkse groep, neemt de werkloosheid toe. Voor de Turkse groep blijft de werkloosheid opvallend genoeg min of meer stabiel. Bij de Surinaamse en Antilliaanse groep is de toename in werkloosheid het sterkst.

Kader 2.2 (vervolg)

Figuur 2.9
Werkloosheid naar etnische herkomst, 2e kwartaal 2012 en 2013 (in procenten)

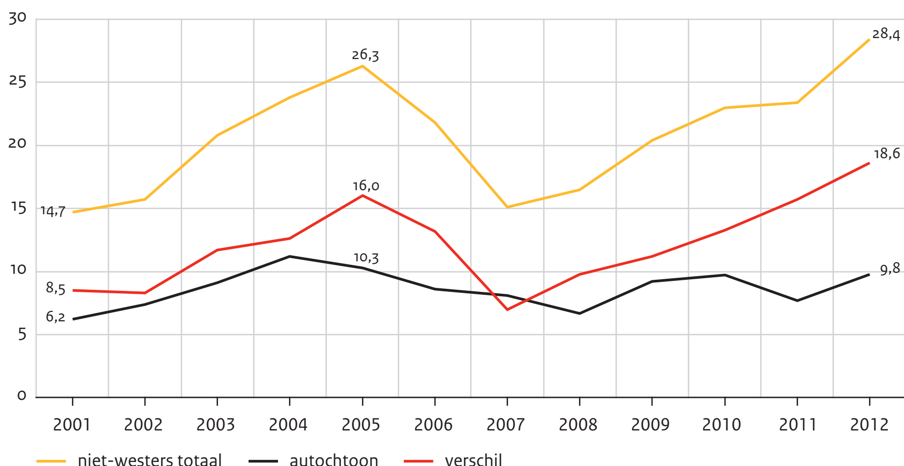
Jeugdwerkloosheid onder migranten stijgt snel

Migranten zijn kwetsbaar in tijden van economische tegenspoed. Dit geldt nog nadrukkelijker voor jonge migranten. Zij zijn bijvoorbeeld vaker dan oudere migranten afhankelijk van flexibele arbeidsrelaties. Al eerder signaleerden we dat de jeugdwerkloosheid onder niet-westerse migranten erg hoog is. Figuur 2.10 bevestigt dit beeld. In de afgelopen vijf jaar is de jeugdwerkloosheid van migranten bijna verdubbeld, van 15% naar ruim 28% in 2012. Zo hoog is de jeugdwerkloosheid deze eeuw nog niet geweest. Ook bij autochtone Nederlanders zijn jongeren naar verhouding vaak werkloos (9,8%). Dit is echter bijna drie keer zo laag als bij hun leeftijdsgenoten van migrantenherkomst.

Nauwelijks onderscheid wat betreft het aandeel langdurig werklozen

Om inzicht te krijgen in de aard van de werkloosheid onderscheiden we kortdurende en langdurige werklozen. Mensen worden beschouwd als langdurig werkloos als ze twaalf maanden of langer werkloos zijn, en op zoek zijn naar werk. De cijfers hebben betrekking op de geregistreerde werklozen. Dit betekent dat zij bekend zijn bij het UWV (Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen), voorheen het CWI (het Centrum voor Werk en Inkomen).

Figuur 2.10
Jeugdwerkloosheid (15-24 jaar) van niet-westerse migranten en autochtone Nederlanders, 2001-2012 (in procenten)

Bron: CBS (EBB'01-'12)

Het aandeel langdurig werklozen varieert niet veel tussen de verschillende groepen (zie bijlage B2.6). Bij autochtone Nederlanders is het aandeel iets groter (30%) dan bij niet-westerse migranten (28%). Laag opgeleiden, ouderen en leden van de eerste generatie zijn vaker langdurig werkloos dan hoog opgeleiden, jongeren en leden van de tweede generatie.

Weinig verschillen in zoekgedrag tussen migranten en autochtone Nederlanders

Een verklaring voor verschillen in werkloosheid kan liggen in de wijze en intensiteit van het zoekgedrag (Nievers 2012). Onderzoek wijst uit dat werkzoekenden uit migrantengroepen vaker dan autochtonen een extrinsieke arbeidsoriëntatie hebben, dat wil zeggen dat financiële overwegingen een grotere rol spelen dan bijvoorbeeld de mogelijkheden die werk biedt tot ontplooiing. Ook liet vorig onderzoek zien dat er een kloof bestaat tussen de wervingskanalen van werkgevers aan de ene kant en het zoekgedrag van migranten aan de andere kant (Dagevos 2006; Odé en Dagevos 1999). Migranten zouden vaak werk zoeken binnen de eigen kring en via uitzendbureaus, en minder vaak via advertenties. Dit zijn minder effectieve zoekstrategieën.
Van de werkloze autochtonen en migranten is het zoekgedrag in de vier weken voorafgaand aan de ondervraging in kaart gebracht in tabel 2.3. Er zijn opvallend weinig verschillen in het zoekgedrag tussen autochtone Nederlanders en niet-westerse migranten en tussen migrantengroepen onderling. Voor alle werklozen, ongeacht hun afkomst, geldt dat internet en het directe sociale netwerk van familie, vrienden en relaties de belangrijkste kanalen zijn voor het zoeken naar werk. Van de niet-westerse migranten

gebruiken de Antilliaanse Nederlanders gemiddeld de meeste zoekkanalen (3,24) en de Marokkaanse Nederlanders het minst (2,88). Een kanttekening bij deze cijfers is dat dit niet zo veel zegt over de intensiteit van het zoekgedrag (nl. hoe vaak er wordt geïnformeerd bij werkgevers, hoeveel sollicitatiebrieven worden geschreven en hoeveel bedrijfsdagen worden bezocht)

Tabel 2.3

Zoekgedrag van de afgelopen vier weken van werklozen, naar etnische herkomst, 2012 (in procenten)

	Turks	Marokkaans	Surinaams	Antilliaans	overig niet-westers	niet-westers totaal	autochtoon
personeelsadvertenties nagekeken op internet	67	68	74	75	70	70	70
geïnformeerd bij werkgevers	53	46	53	51	51	51	53
geïnformeerd bij familie, vrienden of relaties	72	68	69	74	65	68	67
geinformeerd bij het UWV	45	47	49	46	48	47	48
open sollicitatiebrief geschreven	55	49	60	63	56	56	56
bedrijfsdag bezocht	13	10	14	15	12	12	10
gemiddeld aantal zoekkanalen (max. 6)	3,06	2,88	3,18	3,24	3,00	3,06	3,06

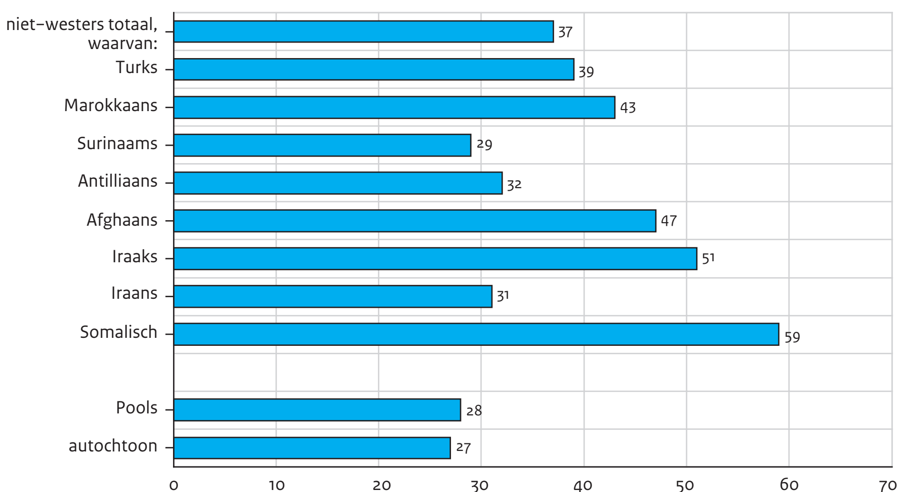
Bron: CBS (EBB'12)

2.4 Niet participeren op de arbeidsmarkt: achtergronden van inactiviteit

Een deel van de bevolking is niet werkzaam en ook niet actief op zoek naar werk. Er zijn uiteenlopende redenen waarom mensen niet participeren op de arbeidsmarkt. Het kan gaan om personen die nog studeren, met pensioen zijn of vanwege ziekte niet kunnen participeren. Daarnaast is er een deel dat zich om andere redenen afzijdig houdt van de arbeidsmarkt, bijvoorbeeld door de zorg voor huishouden en/of partner. In deze paragraaf richten we ons op de niet-beroepsbevolking (15-64 jaar).
Het deel dat niet hoort tot de beroepsbevolking is bij niet-westerse migranten (37%) groter dan bij autochtone Nederlanders (27%) (zie figuur 2.11). De niet-beroepsbevolking is bij de Antilliaanse, Surinaamse en Poolse Nederlanders niet veel groter dan bij de autochtone Nederlanders. Bij de Turkse en Marokkaanse Nederlanders is de groep die zich afzijdig houdt van de arbeidsmarkt wel duidelijk groter. De niet-beroepsbevolking is echter het grootst bij de vluchtelingengroepen, uitgezonderd de Iraanse Nederlanders. Van de Somalische Nederlanders hoort maar liefst drie op de vijf mensen (59%) niet tot

de beroepsbevolking. Maar ook bij de Iraakse en Afghaanse Nederlanders houdt een aanzienlijk deel, ongeveer de helft, zich afzijdig van de arbeidsmarkt.

Figuur 2.11
Niet-beroepsbevolking (15-64 jaar), naar etnische herkomst, 2012 (in procenten)

Bron: CBS (EBB'12)

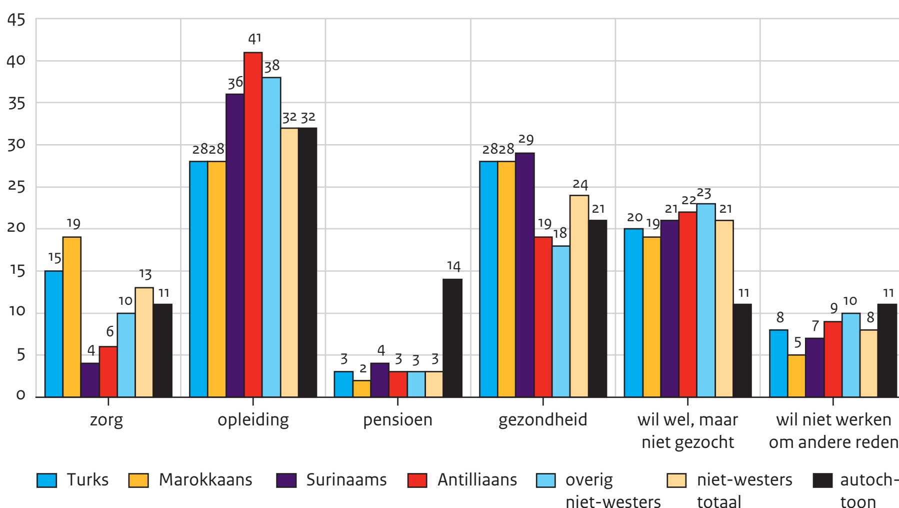
De belangrijkste redenen om niet actief te zijn op de arbeidsmarkt zijn het volgen van een opleiding en een slechte gezondheid (zie figuur 2.12). Daarnaast geeft een relatief groot deel van de 'inactieve' migranten aan dat ze wel willen werken, maar niet gezocht hebben (21%). Een deel van de groep die wil werken, ziet voor zichzelf niet of nauwelijks kansen om aan een baan te komen en raakt gedemotiveerd. Door niet actief te zoeken verdwijnen deze personen uit de werkloosheidsstatistieken. Het is een vorm van verborgen werkloosheid. Bij migranten lijkt dit dus nadrukkelijker te spelen.
Het aandeel dat wel wil werken maar niet gezocht heeft, schommelt nauwelijks tussen de diverse migrantengroepen. Uit bijlage B2.7 blijkt dat niet-westerse vrouwen vaker in deze categorie voorkomen dan niet-westerse mannen. Bij de Surinaamse en Antilliaanse groep zien we dit niet terug, wel bij de andere herkomstgroepen. De eerste generatie is in het algemeen oververtegenwoordigd, met name bij de groep overig niet-westerse migranten. De groep die wel wil werken maar niet gezocht heeft, is het grootst bij de laagst opgeleide migranten. Wellicht ervaren zij een kleine kans van slagen en raken gedemotiveerd om verder te zoeken naar werk.

Hoofdzakelijk eerste generatie Turkse en Marokkaanse vrouwen niet actief op de arbeidsmarkt vanwege zorgtaken

Een andere reden waarom personen zich afzijdig houden van de arbeidsmarkt is de zorg voor kinderen of gezin. Relatief veel Turkse (15%) en Marokkaanse Nederlanders (19%) zijn om deze reden niet op zoek naar werk. Dit zijn louter vrouwen en betreft hoofdzakelijk de eerste generatie en lager opgeleiden (zie bijlage B2.8). Traditionele opvattingen over de rolverdeling binnen het gezin zijn hierbij van invloed (zie bv. Merens 2009).
In hoofdstuk 5 gaan we dieper in op hoe veranderingen in de gezinssituatie van invloed zijn op de arbeidsmarktparticipatie van met name vrouwen.

Figuur 2.12

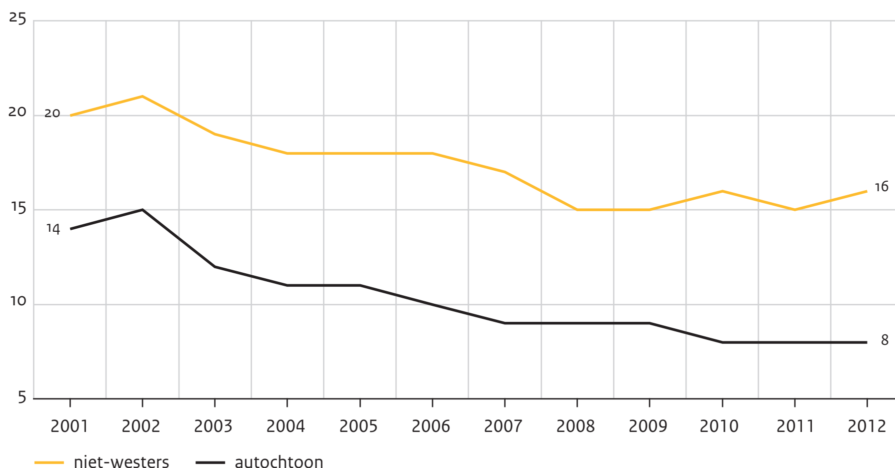
Achtergrond van inactiviteit op de arbeidsmarkt voor de niet-beroepsbevolking, 2012 (in procenten)

Bron: CBS (EBB'12)

In figuur 2.13 staat de ontwikkeling weergegeven van personen die inactief zijn op de arbeidsmarkt vanwege zorg en het niet zoeken naar een baan of niet willen werken om een andere reden. De percentages zijn gebaseerd op de totale bevolking. Deze drie categorieën van inactiviteit geven samen een beeld van de omvang van het onbenut potentieel.[4] De omvang van deze groep is aanzienlijk afgenomen sinds het begin van deze eeuw. Viel in 2001 nog 20% van de niet-westerse migranten in deze categorie, in 2012 is dit 16%. Bij autochtone Nederlanders is dit aandeel zelfs met 6 procentpunten gedaald, tot 8%. De crisis lijkt deze ontwikkeling wel geremd te hebben, maar niet hebben gekeerd. Sinds 2008 zijn de aandelen min of meer stabiel gebleven.

Figuur 2.13
Inactief op arbeidsmarkt vanwege niet willen, vanwege onbekende reden, niet zoeken of zorg bij niet-westerse migranten en autochtone Nederlanders (15-64 jaar), 2001-2012 (in procenten)

Bron: CBS (EBB'01-'12)

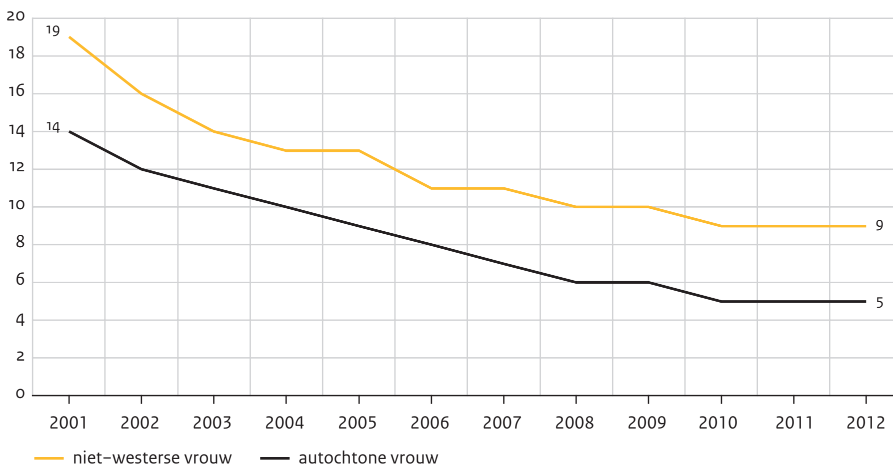
Steeds minder niet-westerse vrouwen afzijdig van arbeidsmarkt vanwege zorgtaken

Traditionele rolverdelingen tussen mannen en vrouwen vormen een belemmering voor de participatie van vrouwen. Bij niet-westerse vrouwen is dit van oudsher een belangrijke factor bij de inactiviteit op de arbeidsmarkt. Uit figuur 2.14 blijkt dat steeds minder niet-westerse vrouwen niet werken vanwege zorgtaken. Dit duidt op een modernisering van deze groep. De verandering in samenstelling is hierbij van belang: de omvang van de tweede generatie neemt steeds verder toe.

In 2001 was bijna één op de vijf niet-westerse vrouwen (19%) inactief vanwege zorgtaken, in 2012 is dit gedaald tot minder dan één op de tien (9%). Ook voor de autochtone vrouwen zien we een scherpe daling. Daar waar in 2001 nog 14% zorg als belangrijkste dagbesteding had, is in 2012 één op de twintig autochtone vrouwen vanwege deze reden absent op de arbeidsmarkt.

Figuur 2.14

Inactief op arbeidsmarkt vanwege zorg van niet-westerse en autochtone vrouwen (15-64 jaar), 2001-2012 (in procenten)

Bron: CBS (EBB'01-'12)

2.5 De werkende beroepsbevolking: niveau, flexibiliteit en ondernemerschap

In wat voor banen zijn migranten werkzaam? Allereerst kijken we naar het beroepsniveau van de werkzame beroepsbevolking, dus zowel werknemers als zelfstandigen. We maken hierbij gebruik van de standaard beroepenclassificatie 1992 van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS).[5] De indeling van deze beroepsclassificatie is teruggebracht tot drie verschillende niveaus: elementair/laag, middelbaar en hoog/wetenschappelijk.

Niet-westerse migranten zijn nog steeds vaker aan de onderkant (42%) en minder vaak aan de bovenkant (24%) van de beroepenladder te vinden dan autochtone Nederlanders (resp. 28% en 34%) (zie tabel 2.4). Verschillen in opleidingsniveau spelen hierbij een grote rol (zie hoofdstuk 4). De migrantengroepen die relatief hoog zijn opgeleid slagen er beter in om hogere beroepsfuncties te bereiken en lagere functies te ontlopen. Dit zien we duidelijk terug bij de Iraanse groep. Turkse en Marokkaanse Nederlanders oefenen relatief vaak een functie uit op een laag niveau. Hetzelfde geldt overigens ook voor de Afghaanse werkenden. Van de Poolse Nederlanders – die ingeschreven staan in de GBA – werkt de helft op een laag niveau, terwijl een kwart werkzaam is in een hoge of wetenschappelijke functie. Van de Poolse arbeidsmigranten die niet ingeschreven staan, ligt het beroepsniveau gemiddeld lager (zie ook kader 2.3).

Tabel 2.4
Beroepsniveau, naar etnische herkomst, 2012 (in procenten)[a]

	elementair/ laag	middelbaar	hoog/wetenschappelijk
niet-westers totaal, van wie	42	34	24
Turks	54	30	16
Marokkaans	45	36	19
Surinaams	35	38	28
Antilliaans	36	38	27
Afghaans	56	26	19
Iraaks	31	40	29
Iraans	27	37	36
Pools	50	26	25
autochtoon	28	38	34

a De aantallen zijn voor Somalische Nederlanders te klein om te presenteren. (zie bijlage B2.1).

Bron: CBS (EBB'12)

Migrantenvrouwen gemiddeld hoger op de beroepsladder dan mannen

Niet-westerse vrouwen zijn meer te vinden in de hogere functies en minder in de lagere functies dan niet-westerse mannen (zie bijlagen B2.9 en B2.10). Hoewel zij minder participeren op de arbeidsmarkt en vaker werkloos zijn, slagen zij er dus wel in om gemiddeld een betere functie te bekleden.

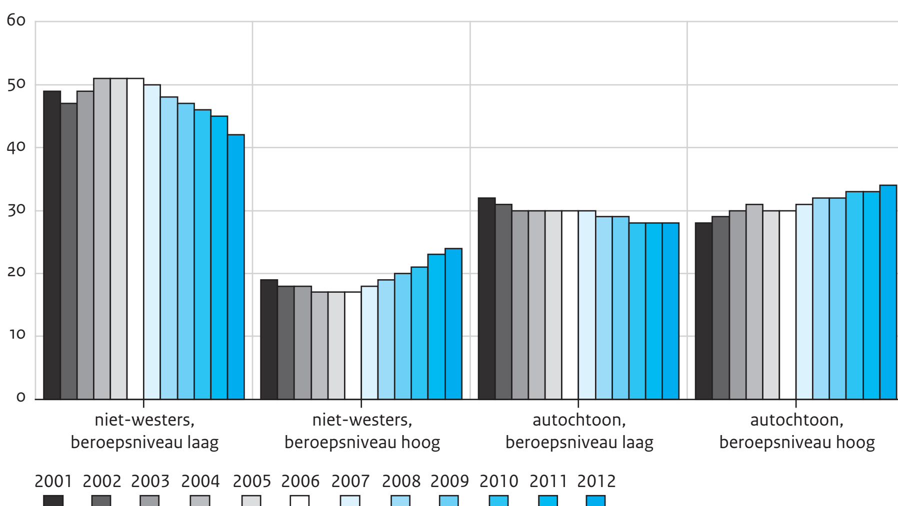
Bij de verschillen naar leeftijd en generatie spelen twee zaken een belangrijke rol. Enerzijds is de oudste categorie en de eerste generatie bij veel migrantengroepen relatief laag opgeleid. Anderzijds staan de jongeren en de tweede generatie nog vaak aan het begin van hun arbeidsloopbaan. De hogere opleiding van de jongeren compenseert niet voor de langere arbeidsloopbaan van ouderen: jongeren bekleden het vaakst functies op een laag niveau. Ongeveer twee op de drie (65%) zijn werkzaam in een beroep op elementair of laag niveau, en slechts één op de tien vervult een functie op een hoog niveau. De gemiddeld hoger opgeleide tweede generatie slaagt er wel in om betere functies te bereiken dan de eerste generatie.

Ontwikkeling in beroepsniveau

Op de Nederlandse arbeidsmarkt zijn er relatief steeds meer hoger opgeleide functies bij gekomen (Josten 2010). Het aantal hooggeschoolde banen is fors gegroeid, het aantal middelbare banen is maar mondjesmaat gestegen, terwijl het aantal laaggeschoolde banen gelijk is gebleven. Het gemiddelde beroepsniveau nam dus toe. Dit zien we terug in figuur 2.15. Zowel bij autochtone Nederlanders als bij niet-westerse migranten is het aandeel lage beroepsfuncties afgenomen en het aandeel hoge functies juist toegenomen. Deze tendens is wel sterker geweest voor de niet-westerse migranten. Het aandeel lage functies onder hen is afgenomen van 49% in 2001 naar 42% in 2012. In dezelfde

periode is het aandeel dat een baan heeft op hoog niveau met een derde toegenomen, namelijk van 19% naar 24%.
De crisis lijkt de ontwikkeling van een stijgend beroepsniveau niet in de weg te staan, integendeel. Die kan zelfs van positieve invloed zijn geweest. Werknemers gaan in tijden van een recessie niet vaak achteruit in beroepsniveau, wel verliezen ze relatief vaak hun baan. Dit laatste geldt sterker voor de laag opgeleiden. De relatieve stijging van het beroepsniveau hangt hier mogelijk mee samen. Omgekeerd is het dus ook denkbaar dat in tijden van economische groei lager opgeleiden weer makkelijker aan het werk komen, wat een dempend effect zal uitoefenen op de trend van een stijgend beroepsniveau.

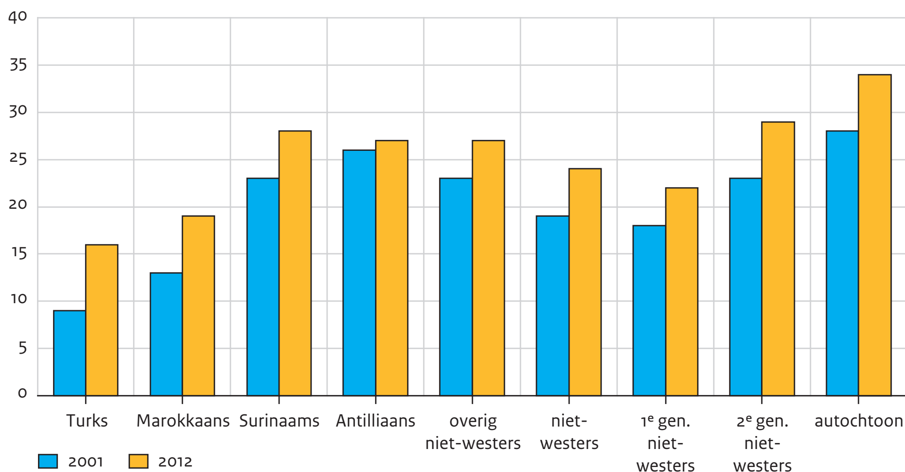
Figuur 2.15
Beroepsniveau van niet-westerse migranten en autochtone Nederlanders, 2001-2012 (in procenten)

Bron: CBS (EBB'01-'12)

De ontwikkeling naar steeds hogere beroepen onder migranten heeft zich het sterkst voorgedaan bij de Turkse en Marokkaanse Nederlanders (figuur 2.16). Bij de Antilliaanse groep is het aandeel werkenden op de hoogste niveaus gestabiliseerd sinds 2001. Het aandeel werkenden met een hoog of wetenschappelijk beroep is bij Surinaamse en de groep van overig niet-westerse migranten toegenomen en lag in 2012 ongeveer op hetzelfde niveau als bij de Antilliaanse Nederlanders. Het beroepsniveau is onder zowel de eerste als de tweede generatie toegenomen. Bij de tweede generatie nog wat sterker dan bij de eerste. Bijna een derde van de tweede generatie heeft een baan op hoger en wetenschappelijk niveau, het verschil met autochtone Nederlanders is betrekkelijk gering.

Figuur 2.16
Beroep op hoog of wetenschappelijk niveau, naar etnische herkomst en generatie, 2001-2012 (in procenten)

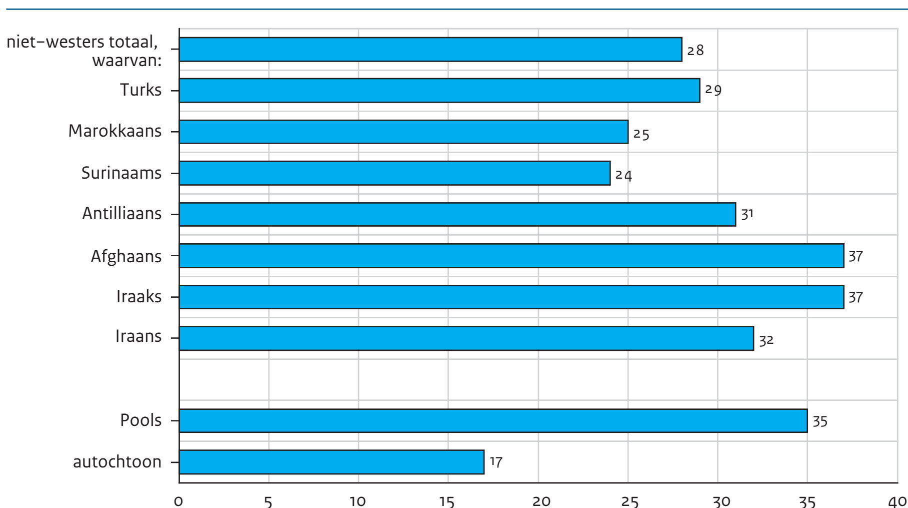

Bron: CBS (EBB'01-'12)

Flexibele arbeidsrelaties

Een werknemer met een flexibele arbeidsrelatie is een persoon die een arbeidsovereenkomst heeft van beperkte duur of die niet voor een vast overeengekomen aantal uren in dienst is. Hiertoe horen onder andere werknemers met een tijdelijk dienstverband, uitzendkrachten en werknemers met een vast dienst verband zonder vaste uren.
Ruim een kwart (28%) van de werknemers onder de niet-westerse migranten heeft een flexibele baan (figuur 2.18). Dit is aanzienlijk meer dan bij de autochtone Nederlanders (17%). De grote vier migrantengroepen zijn minder afhankelijk van flexibele arbeidsrelaties dan de vluchtelingengroepen. Ruim een derde van de Poolse Nederlanders heeft een flexibele arbeidsrelatie. Dit is niet verwonderlijk, omdat een groot deel naar Nederland gekomen is met de intentie om hier tijdelijk aan de slag gaan. Onder recent gemigreerde Poolse migranten is het aandeel met een flexibel contract nog veel hoger (zie kader 2.3; Gijsberts en Lubbers 2013).

Figuur 2.17
Flexibele baan van autochtone en niet-westerse werknemers, naar etnische herkomst, 2012 (in procenten)

Bron: CBS (EBB'12)

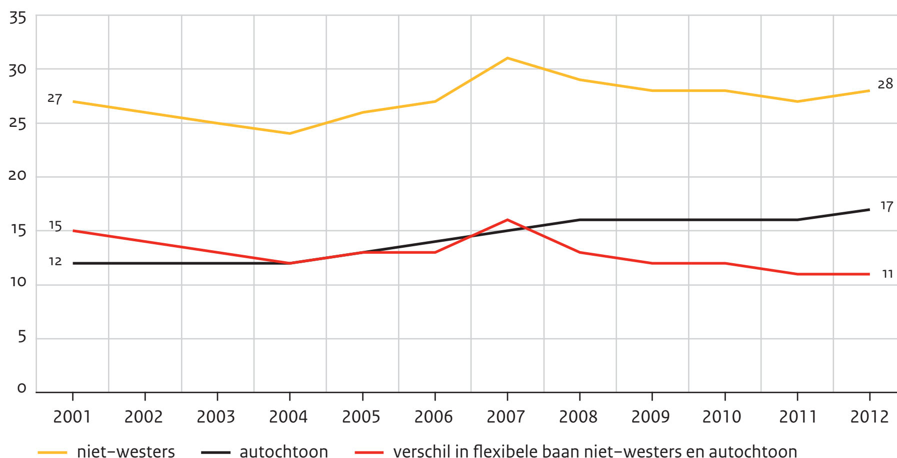
Twee derde van jongere migranten afhankelijk van flexibel contract

Leeftijd en generatie zijn sterk verbonden aan het al dan niet hebben van een flexibel arbeidscontract (zie bijlage B2.11). Jongeren – die in het algemeen nog aan het begin staan van hun arbeidsloopbaan – zijn veel vaker werkzaam in flexibele banen. Dit geldt voor meer dan de helft van de autochtone Nederlanders en ruim twee op de drie jonge niet-westerse migranten. Bij jonge Turkse en Surinaamse Nederlanders is dit zelfs drie-kwart. Ter vergelijking, in de leeftijdscategorie 45-64 jaar geldt dit voor ongeveer één op de tien werknemers (resp. 12% en 8%). Met name de tijdelijke contracten maken de jongeren kwetsbaar in tijden van een recessie. Dat de werkloosheid onder deze groep zo sterk is toegenomen, houdt hier duidelijk verband mee.

De tweede generatie is gemiddeld jonger en derhalve ook vaker te vinden in banen die flexibel van aard zijn. Het hogere opleidingsniveau van deze groep kan dit niet teniet doen. Hoger opgeleiden hebben wat minder vaak een flexibele arbeidsrelatie, maar de verschillen met lager opgeleiden zijn vrij gering.

De mate waarin migranten werkzaam zijn in flexibele banen, schommelt wel enigszins door de tijd maar is uiteindelijk vrij stabiel (figuur 2.18). Bij autochtone Nederlanders is dit anders. Gestaag neemt het aandeel flexibele arbeidsrelaties onder deze groep toe. Het verschil tussen niet-westerse migranten en autochtone Nederlanders is op dit punt dus in de loop van de jaren afgenomen.

Figuur 2.18
Flexibele baan van autochtone en niet-westerse werknemers, 2001-2012 (in procenten)

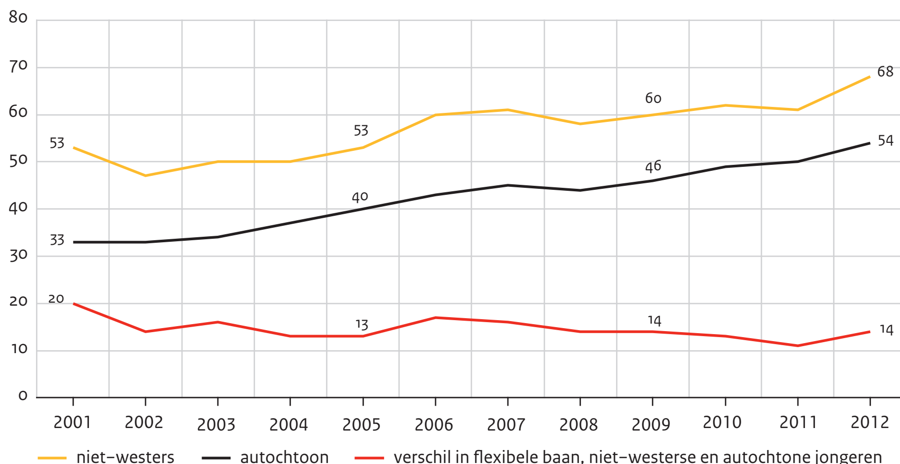

Bron: CBS (EBB'01-'12)

Toename in flexibele contracten bij jongeren

Het aandeel jongeren met een flexibele arbeidsrelatie is in de afgelopen periode sterk toegenomen, zowel bij de niet-westerse als bij de autochtone Nederlanders (figuur 2.19). In 2001 was iets meer dan de helft van de niet-westerse jongeren werkzaam in een flexibele baan, tegen ruim twee derde in 2012. De algemene trend onder niet-westerse migranten gaat dus niet op voor de jongeren. Zij zijn wél in toenemende mate afhankelijk van flexibele arbeidscontracten. De relatieve toename is bij autochtone jongeren echter nog sterker geweest. Hierdoor is het verschil ten opzichte van niet-westerse jongeren afgenomen. Dit is een schrale troost; de situatie van zowel niet-westerse als autochtone jongeren is op dit vlak weinig rooskleurig.

Figuur 2.19
Flexibele baan van autochtone en niet-westerse jongeren (15-24 jaar), 2001-2012 (in procenten)

Bron: CBS (EBB'01-'12)

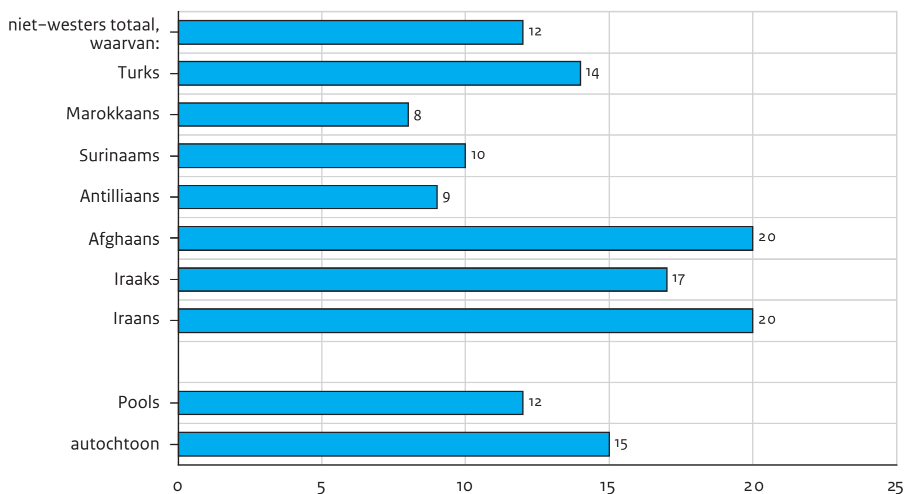
Zelfstandigen

Een deel van de migranten heeft moeite om op de arbeidsmarkt een plek te bemachtigen. Een relatief laag opleidingsniveau, diploma's die niet worden erkend, taalachterstanden, discriminatie: het zijn allemaal factoren die hierbij een rol spelen. Voor migranten kan dan het zelfstandig ondernemerschap een aantrekkelijk alternatief zijn om toch een economisch bestaan op te bouwen in Nederland. Bepaalde groepen zoals de Chinese Nederlanders hebben via deze route hun structurele positie versterkt. Toch kent ook het ondernemerschap zijn risico's en tekortkomingen. Vaak zijn migranten-ondernemers actief in de lagere marksegmenten met lagere overlevingskansen en winsten, al neemt de spreiding over kansrijkere sectoren toe (Dagevos 2009). De economische crisis slaat niet alleen toe op de arbeidsmarkt, maar treft natuurlijk ook de ondernemers. Het aantal faillissementen is hoog en een groot deel van de zelfstandigen – met name die in de lagere marktsegmenten – moet rondkomen van een zeer beperkt inkomen (SCP/ CBS 2012).
Allereerst kijken we naar de verschillen in zelfstandig ondernemerschap tussen de verschillende groepen onder de werkende beroepsbevolking (figuur 2.20). Autochtone Nederlanders zijn vaker dan niet-westerse migranten werkzaam als zelfstandig ondernemer (resp. 15% en 12%). Bij de vluchtelingengroepen ligt het aandeel zelfstandig ondernemers hoger dan bij autochtone Nederlanders. Van de Afghaanse en Iraanse Nederlanders is één op de vijf zelfstandig ondernemer. Voor Afghaanse, Iraanse en Iraakse ondernemers zijn de groot- en de detailhandel belangrijke sectoren (Dagevos 2011). De laatste twee groepen zijn ook vaak actief als ondernemer in de horeca.[6] Bij de grote vier niet-westerse groepen is het aandeel zelfstandigen lager. Turkse Nederlanders

zijn van de vier grote groepen het vaakst werkzaam als zelfstandige (14%). Bij de Marokkaanse Nederlanders is dit aandeel het kleinst (8%).

Figuur 2.20

Zelfstandig ondernemerschap onder werkende beroepsbevolking, naar etnische herkomst, 2012 (in procenten)

Bron: CBS (EBB'12)

Niet-westerse mannen (15%) zijn vaker zelfstandige dan niet-westerse vrouwen (9%) (tabel 2.5). Dit onderscheid naar geslacht is ook zichtbaar bij autochtone Nederlanders. Onder de groep overig niet-westerse migranten is het aandeel zelfstandigen bij zowel de mannen (18%) als de vrouwen groot (12%).

De verschillen tussen de generaties zijn kleiner en minder eenduidig. Bij Turkse, Marokkaanse en de overige niet-westerse Nederlanders is de eerste generatie vaker zelfstandig ondernemer. Wat betreft de Surinaamse en Antilliaanse groep is het beeld omgekeerd en is het zelfstandig ondernemerschap sterker aanwezig bij de tweede generatie.

Tabel 2.5
Zelfstandig ondernemerschap, naar etnische herkomst, geslacht, leeftijd, generatie en opleiding, 2012 (in procenten)

	Turks	Marok-kaans	Suri-naams	Antil-liaans	overig niet-westers	niet-westers totaal	autoch-toon
mannen	19	9	13	11	18	15	18
vrouwen	7	6	8	7	12	9	11
1e generatie	15	10	10	7	16	13	-
2e generatie	12	5	12	13	11	10	-

Bron: CBS (EBB'12)

Het zelfstandig ondernemerschap is bij zowel autochtone Nederlanders als bij de niet-westerse migranten sinds 2001 toegenomen (zie bijlage B2.12). Het aandeel is bij de niet-westerse migranten gegroeid van 8,4% naar 12,4%. De crisis heeft er dus niet voor gezorgd dat het zelfstandig ondernemerschap is afgenomen, integendeel. Het is goed denkbaar dat met name migranten de stap hebben gezet naar werk als ZZP'er, omdat zij zich geen (goede) positie als werknemer weten te verwerven op de arbeidsmarkt.
De vraag is wel in hoeverre deze nieuwe ZZP'ers eigenlijk een verkapte vorm van loondienst uitoefenen. Het is verboden, maar er zijn praktijken bekend dat werknemers uit loondienst gaan en zich als ZZP'er laten inhuren door hun oude werkgever.
Onder autochtone Nederlanders was de toename iets beperkter (in 2001: 12,9%, in 2012: 15%). Het onderscheid tussen autochtone en niet-westerse Nederlanders is dus op dit punt afgenomen sinds begin deze eeuw.

Kader 2.3 De arbeidsmarktpositie van Moelanders
Wat betreft de MOE-landers richten we ons in dit hoofdstuk hoofdzakelijk op de Poolse Nederlanders die ingeschreven zijn in de GBA. Dit geeft geen compleet beeld. Niet iedere (Poolse) migrant schrijft zich in. Personen die voornemens zijn om korter dan vier maanden in Nederland te verblijven, hoeven zich niet in te schrijven. Ook degenen die langer verblijven schrijven zich echter niet altijd in.[7]
Uit de studies van Weltevreden et al. (2009) en Engbersen et al. (2011a, 2011b)[8] kwam in tegenstelling tot de resultaten uit dit hoofdstuk naar voren dat bijna alle Poolse arbeidsmigranten werk hadden. Deze hogere nettoparticipatie is niet verwonderlijk gezien de wijze waarop de respondenten geworven waren. Het onderzoek is vooral uitgevoerd op plaatsen waar veel Polen wonen en werken. Inschrijving in de GBA vormde geen criterium om in dit onderzoek te worden betrokken.

Kader 2.3 (vervolg)

Onderzoek van Dagevos (2011) naar Poolse Nederlanders die ten hoogste zes jaar[9] in Nederland wonen en zich in de GBA hebben ingeschreven, liet een ander beeld zien. Een aanzienlijk deel van deze groep Polen heeft geen werk. Wel is het zo dat de arbeidsparticipatie vergeleken met andere migrantengroepen hoog was (69%). Die is vergelijkbaar met de participatie van de autochtone bevolking. Niettemin was ook een substantieel deel van deze Poolse groep werkloos (13%). Er zijn hoge risico's op uitstroom (tijdelijke contracten, sectoren die gevoelig zijn voor seizoens- en conjuncturele invloeden) en de instroom is moeizaam. Een studie onder recent gemigreerde ingeschreven Polen (minder dan anderhalf jaar in Nederland) onderstreept de kwetsbare positie (Gijsberts en Lubbers 2013). De arbeidsparticipatie is weliswaar hoog, maar van deze Poolse migranten heeft bijna iedereen een tijdelijk contract. Opvallend is het hoge aandeel elementaire beroepen onder Polen met een hoger onderwijsdiploma: zij werken in veel gevallen onder hun niveau.

Naast de Polen zijn er ook andere Oost-Europese migranten naar Nederland gekomen, zoals Roemenen en de Bulgaren. Zij kunnen zich sinds 2007 vrij in Nederland vestigen, maar hadden tot 1 januari 2014 wel een tewerkstellingsvergunning nodig om hier te kunnen werken.

De arbeidsmarktpositie van Bulgaren is niet gunstig. Slechts één op de vijf Bulgaren was in 2010 werknemer. Wel was een groot deel aan de slag als zelfstandige (Van der Vliet et al. 2012). Door zich als zelfstandige te vestigen kunnen Bulgaarse migranten zonder tewerkstellingsvergunning aan de slag. Waarschijnlijk laten zij zich vaak voor weinig geld verhuren aan één bedrijf. Daarnaast zijn er aanwijzingen dat een aanzienlijk deel van de Bulgaren weliswaar legaal in Nederland verblijft, maar illegaal werk verricht (Snel et al. 2010). Uit het onderzoek van Engbersen et al. (2011b) kwam naar voren dat de Bulgaren slecht Nederlands spraken, vooral laag zijn opgeleid, weinig verdienen en een onzekere arbeidspositie innemen. Een teken aan de wand is dat een relatief groot deel voor vertrek uit Bulgarije werkloos was. Gijsberts en Lubbers (2013) bestudeerden ook recent gemigreerde Bulgaarse migranten. Onder deze groep was de arbeidsmarktdeelname relatief laag, het meest onder Bulgaarse vrouwen. Zij werkten vaak in de meest elementaire beroepen met een lage beroepsstatus. Dit geldt het meest voor de Bulgaren van Turkse origine.

De arbeidsmarktpositie van Roemeense migranten lijkt beter te zijn (Mars et al. 2012; Engbersen 2011b). Uit de Enquête beroepsbevolking 2012 blijkt dat werkloosheid van Roemenen (8%) lager is dan die van Bulgaren (14%). Het aandeel zelfstandigen is voor beide groepen hoog. Niet alleen bij de Bulgaarse migranten (41%), maar ook onder de Roemeense groep (32%).

2.6 Conclusies

De arbeidsmarktpositie van niet-westerse migranten is in de afgelopen crisisjaren verzwakt. De verschillen met de autochtone bevolking lopen op en het zijn met name de jongeren die een kwetsbare positie innemen. De economische crisis uit zich steeds nadrukkelijker in een hogere werkloosheid. Het aandeel werkenden onder niet-westerse migranten is tussen 2001 en 2012 niet toegenomen; de crisisjaren hebben de stijging die zich voordeed tot ongeveer 2008 grotendeels tenietgedaan.

Sinds 2008 is de werkloosheid onder migranten bijna verdubbeld, van 9% naar 16%. Starters hebben het op de arbeidsmarkt extra zwaar. De werkloosheid onder jonge niet-westerse migranten is gestegen tot 28% en van de werkende jongeren is ruim twee derde

afhankelijk van een flexibele arbeidsrelatie. Bij Marokkaans-Nederlandse jongeren is 37% werkzoekend.
De situatie van de Somalische Nederlanders kenmerkt zich door een aanzienlijke achterstand. Hun arbeidsmarktpositie is niet alleen veel zwakker dan die van autochtone Nederlanders, maar ook dan die van de andere migrantengroepen. De werkloosheid is zeer hoog, de nettoparticipatie laag. Van de Somalische vrouwen heeft slechts 14% betaald werk.
Van de vluchtelingengroepen onderscheiden de Iraanse Nederlanders zich positief op de arbeidsmarkt. Hun hoge opleidingsniveau komt tot uitdrukking in het hoge aandeel werkenden met hogere beroepsposities. Op het gebied van werkloosheid en nettoparticipatie nemen zij vergelijkbare posities in met de Surinaamse en Antilliaanse Nederlanders. Ook de Turkse mannen hebben een aantal gunstige arbeidsmarktkenmerken. Weliswaar is het beroepsniveau gemiddeld gesproken nog steeds laag, zij hebben in vergelijking met mannen uit andere migrantengroepen niettemin vaak betaald werk en zijn minder vaak werkloos. Ook zijn zij vaak werkzaam als zelfstandige. Overigens zien we onder de hele groep van niet-westerse migranten een toename in het aandeel zelfstandigen, ook gedurende de afgelopen crisisjaren. Het is mogelijk dat met name migranten in deze ongunstige arbeidsmarktomstandigheden de stap hebben gezet naar een bestaan als zelfstandige.
De Turkse vrouwen blijven achter bij de mannen. Dit laat onverlet dat juist zij een toename in de nettoparticipatie laten zien. Deels kan dit worden verklaard door de afname van het deel dat niet werkt vanwege zorgtaken. Sinds 2001 is dit aandeel bij hen, maar ook bij autochtone vrouwen, sterk afgenomen. De tweede generatie vrouwen van Turkse en Marokkaanse herkomst kiezen veel meer dan hun moeders voor een arbeidsloopbaan in plaats van de zorg voor het gezin. Wel is hun werkloosheid hoog en is een deel nog bezig met de schoolloopbaan. Ook op een ander vlak onderscheiden migrantenvrouwen zich positief; hun beroepsniveau is gemiddeld hoger dan die van de mannen.
Van de niet-westerse groepen is de arbeidsmarktpositie van de Surinaamse Nederlanders het gunstigst. Wel is het zo dat de werkloosheid van Surinaamse mannen toeneemt. De Poolse Nederlanders hebben op de arbeidsmarkt de kleinste afstand tot de autochtone Nederlanders. Dit zijn dan wel de Poolse Nederlanders die zich hebben ingeschreven in het GBA. Het zegt niet direct iets over de situatie van de vele (tijdelijke) Poolse arbeidsmigranten die niet zijn ingeschreven of die zich pas recent hebben ingeschreven. Hun arbeidsmarktpositie wordt sterker gekleurd door tijdelijke banen aan de onderkant van de beroepsladder.

Noten

1 Voor de vluchtelingengroepen zijn de aantallen in de Enquête beroepsbevolking relatief klein.
2 De nettoparticipatie van de eerste generatie Turkse en Marokkaanse vrouwen is respectievelijk 40% en 32%. Bij de tweede generatie is dit voor Turkse vrouwen 42% en Marokkaanse vrouwen 41%. Deze gegevens staan niet in een tabel, maar zijn wel gebaseerd op de Enquête beroepsbevolking 2012.
3 Deze cijfers staan niet in de tabel, maar zijn wel gebaseerd op de Enquête beroepsbevolking 2012.

4 Ook mensen die niet werken vanwege een slechte gezondheid of een opleiding worden soms beschouwd als onbenut potentieel voor de arbeidsmarkt. De eerste categorie bekijken we niet in deze verzamelcategorie, omdat zij simpelweg niet in staat zijn om te werken. Wat betreft de personen die niet werken vanwege een opleiding is het zo dat het in het algemeen als wenselijk wordt gezien dat de bevolking goed is opgeleid.
5 Net als het CBS maken we voor de indeling van beroepen gebruik van het Standaard Beroepenclassificatie 1992. In 2010 is het Standaard Beroepenclassificatie herzien (SBC 2010). In deze gereviseerde classificatie, zijn dezelfde classificatiecriteria gehanteerd, maar deze zijn opnieuw gedefinieerd, uitgebreid en aangevuld met nieuwe beroepen. Niettemin, om vergelijkingen door de tijd te kunnen maken gebruiken wij, net als het CBS/ StatLine, het SBC 1992 om het beroepsniveau in kaart te brengen.
6 Niet uit elk onderzoek blijkt dat onder de vluchtelingengroepen het aandeel zelfstandigen zo hoog is (zie bv. Mars et al. 2012). Dit heeft ermee te maken dat het aandeel zelfstandigen soms ook aan de totale bevolking wordt gerelateerd. Het hoge aandeel zelfstandigen bij de vluchtelingengroepen raakt dan versluierd door de lage nettoparticipatie.
7 Op grond van de wet GBA is degene die naar redelijke verwachting gedurende een half jaar ten minste vier maanden van de tijd in Nederland verblijf zal houden, verplicht zich binnen vijf dagen na aanvang van zijn verblijf te melden om zich in de GBA in te schrijven. Niettemin onttrekt een deel van de migranten zich aan deze verplichting.
8 In opdracht van het NICIS zijn er een serie onderzoeksrapporten verschenen over de sociale leefsituatie en arbeidspositie van arbeidsmigranten uit Midden- en Oost-Europa. De projectleider van dit onderzoek was Godfried Engbersen van de Erasmus Universiteit Rotterdam. Een van de onderzoeksrapporten ging bijvoorbeeld specifiek over de arbeidsmigranten in het Westland (zie Engbersen et al. 2011b).
9 Deze grens van zes jaar was gebaseerd op de toetreding van Polen tot de EU op 1 mei 2004.

Literatuur

Bouma, S., L. Coenen en A. Kerckhaert (2011). *Arbeidsmarktpositie van niet-westerse allochtonen. De stand van zaken*. Zoetermeer: Research voor Beleid.

CBS StatLine. Geraadpleegd 13 november 2013 via www.cbs.nl /http://statline.cbs.nl/StatWeb/publicatio n/?DM=SLNL&PA=71958NED&D1=11&D2=0&D3=16-27&D4=62,l&HDR=T&STB=G1,G2,G3&VW=T

Dagevos, J. (2006) *Hoge (jeugd)werkloosheid onder etnische minderheden. Nieuwe bevindingen uit het las-onderzoek*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Dagevos, J. (2009). Werkloosheid, uitkeringen en werk. In: M. Gijsberts en J. Dagevos (red.), *Jaarrapport integratie 2009* (p. 139-167). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Dourleyn, E. en J. Dagevos (2011). *Vluchtelingengroepen in Nederland. Over de integratie van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische migranten*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Engbersen, G., S. van de Pol, J. Burgers, E. Snel, M. Ilies, R. van der Meij en K. Rusinovic (2011a). *Poolse arbeidsmigranten in het Westland. Sociale leefsituatie, arbeidspositie en toekomstperspectief.* Den Haag: Nicis.

Engbersen, G., M. Ilies, A. Leerkens, E. Snel en R. van der Meij (2011b). *Arbeidsmigratie in vieren. Bulgaren en Roemenen vergeleken met Polen*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.

Gijsberts, M. en M. Lubbers (2013). *Nieuw in Nederland. Het leven van recent gemigreerden Bulgaren en Polen*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Hartgers, M. (2012). Onderwijs. In: R. van der Vliet, J. Ooijevaar en R. van der Bie (red.), *Jaarrapport Integratie 2012* (p. 67-92). Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Hooghiemstra, E. en J. Merens (1999). *Variatie in participatie. Achtergronden van arbeidsdeelname van allochtone en autochtone vrouwen*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Huijnk, W. (2012). De arbeidsmarktpositie vergeleken. In: M. Gijsberts, W. Huijnk en J. Dagevos (red.), *Jaarrapport integratie 2011* (p.127-156). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Huijnk, W. en J. Dagevos (2012). *Dichter bij elkaar? De sociaal-culturele positie van niet-westerse migranten in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Josten, E. (2010). *Minder werk voor laagopgeleiden? Ontwikkelingen in baanbezit en baankwaliteit 1992-2008*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Keuzenkamp, S. en A. Merens (2006). *Sociale atlas van vrouwen uit etnische minderheden*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Mars, G., B. Dankmeyer en R. van der Vliet (2012). Arbeidsmarkt. In: R. van der Vliet, J. Ooijevaar en R. van der Bie (red.), *Jaarrapport Integratie 2012* (p. 93-120). Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Merens, A. (2006). Betaalde arbeid. In: S. Keuzenkamp en A. Merens (red.), *Sociale atlas van vrouwen uit etnische minderheden* (p. 68-90). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Merens, A. (2009). De positie van vrouwen en meisjes. In: M. Gijsberts en J. Dagevos (red.), *Jaarrapport integratie 2009* (p. 317-342). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Nievers, E. (2012). Werkzoekgedrag van niet-westerse migranten. In: I. Andriessen, E. Nievers en J. Dagevos (red.), *Op achterstand. Discriminatie van niet-westerse migranten op de arbeidsmarkt* (p. 74-90). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Odé, A. en Dagevos, J. (1999). *Vreemd kapitaal. Hoger opgeleide minderheden op de arbeidsmarkt*. Den Haag: ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

Snel, E., J. Burgers, G. Engbersen, M. Ilies, R. van der Meij en K. Rusinovic (2010). *Arbeidsmigranten uit Bulgarije, Polen en Roemenië in Rotterdam. Sociale leefsituatie, arbeidspositie en toekomstperspectief*. Den Haag: NICIS.

SCP /CBS (2012). *Armoedesignalement 2012*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau en Centraal Bureau voor de Statistiek.

Vliet, van der R., J. Ooijevaar en R. van der Bie (2012). *Jaarrapport Integratie 2012*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Weltevrede, A., J. de Boom, S. Rezai, L. Zuijderwijk en G. Engbersen (2009). *Arbeidsmigranten uit Midden- en Oost-Europa. Een profielschets van recente arbeidsmigranten uit de MOE-landen*. Rotterdam: RISBO.

3 De welvaartspositie van migranten

Willem Huijnk

3.1 Inleiding

Op diverse aspecten van de arbeidsmarkt hebben niet-westerse migranten een achterstand ten opzichte van autochtone Nederlanders (zie hoofdstuk 2). De achterstanden die vaak al aanzienlijk waren, zijn zelfs groter geworden in de recente jaren van economische crisis. Wat betekent dit voor hun welvaartssituatie? Uit de vorige jaarrapporten bleek dat er grote verschillen zijn tussen migranten en autochtone Nederlanders op dit vlak (Huijnk 2012; Moonen et al. 2012). Een belangrijke vraag is hoe de situatie zich verder heeft ontwikkeld.
De welvaartspositie is niet alleen een belangrijke graadmeter voor de sociaaleconomische integratie van migranten. Deze is ook verbonden aan de participatie en integratie op andere terreinen. Een uitkering betekent in het algemeen dat er niet wordt deelgenomen aan het arbeidsproces. Participatie op de arbeidsmarkt heeft een positieve invloed op het aantal vriendschappelijke contacten buiten de eigen etnische kring (zie ook hoofdstuk 7; Huijnk en Dagevos 2012). De welvaartssituatie grijpt ook direct in op de sociale participatie. Deelname aan het sociale leven, bijvoorbeeld door een lidmaatschap van een vereniging, kost nu eenmaal geld. Daarnaast kan armoede leiden tot andere vormen van sociale uitsluiting, zoals een gebrekkige normatieve integratie (Vrooman en Hoff 2013).

In dit hoofdstuk kijken we naar verschillende aspecten die nauw verband houden met de welvaartspositie: de uitkeringsafhankelijkheid, het gemiddeld inkomen, armoede, economische zelfstandigheid en het vermogen. Is het aantal migranten met een bijstandsuitkering (sterk) toegenomen? Wordt de verzwakte arbeidsmarktpositie weerspiegeld in een lager inkomen? Is het aandeel personen dat moet rondkomen van een inkomen onder de armoedegrens toegenomen? En zijn de verschillen in welvaart met de autochtone bevolking verder vergroot? Dit zijn vragen die aan bod komen in het hoofdstuk.

3.2 Uitkeringsafhankelijkheid

In deze paragraaf concentreren we ons op personen van 15 tot 65 jaar met een bijstandsuitkering, werkloosheidsuitkering of een uitkering voor arbeidsongeschiktheid (zie kader 3.1).[1]

Kader 3.1 Toelichting uitkeringen
In deze paragraaf gaat het over in Nederland woonachtige personen van 15 tot 65 jaar met een bijstandsuitkering, een werkloosheidsuitkering of een arbeidsongeschiktheidsuitkering.
Bij de bijstand gaat het om personen met een uitkering in het kader van de *Algemene bijstandswet* (ABW) of *Wet Werk en Bijstand* (WWB). De ABW is in 2004 vervangen door de WWB. Een belangrijk onderdeel van de WWB was decentralisatie. De verantwoordelijkheid voor de re-integratie van mensen met een bijstandsuitkering ligt sinds 2004 zodoende bij de gemeenten. In de jaren na de invoering van de WWB daalde het volume bijstandsgerechtigden met 10% (Bosselaar et al. 2007). Sinds 1 januari 2012 is de WWB verder aangescherpt: de huishoudinkomenstoets werd ingevoerd. Als sprake is van meerderjarige inwonende kinderen telt sindsdien hun inkomen mee in de bepaling van het recht op bijstand. Verder verdween de Wet investeren in jongeren (WIJ), een aparte regeling voor jongeren onder de 27 jaar.

Bij werkloosheidsuitkeringen gaat het om personen met een uitkering in het kader van de *Werkloosheidswet* (WW). In 2006 is deze aangepast, waarbij onder andere de duur van een werkloosheidsuitkering is beperkt.

Bij arbeidsongeschiktheidsuitkeringen gaat het om personen met een uitkering in het kader van vier verschillende wetten. De *Wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering* (WAO) is per 1 januari 2006 gestopt, waardoor er geen nieuwe instroom meer is. Personen die voor 1 januari 2006 een WAO-uitkering ontvingen, behouden deze. De *Wet werk en inkomen naar arbeidsvermogen* (WIA) is van toepassing op mensen die hiervoor sinds 1 januari 2006 in aanmerking komen. Personen met deze uitkering worden pas vanaf 2007 in de cijfers meegenomen.

Daarnaast is er de Wet arbeidsongeschiktheidsverzekering zelfstandigen (WAZ), die per 1 augustus 2004 is gestopt. Er is sindsdien geen nieuwe instroom meer in het kader van deze wet. De Wet arbeidsongeschiktheidsvoorziening jonggehandicapten, is op 1 januari 2010 opgevolgd door de Wet werk en arbeidsondersteuning jonggehandicapten (Wajong).

De wetgeving rondom de bijstand sinds begin deze eeuw aanzienlijk veranderd

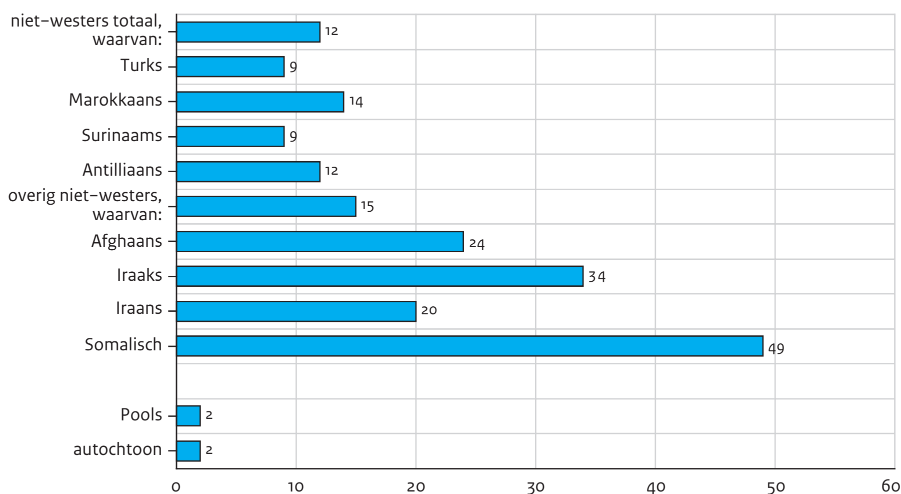
Naast de veranderingen in wetgeving (zie kader 3.1) is natuurlijk de conjunctuur sterk bepalend voor het aantal uitkeringen. Vanwege faillissementen en ontslagen verliezen personen hun werk, en door de recessie is het moeilijk om een baan te vinden. Migranten en vooral de jongeren onder hen hebben het moeilijk. De vraag rijst hoe het momenteel gesteld is met de uitkeringsafhankelijkheid van niet-westerse migranten.

Niet-westerse migranten zes keer zo vaak afhankelijk van een bijstandsuitkering

Het verschil tussen herkomstgroepen in uitkeringsafhankelijkheid is groot (figuur 3.1). Niet-westerse migranten (12%) zijn zes keer zo vaak afhankelijk van een bijstandsuitkering als autochtone Nederlanders (2%).
Het aandeel personen dat een bijstandsuitkering ontvangt, is bij de Turkse en Surinaamse Nederlanders (9%) kleiner dan bij de Antilliaanse (12%) en vooral Marokkaanse Nederlanders (14%). De uitkeringsafhankelijkheid is bij de vluchtelingengroepen echter veel hoger. Eén op de vijf Iraanse Nederlanders (20%), één op de vier Afghaanse Nederlanders (24%), één op de drie Iraakse (34%) en één op de twee Somalische Nederlanders (49%) is

aangewezen op een bijstandsuitkering. Behalve dat een substantieel deel van de migranten uit de vluchtelingengroepen geen werk heeft (zie hoofdstuk 2), zal mogelijk een rol spelen dat ze geen aanspraak kunnen doen op een werkloosheidsuitkering vanwege hun beperkte arbeidsverleden.
Bij de Somalische groep heeft bijna de helft een bijstandsuitkering. Er zijn maar weinig Somalische Nederlanders met een baan en degenen die werken zijn in het algemeen werkzaam in lagere beroepen (hoofdstuk 2). Dit wordt dus sterk gereflecteerd in de uitkeringsafhankelijkheid. Bij de Poolse Nederlanders is het volstrekt anders. Zij doen nauwelijks (2%) een beroep op een bijstandsuitkering. Uit het vorige hoofdstuk bleek al dat een groot deel van de Poolse Nederlanders betaald werk heeft en de werkloosheid relatief laag is.

Figuur 3.1
Personen met een bijstandsuitkering, bevolking van 15-64 jaar, naar etnische herkomst, laatste vrijdag van september 2012 (in procenten)

Bron: CBS (gegevens op aanvraag verstrekt)

Bijstandsafhankelijkheid onder oudere migranten uit vluchtelingengroepen zeer hoog

Leeftijd is een belangrijke factor in de bijstandsafhankelijkheid (tabel 3.1). Personen onder de 25 jaar doen veel minder vaak een beroep op de bijstand dan de migranten die ouder zijn. Wat hier sterk meespeelt, is dat jongeren vaak geen recht hebben op bijstand. Een aanzienlijk deel zit nog op school. Daarnaast woont een groot deel van de jongeren niet zelfstandig en in dat geval wordt het inkomen van ouders meegenomen bij een bijstandsaanvraag.[2]

Het zijn dus vooral de oudere, niet-westerse migranten die sterk afhankelijk zijn van een bijstandsuitkering. Gemiddeld is dat het geval bij één op de vijf van hen. Bij de vluchtelingengroepen is dit fors hoger. Meer dan de helft van de oudere Afghaanse (52%) en Iraakse Nederlanders (56%) heeft een bijstandsuitkering. Dit geldt zelfs voor bijna twee derde van de oudere migranten van Somalische herkomst (64%). Ook in de leeftijdscategorie 25-44 jaar is de afhankelijkheid van een uitkering veelal groot.
De tweede generatie is verhoudingsgewijs jong, met name bij de vluchtelingengroepen. De uitkeringsafhankelijkheid is dan ook laag bij de tweede generatie, ook bij de Somalische groep. Niet-westerse vrouwen (14%) hebben vaker een bijstandsuitkering dan mannen (11%), vooral bij vrouwen uit de vluchtelingengroepen is dit het geval. Bijstand valt toe aan huishoudens. In de statistiek wordt in het geval van een paarhuishouden de bijstandsuitkering toegekend aan de man en de vrouw. Het hogere aandeel vrouwen met een bijstandsuitkering heeft te maken met het hogere aandeel eenouderhuishoudens waar vrouwen aan het hoofd staan.

Tabel 3.1

Personen in een huishouden met een bijstandsuitkering, bevolking van 15-64 jaar, naar etnische herkomst, geslacht en leeftijd en generatie, laatste vrijdag van september 2012 (in procenten)

	mannen	vrouwen	15-24 jaar	25-44 jaar	45-64 jaar	1e generatie	2e generatie
Turks	7	11	1	10	16	13	4
Marokkaans	12	16	3	15	25	19	6
Surinaams	7	10	3	9	11	11	6
Antilliaans	10	14	3	14	17	15	4
Afghaans	20	29	5	25	52	25	1
Iraaks	31	38	7	35	56	35	1
Iraans	19	21	4	18	31	22	2
Somalisch	43	57	22	60	64	52	1
niet-westers totaal	11	14	3	13	19	16	4
Pools	1	3	1	2	5	2	3
autochtoon	2	2	1	2	2	-	-

Bron: CBS (SSB'12) gegevens op aanvraag verstrekt

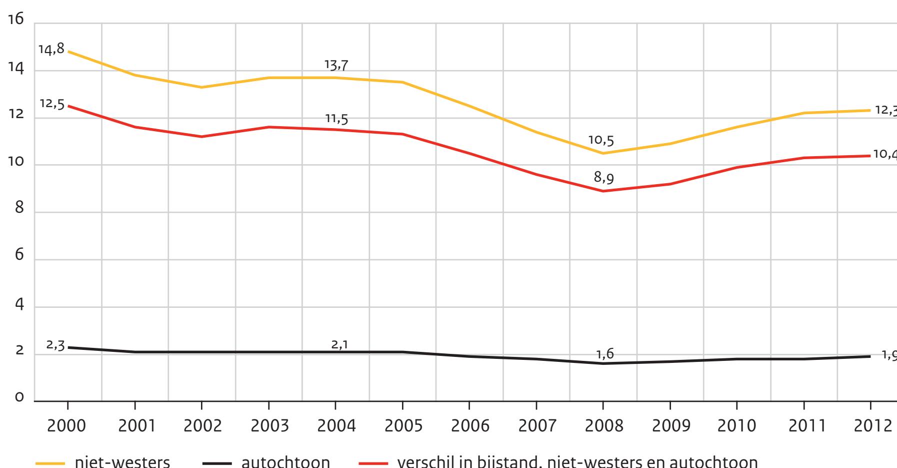
Laatste jaren stijgt de bijstandsafhankelijkheid weer bij migranten

Het aantal migranten met een bijstandsuitkering neemt sinds het begin van de economische crisis weer toe (figuur 3.2). Aan het begin van de eeuw (2000-2008) was het aandeel uitkeringsafhankelijken juist fors afgenomen, mede door de beleidsmatige hervormingen en gunstige economische omstandigheden. Een deel van deze afname is door de recente ontwikkelingen tenietgedaan. Niettemin is het nog steeds zo dat de bijstandsafhankelijkheid van niet-westerse migranten over de gehele periode bezien afgenomen is. Dit geldt ook voor autochtone Nederlanders. Hun aandeel schommelt sinds 2000 rond de 2%. De fluctuaties zijn bij de migranten groter. Tussen 2000 en 2008 nam door

de sterke daling in hun bijstandsafhankelijkheid de achterstand van migranten af. Was in 2000 de bijstandsafhankelijkheid bij migranten 12,5 procentpunten hoger dan bij autochtone Nederlanders, in 2008 is het verschil verkleind tot 8,9%. De laatste jaren is het verschil weer opgelopen tot 10,4% in 2012.

Figuur 3.2

Niet-westerse en autochtone Nederlanders met een bijstandsuitkering, bevolking van 15-64 jaar, laatste vrijdag van september 2000-2012 (in procenten)

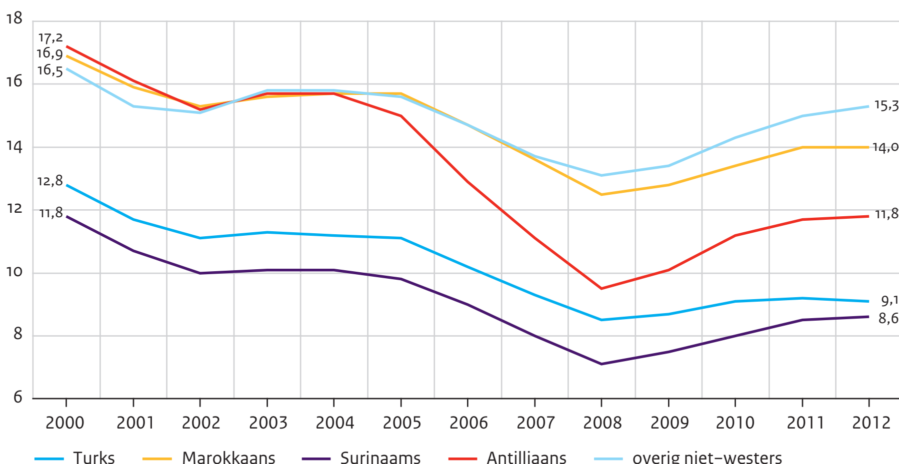

Bron: CBS (SSB'00-'12) gegevens op aanvraag verstrekt

Na een flinke daling tussen 2000-2008 is voor alle migrantengroepen in de afgelopen vier jaar het aantal personen met een bijstandsuitkering weer toegenomen (figuur 3.3). De bijstandsafhankelijkheid is echter ook voor alle groepen apart nog steeds op een lager niveau dan in 2000. Voor de gehele periode geldt dat het aandeel bijstandsafhankelijken bij de Turkse en Surinaamse groep het geringst is. De relatieve positie van de groep overige niet-westerse migranten is in de afgelopen jaren verslechterd. Aan het begin van de eeuw was hun situatie vergelijkbaar met die van de Antilliaanse en Marokkaanse Nederlanders, anno 2012 was hun uitkeringsafhankelijkheid echter het grootst van alle groepen. In de periode vóór 2008 was vooral bij de Antilliaanse Nederlanders een grote afname in bijstandsafhankelijkheid. In de jaren 2008-2012 zien we echter het omgekeerde patroon: juist bij hen is de toename het grootst.

Figuur 3.3

Niet-westerse migranten met een bijstandsuitkering, bevolking van 15-64 jaar, naar herkomstgroep, laatste vrijdag van september 2000-2012 (in procenten)

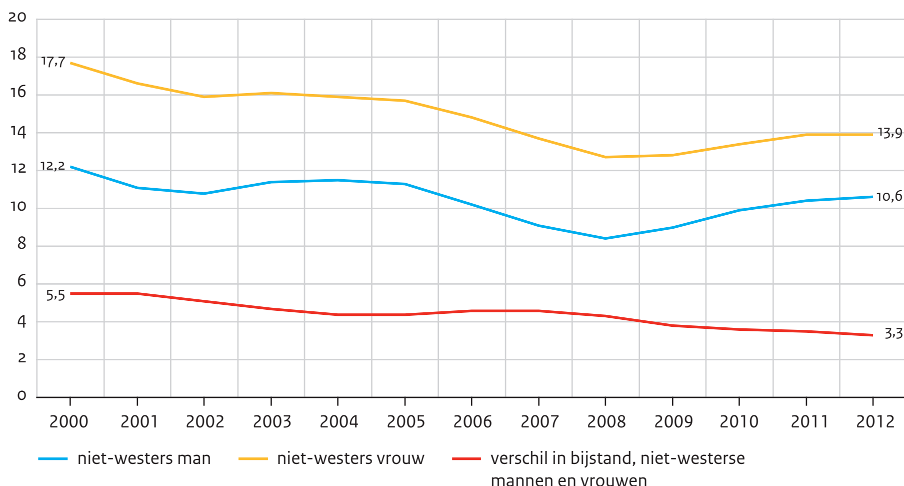

Bron: CBS (SSB'00-'12) gegevens op aanvraag verstrekt

Migrantenvrouwen hebben vaker een bijstandsuitkering dan migrantenmannen (tabel 3.1). Wel is het verschil tussen de seksen kleiner geworden (figuur 3.4). De daling in bijstandsafhankelijkheid aan het begin van de eeuw is bij vrouwen sterker geweest dan bij de mannen. Daarnaast was de toename van de aantallen vrouwen met een bijstandsuitkering in de afgelopen jaren van laagconjunctuur beperkter. Mannen en vrouwen groeien dus steeds verder naar elkaar toe op dit punt. We zagen in hoofdstuk 2 dat dit ook geldt voor de verhouding man-vrouw in het aandeel werkenden (nettoparticipatie).

De tweede generatie doet minder vaak een beroep op de bijstand dan de eerste generatie. Dat was zo in 2000 en dat was nog steeds zo in 2012 (zie figuur B3.2 in de bijlage, te vinden via www.scp.nl bij het desbetreffende rapport). Dit heeft zeer zeker te maken met de gemiddeld lagere leeftijd van de tweede generatie: een deel heeft simpelweg geen recht op een bijstandsuitkering. Over de gehele periode bezien zijn de generaties naar elkaar toegegroeid, maar de laatste jaren neemt het verschil weer toe. De schommelingen zijn bij de eerste generatie groter dan bij de tweede. In de economisch gunstige jaren is bij hen de bijstandsafhankelijkheid sterker gedaald dan bij de eerste generatie. In de recente moeilijke jaren is deze juist weer sterker toegenomen bij de eerste generatie.

Figuur 3.4
Niet-westerse mannen en vrouwen met een bijstandsuitkering, bevolking van 15-64 jaar, laatste vrijdag van september 2000-2012 (in procenten)

Bron: CBS (SSB'00-'12) gegevens op aanvraag verstrekt

Werkloosheids- en arbeidsongeschiktheidsuitkeringen

Op het gebied van werkloosheidsuitkeringen zijn de verschillen tussen de groepen veel kleiner dan bij de bijstand (zie tabel 3.2). De aandelen schommelen tussen de 2% en de 4%. Dit komt mede doordat de aanspraak op een dergelijke uitkering verbonden is aan het individuele arbeidsverleden. Als deze beperkt of afwezig is, kan men maar kort of geen aanspraak maken op een werkloosheidsuitkering. Deze cijfers zeggen dus weinig over het daadwerkelijk aantal werklozen binnen een bepaalde herkomstgroep (zie hoofdstuk 2). Het zijn juist de groepen die in het algemeen een goede arbeidsmarktpositie hebben, zoals de Surinaamse, Poolse en Iraanse Nederlanders, die hier relatief vaak aanspraak op maken.

Ook een arbeidsongeschiktheidsuitkering is afhankelijk van het opgebouwde arbeidsverleden. Bij veel migranten uit de vluchtelingengroepen is deze gebrekkig. Zij kunnen daarom relatief weinig aanspraak maken op zo'n uitkering, ondanks hun gemiddeld slechte gezondheidssituatie (Schellingerhout 2011). Bovendien zijn de meesten op de arbeidsmarkt verschenen toen de instroommogelijkheden in de WAO al waren ingeperkt.

Van de grote niet-westerse groepen zijn de Turkse (11%) en Marokkaanse Nederlanders (9%) het vaakst afhankelijk van een uitkering omwille van hun arbeidsongeschiktheid. Dit heeft deels ermee te maken dat deze groepen oververtegenwoordigd zijn in de lagere beroepsgroepen met slechtere arbeidsomstandigheden. Daarnaast werden de

arbeidsongeschiktheidsregelingen in de jaren tachtig gebruikt om overbodig geraakte Marokkaanse en Turkse werknemers af te laten vloeien.

Tabel 3.2

Personen met een werkloosheid- of arbeidsongeschiktheidsuitkering, bevolking van 15-64 jaar, naar etnische herkomst, laatste vrijdag van september 2012 (in procenten)

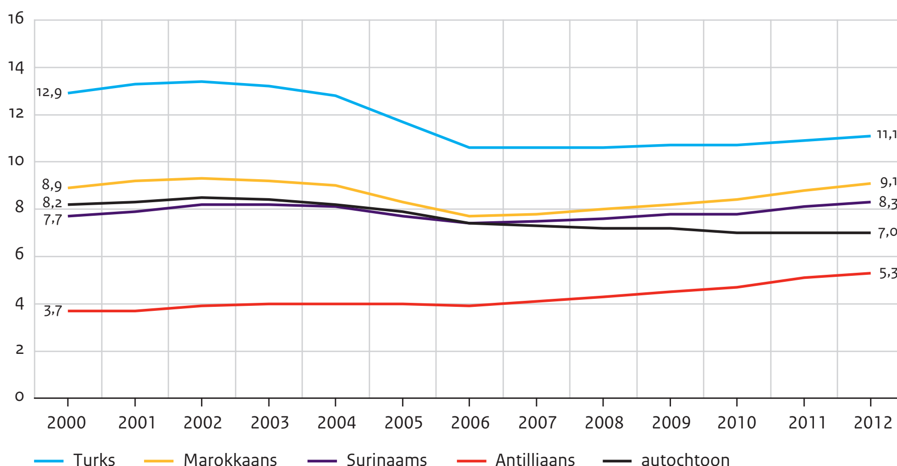
	werkloosheidsuitkeringen	arbeidsongeschiktheidsuitkeringen
Turks	3,0	11,1
Marokkaans	2,8	9,1
Surinaams	4,0	8,3
Antilliaans	4,0	5,3
Afghaans	2,1	2,0
Iraaks	2,4	3,1
Iraans	2,9	5,0
Somalisch	1,6	2,1
niet-westers totaal	3,1	7,0
Pools	3,5	2,2
autochtoon	2,5	7,0

Bron: CBS (SSB'12) gegevens op aanvraag verstrekt

Ontwikkelingen in arbeidsongeschiktheids- en werkloosheidsuitkeringen

Voor de meeste migrantengroepen heeft de ontwikkeling in het aandeel arbeidsongeschikten twee gezichten (figuur 3.5). Tot 2006 daalde dit aandeel, daarna is het aandeel arbeidsongeschikten weer toegenomen. Bij de Antilliaanse groep daarentegen zien we sinds 2000 een toename. Zij doen ook in 2011 echter van alle groepen nog steeds het minst vaak een beroep op een arbeidsongeschiktheidsuitkering.
In de Turkse groep is het aandeel mensen dat een beroep doet op een uitkering omwille van arbeidsongeschiktheid van oudsher groot. Dit gold niet alleen voor de oudere mannen, die veelal als arbeidsmigrant naar Nederland zijn gekomen, maar ook voor de jongere leeftijdsgroepen en vrouwen (Snel et al. 2002). Sinds 2000 is bij de Turkse groep het aantal arbeidsongeschiktheidsuitkeringen het sterkst gedaald vergeleken met de andere migrantengroepen. De stijging na 2006 was bij de Turkse groep gering. Niettemin hebben zij ook in 2011 van de grote migrantengroepen het vaakst een arbeidsongeschiktheidsuitkering.

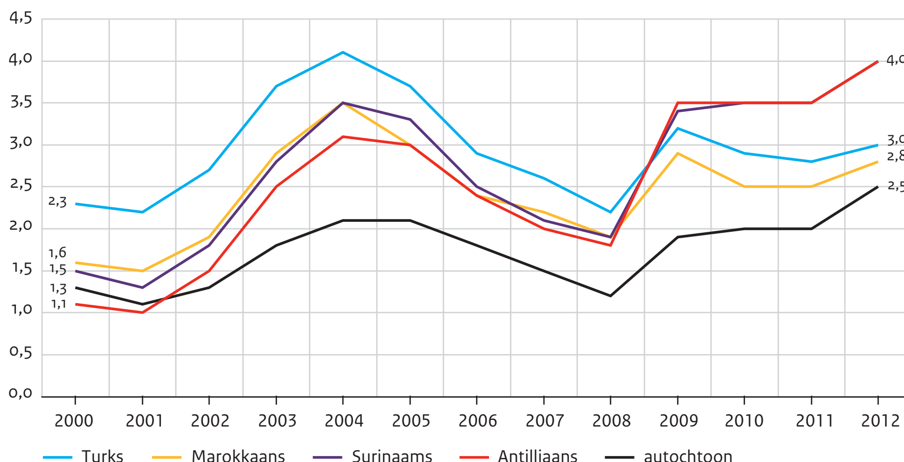
Figuur 3.5
Personen met een arbeidsongeschiktheidsuitkering, bevolking van 15-64 jaar, laatste vrijdag van september, 2000-2011 (in procenten)

Bron: CBS (SSB '00-'12)

Vanzelfsprekend is de ontwikkeling van het aandeel personen met een werkloosheidsuitkering erg conjunctuurgevoelig. Sinds begin deze eeuw heeft dit aandeel gepiekt in 2004 en in 2012 (figuur 3.6). In het afgelopen jaar is onder alle groepen het aandeel met een werkloosheidsuitkering toegenomen. Voor de Surinaamse en Antilliaanse groep is het aandeel met een werkloosheidsuitkering hoger dan tijdens de vorige piek in 2004. Voor deze groepen is de uitkeringsafhankelijkheid deze eeuw dus nog niet zo hoog geweest als nu.

Figuur 3.6
Personen met een werkloosheidsuitkering, bevolking van 15-64 jaar, laatste vrijdag van september, 2000-2011 (in procenten)

Bron: CBS (SSB'00-'12)

3.3 Inkomen

Figuur 3.7 illustreert het gemiddeld gestandaardiseerd besteedbaar huishoudensinkomen (zie kader 3.2) voor de diverse herkomstgroepen. De cijfers zijn gebaseerd op het Inkomens Panel Onderzoek (IPO). In tabel B3.1 (te vinden via www.scp.nl bij het desbetreffende rapport) is weergegeven hoeveel respondenten per migrantengroep in dit onderzoek zijn vertegenwoordigd.

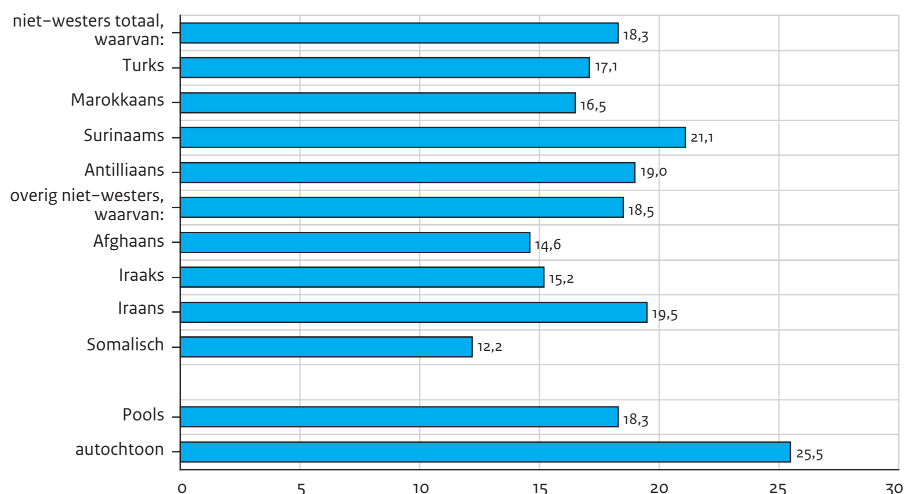
Kader 3.2 Gestandaardiseerd besteedbaar huishoudensinkomen
Het gestandaardiseerd besteedbaar huishoudensinkomen is het bruto-inkomen van alle leden van het huishouden, verminderd met betaalde inkomensoverdrachten, premies en belasting. Dit bedrag wordt vervolgens gecorrigeerd voor verschillen in samenstelling en grootte van het huishouden. Dit bedrag wordt aan iedere persoon van het betreffende huishouden toegekend (ontleend aan cbs.nl)
Met 'inkomen' bedoelen we in dit hoofdstuk altijd het aan de persoon toegekende gestandaardiseerd besteedbaar huishoudensinkomen van een jaar, tenzij expliciet anders is vermeld.

Inkomen van niet-westerse migranten een derde lager dan bij autochtone Nederlanders

De minder gunstige arbeidsmarktpositie van niet-westerse migranten vertaalt zich vanzelfsprekend in een inkomensachterstand. Het inkomen van niet-westerse migranten

ligt bijna een derde lager dan dat van autochtone Nederlanders (figuur 3.7). Het gestandaardiseerd huishoudinkomen van niet-westerse migranten is 18.300 euro, tegen 25.500 euro bij de autochtone Nederlanders. Migranten zijn vaker werkloos, vaker afhankelijk van een bijstandsuitkering en vaker werkzaam in beroepen aan de onderkant van de arbeidsmarkt. Dit werkt allemaal door op hun inkomenspositie.
Wanneer we de inkomens van de vier grote migrantengroepen afzetten tegen die van de vluchtelingengroepen zien we eenzelfde patroon als bij de arbeidsmarktpositie. De positie van de vluchtelingengroepen is ongunstiger, met uitzondering van die van de Iraanse Nederlanders. De laatstgenoemde groep heeft van de migrantengroepen zelfs het hoogste inkomen (19.500 euro) na de Surinaamse Nederlanders (21.100 euro). Dit komt mede doordat zij relatief vaak werkzaam zijn in de hogere segmenten van de arbeidsmarkt. In schril contrast hiermee staat de inkomenssituatie van de Somalische Nederlanders. Verrassend is dit niet. Deze vloeit logischerwijs voort uit de zwakke arbeidsmarktpositie en de grote afhankelijkheid van bijstandsuitkeringen. Gemiddeld moeten zij jaarlijks rondkomen met 12.200 euro. Dit is minder dan de helft van het inkomen van autochtone Nederlanders en ook een derde minder dan het inkomen van de totale groep van niet-westerse migranten.
Bij Poolse Nederlanders is het inkomen gelijk aan die van de (totale) groep van niet-westerse migranten (18.300 euro). In vergelijking met de vier grote groepen nemen zij een positie in tussen enerzijds de Surinaamse en Antilliaanse Nederlanders en anderzijds de Turkse en Marokkaanse Nederlanders.

Figuur 3.7
Gemiddeld gestandaardiseerd huishoudensinkomen, naar etnische herkomst (in euro's x 1000)

Bron: CBS (IPO'11) voorlopige cijfers

De verschillen naar geslacht zijn klein (tabel 3.3). Dit komt mede doordat mannen en vrouwen of jongens en meisjes binnen een gezin allemaal hetzelfde huishoudinkomen

hebben. Verschillen tussen geslacht verwijzen dus hoofdzakelijk naar verschillen in de situatie van alleenstaande mannen en vrouwen.[3] Ook bij de geringe verschillen naar generatie speelt iets soortgelijks. De tweede generatie migranten die nog niet zelfstandig wonen, krijgen het huishoudinkomen toegewezen dat vaak grotendeels vergaard is door hun (eerste generatie) ouders. Bij de economische zelfstandigheid, die gebaseerd is op het individuele inkomen, komen de verschillen naar geslacht en generatie duidelijker naar boven (zie verderop). Niettemin zijn er wel verschillen binnen de diverse herkomstgroepen. Bij de Antilliaanse Nederlanders is het inkomen van vrouwen duidelijk lager dan dat van de mannen. Een relatief groot deel van de Antilliaanse vrouwen is een alleenstaande moeder. Dat de man relatief vaak geen deel uitmaakt van het huishouden, is een typisch kenmerk van het Caribisch familiesysteem (Loozen et al. 2012). Het komt in de (voormalige) Nederlandse Antillen ook vaak voor en lijkt dus weinig te maken hebben met de migratie naar Nederland.
Daarnaast is in de Antilliaanse groep het inkomen van de tweede generatie aanzienlijk hoger dan die van de eerste. Dit duidt enerzijds op de goede sociaaleconomische positie van de tweede generatie. Zij zijn verhoudingsgewijs hoog opgeleid en werkzaam in hogere beroepsniveaus. Anderzijds heeft dit te maken met de kansarme positie van de 'recente' eerste generatie Antilliaanse Nederlanders. Zij zijn laag opgeleid, beheersen het Nederlands minder goed en zijn vaker werkloos. De zwakkere arbeidsmarktpositie en de grotere uitkeringsafhankelijkheid komen tot uitdrukking in het inkomen.
Bij de Turkse en Surinaamse Nederlanders is het inkomen van de eerste generatie juist hoger. De tweede generatie mag dan wel hoger zijn opgeleid, zij zijn tegelijkertijd ook gemiddeld jonger dan de eerste generatie. De inkomenssituatie van de jonge Marokkaanse Nederlanders (0-14 jaar en 15-24 jaar) is het slechtst. Zij leven in huishoudens die gemiddeld moeten rondkomen van een gestandaardiseerd inkomen van 15.600 euro.

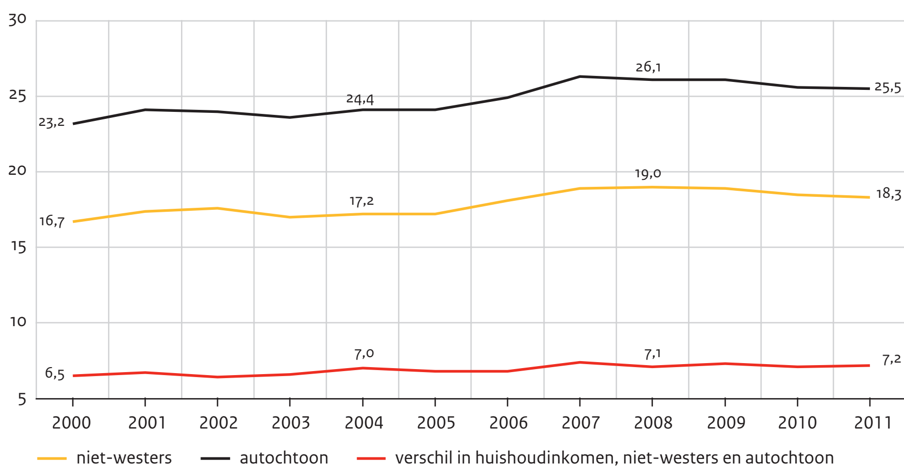
Tabel 3.3
Gemiddeld gestandaardiseerd huishoudensinkomen, naar etnische herkomst, geslacht, leeftijd en generatie, 2011 (in euro's x 1000)

	Turks	Marokkaans	Surinaams	Antilliaans	overig niet-westers	niet-westers totaal	autochtoon
mannen	17,3	16,5	21,5	19,6	18,3	18,3	26,0
vrouwen	17,0	16,5	20,7	18,4	18,7	18,3	25,0
0-14 jaar	16,2	15,6	19,2	18,4	17,7	22,8	23,9
15-24 jaar	16,2	15,6	20,4	16,1	17,0	19,5	24,0
25-44 jaar	17,8	17,7	21,2	20,1	19,2	23,3	25,1
45-64 jaar	18,0	16,6	22,9	20,5	19,5	27,7	28,2
≥ 65 jaar	16,0	16,5	19,4	18,6	19,6	24,2	23,9
1e generatie	17,4	16,5	21,4	17,6	18,0	18,2	-
2e generatie	16,8	16,5	20,7	20,7	19,3	18,4	-

Bron: CBS (IPO'11) voorlopige cijfers

Sinds 2007 zien we een daling van het inkomen van zowel autochtone Nederlanders als van migranten (figuur 3.8). De slechte conjunctuur weerspiegelt zich vanzelfsprekend ook in de inkomenspositie van huishoudens. De achteruitgang in euro's mag dan sinds de crisis begon wel redelijk gelijk zijn geweest voor autochtone Nederlanders en migranten, relatief gezien is het anders. Migranten zijn gemiddeld een groter deel van hun inkomen kwijtgeraakt.
In vergelijking met begin deze eeuw is het inkomen van niet-westerse migranten echter wel toegenomen. Hierbij zijn inkomens vergeleken die zijn aangepast aan de inflatie. Het (gecorrigeerde) inkomen was in 2000 16.700 euro. In 2011 is dit voor niet-westerse migranten toegenomen tot 18.300 euro. Dit komt neer op een stijging van 10%. Ook de inkomens van de autochtone Nederlanders zijn in deze jaren met 10% gestegen, van 23.200 euro naar 25.500 euro. In absolute termen is het verschil tussen autochtone Nederlanders en niet-westerse migranten in gemiddeld inkomen dus toegenomen (was 6500 euro in 2000, in 2011 is het verschil 7200 euro).

Figuur 3.8
Gemiddeld gestandaardiseerd huishoudensinkomen[a] van niet-westerse migranten en autochtonen, 2000-2011 (in euro's x 1000)

a In prijzen van 2011.

Bron: CBS (IPO'00-'11)

Hoe heeft het inkomen zich ontwikkeld voor de diverse migrantengroepen? We zien voor alle migrantengroepen in grote lijnen hetzelfde beeld (zie figuur B3.3 in de bijlage). In de afgelopen jaren is het inkomen achteruitgegaan, maar in vergelijking met 2000 is er een toename. In euro's gemeten tonen de Surinaamse Nederlanders (2400 euro) en de overige niet-westerse migranten (2200 euro) de sterkst inkomensgroei. De Turkse groep laat de minste inkomensgroei zien, namelijk 800 euro. De ontwikkelingen in

nettoparticipatie en werkloosheid zijn bij de Turkse groep niet fundamenteel slechter dan bij de andere groepen. Mogelijk heeft het te maken met het relatief grote aandeel Turkse Nederlanders in lage beroepen en het hoge aandeel zelfstandig ondernemers: het is denkbaar dat hun inkomensontwikkeling in de laatste jaren ongunstig is geweest.

3.4 Armoede

Het gemiddeld inkomen is vanzelfsprekend een belangrijke graadmeter voor hoe het gesteld is met de inkomenspositie van een groep. Tegelijkertijd zegt deze niet direct iets over hoe de inkomens binnen een groep zijn verdeeld. Bijvoorbeeld over hoe het gesteld is met het aantal huishoudens met een laag inkomen. Wij richten ons op de onderkant van de inkomensladder en focussen op armoede. Hiervan zijn verschillende definities en metingen. Het SCP hanteert het 'niet-veel-maar-toereikendcriterium' als een maatstaf voor armoede (zie kader 3.3).

Kader 3.3 Armoede gemeten: het niet-veel-maar-toereikendcriterium
Het niet-veel-maar-toereikendcriterium is een maatstaf voor armoede. Deze weerspiegelt een aantal achterliggende aannames over armoede (Soede 2006). Armoede betreft als eerste een *toestand van personen* en verwijst daarnaast naar e*en langer durende situatie*. Het is deels *absoluut*: het hangt uitsluitend af van het eigen budget, niet van dat van de rest van de bevolking. Tegelijkertijd kent armoede ook een *relatief aspect*. De minimaal noodzakelijk geachte uitgaven zijn afhankelijk van de tijd en plaats waarin men leeft. Ten slotte gaat het erom of iemand *de mogelijkheid* heeft om de noodzakelijke kosten te betalen, niet of hij dat ook daadwerkelijk doet.
De grens voor het niet-veel-maar-toereikendcriterium is ontwikkeld op basis van minimumvoorbeeldbegrotingen van het Nationale Instituut voor Budgetvoorlichting (NIBUD). Het dekt de onvermijdelijke uitgaven voor voedsel, kleding en wonen plus enkele moeilijk vermijdbare uitgaven, zoals persoonlijke verzorging en onvergoede ziektekosten. Daarnaast biedt het niet-veel-maar-toereikendbudget enige ruimte voor bescheiden uitgaven voor sociale participatie, maar zonder luxe, zoals een auto of een buitenlandse vakantie (Soede en Vrooman 2010).

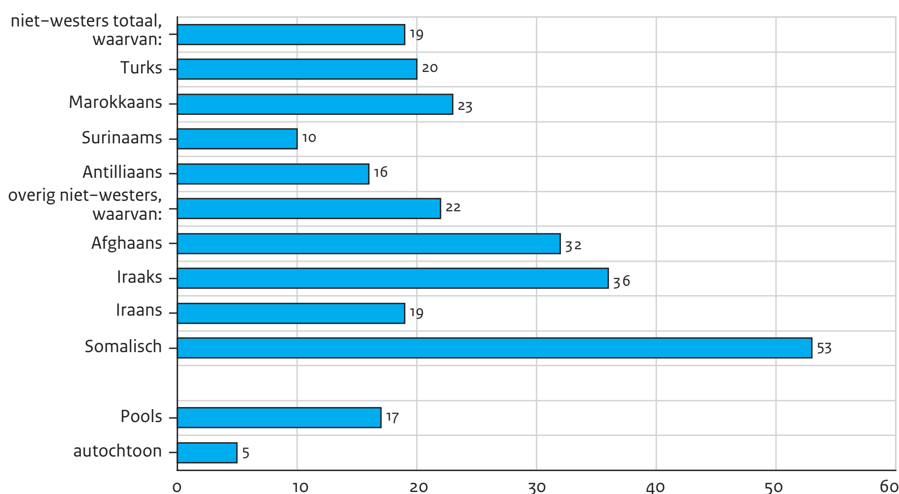
Eén op de vijf niet-westerse migranten leeft in een arm huishouden

De verschillen in armoede tussen autochtone Nederlanders en niet-westerse migranten zijn groot. Van de niet-westerse migranten leeft één op de vijf in een arm huishouden (figuur 3.9), bij de autochtone Nederlanders is dit één op de twintig. Als we de grote groepen onderling vergelijken zien we dat de armoede het grootst is bij de Marokkaanse Nederlanders. Bijna een kwart (23%) van hen leeft in armoede. Bij de Surinaamse groep is dit aandeel het kleinst: één op de tien leeft in een arm huishouden. De ongunstige inkomenspositie van de vluchtelingengroepen, met uitzondering van de Iraanse Nederlanders, wordt weerspiegeld in het aandeel personen in een arm huishouden. Bij de Afghaanse en Iraakse groep is dit ongeveer een derde (respectievelijk 32% en 36%), bij de Somalische groep ruim de helft (53%).
Bij de Poolse Nederlanders is 17% woonachtig in een arm huishouden. Zij mogen dan wel vaak een baan hebben, dit zijn veelal laaggeschoolde en laagbetaalde banen

(zie hoofdstuk 2). De inkomenspositie blijft wat dat betreft achter bij de relatief goede arbeidsmarktpositie in termen van participatie. Ditzelfde zien we ook min of meer terug bij de Turks-Nederlandse mannen.

Figuur 3.9

Aandeel personen in een arm huishouden, naar etnische herkomst, 2011[a] (in procenten)

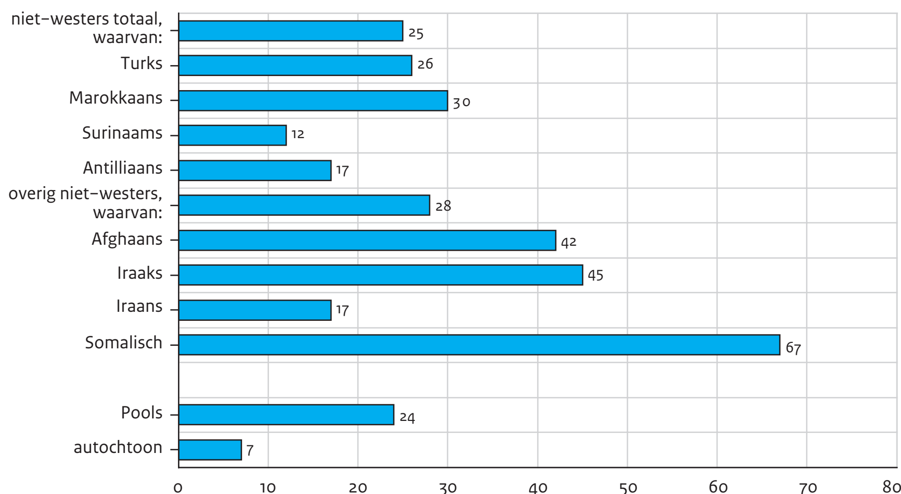
a Voorlopige cijfers.

Bron: CBS (IPO'11)

Figuur 3.10 en bijlagen B3.4 en B3.5 tonen het aandeel kinderen (0-18 jaar) dat in een arm huishouden woont. Kinderen leven vaker in een arm huishouden dan volwassenen. Van de volwassen niet-westerse migranten leeft één op de zes (17%) in een arm huishouden, bij de niet-westerse kinderen is dit één op de vier (25%). Bij de autochtone Nederlanders zijn deze aandelen aanmerkelijk kleiner (respectievelijk 5% en 7%). Van de Marokkaanse kinderen leeft 30% in armoede. Bij de Iraakse, Iraanse en Somalische groep zijn deze aandelen nog groter. Zo leeft twee derde van de Somalische kinderen in een arm huishouden.

Figuur 3.10

Aandeel kinderen (0-18 jaar) in een arm huishouden, naar etnische herkomst, 2011[a] (in procenten)

a Voorlopige cijfers.

Bron: CBS (IPO'11)

3.5 Economische zelfstandigheid

Het gemiddeld inkomen en de armoedecijfers zijn gebaseerd op het niveau van de huishoudens. Zij geven een goed beeld van de reële inkomenssfeer waarin personen verkeren.
Hierbij is het wel de vraag wat de verschillende individuen binnen een huishouden aan het huishoudinkomen bijdragen. Is bijvoorbeeld iemand in staat om in het eigen levensonderhoud te voorzien wanneer de partner wegvalt? Dit laatste verwijst naar de economische zelfstandigheid (zie kader 3.4).
De nettoparticipatie is bij vrouwen in de afgelopen decennia sterk toegenomen. Tegelijkertijd zijn er nog steeds forse verschillen ten opzichte van mannen en is het aandeel economische zelfstandige vrouwen de laatste jaren stabiel (Merens et al. 2012). Hoe zit dit bij migrantenvrouwen? Vorig onderzoek liet zien dat zij een dubbele achterstandspositie innemen (zie bv. Gijsberts en Merens 2004; Merens 2006). Er zijn forse verschillen ten opzichte van zowel migrantenmannen als autochtone vrouwen. Uit hoofdstuk 2 bleek dat een relatief groot deel van de vrouwen van Marokkaanse en Turkse afkomst geen betaalde baan heeft. Dit maakt deze vrouwen kwetsbaar. Het ontbreken van economische zelfstandigheid brengt bepaalde risico's met zich mee. Wanneer men alleen komt te staan, vanwege een scheiding of overlijden van de partner, is men vaak niet in staat om een inkomen boven het bestaansminimum te hebben.

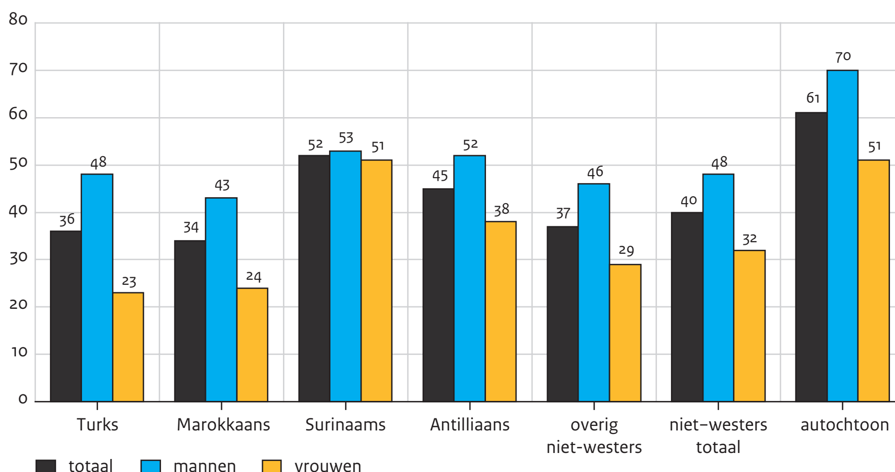
Kader 3.4 Economische zelfstandigheid
Economische zelfstandigheid is een begrip dat beleidsmatig verbonden is met het bestaansminimum: iemand wordt als economisch zelfstandig beschouwd als het individuele netto inkomen uit arbeid en eigen onderneming op of boven de drempelwaarde ligt van de beleidsnorm voor het individuele inkomensminimum. Die drempelwaarde is gelijkgesteld aan 70% van het wettelijke netto minimumloon, ofwel de netto bijstand van een alleenstaande. De drempelwaarde stijgt of daalt van jaar tot jaar overeenkomstig de ontwikkeling van het sociale minimum. In 2011 bedroeg de grens voor economische zelfstandigheid 880 euro per maand.

Minder dan een kwart van de Marokkaanse en Turkse vrouwen is economisch zelfstandig

De economische zelfstandigheid is bij niet-westerse migranten aanzienlijk lager dan bij autochtone Nederlanders (figuur 3.11). Bij hen heeft twee op de vijf (40%) een individueel inkomen boven het inkomensminimum. Bij autochtone Nederlanders is dit drie op de vijf (61%).
De verhoudingen tussen de groepen zijn logischerwijs min of meer hetzelfde als bij het gemiddeld inkomen. De Marokkaanse, Turkse en overig niet-westerse groep zijn het minst economische zelfstandig. Binnen deze groepen verdient iets meer dan een derde van de personen een individueel inkomen boven het bestaansminimum. Dit laatste geldt voor 52% van de Surinaamse en 45% van de Antilliaanse Nederlanders.
Vooral niet-westerse vrouwen hebben een individueel inkomen dat onder het minimum ligt. Minder dan een derde deel (32%) is economisch zelfstandig. Bij de vrouwen van Turkse en Marokkaanse origine ligt dit aandeel op nog geen kwart (respectievelijk 23% en 24%). De nettoparticipatie is laag en een groot deel hoort niet tot de beroepsbevolking (zie hoofdstuk 2). De beperkte arbeidsoriëntatie van met name de eerste generatie, wordt mede vormgegeven door traditionele opvattingen over werk- en zorgtaken. Een meerderheid van de Surinaams-Nederlandse vrouwen (51%) beschikt over een individueel inkomen dat boven het bestaansminimum ligt. De economische zelfstandigheid is bij hen gelijk aan die van autochtone vrouwen. Dit hangt samen met de relatief hoge arbeidsparticipatie. Ook werken zij relatief veel uren per week (Merens et al. 2012).
Autochtone mannen (70%) zijn duidelijk meer economisch zelfstandig dan niet-westerse mannen (48%). Bij de migrantenmannen zijn de onderlinge verschillen kleiner. De economische zelfstandigheid ligt bij de meeste migrantengroepen rond de helft. Bij de Marokkaanse groep is de zelfstandigheid bij mannen het geringst (43%).

Figuur 3.11

Economische zelfstandigheid, bevolking van 15-64 jaar, naar etnische herkomst, 2011[a] (in procenten)

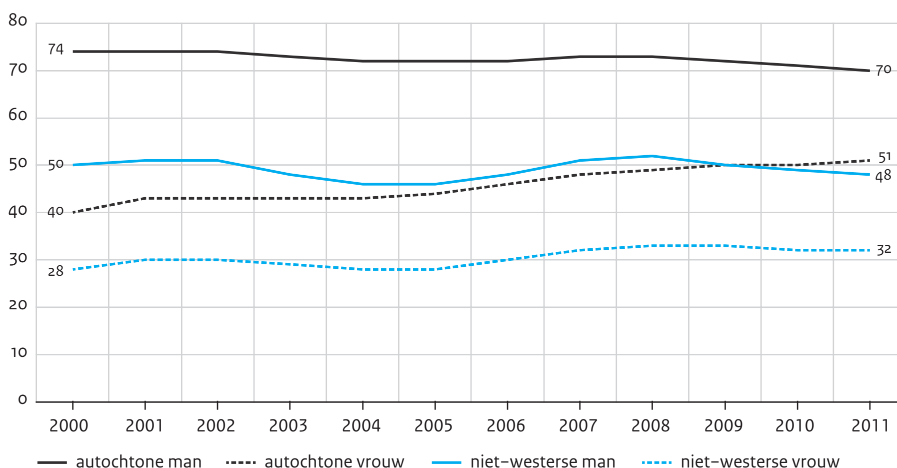
a Voorlopige cijfers.

Bron: CBS (StatLine)

Economische zelfstandigheid neemt sinds 2008 af

Ook de economische zelfstandigheid beweegt mee met de conjunctuur. Voor de recente jaren betekent dit dat de zelfstandigheid bij migranten is afgenomen (figuur 3.12).
De gehele periode in beschouwing genomen is dit een ander verhaal. De economische zelfstandigheid van niet-westerse vrouwen is sinds 2000 langzaam maar zeker toegenomen. Tussen 2000 en 2011 is het aandeel niet-westerse vrouwen met een individueel inkomen boven het bestaansminimum toegenomen van 28% naar 32%. Bij de mannen is er in deze periode geen toename. Deze ontwikkelingen lopen in de pas met de ontwikkelingen op het gebied van de nettoparticipatie. Meer moderne opvattingen over de rolverdeling tussen mannen en vrouwen binnen de groep hebben hieraan bijgedragen (Dagevos en Gijsberts 2009). Een steeds kleiner deel van de niet-westerse vrouwen werkt bijvoorbeeld niet vanwege de zorg voor kinderen en/of gezin (zie hoofdstuk 2).
De zelfstandigheid is bij mannen in 2011 (48%) wat lager dan in 2000 (50%). Deze daling komt met name door de recente recessiejaren. Door de forse toename van de economische zelfstandigheid van autochtone vrouwen zijn zij in 2011 de niet-westerse mannen op dit vlak voorbijgestreefd. Alhoewel de migrantenvrouwen een inhaalslag maken, gaat dit in een langzamer tempo dan bij autochtone vrouwen.

Figuur 3.12
Economische zelfstandigheid van niet-westerse en autochtone Nederlanders, bevolking van 15-64 jaar, naar geslacht, 2000-2011 (in procenten)

Bron: CBS (StatLine)

Economische zelfstandigheid van de tweede generatie onder druk door crisis

De toename van de economische zelfstandigheid heeft voornamelijk plaatsgevonden bij de tweede generatie niet-westerse migranten (zie figuur B3.6 in de bijlage,). Bij hen is deze toegenomen van 27% in 2000 tot 34% in 2011. De tweede generatie is in die periode steeds meer vanuit het onderwijs ingestroomd op de arbeidsmarkt. De economische zelfstandigheid is ook in 2011 nog een stuk groter bij de eerste generatie, maar het verschil met de tweede generatie is geringer geworden.
De conjunctuur heeft zichtbaar de ontwikkeling van de economische zelfstandigheid beïnvloed. In de afgelopen jaren is het aandeel dat een individueel inkomen heeft boven het bestaansminimum, bij beide generaties weer wat afgenomen. Voor de eerste generatie betekent dit dat de economische zelfstandigheid in 2011 (43%) weer ongeveer op eenzelfde niveau ligt als in 2000 (42%).

3.6 Vermogen, bezit en schuld

Het gemiddeld inkomen zegt iets over de situatie in een bepaald jaar. De vermogenspositie van migranten geeft een wat structureler beeld van de welvaartsituatie. Deze geeft bijvoorbeeld aan in hoeverre er een buffer is om een (tijdelijke) achteruitgang in het inkomen op te vangen. In tijden van crisis is dit helemaal relevant, aangezien juist veel migranten worden geconfronteerd met werkloosheid en alle financiële gevolgen van dien. Het gemiddeld lagere inkomen van migranten werkt natuurlijk door op hun vermogenspositie. Daarnaast hebben zij vaak extra uitgaven op het gebied van reizen.

Tevens onderhoudt of ondersteunt een deel – met name de eerste generatie migranten – familieleden in het herkomstland.
Het vermogen wordt bepaald aan de hand van verschillende onderdelen.[4] Het wordt gevormd door het saldo van de bezittingen en de schulden. Bezittingen bestaan uit bank- en spaartegoeden, obligaties en aandelen, de eigen woning, ondernemingsvermogen en de overige bezittingen. De schulden bestaan uit de som van de hypotheekschuld en de overige schulden. De basisgegevens zijn grotendeels ontleend aan de administraties van de loon- en inkomstenbelasting. Voor migranten geldt dat ook een huis in het land van herkomst, mits aangegeven bij de fiscus, wordt meegenomen bij de bepaling van het bezit. Eerder onderzoek bijvoorbeeld zien dat 27% van de Turks-Nederlandse en 21% van de Marokkaans-Nederlandse personen een huis bezit in het land van herkomst (Huijnk en Noam 2011). Als dat echter niet wordt opgeven bij de belasting, geeft dat een vertekening van de cijfers.

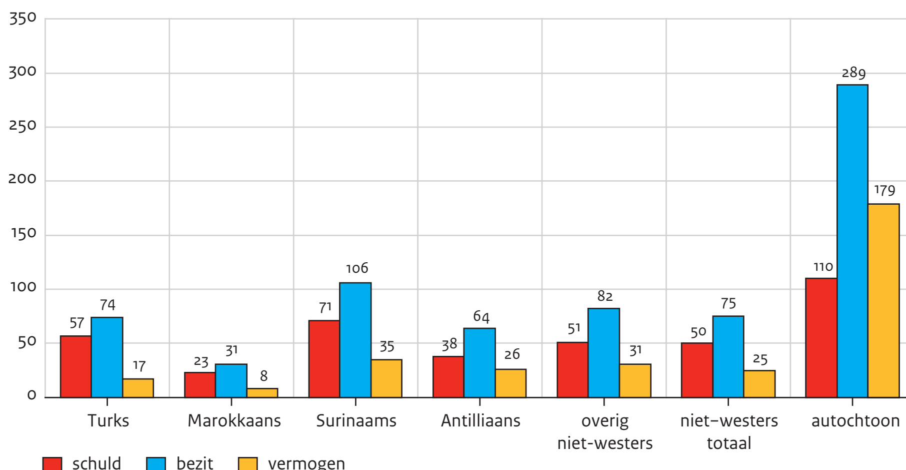
Het eigen vermogen van autochtone Nederlanders zeven maal zo groot

Het verschil in vermogenspositie tussen de groepen is groot (figuur 3.13). Het geeft een uitvergrote weergave van de inkomensverschillen tussen de groepen. Het vermogen van autochtone Nederlanders (179.000) is ruim zeven maal zo groot als die van niet-westerse migranten (25.000 euro). Vooral de vermogenspositie van Marokkaanse Nederlanders is ongunstig (8.000 euro). De Surinaamse Nederlanders hebben ten opzichte van de andere groepen nog het meeste vermogen (35.000 euro). Gezien het gemiddeld hogere inkomen van autochtone Nederlanders is het niet verbazingwekkend dat het vermogen hoger is. De grootte van het verschil is wel opmerkelijk.
Wat hierbij meespeelt, is dat het aantal koopwoningen veel lager ligt bij migranten. Vooral bij de Marokkaanse groep is dit aandeel laag (15%) (Kullberg 2012). Markant is dat de huidige crisis op de huizenmarkt nivellerend werkt. Huiseigenaren hebben in toenemende mate te maken met een negatieve overwaarde: de resterende hypotheek is groter dan de marktwaarde van het huis.

De vermogenspositie verslechterd

Sinds 2006 is de vermogenspositie van niet-westerse migranten eerst verbeterd, maar daarna vanaf 2008 weer wat verslechterd (zie figuur B3.7 in de bijlage). Dit is in lijn met de ontwikkeling van de inkomens. Voor alle groepen geldt echter wel dat het gemiddelde vermogen in 2011 hoger is dan in 2006. Van de migrantengroepen was in 2006 bij de Surinaamse Nederlanders het vermogen het hoogste en dat is zo gebleven. De groep van de overige niet-westerse migranten heeft de vermogenspositie het sterkst verbeterd. In 2006 hadden zij zelfs een negatief vermogen. De schulden waren destijds groter dan het bezit. Positief bekeken is de vermogenspositie van niet-westerse migranten sterk verbeterd, van 9000 euro in 2006 tot 25.000 euro in 2011. Tegelijkertijd blijft ook in 2011 de kloof met autochtone Nederlanders zeer groot.

Figuur 3.13
Gemiddeld vermogen, bezit en schuld[5] van huishoudens, naar etnische herkomst,[a] 2011 (in euro's x 1000)

a De etnische herkomst is die van de kostwinner.

Bron: CBS (StatLine)

3.7 Conclusies

De economische crisis laat zich steeds nadrukkelijker voelen. Het verlies aan arbeidsplekken, het tekort aan vacatures en loonmatiging grijpen allemaal in op de inkomenssituatie. Voor migranten is het inkomen, de economische zelfstandigheid en de vermogenspositie achteruitgegaan, terwijl de bijstandsafhankelijkheid en de armoede zijn toegenomen. Voor migranten komen door de recente zware jaren twee positieve langetermijnontwikkelingen steeds verder onder druk te staan. Ten eerste stagneert de sinds 2000 duidelijk verbeterde welvaartspositie in termen van dalende uitkeringen en een toenemend inkomen. Ten tweede is de tendens naar afnemende achterstanden ten opzichte van autochtone Nederlanders op het gebied van de welvaartspositie gestopt, en deels gekeerd.
In hoofdstuk 2 kwam naar voren dat migranten veel last hebben van de economische tegenspoed. Dat ook hun welvaartspositie hieronder lijdt, is een logisch voortvloeisel hiervan. In de afgelopen jaren is bijvoorbeeld de bijstandsuitkeringsafhankelijkheid bij hen sterker toegenomen dan bij autochtone Nederlanders. De schommelingen – zowel positief in tijden van hoogconjunctuur en negatief in tijden van laagconjunctuur – zijn bij die groepen die het kwetsbaarst zijn het grootst.
De armoede onder migranten – vooral kinderen – is groot. Van de volwassen niet-westerse migranten leeft één op de zeven in een armoedehuishouden, bij de

niet-westerse kinderen is dit maar liefst één op de vier. Sociale uitsluiting – op meerdere fronten – ligt op de loer. Het niet of nauwelijks kunnen deelnemen aan het sociale leven kan verregaande consequenties hebben voor hun individuele ontwikkeling en kansen. Met name de migranten uit de vluchtelingengroepen en die van Marokkaanse herkomst hebben het moeilijk. De bijstandsafhankelijkheid van de vluchtelingengroepen is hoog. Bij de Somalische groep betreft dit zelfs de helft (49%). Van de grote groepen is het inkomen, de economische zelfstandigheid en het vermogen bij de Marokkaanse Nederlanders het laagst, terwijl ze het vaakst een beroep doen op een bijstandsuitkering.
De economische zelfstandigheid van vrouwen en de tweede generatie is sinds begin deze eeuw duidelijk toegenomen. De tweede generatie migrantenvrouwen zijn vaker werkzaam en kunnen beter voorzien in hun eigen levensonderhoud dan de eerste generatie. Deze positieve ontwikkeling ten spijt, is nog steeds minder dan een kwart van de Marokkaanse en Turkse vrouwen economisch zelfstandig. Daarnaast is de zelfstandigheid van zowel de migrantenvrouwen als de tweede generatie het afgelopen jaar weer wat afgenomen.
Vaak worden Surinaamse en Antilliaanse Nederlanders aan de ene kant en Turkse en Marokkaanse Nederlanders aan de andere kant in één adem genoemd op het gebied van integratie. De vraag is in hoeverre dit terecht is wat betreft de welvaartspositie. Het verschil tussen de Marokkaanse en Turkse Nederlanders, vooral bij de mannen, lijkt toe te nemen. Dit is ook zo bij de arbeidsmarktpositie (zie hoofdstuk 2). De bijstandsafhankelijkheid is bij Turkse mannen in vergelijking met andere migranten laag. De economische zelfstandigheid is groter, de armoede beperkter en de vermogenspositie aanzienlijk beter dan bij de Marokkaanse groep. De Surinaamse groep neemt van de migrantengroepen op alle facetten van de welvaartspositie verhoudingsgewijs de beste positie in.
De Poolse Nederlanders staan wat betreft de welvaartspositie verder van de autochtone bevolking af dan qua arbeidsmarktpositie. Zij slagen er verhoudingsgewijs dan wel vaak in om een betaalde baan te hebben en werkloosheid te ontlopen, maar dat vertaalt zich niet in een hoog gemiddeld inkomen of lage armoedecijfers. Van de Poolse kinderen leeft bijvoorbeeld bijna een kwart in een armoedehuishouden. Dit is min of meer gelijk aan de situatie bij de totale groep van niet-westerse migranten. De Poolse migranten zijn vaak werkzaam in laagopgeleide en laagbetaalde banen. Ook hoger opgeleide Poolse migranten werken vaak onder hun niveau (Gijsberts en Lubbers 2013).

Noten

1 AOW-uitkeringen laten we hier buiten beschouwing. De nadruk in dit jaarrapport ligt op de relatie met de arbeidsmarkt en daarmee op de bevolking tussen de 15 en 65 jaar. Dit laat onverlet dat voor migranten de AOW een interessant onderwerp is. Doordat veel migranten korter dan veertig jaar in Nederland hebben gewoond, hebben zij geen volledige AOW opgebouwd.
2 Jongeren van 18 tot 27 jaar hebben meestal geen recht op algemene bijstand als ze onderwijs kunnen volgen dat door het Rijk wordt betaald (geldt vanaf 1 juli 2012). Hetzelfde geldt voor jongeren van 18 tot 27 uit wiens houding en gedragingen ondubbelzinnig blijkt dat ze belangrijke verplichtingen niet na willen komen. Jongeren van 18, 19 of 20 jaar die in een inrichting zitten, krijgen ook geen

algemene bijstand. Jongeren die zich bij het loket van het UWV melden voor een bijstandsuitkering kunnen die niet meteen aanvragen. Ze moeten eerst vier weken zelf zoeken naar een baan en kijken of ze terug naar school kunnen. Pas daarna kunnen ze een aanvraag voor bijstand indienen. De gemeente controleert dan of ze genoeg hun best hebben gedaan. Als ze recht op bijstand hebben, gaat de uitkering met terugwerkende kracht in op de dag van melding bij het UWV. Jongeren van 18, 19 en 20 jaar kunnen een beroep doen op hun ouders als ze te weinig geld hebben om van te leven. Ouders zijn namelijk verplicht om voor hun kinderen te zorgen totdat ze 21 zijn. Bij de hoogte van de bijstand wordt hier rekening mee gehouden. De bijstandsnormen voor jongeren van 18, 19 en 20 jaar zijn afgeleid van de kinderbijslag. Hebben ze kinderen, dan is de bijstand hoger. Voor jongeren van 21 tot 27 jaar gelden geen aparte bijstandsnormen. Zij krijgen evenveel als bijstandsgerechtigden van 27 tot 65 jaar.

3 Daarnaast kan het verschil worden veroorzaakt door verschillen in het huishoudinkomen tussen samenwonende mannen en samenwonende vrouwen.

4 Zie Claessen (2010) voor een nadere toelichting op de vermogensstatistiek.

5 De cijfers wijken af van StatLine. Hier laten wij de gemiddelde schuld zien van alle particuliere huishoudens in Nederland. Op StatLine staan cijfers over de gemiddelde schuld van huishoudens die een schuld hebben. De huishoudens zonder schulden worden dus op StatLine niet meegenomen, maar in dit hoofdstuk wel.

Literatuur

Bosselaar, H., D. Bannink, C. van Deursen en W. Trommel (2007). *Werkt de WWB? Resultaten van de ontwikkeling van nieuwe verhoudingen tussen Rijk en gemeenten.* Utrecht: Meccano.

Claessen, J. (2010). *Procesbeschrijving statistiek vermogens huishoudens. Vermogensstatistiek*. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor Statistiek.

Dagevos, J. en M. Gijsberts (2009). Sociaal-culturele positie. In: M. Gijsberts en J. Dagevos (red.), *Jaarrapport integratie 2009* (p. 226-253). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Gijsbers, M. en A. Merens (2004). *Emancipatie in estafette. De positie van vrouwen uit etnische minderheden.* Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Gijsberts, M. en M. Lubbers (2013). *Nieuw in Nederland. Het leven van recent gemigreerden Bulgaren en Polen*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Huijnk, W. (2012). Uitkeringen, inkomen, armoede en vermogen. In: M. Gijsberts, W. Huijnk en J. Dagevos (red.), *Jaarrapport integratie 2011* (p. 157-176). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Huijnk, W. en J. Dagevos (2012). *Dichter bij elkaar? De sociaal-culturele positie van niet-westerse migranten in Nederland.* Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Huijnk, W. en K. Noam (2011). Betrokkenheid bij de herkomstgroep en Nederland. In: M. Gijsberts, W. Huijnk en R. Vogels (red.), *Chinese Nederlanders. Van horeca naar hogeschool* (p. 166-181). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Kullberg, J. (2012). Wonen. In: M. Gijsberts, W. Huijnk en J. Dagevos (red.). *Jaarrapport integratie 2011* (p. 177-202). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Loozen, S., H. de Valk en E. Wobma (2012). Demografie. In: M. Gijsberts, W. Huijnk en J. Dagevos (red.), *Jaarrapport integratie 2011* (p. 33-55). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Moonen, L., M. van den Brakel, T. Ferber en H. Amptmeijer. (2012). Inkomen en uitkeringen. In: R. van der Vliet, J. Ooijevaar en R. van der Bie (red.), *Jaarrapport Integratie 2012* (p. 121-147). Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Merens, A. (2006). Betaalde arbeid. In: S. Keuzenkamp en A. Merens (red.), *Sociale atlas van vrouwen uit etnische minderheden* (p. 68-90). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Merens, A., M. Hartgers en M. van den Brakel (2012). *Emancipatiemonitor 2012*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau/ Centraal Bureau voor de Statistiek.

Schellingerhout, R. (2011). Ervaren gezondheid, leefstijl en zorggebruik. In: E. Dourleyn en J. Dagevos (red.), *Vluchtelingengroepen in Nederland* (p. 142-163). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

SCP en CBS (2012). *Armoedesignalement 2012*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau | Centraal Bureau voor de Statistiek.

Snel, E., M. Stavenuiter en J.W. Duyvendak (2002). *In de Fuik: Turken en Marokkanen in de WAO*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Soede, A. (2006). *Naar een nieuwe armoedegrens? Basisbestedingen als maatstaf voor een tekortschietend inkomen.* Sociaal en Cultureel Planbureau.

Soede, A. en C. Vrooman (2010). Armoede volgens de budgetbenadering. In: SCP/ CBS (red.), *Armoedesignalement 2010* (p. 43-66). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Vrooman, J. en S. Hoff (2013). The disadvantaged among the Dutch: A survey approach to the multidimensional measurement of social exclusion. In: *Social Indicators Research*, jg. 113, nr 3, p. 1261-1287.

4 Verschillen in arbeidsmarktpositie ontleed

Willem Huijnk

4.1 Inleiding

In de vorige hoofdstukken zijn achterstanden van niet-westerse migranten blootgelegd op diverse terreinen, zoals werkloosheid en uitkeringsafhankelijkheid. Een belangrijke vraag is welke factoren ten grondslag liggen aan de verschillen met autochtone Nederlanders. Het ligt in de rede om te veronderstellen dat de minder gunstige achtergrondkenmerken, zoals een laag opleidingsniveau en weinig arbeidservaring (want in migrantengroepen zijn veel jongeren), een rol spelen. Om inzicht te krijgen in de achterstand en in mogelijke beleidsmaatregelen is het relevant om vast te stellen in hoeverre verschillen in individuele kenmerken van belang zijn. Als het zo is dat het verschil in werkloosheid is toe te schrijven aan verschillen in opleidingsniveau, dan kan het beleid zich volledig richten op de bestrijding van achterstanden in het onderwijs. Mocht dit niet zo zijn, dan zou (ook) ander beleid gevoerd moeten worden.
De hier uitgevoerde analyses zijn er ook op gericht om vast te stellen of er sprake is van *evenredigheid*. Dit is een belangrijke doelstelling van het integratiebeleid en houdt in dat het beleid erop is gericht dat niet-westerse migranten eenzelfde positie innemen als een *vergelijkbare categorie* autochtone Nederlanders. Met betrekking tot de arbeidsmarktpositie betekent dit dus dat leden van migrantengroepen met dezelfde kenmerken als autochtone Nederlanders eenzelfde positie innemen.

De analyses naar evenredigheid zijn uitgevoerd voor werkloosheid, het beroepsniveau en bijstandsuitkeringsafhankelijkheid. We voeren analyses uit voor de totale groep, voor jongeren en voor de tweede generatie. Ook is nagegaan in hoeverre het bereiken van evenredigheid wordt beïnvloed door de conjunctuur.
In de analyses is gebruikgemaakt van de jaargangen 2001 tot 2012 van de EBB en gegevens over de bijstand. De bijstandsgegevens zijn gekoppeld aan de EBB. Bij bepaalde analyses zijn de laatste drie jaren samengenomen, zodat er genoeg respondenten zijn per herkomstgroep om tot betrouwbare conclusies te komen.

Kader 4.1 Decompositieanalyses
In dit hoofdstuk wordt gebruikgemaakt van zogenoemde decompositieanalyses. Deze zijn erop gericht om vast te stellen in hoeverre het verschil in positie van twee groepen – bijvoorbeeld de werkloosheid van autochtonen en migranten – is toe te schrijven aan factoren die in de analyse zijn opgenomen (verklaarde deel) en aan andere niet in de analyse opgenomen factoren (de onverklaarde rest).

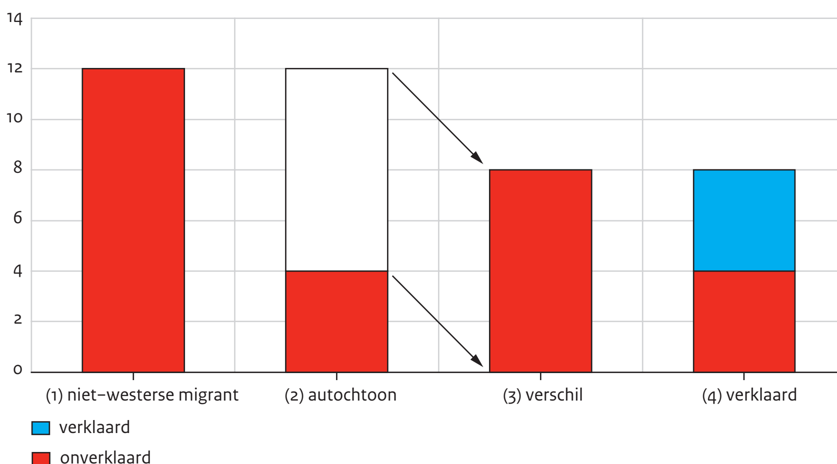
Kader 4.1 (vervolg)

Van origine is de methode ontwikkeld om beloningsdiscriminatie vast te stellen. (Oaxaca 1973; Blinder 1973). Deze methode is alleen geschikt voor continue afhankelijke variabelen. Fairlie (2006) heeft een methode ontwikkeld om ook categorische afhankelijke variabelen (bv. werk/ geen werk) te kunnen analyseren. Voor de analyses van werkloosheid en bijstandsuitkeringsafhankelijkheid gebruiken we dus de Fairlie-methode, terwijl de Oaxaca-techniek wordt gehanteerd voor het beroepsniveau.

In figuur 4.1 staat een voorbeeld uitgewerkt van een decompositieanalyse.

Figuur 4.1

Fictief voorbeeld van een decompositieanalyse: werkloosheid

De (fictieve) vraag die centraal staat in figuur 4.1, is waaraan de verschillen in werkloosheid tussen de autochtone bevolking en niet-westerse migranten zijn toe te schrijven. De eerste staaf is het aandeel werkloze niet-westerse migranten (12%), de tweede staaf betreft het percentage werkloze autochtone Nederlanders (4%), terwijl de derde staaf het fictieve verschil is tussen beide percentages (8%).

Aan de hand van een decompositieanalyse leggen we dit verschil vervolgens uiteen in een gedeelte dat verklaard wordt door de in het model opgenomen kenmerken (het blauwe gedeelte van de vierde staaf), en een gedeelte dat onverklaard blijft (het rode gedeelte van de vierde staaf). In dit voorbeeld kan de helft van het verschil in werkloosheid worden verklaard met de kenmerken die in het model zijn opgenomen.

Bij de analyses laten we telkens alleen de vierde staaf zien; deze bevat dus informatie over hoe groot het verschil is en welk deel van het verschil kan worden verklaard op basis van de achtergrondkenmerken. In de tekst zal daarnaast aandacht worden geschonken aan welke factoren (bv. leeftijd of opleiding) het belangrijkste zijn voor het verklaren van de verschillen tussen migranten en autochtone Nederlanders.

4.2 Werkloosheid

Zoals gezegd, maken we gebruik van gegevens uit de Enquête beroepsbevolking (EBB). Dit is een grootschalig databestand met informatie over uiteenlopende achtergrondkenmerken. Aan de hand van deze kenmerken proberen we verschillen tussen de groepen te verklaren. Het EBB geeft met name een goed beeld van het opleidingsniveau en arbeidservaring. In de analyses zijn de volgende achtergrondkenmerken opgenomen:

- het hoogst behaalde opleidingsniveau;
- de arbeidsmarktgeschiedenis, opgesplitst in aantal jaren werkervaring en aantal
- jaren dat men werkloos is geweest;
- de anciënniteit: het aantal jaren dat iemand werkzaam is bij zijn/haar huidige werkgever. Dit kenmerk is alleen meegenomen in de analyses van het beroepsniveau;
- de leeftijd: met het stijgen van de leeftijd neemt de productiviteit toe en daarmee ook de positie op de arbeidsmarkt. De verwachting is dat op een bepaald moment de stijging afvlakt. Aan de hand van een kwadraatterm kun je rekening houden met deze non-lineaire relatie. Daarom worden in de analyse zowel leeftijd als leeftijd in het kwadraat meegenomen;
- de leeftijd van het jongste kind in het huishouden: het hebben van (kleine) kinderen kan een effect hebben op de arbeidsdeelname, omdat men bepaalde banen niet wil of kan accepteren, men minder actief zoekt naar werk, enzovoort. De effecten zijn mogelijk verschillend voor mannen en vrouwen. Een gecombineerde variabele van het geslacht van de ouder en de leeftijd van het jongste kind is daarom meegenomen in de analyses;
- stedelijkheid: het kan zijn dat in de meer stedelijke gebieden de kansenstructuur gunstig is, door een groter aanbod van arbeidsplaatsen. Migranten zijn oververtegenwoordigd in de steden.

De relevantie van decompositieanalyses wordt sterk beïnvloed door de kwaliteit van de in de analyse opgenomen factoren. Als het gaat om kenmerken als opleiding en arbeidsgeschiedenis is de EBB het geschiktste bestand voor het uitvoeren van decompositieanalyses. De EBB is evenwel een algemeen arbeidsmarktonderzoek en bevat om die reden weinig informatie over kenmerken die specifiek zijn voor migranten. Denk hierbij aan de beheersing van de Nederlandse taal, het land waar diploma's zijn behaald, bekendheid moet hoe in Nederland naar werk wordt gezocht en aansluiting op functionele sociale netwerken. Deze factoren, die betrekking hebben op cultureel, sociaal en informatiekapitaal zijn niet in de analyses opgenomen en zouden dus deel kunnen uitmaken van de 'onverklaarde rest'.
Het is plausibel om aan te nemen dat de tweede generatie meer dan de eerste generatie beschikt over voor de arbeidsmarkt relevant informatie-, sociaal en cultureel kapitaal en de Nederlandse taal beter beheerst (Huijnk en Dagevos 2012). De tweede generatie komt op deze (in de analyses ontbrekende) kenmerken dus meer overeen met de autochtone Nederlandse bevolking dan de eerste generatie. Om die reden zijn separate analyses uitgevoerd voor de tweede generatie, waarbij we ervan uitgaan dat deze minder worden beïnvloed door andere, ongemeten kenmerken.

Dat in analyses rekening wordt gehouden met zoveel mogelijk relevante factoren is ook van belang met het oog op uitspraken over de eventuele betekenis van discriminatie. Decompositieanalyses zijn hier oorspronkelijk voor ontwikkeld. Voor conclusies over dit vraagstuk is het dan wel van belang dat de onverklaarde rest zo weinig mogelijk is toe te schrijven aan ongemeten individuele kenmerken. Nu is dit in kwantitatief onderzoek nooit volledig mogelijk – praktijktests zijn daarvoor de aangewezen onderzoeksmethode – maar het is wel belangrijk om daarnaar te streven en zich te realiseren dat een perfecte vergelijking van kenmerken via surveyonderzoek niet mogelijk is. Ook moeten we ons realiseren dat bijvoorbeeld in de arbeidsgeschiedenis die we als verklarend kenmerk opnemen, ook discriminatie een rol kan hebben gespeeld.

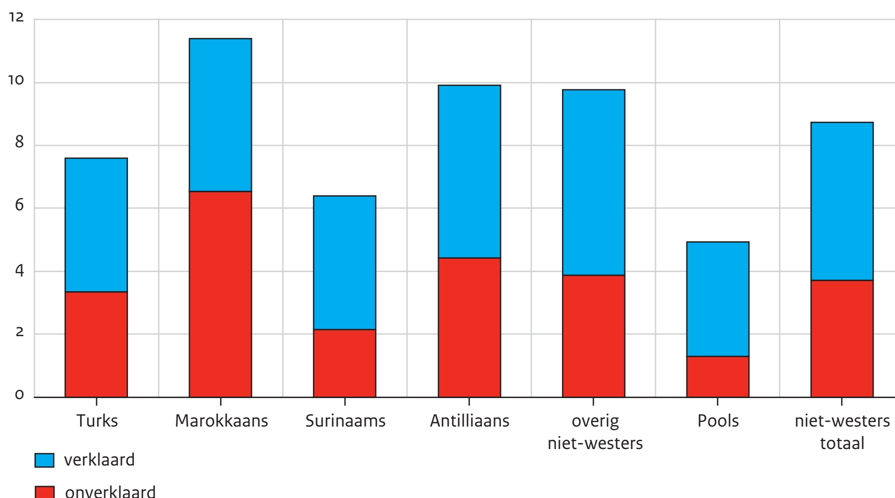
Werkloosheid (totale groep)

Voor de analyse van verschillen in werkloosheid zijn de laatste drie beschikbare jaargangen samengenomen om het aantal respondenten per afzonderlijke migrantengroep te vergroten. Het samennemen maakt het mogelijk om ook tot betrouwbare uitspraken te komen over de mate van evenredigheid van subgroepen, zoals eerste generatie Marokkaanse Nederlanders of jonge Surinaamse Nederlanders.

In figuur 4.2 is zichtbaar dat de werkloosheid tussen autochtone Nederlanders en de niet-westerse migranten tussen 2010 en 2012 ongeveer 9 procentpunt van elkaar verschilt. Meer dan de helft van het verschil (58%) tussen autochtone Nederlanders en niet-westerse migranten wordt verklaard door de verschillen in productieve kenmerken als opleiding en arbeidsverleden. De belangrijkste factor achter het verschil is de arbeidsmarktgeschiedenis (zie bijlage B4.1, te vinden via www.scp.nl bij het desbetreffende rapport). Omdat niet-westerse migranten vaker werkloos zijn geweest en minder jaren werkervaring hebben, zijn zij vaker werkloos. Het lagere onderwijsniveau van niet-westerse migranten draagt dan wel bij aan de vergrote kans op werkloosheid, de arbeidsmarktgeschiedenis is beduidend bepalender voor het verschil. Het behaalde onderwijsniveau heeft natuurlijk wel een grote invloed op het arbeidsmarktverleden; de indirecte invloed van onderwijs – via het arbeidsmarktverleden – is waarschijnlijk dus wel groot.

Het verklaarde deel is bij de personen van Marokkaanse komaf het geringst (43%), bij de Surinaamse groep kan het verschil met de autochtone Nederlanders het best worden verklaard aan de hand van de in de analyse opgenomen factoren (66%). Bij de Poolse groep wordt bijna driekwart van het verschil in werkloosheid met autochtone Nederlanders verklaard door de onderzochte achtergrondkenmerken.

Figuur 4.2
Verschil in werkloosheid, naar etnische herkomst, verklaard en onverklaard deel, 2010-2012
(in procentpunten)

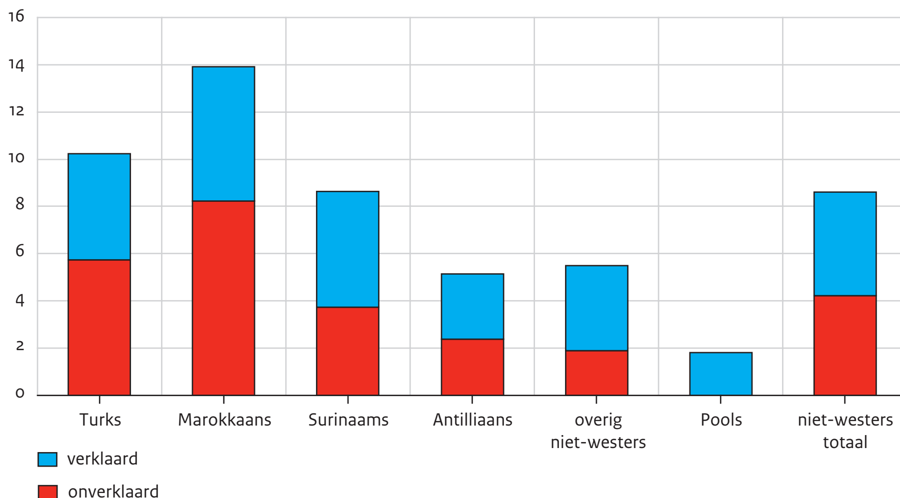
Bron: CBS (EBB'10-'12 gestapeld)

Evenredigheid nog ver weg bij de tweede generatie

Zoals toegelicht veronderstellen we dat de tweede generatie beter vergelijkbaar is met autochtone Nederlanders dan de eerste generatie. Ongemeten kenmerken, zoals de Nederlandse taalbeheersing en vormen van sociaal en cultureel kapitaal, spelen bij de tweede generatie een minder grote rol dan bij de eerste. Niettemin blijkt uit figuur 4.3 dat het verschil in werkloosheid voor deze groep juist minder goed kan worden verklaard. Het verklaarde deel is voor de niet-westerse tweede generatie 51%.
Voor de meeste herkomstgroepen is het zo dat het verschil voor de tweede generatie minder goed kan worden geduid aan de hand van de onderzochte achtergrondkenmerken. Bij de Marokkaanse Nederlanders is dit aandeel slechts 41%. Voor de Poolse tweede generatie kan het verschil in werkloosheid wel volledig worden verklaard. Een relatief groot deel van deze groep bestaat uit kinderen uit een gemengd huwelijk tussen een autochtone vader en een Poolse moeder. Het is plausibel dat zij ook op de ongemeten kenmerken goed vergelijkbaar zijn met autochtone Nederlanders. Hierbij dient wel opgemerkt te worden dat het absolute verschil in werkloosheid met autochtone Nederlanders überhaupt maar klein is (2%). Ook bij de groep van overige niet-westerse migranten is het verklaarde deel bij de tweede generatie relatief groot (65%).

Figuur 4.3

Verschil in werkloosheid van tweedegeneratie migranten, naar etnische herkomst, verklaard en onverklaard deel, 2010-2012 (in procentpunten)

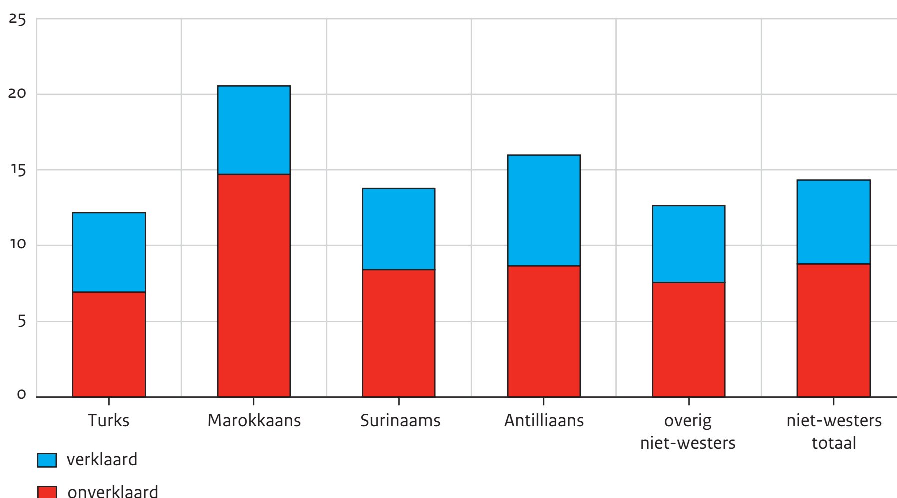
Bron: CBS (EBB'10-'12) gestapeld

Verschil jeugdwerkloosheid migranten en autochtonen maar voor beperkt deel toe te schrijven aan opleiding en arbeidsverleden

De jeugdwerkloosheid is bij migranten hoog (zie hoofdstuk 2). Maar ook autochtone jongeren zijn beduidend vaker werkloos dan oudere autochtone Nederlanders. Beide groepen staan aan het begin van de arbeidsloopbaan en maken deel uit van hetzelfde geboortecohort.

Juist bij de jongeren is er echter maar weinig sprake van evenredigheid (figuur 4.4). Slechts 39% van de onderlinge verschillen tussen jongeren van autochtone en migranten herkomst kan worden verklaard. De belangrijkste verklaring is het werkloosheidsverleden. Verschillen in opleidingsniveau verklaren nauwelijks iets van het onderlinge onderscheid. Bij de Antilliaanse jongeren is het verklaarde deel het grootst, al is dit nog steeds minder dan de helft (46%). Wederom kunnen verschillen het minst goed worden geduid bij de Marokkaanse Nederlanders. Het verklaarde deel behelst maar iets meer dan een kwart (28%). Discriminatie zou een van de factoren kunnen zijn voor deze uitkomst. Daarnaast zijn mogelijk verschillen in zoekgedrag en gerichtheid op betaald werk van betekenis. We komen hier in het vervolg van het hoofdstuk nog op terug.

Figuur 4.4
Verschil in werkloosheid van jongeren (15-24 jaar), naar etnische herkomst, verklaard en onverklaard deel, 2010-2012 (in procentpunten)[a]

a Het aantal jongeren van Poolse herkomst is te beperkt voor een betrouwbare analyse.

Bron: CBS (EBB'10-'12) gestapeld

Ontwikkeling van evenredigheid over de tijd

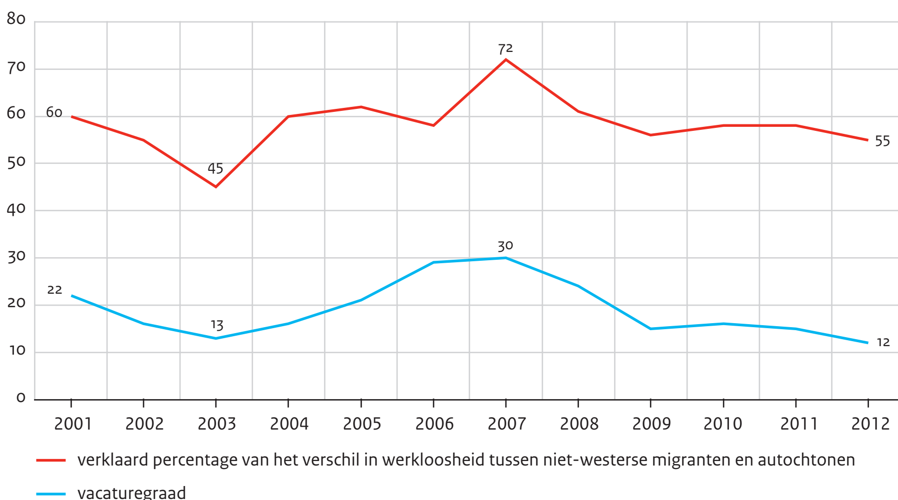
We laten de ontwikkelingen in evenredigheid op twee manieren zien. Eerst kijken we naar welk deel van het oorspronkelijke verschil in de periode 2001-2012 verklaard wordt wanneer rekening wordt gehouden met verschillen in achtergrondkenmerken tussen migranten en autochtone Nederlanders (figuur 4.5). We zetten deze fluctuaties af tegen de ontwikkeling van de vacaturegraad. Deze maat is een indicatie van de krapte op de arbeidsmarkt: als de vacaturegraad hoog is, zijn er dus relatief veel vacatures te vervullen en spreken we van krapte op de arbeidsmarkt. Omgekeerd betekent een lage vacaturegraad dat er relatief weinig vacatures zijn, er is dan sprake van een ruime arbeidsmarkt. De vacaturegraad wordt bepaald aan de hand van het aantal vacatures per duizend banen. De verwachting is dat in tijden van krapte op de arbeidsmarkt het onverklaarde deel groter is.
Het (on)verklaarde deel (%) is een belangrijk gegeven, maar zegt niet alles. Wanneer 80% van een groot oorspronkelijk verschil wordt verklaard, kan er absoluut gezien nog steeds een aanzienlijk verschil zijn in de *kans* op werkloosheid. Tevens is het zo dat bij een klein oorspronkelijk verschil een klein verklaard verschil nog steeds verwijst naar een situatie die dicht bij evenredigheid zit. Om deze redenen laten we ook zien wat de ontwikkeling is in de (gecontroleerde) kans op werkloosheid.

Mate van evenredigheid beweegt mee met conjunctuur

In de periode 2001-2012 varieert het verklaarde verschil in werkloosheid tussen de totale groep van niet-westerse migranten en autochtone Nederlanders van minimaal 45% (2003) tot maximaal 72% (2007). De mate van evenredigheid fluctueert duidelijk mee met de conjunctuur. In 2007 wordt het grootste deel van het verschil verklaard, in dat jaar is ook de vacaturegraad het hoogst. Sinds 2007 is het verklaarde deel weer afgenomen. Deze afname ging de afgelopen jaren niet hard. Deze afvlakkende ontwikkeling zien we ook terug bij de vacaturegraad.
In bijlage B4.2 zijn de ontwikkelingen in evenredigheid van de tweede generatie en jongere migranten weergegeven. De schommelingen in evenredigheid bewegen bij de tweede generatie en de jongeren in het algemeen in dezelfde richting als bij de totale groep van niet-westerse migranten. De fluctuaties zijn echter wel wat heviger bij de tweede generatie en vooral bij de jongeren. De laatste jaren is het verklaarde deel bij de jongeren verhoudingsgewijs klein, minder dan de helft. Verschillen in werkloosheid tussen jongere migranten en autochtonen laten zich dus steeds moeilijker verklaren.

Figuur 4.5

Percentage van het verschil in werkloosheid tussen niet-westerse migranten en autochtone Nederlanders verklaard en vacaturegraad 2001-2012 (in procentpunten)

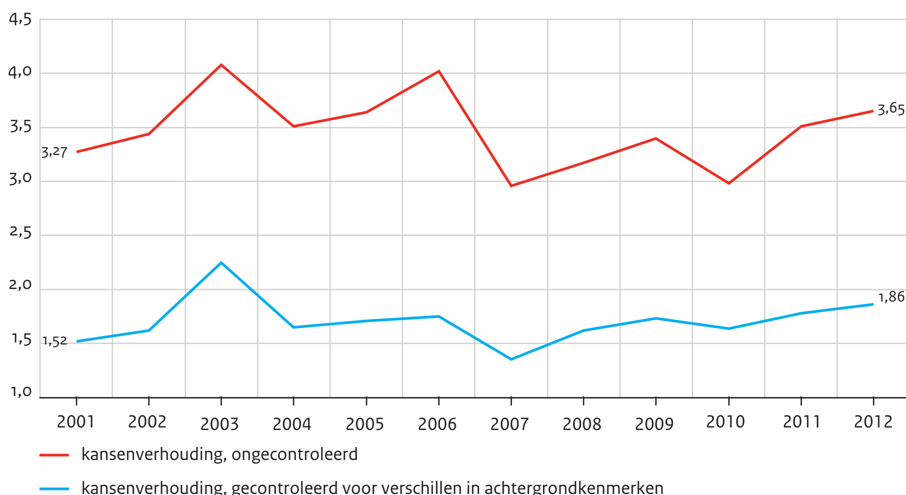

Bron: CBS (EBB'01-'12 en StatLine)

De kansenverhouding in werkloosheid tussen niet-westerse migranten en autochtone Nederlanders varieert sinds 2001 grofweg tussen de drie en de vier (figuur 4.6). Dit houdt in dat in deze periode niet-westerse migranten drie tot vier maal zo vaak werkloos waren dan autochtone Nederlanders. Wanneer rekening wordt gehouden met de verschillen in achtergrondkenmerken, zijn de kansenverhoudingen kleiner. Deze schommelt tussen

2001 en 2012 zo tussen de 1,5 en 2. In tijden van economische tegenspoed (rond 2003 en laatste jaren) nemen beide kansenverhoudingen toe. Migranten zijn dus in tijden van economische recessie niet alleen vaker werkloos, het (vergrote) verschil in werkloosheidscijfers laat zich ook slechter verklaren in deze periodes. Dit zagen we ook terug in figuur 4.5. Dit wijst erop dat werkgevers bij een groter aanbod van werknemers selectiever zijn. Er is dan meer ruimte voor de invloed van (onbewuste) vooroordelen en/of statische discriminatie.

Figuur 4.6
Kansenverhouding in werkloosheid tussen niet-westerse migranten en autochtone Nederlanders, 2001-2012 (in procentpunten)

Bron: CBS (EBB´01-´12)

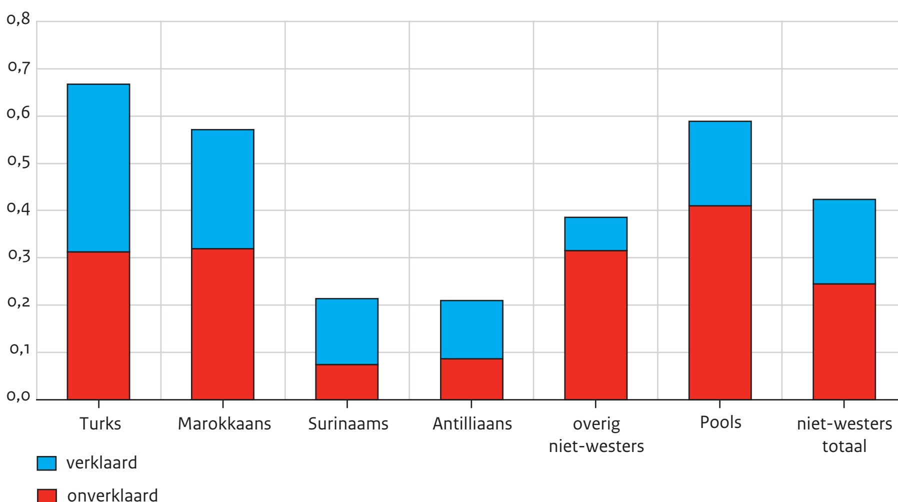
4.3 Beroepsniveau

De beroepsniveauclassificatie onderscheidt vijf niveaus: 1) elementaire beroepen, 2) lage beroepen, 3) middelbare beroepen, 4) hogere beroepen en 5) wetenschappelijke beroepen. De verschillen in beroepsniveau tussen niet-westerse migranten en autochtone Nederlanders kunnen voor 42% worden verklaard (figuur 4.7). Het gemiddelde verklaarde verschil van de totale groep van niet-westerse migranten wordt gedrukt door de groep van overige niet-westerse migranten. Bij hen kan slechts een zeer klein deel (18%) worden geduid; omdat dit overwegend migranten van de eerste generatie zijn, wegen ongemeten kenmerken hier waarschijnlijk zwaar door. Ook bij de Poolse Nederlanders is het deel van het verschil in beroepsniveau dat kan worden toegeschreven aan de verschillen in achtergrondkenmerken beperkt, namelijk 30%.

Bij de grote groepen is het verklaarde deel beduidend hoger, met name bij de twee groepen die gemiddeld de hoogste beroepsstatus hebben. Bij de Antilliaanse groep is dit 59%, bij de Surinaamse groep zelfs 65%. Bij de Marokkaanse Nederlanders kan het verschil in beroepsniveau het minst worden verklaard (44%). Veruit de belangrijkste achterliggende factor voor het verschil in beroepsstatus is het gerealiseerd opleidingsniveau. Omdat migranten beduidend lager zijn opgeleid, bekleden zij functies op een lager beroepsniveau (bijlage B4.3).

Figuur 4.7

Verschil in beroepsniveau, naar etnische herkomst, verklaard en onverklaard deel, 2010-2012 (in procentpunten)

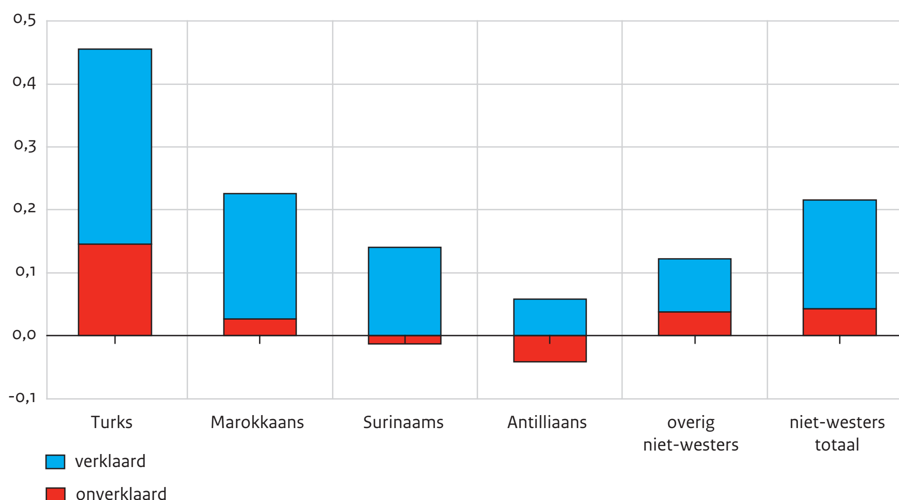
Bron: CBS (EBB'10-'12) gestapeld

Het beeld is heel anders voor de tweede generatie (figuur 4.8). Vier vijfde deel (80%) van de verschillen met autochtone Nederlanders kan worden verklaard. Bij de meeste groepen is er min of meer sprake van evenredigheid. Het verhaal van de onverklaarde rest gaat dus hoofdzakelijk over de eerste generatie migranten. Het is plausibel om aan te nemen dat verschillen in ongemeten kenmerken, zoals taalvaardigheid of culturele competenties, deze bevindingen beïnvloeden. Die zijn voor de eerste generatie belangrijker dan voor de tweede (Huijnk en Dagevos 2012). Daarnaast heeft de tweede generatie hun onderwijs in het algemeen in Nederland gevolgd. Het probleem dat een buitenlands diploma op de Nederlandse arbeidsmarkt lager wordt gewaardeerd, speelt bij hen dus amper mee.

De verschillen in beroepsniveau kunnen hoofdzakelijk worden toegeschreven aan verschillen in leeftijd en in opleiding. De tweede generatie is gemiddeld jonger en lager opgeleid dan de autochtone bevolking. Deze kenmerken hangen negatief samen met

het beroepsniveau. Als we dit in ogenschouw nemen, zijn er geen verschillen meer in beroepsniveau. Een tweede generatie Marokkaanse of Surinaamse Nederlander heeft hetzelfde beroepsniveau als een autochtone Nederlander met dezelfde leeftijd en opleiding. Bij de Turkse Nederlanders en de groep van overig niet-westerse migranten blijft wel nog ongeveer een derde van het verschil onverklaard (resp. 32% en 31%).

Figuur 4.8
Verschil in beroepsniveau van de tweede generatie[a], naar etnische herkomst, verklaard en onverklaard deel, 2010-2012 (in procentpunten)

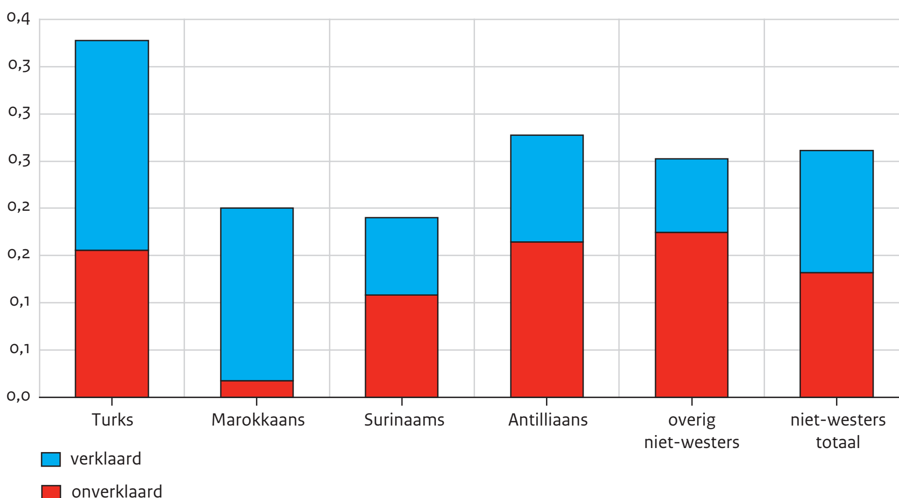

a Het aantal werkzame Poolse respondenten van de tweede generatie was te gering om te onderzoeken.

Bron: CBS (EBB'10-'12) gestapeld

Voor jongere migranten is er geen sprake van evenredigheid. De helft van het verschil in beroepsniveau kan worden verklaard. Dit is klein in vergelijking met de tweede generatie, maar groter dan dit deel voor de totale groep van migranten. Opvallend is dat dit deel bij de Turkse (59%) en vooral Marokkaanse (91%) het grootst is. Bij de groep van overig niet-westerse migranten is het verklaarde deel wederom het kleinst (30%). Andere niet in de analyse opgenomen kenmerken zijn bij hen dus van grote invloed op hun achterstand in beroepsniveau (figuur 4.9).

Figuur 4.9
Verschil in beroepsniveau van jongeren, naar etnische herkomst, verklaard en onverklaard deel, 2010-2012 (in procentpunten)

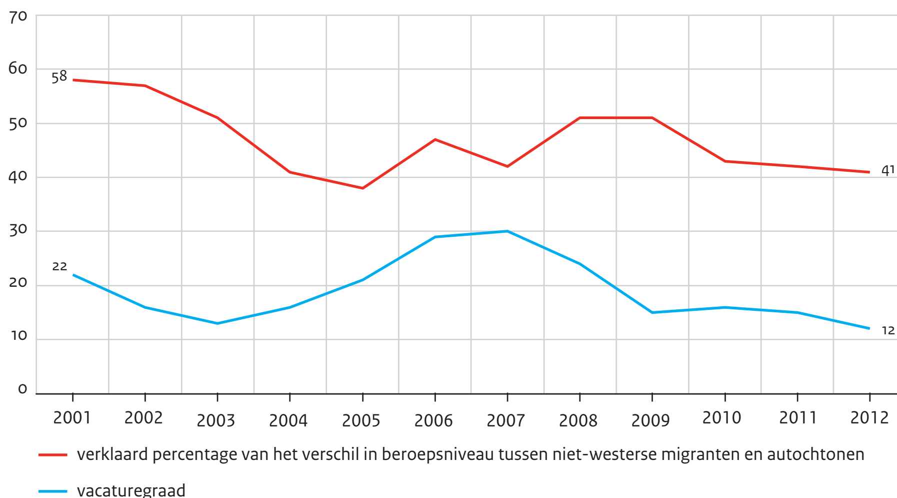

Bron: CBS (EBB'10-'12) gestapeld

Ontwikkelingen in evenredigheid in beroepsstatus in beeld

In hoeverre varieert de mate van evenredigheid in beroepsniveau over de tijd? Figuur 4.10 illustreert dat het verklaarde deel voor het verschil tussen niet-westerse migranten en autochtone Nederlanders in beroepsniveau tussen 2001 en 2012 schommelt tussen de pakweg 40% en 60%.
De ontwikkelingen in evenredigheid wat betreft beroepsniveau lijken grotendeels de conjuncturele ontwikkelingen vertraagd te volgen. De bewegingen zijn grotendeels wel hetzelfde, maar worden ongeveer twee jaar eerder ingezet bij de conjuncturele schommelingen. De afname in vacatures sinds 2001 gaat bijvoorbeeld samen met een afname in de evenredigheid vanaf 2002. En de piek in vacatures in 2007 gaat samen met een piek in evenredigheid in 2009. Sinds 2009 is er een ontwikkeling naar minder evenredigheid. Maar ook over de gehele periode bezien lijkt het verklaarde deel over de tijd wat af te nemen, met name ten opzichte van de eerste jaren. Dus, hoewel de verschillen in beroepsniveau over de tijd afnemen (zie hoofdstuk 2), is het eveneens zo dat de verschillen nu minder goed te verklaren zijn dan aan het begin van de eeuw.
Bij jongeren en de tweede generatie zijn de ontwikkelingen in de evenredigheid van het beroepsniveau grilliger (zie bijlage B4.4). Dit patroon zagen we ook bij de ontwikkelingen in de evenredigheid van werkloosheid van deze groepen. Wat wel constant is, is dat de mate van evenredigheid voor de gehele onderzochte periode voor de tweede generatie het grootste is.

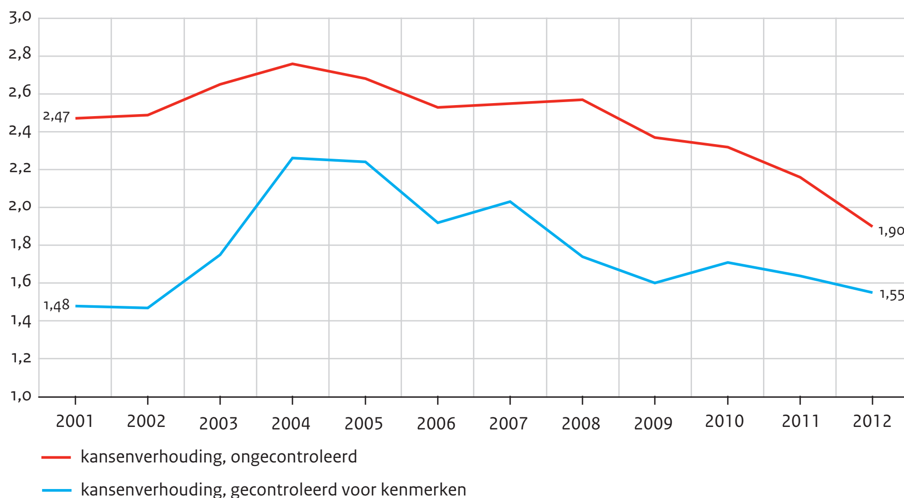
Figuur 4.10
Het verklaard percentage van het verschil in beroepsniveau tussenniet-westerse migranten en autochtone Nederlanders, 2001-2012 (in procentpunten)

Bron: CBS (EBB´01-´12)

Voor het beroepsniveau is de ontwikkeling van de kans om een beroep uit te oefenen op een laag functieniveau in figuur 4.11 weergegeven[1]. Aan het begin van de eeuw nam de evenredigheid tussen migranten en autochtonen wat betreft het beroepsniveau af. Het verschil in de kans op een lage beroepsfunctie tussen migranten en autochtonen met dezelfde achtergrondkenmerken nam toe. Sinds 2004 neemt de (gecontroleerde en ongecontroleerde) kansenverhouding juist weer af. Dit betekent dat de kans om een laag beroep uit te oefenen voor migranten en autochtone Nederlanders steeds dichter bij elkaar is komen te liggen. Ook in de recente crisisjaren is de evenredigheid met betrekking tot het beroepsniveau niet onder druk komen te staan. In 2007 was de kans voor een migrant om werkzaam te zijn in de laagste beroepsniveaus nog tweemaal zo groot als een autochtoon met dezelfde achtergrondkenmerken. Deze kans was in 2012 nog maar ongeveer anderhalf (1,55) keer zo groot.

Figuur 4.11
Kansenverhouding in beroep op een laag of elementair niveau tussen niet-westerse migranten en autochtone Nederlanders, 2001-2012 (in procentpunten)

Bron: CBS (EBB´01-´12)

4.4 Uitkeringen

In het migrantenonderzoek is, voor zover ons bekend, niet eerder gekeken naar de vraag of migranten vaker dan autochtonen aangewezen zijn op bijstandsuitkeringen, ook als rekening wordt gehouden met verschillen in relevante individuele kenmerken. In deze paragraaf presenteren we de uitkomsten van decompositieanalyses naar de verschillen in het aandeel bijstandsontvangers onder migrantengroepen en autochtonen. Om diverse redenen hebben deze analyses een explorerend karakter. Behalve dat het nog niet eerder is gedaan, lijkt hier het vraagstuk van ongemeten kenmerken tamelijk zwaar te wegen. Niet iedereen zonder baan heeft recht op bijstand. Wat onder andere meespeelt, is de situatie binnen het huishouden. Mensen zonder baan krijgen geen bijstandsuitkering als de partner of in huis wonende ouders wel voldoende inkomen hebben. Ook het vermogen is hier van belang. Verder bepaalt het arbeidsverleden of mensen in aanmerking komen voor een WW- of bijstandsuitkering. Die bepalingen over het arbeidsverleden zijn gedetailleerd vastgelegd (in termen van het aantal jaren waarin een bepaald aantal werkdagen loon is ontvangen, recentelijk veranderd in aantal arbeidsuren loon). Ze bepalen of en hoe lang niet-werkenden in aanmerking komen voor WW en daarmee zijn ze ook van invloed op de instroom in de bijstand. De EBB bevat informatie over de huishoudenssamenstelling en het arbeidsverleden, maar is voor dit vraagstuk minder fijnmazig dan gewenst. Dit is dus een belangrijk voorbehoud bij de uitgevoerde analyses. Om tegemoet te komen aan het ontbreken van adequate informatie over het

huishouden zijn aanvullende analyses uitgevoerd op personen, al dan niet alleenstaand, die in een huishouden wonen zonder volwassenen.
In de analyse is rekening gehouden met de huidige arbeidsmarktpositie en met de arbeidsmarktgeschiedenis (werkloosheidsverleden en werkervaring). Daarnaast is gekeken naar de invloed van geslacht, leeftijd, kinderen, burgerlijke staat, huishoudsamenstelling en stedelijkheid. De onderzochte populatie bestaat uit de bevolking van 15-64 jaar.

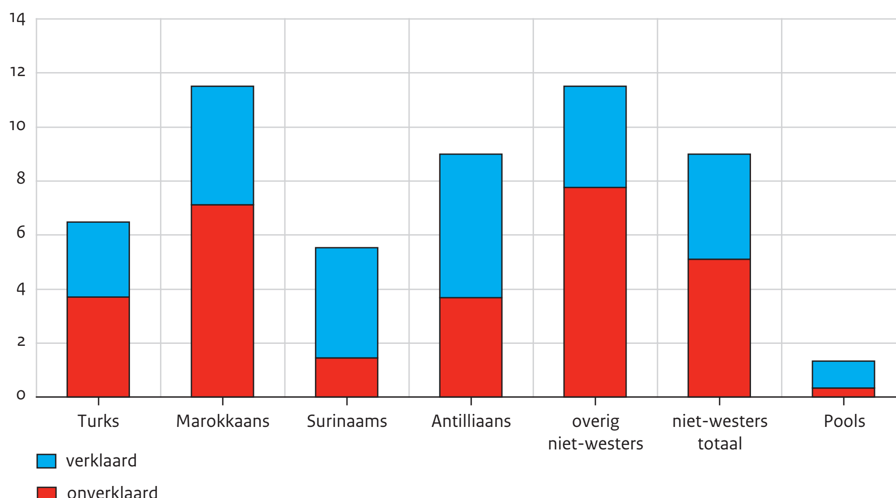
Minder dan de helft van verschil in uitkeringen verklaard

Minder dan de helft van het verschil (43%) tussen niet-westerse migranten en autochtone Nederlanders in de bijstandsafhankelijkheid is toe te schrijven aan factoren die in de analyse zijn opgenomen (figuur 4.12). Het verklaarde deel is het grootste bij de groepen die het minst aanspraak doen op de uitkeringen. Bij zowel de Poolse als de Surinaamse migranten kan driekwart worden verklaard. Het (ongecontroleerde) verschil in bijstandsafhankelijkheid was al erg klein (1 procentpunt) tussen autochtone Nederlanders en de Poolse groep. Bij de groep overig niet-westerse migranten wordt slechts een derde van het verschil verklaard. Ook het verschil in bijstand tussen de Marokkaanse Nederlanders en autochtone Nederlanders kan maar beperkt worden verklaard (38%).
De arbeidsmarktpositie, hoe lang iemand werkloos is (geweest) en de werkervaring, zijn de belangrijkste verklarende factoren (zie bijlage B4.5). Migranten hebben vaker geen baan dan autochtonen en doen daarom vaker aanspraak op de bijstand. Verder geldt dat hoe langer iemand werkloos is (geweest) en hoe beperkter de werkervaring, des te kleiner is de kans dat er aanspraak kan worden gedaan op een werkloosheidsuitkering in geval van werkloosheid.
Een andere verklarende factor is de huishoudsamenstelling. Alleenstaanden hebben vaker recht op een uitkering dan mensen die een huishouden delen met andere volwassenen. Voor de Surinaamse en Antilliaanse groep is dit een belangrijke verklaring voor het verschil in bijstand in vergelijking met autochtone Nederlanders. Voor Marokkaanse en Turkse Nederlanders niet. Het is bekend dat de Surinaamse en Antilliaanse groep, in tegenstelling tot de Turkse en Marokkaanse groep, relatief vaak alleenstaand zijn (Loozen et al. 2012).

We bekijken ook de evenredigheid apart voor drie subgroepen: de tweede generatie, de jongeren en de alleenstaanden.
De tweede generatie is veel minder vaak afhankelijk van een uitkering dan de eerste (zie hoofdstuk 2). De verschillen bij de tweede generatie kunnen iets minder goed worden verklaard (40%) dan voor de totale groep (zie figuur 4.13 43%). Dit komt met name door dat het verschil in bijstand bij de Surinaamse tweede generatie zich minder goed laat verklaren dan voor de totale groep van Surinaamse Nederlanders.

Figuur 4.12

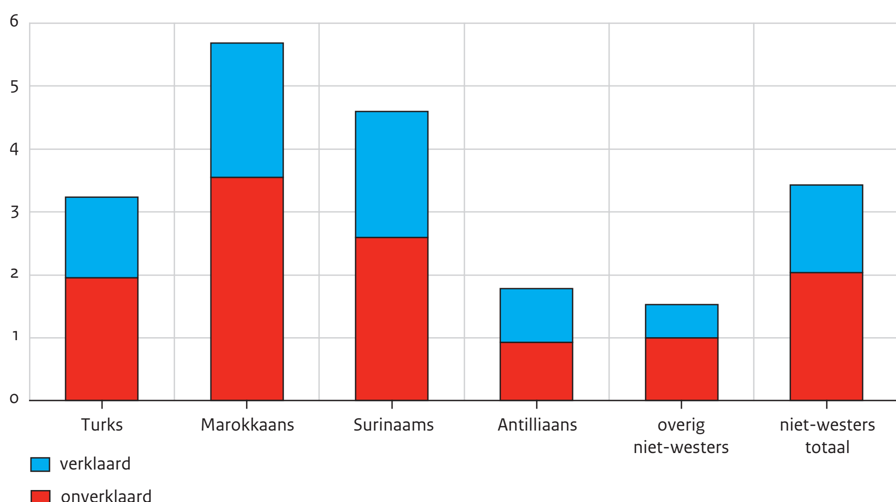
Verschil in bijstandsuitkeringsafhankelijkheid, naar etnische herkomst, verklaard en onverklaard deel, 2010-2012 (in procentpunten)

Bron: CBS (EBB´00-´12) en het bijstandpersoonbusbestand ´10-´12

Figuur 4.13

Verschil in bijstandsuitkeringsafhankelijkheid voor tweede generatie niet-westerse migranten, naar etnische herkomst, verklaard en onverklaard deel, 2010-2012 (in procentpunten)[a]

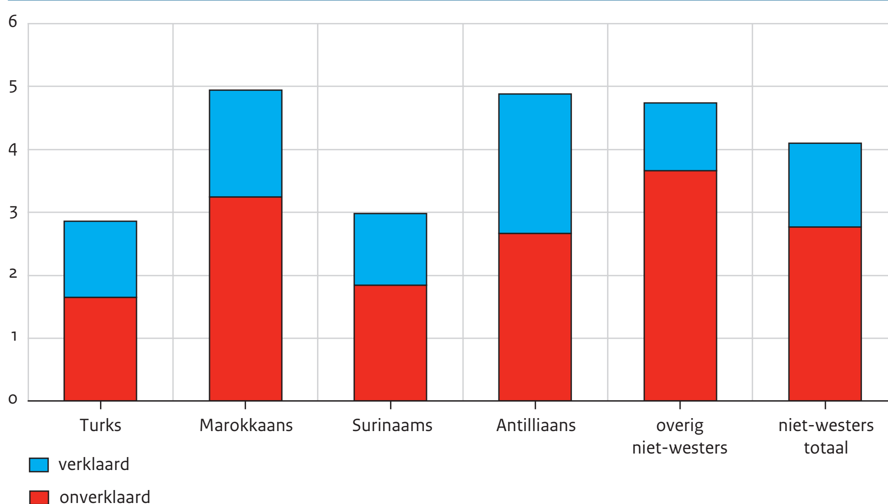

a Het aantal Poolse Nederlanders van de tweede generatie was te klein om te onderzoeken.

Bron: CBS (EBB'10-'12) en het bijstandpersoonbusbestand '10-'12

Bij jongeren kan van de oorspronkelijke verschillen ongeveer een derde (33%) inhoudelijk worden toegeschreven aan verschillen in achtergrondkenmerken (zie figuur 4.14). Het verklaarde deel is vooral bij de groep van overig niet-westerse jongeren beperkt; minder dan een kwart. Ook bij de andere groepen is het verklaarde deel niet groot, namelijk minder dan de helft.

Figuur 4.14
Verschil in bijstandsuitkeringsafhankelijkheid voor niet-westerse jongeren, naar etnische herkomstgroep, verklaard en onverklaard deel, 2010-2012 (in procentpunten)[a]

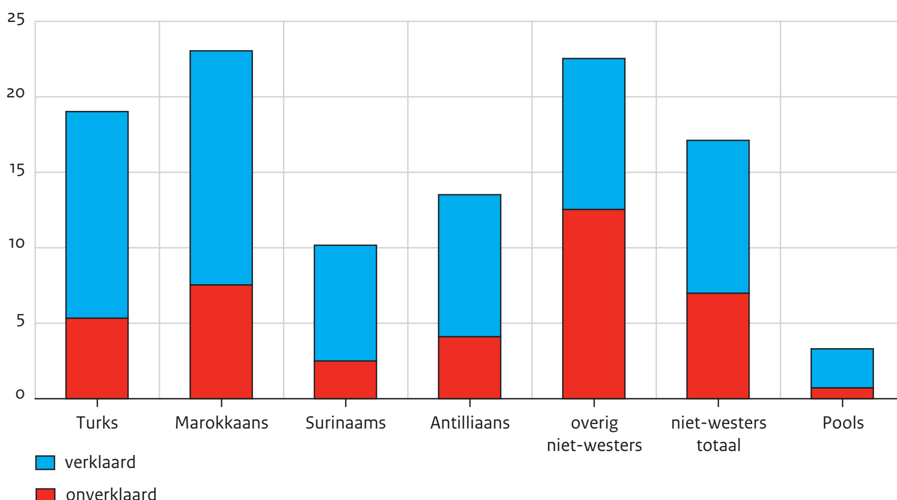
a Het aantal Poolse Nederlanders van de tweede generatie was te klein om te onderzoeken.

Bron: CBS (EBB'10-'12) en het bijstandpersoonbusbestand '10-'12

Wat bij de jongeren meespeelt, is dat een aanzienlijk deel van hen nog thuis woont. Wanneer in het huishouden de ouders zorgen voor een voldoende hoog huishoudinkomen, heeft het thuiswonende kind geen recht op een bijstandsuitkering. Het is dus ook inzichtelijk om specifiek te kijken naar die migranten die niet samenwonen met andere volwassenen. In het vervolg wordt naar deze specifieke groep verwezen als alleenstaand.
Uit figuur 4.15 komt duidelijk naar voren dat het verschil in bijstand voor alleenstaande niet-westerse migranten en Nederlanders groot is. Voor de totale groep is het verschil in bijstand 17%, voor alleenstaande Marokkaanse en overig niet-westerse migranten zelfs 23%. Deze grote verschillen kunnen evenwel voor een relatief groot deel worden verklaard. Het verschil in bijstand tussen de totale groep van alleenstaande niet-westerse migranten en autochtone Nederlanders kan voor ongeveer drie vijfde (59%) worden toegeschreven aan verschillen in achtergrondkenmerken. Dat is een groter deel dan voor de totale groep.

Voor de Poolse en Surinaamse groep is het verklaarde deel het grootst, ongeveer driekwart (resp. 78% en 75%). Ook in lijn met de eerdere bevindingen is dat verschillen zich het slechtst laten verklaren bij de overige niet-westerse migranten (44%).
Voor de alleenstaande migranten zijn de arbeidsmarktpositie, werkervaring en het werkloosheidsverleden de belangrijke verklaringen achter het verschil in bijstand. Dit zagen we ook bij de totale groep van niet-westerse migranten. De patronen zijn onder alleenstaanden grotendeels hetzelfde als voor de totale groep. De migrantengroepen die dichter of verder van evenredigheid af staan, zijn gelijk en ook de belangrijkste verklarende factoren komen overeen. Wel is het zo dat het verklaarde deel bij de alleenstaanden groter is. Ongemeten kenmerken op het niveau van het huishouden spelen bij alleenstaanden een minder grote rol. De nettoparticipatie ligt bij migranten duidelijk lager dan bij autochtone Nederlanders (zie hoofdstuk 2). Het ligt dus in de rede dat migranten vaker dan autochtone Nederlanders een partner hebben die niet zelf kan voorzien in het levenshoud. Dit heeft als gevolg dat zij vaker recht hebben op een bijstandsuitkering.

Figuur 4.15
Verschil in bijstandsuitkeringsafhankelijkheid voor personen die niet met andere volwassenen samenwonen, naar etnische herkomstgroep, verklaard en onverklaard deel, 2010-2012
(in procentpunten)

Bron: CBS (EBB´10-´12) en het bijstandpersoonbusbestand ´10-´12

Evenredigheid en uitkeringen

Uit bovenstaande analyses blijkt dat het verschil in bijstandsuitkeringen tussen migrantengroepen en autochtonen niet volledig kan worden toegeschreven aan de factoren die in de analyse zijn opgenomen. Andere factoren spelen dus ook nog een rol. Zoals al aangegeven, is het niet goed mogelijk om de regelgeving ten aanzien van arbeidsverleden,

huishoudenssamenstelling en inkomsten binnen het huishouden gedetailleerd te modelleren. Een deel van de onverklaarde rest is daaraan toe te schrijven, ook blijkend uit de bevindingen van de analyses bij alleenstaanden bij wie de onverklaarde rest kleiner is. Vervolgonderzoek zou meer licht moeten werpen op de betekenis van andere mogelijke factoren. Worden de verschillen mede beïnvloed door het ontbreken van informatie bij migranten over het aanvragen van een uitkering? Ook zou de kant van de uitkeringsinstelling nader kunnen worden onderzocht. Mogelijk spelen verschillen in behandeling eveneens een rol.

4.5 Conclusies

In tijden van economische tegenspoed komt de evenredigheid onder druk te staan. Ongeveer drie vijfde van het verschil in werkloosheid tussen autochtone Nederlanders en niet-westerse migranten kan in 2012 worden verklaard door factoren die in de analyses zijn opgenomen. Dit is in vergelijking met de jaren daarvoor afgenomen. De analyse van ontwikkelingen over de tijd laat zien dat het realiseren van evenredigheid op het terrein van werkloosheid meebeweegt met de conjunctuur. De afgelopen crisisjaren hebben er dus niet alleen toe geleid dat de verschillen in werkloosheid groter zijn geworden, maar ook dat deze (vergrote) verschillen minder goed kunnen worden verklaard. Ongemeten kenmerken spelen in tijden van arbeidsmarktkrapte een grotere rol.
Kenmerken als opleiding en arbeidsverleden bepalen bij jongeren en de tweede generatie maar in zeer beperkte mate de verschillen in werkloosheid tussen migranten en autochtonen. Hier zijn andere factoren dus van belang. Daarbij zou men kunnen denken aan verschillen in arbeidsoriëntatie en effectiviteit van het zoekgedrag. Daarnaast heeft onderzoek aangetoond dat discriminatie de kansen op werk van migrantengroepen belemmert (Nievers en Andriessen 2010; Andriessen et al. 2012). Het effect daarvan is groter in economisch slechte tijden.
Opvallend is dat het verschil in beroepsniveau zich beter laat verklaren door kenmerken als opleiding en arbeidsverleden dan werkloosheid. Deze bevinding sluit aan op eerder onderzoek (Huijnk 2012; Andriessen et al. 2007). Ook in hoofdstuk 5 van dit jaarrapport blijkt dat het verschil in werkloosheid van schoolverlaters uit migrantengroepen en autochtonen maar in zeer beperkte mate is toe te schrijven aan individuele kenmerken, terwijl de beroepsposities wel samenvallen. Toegang tot werk is dus het grootste struikelblok. Er gaapt een kloof tussen het aanbod vanuit migrantengroepen en de beschikbare arbeidsplaatsen. Hier ligt de belangrijkste opgave voor het beleid.

Noot

1 Voor het bepalen van een laag beroepsniveau zijn de laagste twee beroepsniveaus (laag en elementair) samengenomen.

Literatuur

Andriessen, I. en J. Dagevos (2007). Discriminatie op de arbeidsmarkt: kwantitatieve analyses. In: I. Andriessen, J. Dagevos, E. Nievers en I. Boog (red.), *Discriminatiemonitor niet-westerse allochtonen op de arbeidsmarkt 2007* (p. 101-141). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Andriessen, I., E. Nievers en J. Dagevos (2012). *Op achterstand. Discriminatie van niet-westerse migranten op de arbeidsmarkt*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Becker, G. (1964). *Human capital: A theoretical and empirical analysis, with special reference to education.* Chicago: University of Chicago.

Blinder, A. (1973). Wage discrimination. Reduced form and structural estimates. In: *Journal of Human Resources*, jg. 8, nr. 4, p. 436-455.

Engbersen, G., M. Ilies, A. Leerkens, E. Snel en R. van der Meij (2011b). *Arbeidsmigratie in vieren. Bulgaren en Roemenen vergeleken met Polen*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.

Fairlie, R.(2006). *An extension of the Blinder-Oaxaca decomposition technique to logit and probit models*. Bonn: Institute for the Study of Labor (iza Discussion Paper nr. 1917).

Huijnk, W. (2012). De arbeidsmarktpositie vergeleken. In: M. Gijsberts, W. Huijnk en J. Dagevos (red.), *Jaarrapport integratie 2011* (p.127-156). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Huijnk, W. en J. Dagevos (2012). *Dichter bij elkaar? De sociaal-culturele positie van niet-westerse migranten in Nederland.* Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Loozen, S., H. de Valk en E. Wobma (2012). Demografie. In: M. Gijsberts, W. Huijnk en J. Dagevos (red.), *Jaarrapport integratie 2011* (p. 33-55). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Nievers, E. en I. Andriessen (2010). *Discriminatiemonitor niet-westerse migranten op de arbeidsmarkt 2010*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Oaxaca, R. (1973). Male-female wage differentials in urban labor markets. In: *International Economic Review*, jg. 14, nr. 3, p. 693-709.

5 Van opleiding naar arbeidsmarkt

Christoph Meng (ROA), Annelore Verhagen (ROA), Timo Huijgen (ROA)

5.1 Kansen op de arbeidsmarkt na schoolverlaten

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de aansluiting tussen de gevolgde opleiding en de arbeidsmarkt. Hoe gemakkelijk vinden afgestudeerden na hun studie een baan en lopen de kansen van autochtone en migrantenjongeren daarbij uiteen? We kijken naar gediplomeerde schoolverlaters vanuit het mbo, het hbo[1] en het wo. Bovendien bezien we de arbeidsmarktpositie van ongediplomeerde jongeren en wordt er ingegaan op de ervaren knelpunten bij het vinden van een stage. In dit hoofdstuk wordt gebruikgemaakt van grootschalige enquêtegegevens die zijn verzameld onder schoolverlaters en afgestudeerden (zie kader 5.1). Hun positie is ongeveer anderhalf jaar na hun afstuderen aan het mbo, het hbo of het wo in kaart gebracht. Er worden verschillende posities onderscheiden: a) personen die zich op de arbeidsmarkt hebben begeven, maar geen werk hebben weten te vinden (werklozen)[2], b) personen van wie het niet bekend is dat ze (ten minste twaalf uur per week) werken, werk zoeken of een opleiding volgen (inactieven) en c) degenen die *wel* een baan hebben gevonden.[3] Van de werkenden wordt vastgesteld op welk niveau de baan ligt, of het om een tijdelijke of vaste functie gaat en hoe hoog het salaris is. Tevens staan we stil bij de kansen op de arbeidsmarkt van jongeren die hun school hebben verlaten zonder in het bezit te zijn van een diploma of startkwalificatie: de zogenoemde voortijdig schoolverlaters. Bij de voortijdig schoolverlaters stellen we eveneens de vraag wat hun positie na anderhalf jaar is: zijn ze na de voortijdige uitval teruggekeerd in het onderwijs, zijn ze werkloos of inactief? Ook wordt in dit hoofdstuk ingegaan op de vraag in hoeverre conjuncturele ontwikkelingen verschillend uitwerken op autochtone en migrantenjongeren.

In grote lijnen zijn het perspectief en de vraagstelling vergelijkbaar met die in de vorige hoofdstukken. We vragen ons af of de arbeidsmarktpositie van migranten en autochtonen van elkaar verschilt, of deze verschillen blijven bestaan als we rekening houden met verschillen in individuele kenmerken en welke invloed uitgaat van conjuncturele ontwikkelingen. Anders dan in de voorgaande hoofdstukken ligt het accent op schoolverlaters en hun positie anderhalf jaar na het verlaten van de opleiding.

Kader 5.1 Toelichting op de gebruikte gegevens

De cijfers in dit hoofdstuk zijn voor het mbo en het hbo gebaseerd op de afgestudeerdenonderzoeken van het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA): de BVE-Monitor en de HBO-Monitor. Voor de hbo- gediplomeerden van het kunstvakonderwijs heeft ROA ook een Kunsten-Monitor, maar omdat deze vragenlijst niet alle vragen bevat die als (controle)variabelen dienen voor dit hoofdstuk, zijn deze gediplomeerden hier buiten beschouwing gelaten.

Kader 5.1 (vervolg)

Bij de ROA-schoolverlatersonderzoeken worden jaarlijks zo'n 27.000 gediplomeerde mbo'ers en 52.000 gediplomeerde hbo'ers benaderd, hetgeen voor het hbo neerkomt op zo'n 90% van de totale populatie. De cijfers van de wo-afgestudeerden zijn gebaseerd op de WO-Monitor die in VSNU verband wordt uitgevoerd. Vanaf 2009 vindt deze meting tweejaarlijks plaats, de jaren daarvoor was er elk jaar een meting. In het kader van de WO Monitor worden alle master afgestudeerden van alle Nederlandse universiteiten benaderd. In meetjaar 2011 waren dit er zo'n 29.000. Responspercentages variëren van 22% (mbo) tot 38% (hbo). Voor de laatste paragraaf met betrekking tot ongediplomeerde voortijdig schoolverlaters wordt gebruikgemaakt van de VSV-Monitor. De respondenten van ROA's schoolverlatersonderzoeken zijn jongeren die in het schooljaar voorafgaand aan het betreffende meetjaar een diploma van het mbo of hbo, dan wel een masterdiploma in het wo hebben behaald, en de voortijdig schoolverlaters die in het schooljaar voorafgaand aan het betreffende meetjaar met een opleiding in vmbo, havo, vwo of mbo zijn gestopt zonder in het bezit te zijn van een diploma of startkwalificatie.
Het voordeel dat de hier gebruikte data biedt tegenover het gebruik van registerdata, is de rijkdom aan kenmerken. Hieronder vallen kenmerken zoals gezinssamenstelling, opleidingsniveau van ouders, afstudeercijfer of de horizontale en verticale aansluiting tussen opleiding en het gevonden werk. Het nadeel zit in het gevaar van selectiviteit in de respons. De data van de BVE-Monitor, de HBO-Monitor en de VSV-Monitor worden voor de beschrijvende tabellen gewogen naar opleiding, geslacht, regio en type opleiding (voltijd/deeltijd/duaal). Voor het wo (integrale benadering) vindt verder geen correctie door middel van weging plaats. De data zijn niet herwogen naar etniciteit. De respons ligt onder migrantengroepen traditioneel iets lager dan onder autochtonen, maar de verhoudingen tussen de verschillende migrantengroepen en de verdeling van de migrantengroepen over de verschillende onderwijsniveaus zijn vergelijkbaar met de landelijke populatieverdelingen op basis van cijfers van het CBS. Bovendien wordt er in het hoofdstuk binnen elk opleidingsniveau gekeken naar cijfers van de verschillende groepen migranten/autochtonen en er wordt altijd gelet op voldoende vulling op basis van absolute aantallen (minimaal 25), wat de gevolgen minimaliseert van de lichte ondervertegenwoordiging van migrantengroepen in de data voor de resultaten in dit hoofdstuk. Een verdere mogelijke selectiviteit kan ontstaan indien jongeren die geen succesvolle transitie tussen onderwijs en arbeidsmarkt kennen, relatief vaker weigeren mee te werken bij een enquête-onderzoek dan jongeren die wel een succesvolle transitie kennen. Indien dit fenomeen onder de groep niet-westerse allochtonen versterkt voorkomt, lopen data afkomstig van enquêtes het gevaar een onderschatting van het werkelijke probleem te presenteren. De data laten geen mogelijkheid toe om hiervoor nader te controleren, maar de lezer dient wel rekening te houden met dit punt.
De in dit hoofdstuk gepresenteerde resultaten hebben doorgaans betrekking op de periode 2010 t/m 2012: dit zijn jongeren die in het schooljaar 2008/'09, 2009/'10 of 2010/'11 hun diploma van het mbo, hbo of wo hebben behaald, of in een van deze schooljaren voortijdig (zonder diploma of startkwalificatie) met hun opleiding zijn gestopt. Voor de gepresenteerde tabellen met betrekking tot de mbo- en hbo-gediplomeerden en de voortijdig schoolverlaters zijn de data van de drie meetjaren 2010-2012 gestapeld, en voor de wo-mastergediplomeerden zijn de data van meetjaren 2009 en 2011 gestapeld. In de trendfiguren worden de tweejaarsgemiddelden gepresenteerd.

Kader 5.1 (vervolg)
Dit is het gemiddelde van bijvoorbeeld de werkloosheidspercentages in twee opeenvolgende jaren. De beschrijvende tabellen zijn gebaseerd op de gewogen gegevens en de multivariate analyses zijn op ongewogen gegevens gebaseerd. In onderstaande tabel is per migrantengroep en generatie weergegeven wat het (ongewogen) aantal respondenten is waarop veruit de meeste gepresenteerde resultaten in dit hoofdstuk gebaseerd zijn. Voor verdere informatie omtrent de ROA-onderzoeken, zie www.roa.unimaas.nl/kerncijfers.htm.

Tabel 5.1
Aantal respondenten, naar etnische herkomst, generatie en opleidingsniveau

	Turks	Marokkaans	Surinaams	Antilliaans	overig niet-westers	niet-westers totaal	westers totaal	autochtoon
mbo*	510	301	338	163	788	2100	874	14887
1e generatie	137	116	128	90	486	957	221	
2e generatie	373	185	210	73	201	1042	591	
hbo*	551	479	825	396	1294	3545	3531	43177
1e generatie	141	178	239	214	731	1503	1545	
2e generatie	410	301	586	182	558	2037	1976	
wo**	107	63	194	117	770	1251	1955	11826
1e generatie	54	13	60	57	595	779	1226	
2e generatie	53	50	134	60	175	472	726	
vsv*	213	192	180	117	347	1049	499	4752
1e generatie	29	31	29	41	210	340	121	
2e generatie	184	161	151	76	137	709	378	

Bron: ROA (* SIS'10-'12) hbo exclusief kunstvakonderwijs; VSNU (** WO-Monitor'09 en '11)

5.2 De arbeidsmarktpositie van recent afgestudeerde mbo'ers

Het mbo heeft opleidingen op vier niveaus en in twee leerwegen: de beroepsopleidende leerweg (BOL) en de beroepsbegeleidende leerweg (BBL). Studenten van mbo-BOL-opleidingen gaan vier of vijf dagen per week naar school, maar tijdens stageperiodes lopen ze vier of vijf dagen per week stage bij een erkend leerbedrijf. De stage vormt 20% tot maximaal 60% van de opleiding. Studenten van mbo-BBL-opleidingen moeten tijdens hun studie drie of vier dagen per week in een bedrijf werken. De rest van de week volgen zij lessen op school. Studenten die starten met een mbo-BBL-opleiding zijn zelf verantwoordelijk voor het vinden van een leerwerkplek, en moeten daarnaar solliciteren. Dat betekent dat de instroom in het mbo-BBL (en daarmee ook in het mbo-BOL) afhankelijk is van de conjunctuur, want net als bij 'reguliere' vacatures is het aantal

leerwerkplekken beperkt in tijden waarin het slechter gaat met de economie. De meerderheid van de mbo-studenten volgt een opleiding in de BOL: de afgelopen jaren is zo'n 60% van de gediplomeerde uitstroom van het mbo afkomstig van deze leerweg. Een centrale doelstelling van het mbo is jongeren voor te bereiden op de arbeidsmarktintrede. Hoe succesvol de arbeidsmarktintrede verloopt, stellen we hier vast aan de hand van verschillende indicatoren: het vinden van werk, aansluiting tussen het opleidings- en beroepsniveau, de aard van het dienstverband en het salaris. In hoeverre de herkomst van de gediplomeerden van belang is bij de positieverwerving op de arbeidsmarkt, is hierbij de centrale vraag.

5.2.1 Werkloosheid onder recent afgestudeerde mbo'ers

Niet-westerse migranten vier keer zo vaak werkloos na afronding mbo als autochtonen

De werkloosheid onder de recent afgestudeerde mbo'ers is voor alle migrantengroepen beduidend hoger dan voor de recent afgestudeerde autochtonen: van de niet-westerse migranten is 19% na afronding van het mbo werkloos, tegenover 5% van de autochtone Nederlanders (tabel 5.2). Zelfs onder westerse migranten, die vergeleken met de andere migrantengroepen een relatief lage werkloosheid kennen, is de werkloosheid bijna twee keer zo hoog als onder de autochtonen. De overig niet-westerse migranten (23%) en de Marokkaanse Nederlanders (21%) zijn het vaakst werkloos. Voor de niet-westerse migrantengroepen geldt dat de werkloosheid hoger is onder de tweede generatie afgestudeerde mbo'ers dan onder de eerste generatie.

Tabel 5.2

Werkloosheid onder recent afgestudeerde mbo'ers, naar etnische herkomst en generatie, 2010-2012 gestapeld (in procenten)[a]

	Turks	Marokkaans	Surinaams	Antilliaans	overig niet-westers	niet-westers totaal	westers totaal	autochtoon
totaal	18	21	12	18	23	19	9	5
1e generatie	16	17	7	13	22	17	14	
2e generatie	20	26	17	28	27	22	7	

a Zie bijlage B5.1 voor deze tabel inclusief uitsplitsing naar type mbo, mbo-niveau en geslacht.

Bron: ROA (SIS'10-'12)

Het werkloosheidspercentage onder degenen die een BOL-opleiding volgden, is zowel voor autochtonen als voor de westerse migranten en de totale groep niet-westerse migranten drie keer hoger dan onder degenen die een BBL-opleiding hebben afgerond (zie bijlage B5.1, te vinden via www.scp.nl bij het desbetreffende rapport). Het verschil tussen BOL en BBL wat betreft werkloosheid is nog groter voor de groep Marokkaanse en Antilliaanse Nederlanders. Waar bij autochtone Nederlanders met een mbo-diploma het

verschil in werkloosheid tussen mannen en vrouwen nagenoeg afwezig is, zien we dat voor de meeste migrantengroepen geldt dat vrouwen met een mbo-diploma vaker werkloos zijn dan mannen. Met name in de Turks-, Marokkaans-, en Antilliaans-Nederlandse groep is het verschil aanzienlijk. Er is verder onderzoek nodig om verklaringen voor geslachtsverschillen tussen migrantengroepen te achterhalen.

Oververtegenwoordiging van niet-westerse migranten in lagere mbo-niveaus en de BOL is deel van de reden voor hogere werkloosheid

Uit tabel 5.2 blijkt dat niet-westerse migranten die na afronding van hun mbo de arbeidsmarkt op gaan, duidelijk minder kans op werk hebben dan autochtone mbo'ers. De vraag is nu of deze verschillen toegerekend kunnen worden aan de etnische herkomst en niet een gevolg zijn van andere factoren. Om dit te onderzoeken is een aantal multivariate analyses uitgevoerd. Deze worden in kader 5.2 nader uitgelegd.[4] De belangrijkste conclusie uit deze analyses is dat de verschillen in de kans op werkloosheid na afronding van het mbo tussen migrantengroepen en autochtone Nederlanders het sterkst worden beïnvloed door verschillen in gevolgde mbo-opleiding. Niet-westerse migranten volgen vaker dan autochtonen een mbo-opleiding in de BOL, en vaker een mbo-opleiding op een lager niveau. De multivariate analyses laten zien dat juist deze opleidingskenmerken (BOL en lagere mbo-niveaus) significant en positief samenhangen met een grotere kans op werkloosheid.[5] Niettemin is de kans op werkloosheid bij migrantenjongeren aanzienlijk hoger, ook nadat rekening is gehouden met de in analyse opgenomen factoren (waaronder de gevolgde opleiding). Antilliaans-Nederlandse jongeren zijn hierop de uitzondering. Dat tabel 5.2 laat zien dat zij vaker werkloos zijn dan autochtone jongeren, kan grotendeels worden toegeschreven aan het feit dat Antilliaanse Nederlanders met een mbo-diploma oververtegenwoordigd zijn in de groep die in een eenoudergezin wonen. Als hier rekening mee wordt gehouden (en met een aantal andere kenmerken zoals leeftijd en opleidingsniveau van de ouders), valt het verschil ten opzichte van autochtone Nederlanders weg. Bij de Turkse, Marokkaanse en overige niet-westerse groepen blijven de verschillen aanzienlijk; het verschil schommelt rond de 10 procentpunten, het aandeel dat *niet* door verschillen in kenmerken kan worden verklaard, blijft groot. Hier spelen andere factoren een rol. Daarbij kan men bijvoorbeeld denken aan minder intensief of effectief zoekgedrag, verschillen in arbeidsoriëntatie of aan discriminatie van jongeren uit migrantengroepen.

Kader 5.2 Multivariate analyses ter verklaring van de verschillen tussen autochtonen en migranten in de kans op werkloosheid na afronding van de mbo-opleiding

Tabel 5.3 presenteert multivariate analyses ter verklaring van de kans op werkloosheid na afstuderen in het mbo. In deze tabellen worden marginale effecten gepresenteerd. De marginale effecten tonen voor de migrantengroepen wat de directe invloed is van herkomst op de uitkomstvariabele gecorrigeerd voor de andere kenmerken. Het voordeel hiervan is dat de uitkomsten als veranderingen in procentpunten besproken kunnen worden. Er zijn vier modellen geschat. In het eerste model is alleen herkomst opgenomen. Dit model bevestigt het beeld gepresenteerd in tabel 5.2: met name niet-westerse migranten kennen een significant hogere kans op werkloosheid dan autochtonen 1,5 jaar na behalen van het diploma.

De uitkomsten van model 2, waarin rekening wordt gehouden met leeftijd, geslacht, gezinssamenstelling, opleidingsniveau van de vader en de regio waar men woont, laten zien dat deze factoren het verschil in kans op werkloosheid tussen autochtonen en Antilliaanse Nederlanders grotendeels (voor 60%) verklaren. Voor de overige migrantengroepen geldt dat deze kenmerken geen verklaring bieden voor het verschil in werkloosheid met autochtonen: de coëfficiënten zijn vrijwel gelijk aan die van model 1.

Model 3 controleert behalve voor deze kenmerken ook voor de gevolgde leerweg in het mbo, het niveau van de opleiding en de opleidingsrichting. Eerder werd namelijk al beschreven dat autochtonen en migranten niet dezelfde opleidingskeuzes maken: niet-westerse migranten zijn oververtegenwoordigd in de lagere mbo-niveaus, in de sector Economie en in het mbo-BOL. De coëfficiënten van model 3 zijn lager dan die van de eerste twee modellen. Dit betekent dat het verschil in kans op werkloosheid tussen autochtonen en migranten inderdaad deels wordt veroorzaakt, doordat autochtonen en migranten verschillende mbo-opleidingen hebben afgerond, en dat niet alle mbo-opleidingen dezelfde kans op werk bieden. Een nadere blik op de controlevariabelen wijst uit dat de kans op werkloosheid daalt met toenemend mbo-niveau, de kans op werkloosheid hoger is voor gediplomeerden van het mbo-BOL dan voor mbo-BBL, en dat gediplomeerden van de sector Zorg de kleinste kans op werkloosheid hebben.

Tot slot wordt in model 4 ook nog gecontroleerd voor het gemiddelde afstudeercijfer van de mbo-gediplomeerden. Niet-westerse migranten met een mbo-diploma hebben gemiddeld een wat lager afstudeercijfer dan hun autochtone studiegenoten, en de verwachting is dat het gemiddelde afstudeercijfer de kans op werk positief beïnvloedt. Uit de analyses blijkt dat het gemiddelde afstudeercijfer niet bijdraagt aan de verklaring van het verschil in de kans op werkloosheid tussen autochtone en allochtone Nederlanders met een mbo-diploma: de coëfficiënten en significantieniveaus blijven vrijwel identiek aan die van model 3.

Kader 5.2 (vervolg)

Tabel 5.3
Multivariate logistische regressieanalyses: kans op werkloosheid na afronding mbo (marginale effecten)

	model 1	model 2	model 3	model 4
autochtoon (ref.)				
Turks	0,148 ***	0,137 ***	0,084 ***	0,086 ***
Marokkaans	0,191 ***	0,180 ***	0,114 ***	0,118 ***
Surinaams	0,068 **	0,080 ***	0,047 **	0,048 **
Antilliaans	0,129 ***	0,051	0,031	0,037
overig niet-westers	0,177 ***	0,179 ***	0,105 ***	0,106 ***
westers totaal	0,043 ***	0,044 ***	0,032 **	0,031 **
constante	0,064	0,061	0,050	0,049

controlevariabelen:
Model 1: n.v.t.
Model 2: geslacht, leeftijd, gezinssamenstelling, opleidingsniveau vader, regio woonachtig
Model 3: geslacht, leeftijd, gezinssamenstelling, opleidingsniveau vader, regio woonachtig, leerweg, mbo-niveau, studierichting
Model 4: geslacht, leeftijd, gezinssamenstelling, opleidingsniveau vader, regio woonachtig, leerweg, mbo-niveau, studierichting,
gemiddeld eindcijfer
*** $p < 0,01$; ** $p < 0,05$

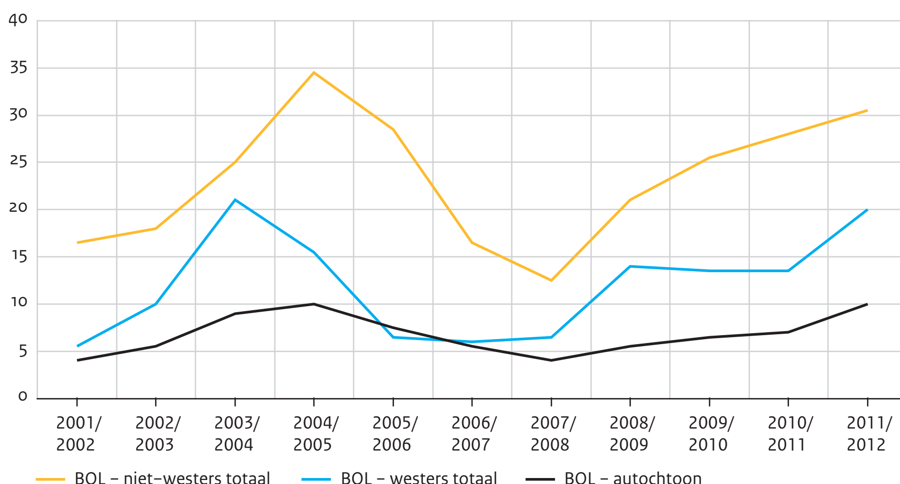
Bron: ROA (SIS'10-'12)

Crisis slaat harder toe voor niet-westerse dan voor autochtone mbo-BOL gediplomeerden

De tot nu toe gepresenteerde bevindingen hebben betrekking op de periode 2010-2012 en zeggen daardoor alleen iets over de werkloosheid tijdens de recente economische crisis. Eerder onderzoek heeft laten zien dat niet-westerse migranten relatief harder door de economische crisis worden getroffen dan autochtonen (ROA 2013). Ook de bevindingen uit de hoofdstukken 2 en 3 van dit jaarrapport wijzen daarop. Figuur 5.1 laat de ontwikkelingen in werkloosheid voor recent afgestudeerden van mbo-BOL opleidingen zien, uitgesplitst naar niet-westerse migranten, westerse migranten en autochtonen[6] (voor de trend m.b.t. BBL zie bijlage B5.3). Hoewel de werkloosheid onder alle afgestudeerden fluctueert met de economische conjunctuur, zien we dat de werkloosheidscijfers van afgestudeerde mbo'ers van zowel niet-westerse als westerse herkomst sterker reageren op ongunstiger economische omstandigheden. Dit zien we zowel in de jaren rondom 2004 als in de recente economische neergang. Het beeld is ongunstiger voor niet-westerse dan voor westerse migranten. Zo varieert de werkloosheid (tweejaarsgemiddelde, zie kader 5.1) onder de niet-westerse mbo-BOL afgestudeerden tussen 2001

en 2012 tussen de 12% en 35%, terwijl de werkloosheid onder de autochtone mbo-BOL afgestudeerden varieert tussen de 3% en 10%. In de vorige laagconjunctuur was 35% van de niet-westerse afgestudeerde mbo-BOL'ers werkloos; in de huidige laagconjunctuur was dit in het jaar 2011/'12 ruim 30%. De conclusie kan worden getrokken dat de economische situatie het de niet-westerse mbo-gediplomeerden veel moeilijker maakt een baan te vinden, dan autochtone mbo-afgestudeerden.

Figuur 5.1
Werkloosheid onder recent afgestudeerde MBO-BOL gediplomeerden, naar etnische herkomst, 2001-2012 (tweejaarsgemiddeldes in procenten)[a]

a De gepresenteerde cijfers zijn de gemiddeldes van de werkloosheidspercentages in twee opeenvolgende meetjaren.

Bron: ROA (SIS'01-'12)

Aanvullende multivariate analyses bevestigen dit beeld:[7] niet-westerse migranten van het mbo-BOL kennen in de periode 2001-2012 een structureel hogere kans op werkloosheid dan hun autochtone studiegenoten. Bovendien is het verschil in werkloosheid groter in de twee periodes met lage en deels zelfs negatieve economische groei (2002-2005 en 2009-2012) dan in de economisch relatief goede periodes (2001-2002 en 2006-2008). Wat de westerse migranten betreft laat de multivariate trendanalyse zien dat deze groep jongeren geen structureel hogere kans op werkloosheid kent in economisch goede jaren, maar dat zij in economisch minder goede jaren (2002-2005 en 2009-2012) wel harder getroffen worden dan hun autochtone studiegenoten.

5.2.2 Inactief op de arbeidsmarkt na afronding mbo-opleiding

Afgestudeerden kunnen zich aanbieden op de arbeidsmarkt of doorstuderen, maar ze kunnen ook geen van beide doen. Deze jongeren studeren niet, werken niet of minder dan 12 uur per week, en zijn ook *niet op zoek* naar werk. Zij zijn later bijzonder kwetsbaar op de arbeidsmarkt, omdat hun re-integratiekansen erg laag liggen (OECD 2012).
Tabel 5.4 laat het percentage gediplomeerden zien van wie ongeveer anderhalf jaar na hun afstuderen niet bekend is dat ze studeren, (minstens twaalf uur per week) werken, of op zoek zijn naar werk. Niet-westerse migranten zijn in het algemeen wat vaker inactief dan de autochtonen. Groot zijn de verschillen echter niet. Bij de meeste migrantengroepen komt het verschil met name doordat de eerste generatie relatief vaak inactief is, bij de tweede generatie zijn de verschillen met autochtone Nederlanders niet groot.

Tabel 5.4

Inactief in het onderwijs en op de arbeidsmarkt van mbo'ers, ongeveer 1,5 jaar na afstuderen, naar etnische herkomst en generatie, 2010-2012 gestapeld (in procenten)[a]

	Turks	Marokkaans	Surinaams	Antilliaans	overig niet-westers	niet-westers totaal	westers totaal	autochtoon
totaal	14	15	9	13	13	13	12	10
1e generatie	17	23	10	15	13	15	14	
2e generatie	13	9	8	9	9	10	11	

a Zie bijlage B5.4 voor deze tabel inclusief uitsplitsing naar type mbo, mbo-niveau en geslacht.

Bron: ROA (SIS'10-'12)

De multivariate analyses laten zien dat verschillen in inactiviteit tussen migrantengroepen en autochtone jongeren in belangrijke mate zijn toe te schrijven aan verschillen in kenmerken als gezinssituatie, leeftijd en opleidingsniveau van de ouders (zie tabel 5.5 in kader 5.3).[8]

Kader 5.3 Multivariate analyses ter verklaring van de verschillen tussen autochtonen en migranten in de kans op inactiviteit in het onderwijs en de arbeidsmarkt na afronding van de mbo-opleiding

In model 1 van tabel 5.5 zijn geen controlevariabelen meegenomen en dit model geeft daardoor min of meer hetzelfde beeld als tabel 5.4. Turkse Nederlanders en overig niet-westerse migranten hebben een grotere kans op inactiviteit dan autochtonen. Deze verschillen worden echter weg verklaard als de kenmerken van model 2 worden toegevoegd (waarbij rekening wordt gehouden met kenmerken als leeftijd, geslacht, gezinssamenstelling, opleidingsniveau van de ouders en regio).

Kader 5.3 (vervolg)
Een blik op de controlevariabelen wijst uit dat mannen en jongeren die op hun vijftiende in een tweeoudergezin woonden, een significant kleinere kans op inactiviteit hebben en dat degenen die in het noorden en oosten van het land wonen een significant grotere kans hebben om ongeveer 1,5 jaar na afstuderen inactief in het onderwijs en arbeidsmarkt te zijn. Deze effecten blijven overeind in de modellen 3 en 4. Bij de controlevariabelen van deze laatste twee modellen zien we dat ook de gevolgde opleiding de kans op inactiviteit beïnvloedt: gediplomeerden van mbo-BOL hebben een grotere kans om ongeveer 1,5 jaar na afstuderen niet actief in het onderwijs of arbeidsmarkt te zijn, en hetzelfde geldt voor afgestudeerden van de lagere mbo-niveaus en de sectoren Landbouw en Gedrag & Maatschappij. Ook degenen met een relatief laag afstudeercijfer hebben significant meer kans om ongeveer 1,5 jaar na afstuderen binnen de groep inactieven te vallen.

Tabel 5.5
Multivariate logistische regressieanalyses: inactief in het onderwijs en de arbeidsmarkt na afronding mbo, 2010-2012 (marginale effecten)

	model 1	model 2	model 3	model 4
autochtoon (ref.)				
Turks	0,037 **	0,004	0,002	0,002
Marokkaans	0,039	0,008	0,002	0,004
Surinaams	-0,004	-0,021	-0,021	-0,022
Antilliaans	0,010	-0,015	-0,019	-0,017
overig niet-westers	0,035 ***	0,019	0,014	0,012
westers totaal	0,012	0,011	0,011	0,011
constante	0,105	0,074	0,070	0,068

controlevariabelen:
Model 1: n.v.t.
Model 2: geslacht, leeftijd, gezinssamenstelling, opleidingsniveau vader, regio woonachtig
Model 3: geslacht, leeftijd, gezinssamenstelling, opleidingsniveau vader, regio woonachtig, leerweg, mbo-niveau, studierichting
Model 4: geslacht, leeftijd, gezinssamenstelling, opleidingsniveau vader, regio woonachtig, leerweg, mbo-niveau, studierichting, gemiddeld eindcijfer
*** $p < 0,01$; ** $p < 0,05$

Bron: ROA (SIS'10-'12)

5.2.3 Werkende mbo-afgestudeerden

Niet alleen het al dan niet hebben van werk kenmerkt de transitie van opleiding naar arbeidsmarkt; ook de kenmerken van de banen van degenen die wel zijn gaan werken, kunnen hiervan een indicatie geven. In deze paragraaf richten we daarom de aandacht op degenen die werken na het afronden van hun mbo-opleiding. We belichten daarbij een drietal functiekenmerken. Ten eerste staan we stil bij het aandeel afgestudeerden

dat werkzaam is op minimaal het eigen recent bereikte opleidingsniveau. Daarvoor wordt het door de werkgever minimaal vereiste niveau voor de functie vergeleken met het opleidingsniveau van de werkzame schoolverlater. Ten tweede onderzoeken we de bruto-uurlonen van recent afgestudeerden (gecorrigeerd voor inflatie); een belangrijke indicator van het rendement van de opleiding in economische termen. Tot slot staan we stil bij het aandeel werkzame afgestudeerden met een tijdelijk contract. Dit is een indicator van de kwetsbaarheid van afgestudeerden op de arbeidsmarkt: een vast contract biedt een werknemer namelijk zekerheid en versterkt zijn of haar arbeidsmarktpositie.

Geen noemenswaardige verschillen tussen migranten en autochtonen met een mbo-diploma in het aandeel met baan op eigen opleidingsniveau

In hoeverre werkt men in een functie die goed aansluit bij de gevolgde opleiding? Het merendeel – ongeveer drie kwart - van zowel de autochtone als de niet-westerse afgestudeerde mbo'ers dat werkzaam is, werkt in de periode 2010-2012 op minimaal het eigen niveau (tabel 5.6). Binnen de migrantengroepen werkt de eerste generatie relatief vaker op minimaal het eigen niveau dan de tweede generatie.

Tabel 5.6

Aandeel werkende recent afgestudeerde mbo'ers werkzaam op minimaal MBO-niveau, naar etnische herkomst en generatie, 2010-2012 gestapeld (in procenten)[a]

	Turks	Marokkaans	Surinaams	Antilliaans	overig niet-westers	niet-westers totaal	westers totaal	autochtoon
totaal	65	75	75	69	78	74	73	72
1e generatie	68	83	80	70	83	79	77	
2e generatie	63	65	70	x	58	64	70	

a Zie bijlage B5.6 voor deze tabel inclusief uitsplitsing naar type mbo, mbo-niveau en geslacht.

Bron: ROA (SIS'10-'12)

Nadere analyses[9] laten zien dat de kans om op minimaal het eigen niveau te werken toeneemt met het opleidingsniveau van de ouders, dat de kans om op minimaal het eigen niveau werkzaam te zijn het kleinst is voor gediplomeerden van mbo-niveaus 1 en 3, en dat gediplomeerden van de sectoren Zorg en Gedrag & Maatschappij de grootste kans hebben om op minimaal het eigen niveau werk te vinden. Opvallend is verder dat de gediplomeerden van het mbo-BOL in de regel vaker op het eigen niveau werkzaam zijn dan de gediplomeerden van het mbo-BBL. Duidelijk wordt dat de migranten díe werk vinden (en de kans dat ze werk vinden is kleiner dan voor autochtonen) ongeveer even vaak dan wel zelfs vaker op minimaal het eigen niveau werkzaam zijn dan autochtonen met vergelijkbare kenmerken. Mogelijk zijn migrantengroepen wat selectiever ten aanzien van het niveau van werk waar ze op solliciteren of aannemen. Ook zou het kunnen zijn dat werkgevers bij het aannemen van migranten met een mbo-diploma strenger zijn in het vereiste opleidingsniveau dan bij het aannemen van autochtonen met een mbo-diploma.

Aanvullende analyses laten verder zien dat er ook voorafgaand aan de huidige economische crisis geen grote verschillen tussen autochtonen en migranten zijn in het al dan niet werkzaam zijn op minimaal het eigen niveau.[10] Dit betekent dat we geen invloed zien van de economische situatie op verschillen tussen migranten en autochtonen. Het is dus niet zo dat mbo-gediplomeerden uit niet-westerse groepen bijvoorbeeld in slechtere tijden vaker dan autochtone mbo'ers een baan accepteren onder hun eigen niveau.

Weinig verschillen in salaris tussen migrantengroepen en autochtonen met een mbo-diploma

Een belangrijke indicator van het rendement van een opleiding op de arbeidsmarkt is in economische termen zonder twijfel de beloning van de werkende gediplomeerden. Het salaris hangt daarbij in de regel sterk samen met het niveau van de gevolgde opleiding, maar ook met de match tussen werk en opleiding. Daarnaast spelen vanzelfsprekend institutionele factoren, zoals de sector waarin men werkzaam is, een rol, maar zijn er ook persoonlijke kenmerken, zoals het gemiddelde afstudeercijfer die van invloed kunnen zijn. Met uitzondering van de Surinaamse Nederlanders vinden we in het meest complete model van tabel 5.7 (zie kader 5.4), waarin we rekening houden met achtergrondkenmerken, de gevolgde opleiding, het gemiddelde afstudeercijfer en kenmerken van de functie, geen significante verschillen met het salaris van autochtone Nederlanders.[11] Surinaamse Nederlanders verdienen in dit geval gemiddeld 8 procentpunten minder dan autochtonen met vergelijkbare kenmerken. De meeste invloed op het brutouurloon gaat uit van de gevolgde opleiding.

Kader 5.4 Multivariate analyses ter verklaring van de verschillen tussen werkende autochtonen en migranten in het bruto-uurloon na afronding van de mbo-opleiding

Tabel 5.7 laat zien in hoeverre de herkomst, rekening houdend met onder andere verschillen tussen autochtonen en migranten wat betreft achtergrondkenmerken (geslacht, leeftijd, gezinssamenstelling, opleidingsniveau van de vader en regio waar men woont), kenmerken van de opleiding (leerweg, sector, niveau), het gemiddelde afstudeercijfer, en functiekenmerken (niveau, richting, arbeidsuren volgens contract) nog van invloed is.
In model 1 zijn geen controlevariabelen meegenomen. Dit model laat zien dat er migrantengroepen zijn met een bruto-uurloon dat iets lager ligt dan dat van autochtonen, maar dat deze verschillen niet significant zijn. Vanaf model 2, waarin wordt gecontroleerd voor achtergrondkenmerken, zien we dat Surinaamse Nederlanders een significant lager bruto-uurloon hebben dan autochtonen met vergelijkbare kenmerken. Een blik op de controlevariabelen wijst uit dat in het meest complete model alle controlevariabelen behalve de sociaaleconomische status van de ouders van invloed zijn op het bruto-uurloon van de mbo-gediplomeerden. Verder zien we dat a) mannen gemiddeld 8% meer verdienen dan vrouwen, b) het salaris stijgt met leeftijd, opleidingsniveau en afstudeercijfer, c) het bruto-uurloon het hoogst is onder degenen die in het westen van het land wonen, d) het salaris van een mbo-BOL gediplomeerde gemiddeld 11% lager is dan van een vergelijkbare gediplomeerde van het mbo-BBL f) gediplomeerden van de sectoren Landbouw en Economie het laagste bruto-uurloon hebben, g) werken in de eigen richting en/of op het eigen niveau samengaat met een hoger bruto-uurloon.

Kader 5.4 (vervolg)

Tabel 5.7
Multivariate log-lineaire regressieanalyses: bruto-uurloon van werkenden (inflatie gecorrigeerd) na afronding mbo, 2010-2012

	model 1	model 2	model 3	model 4	model 5
autochtoon (ref.)					
Turks	-0,050	-0,032	0,034	0,036	0,047
Marokkaans	0,001	0,005	0,045	0,045	0,045
Surinaams	-0,048	-0,133 ***	-0,074 **	-0,073 **	-0,077 **
Antilliaans	-0,060	-0,091	-0,027	-0,017	-0,018
overig niet-westers	-0,025	-0,069 ***	0,000	0,003	0,002
westers totaal	0,032	-0,025	-0,009	-0,008	-0,004
constante	2,308 ***	2,270 ***	2,203 ***	2,194 ***	2,122 ***

controlevariabelen:
Model 1: n.v.t.
Model 2: geslacht, leeftijd, gezinssamenstelling, opleidingsniveau vader, regio woonachtig
Model 3: geslacht, leeftijd, gezinssamenstelling, opleidingsniveau vader, regio woonachtig, leerweg, mbo-niveau, studierichting
Model 4: geslacht, leeftijd, gezinssamenstelling, opleidingsniveau vader, regio woonachtig, leerweg, mbo-niveau, studierichting, gemiddeld eindcijfer
Model 5: geslacht, leeftijd, gezinssamenstelling, opleidingsniveau vader, regio woonachtig, leerweg, mbo- niveau, studierichting, gemiddeld eindcijfer, match scholing-werk, full-time
*** p < 0,01; ** p < 0,05

Bron: ROA (SIS'10-'12)

Niet-westerse mbo-gediplomeerden vaker een tijdelijk contract dan hun autochtone studiegenoten

Een andere indicator van de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters is het aandeel flexibele contracten, dat wil zeggen het aandeel werkzame schoolverlaters dat in tijdelijke dienst is en dus geen vast contract heeft. Zelfstandigen worden daarbij buiten beschouwing gelaten. Ook hier zien we dat recent afgestudeerde mbo'ers van niet-westerse herkomst in het algemeen vaker een tijdelijk contract hebben dan autochtone mbo'ers (tabel 5.8). Marokkaanse Nederlanders met een mbo-diploma op zak hebben met 51% het vaakst na hun afstuderen een tijdelijk contract (36% onder autochtonen). Wederom zijn het de Surinaamse Nederlanders die slechts minimaal verschillen van de autochtonen (38% heeft een tijdelijk contract).

Tabel 5.8

Aandeel werkende recent afgestudeerde mbo'ers met een tijdelijk contract, naar etnische herkomst en generatie, 2010-2012 gestapeld (in procenten)[a]

	Turks	Marok-kaans	Suri-naams	Antil-liaans	overig niet-westers	niet-westers totaal	westers totaal	autoch-toon
totaal	45	51	38	44	46	45	35	36
1e generatie	28	45	31	44	46	40	34	
2e generatie	57	59	46	x	38	51	35	

x = minder dan 25 respondenten

a Zie bijlage B5.9 voor deze tabel inclusief uitsplitsing naar type mbo, mbo-niveau en geslacht.

Bron: ROA (SIS'10-'12)

Tijdelijke contracten komen zowel voor migranten als voor autochtonen veel vaker voor na afronding van mbo-BOL dan na afloop van een mbo-BBL opleiding (zie bijlage B5.9). Wederom springen de Marokkaanse Nederlanders eruit (73% heeft na afronding van het mbo-BOL een tijdelijk contract, ten opzichte van 52% van de autochtonen met een mbo-BOL-diploma). Na afronding van een mbo-BBL-opleiding zijn de verschillen tussen migranten en autochtonen met tijdelijke contracten niet groot. Onder de Turkse en Marokkaanse Nederlanders zijn het met name degenen van de hogere mbo-niveaus die vaker een tijdelijk contract hebben dan autochtonen. Over het geheel genomen heeft de tweede generatie niet-westerse migranten vaker een tijdelijke baan dan de eerste generatie.

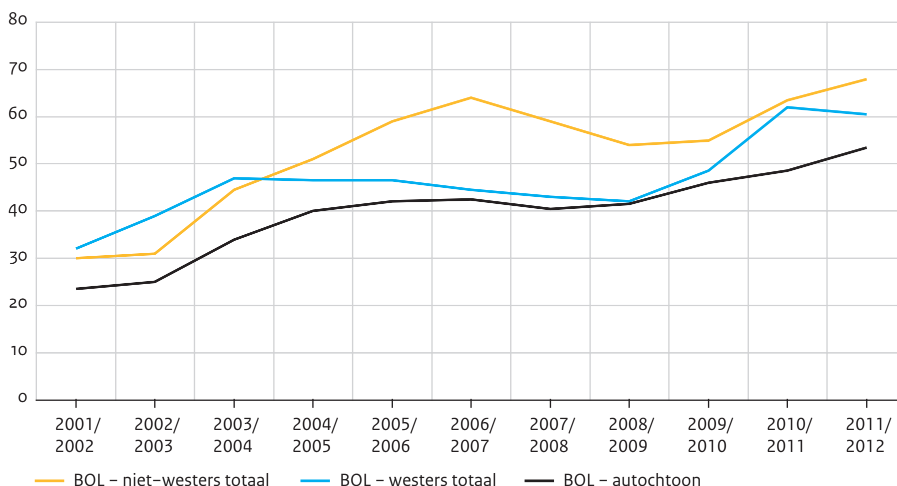
Nadere analyses laten zien dat de in tabel 5.8 geconstateerde verschillen in aandeel tijdelijke contracten tussen migranten en autochtonen niet te maken hebben met verschillen in kenmerken (met uitzondering van de groep Antilliaanse Nederlanders). Dus ook als migranten en autochtonen precies dezelfde achtergrondkenmerken zouden hebben, dezelfde opleiding hebben gevolgd en hetzelfde gemiddelde afstudeercijfer hebben gehaald, zouden ze nog een grotere kans op een tijdelijke baan hebben na afronding van het mbo.[12]

Aandeel tijdelijke contracten stijgt sterk onder recent afgestudeerde mbo-BOL'ers

Vergelijkbaar met de resultaten van hoofdstuk 2 zien we in figuur 5.3 dat het aantal tijdelijke contracten de laatste jaren sterk is toegenomen onder recent afgestudeerden, met name onder de afgestudeerden van het mbo-BOL. Onder gediplomeerden van het mbo-BBL is het aandeel tijdelijke contracten de laatste vier jaar redelijk stabiel gebleven (zie bijlage B5.11). Het aandeel tijdelijke contracten onder mbo-BOL-gediplomeerden daarentegen is in tien jaar tijd ongeveer verdubbeld. We zien eveneens dat het aandeel tijdelijke contracten structureel hoger ligt onder niet-westerse migranten dan onder autochtonen, en dat in een laagconjunctuur het aandeel tijdelijke contracten onder niet-westerse migranten ook wat sneller stijgt dan onder autochtonen.

Figuur 5.2

Trend van het aandeel tijdelijke contracten onder werkende recent afgestudeerden van het mbo-BOL, naar etnische herkomst (in procenten), 2001-2012 (tweejaarsgemiddeldes)[a]

a De gepresenteerde resultaten zijn de gemiddeldes van de aandelen tijdelijke contracten in twee opeenvolgende meetjaren.

Bron: ROA (SIS'01-'12)

5.2.4 Ervaringen met de stage in het mbo-BOL

Niet-westerse migranten hebben vaker dan autochtonen tijdens hun mbo-BOL-opleiding problemen met het vinden van een stage

Niet-westerse migranten geven het vaakst aan dat ze tijdens hun studie moeite hebben gehad om een stageplek te vinden: 21% heeft hierbij problemen ervaren, tegen 15% van de autochtone studenten (zie tabel 5.9).[13] Marokkaanse Nederlanders geven het vaakst aan dat ze problemen hebben ervaren bij het vinden van een stage, de Surinaamse Nederlanders rapporteren dit probleem het minst. Behalve bij de Turkse en Marokkaanse Nederlanders, waar de eerste generatie wat vaker problemen heeft gehad met het vinden van een stage dan de tweede generatie, zijn de verschillen tussen generaties gering. Zowel voor de autochtonen als voor de migrantengroepen geldt dat mannen iets vaker dan vrouwen aangeven dat ze problemen hebben ervaren met het vinden van een stage, maar de verschillen tussen mannen en vrouwen zijn vrij klein (zie bijlage B5.12).

Tabel 5.9
Aandeel mbo-BOL-gediplomeerden dat tijdens de studie problemen had ondervonden met het vinden van een stage, naar etnische herkomst en generatie, 2010-2012 (in procenten)[a]

	Turks	Marok-kaans	Suri-naams	Antil-liaans	overig niet-westers	niet-westers totaal	westers totaal	autoch-toon
totaal	20	24	17	19	21	21	17	15
1e generatie	25	28	17	17	22	22	19	
2e generatie	19	22	17	21	19	19	17	

a Zie bijlage B5.12 voor deze tabel inclusief uitsplitsing naar mbo-niveau en geslacht.

Bron: ROA (SIS'10-'12)

Nadere analyses laten zien dat migranten van Turkse, Marokkaanse en overig niet-westerse herkomst een grotere kans hebben om tijdens de gevolgde mbo-BOL-opleiding problemen te ervaren met het vinden van een stageplaats, en dat dit nauwelijks is toe te schrijven aan verschillen in kenmerken tussen migranten en autochtonen (zie tabel 5.10 in kader 5.5).[14] Opgemerkt moet wel worden dat het hier niet gaat over een objectieve maat; het betreft de eigen inschatting van recent afgestudeerden. Deels zouden de verschillen tussen migranten en autochtonen in het aangeven problemen te hebben ondervonden met het vinden van een stage, te maken kunnen hebben met verschillende verwachtingen wat betreft de moeite die gedaan moet worden om een stage te vinden.

Kader 5.5 Multivariate analyses ter verklaring van de verschillen tussen autochtonen en migranten in de kans dat ze tijdens de mbo-BOL-opleiding problemen hadden bij het vinden van een stage

Wanneer er wordt gecontroleerd voor achtergrondkenmerken, opleidingskenmerken, en het gemiddelde afstudeercijfer van mbo-BOL-gediplomeerden, dan blijven de verschillen in ervaren problemen bij het vinden van een stageplaats overeind voor Turkse Nederlanders, Marokkaanse Nederlanders en overig niet-westerse migranten (tabel 5.10). De controle-variabelen laten zien dat naast herkomst ook vrouwen, degenen die niet uit een tweeouder-gezin komen, afgestudeerden van de lagere mbo-BOL niveaus en van de sectoren Landbouw en Techniek (ten opzichte van gediplomeerden van de sector Economie) een significant grotere kans hebben om problemen te hebben ervaren bij het vinden van een stage.

Kader 5.5 (vervolg)

Tabel 5.10

Multivariate logistische regressieanalyses: tijdens de mbo-BOL-opleiding problemen ervaren bij het vinden van een stage, 2010-2012 (marginale effecten)

	model 1	model 2	model 3	model 4
autochtoon (ref.)				
Turks	0,077 ***	0,078 ***	0,071***	0,072 ***
Marokkaans	0,121 ***	0,094 ***	0,090***	0,092 ***
Surinaams	0,036	0,024	0,017	0,007
Antilliaans	0,062	0,041	0,034	0,027
overig niet-westers	0,069 ***	0,058 ***	0,044**	0,047 **
westers totaal	0,018	0,021	0,018	0,016
constante	0,161	0,158	0,156	0,155

controlevariabelen:
Model 1: n.v.t.
Model 2: geslacht, leeftijd, gezinssamenstelling, opleidingsniveau vader, regio woonachtig
Model 3: geslacht, leeftijd, gezinssamenstelling, opleidingsniveau vader, regio woonachtig, mbo-niveau, studierichting
Model 4: geslacht, leeftijd, gezinssamenstelling, opleidingsniveau vader, regio woonachtig, mbo-niveau, studierichting, gemiddeld eindcijfer
*** p < 0,01; ** p < 0,05

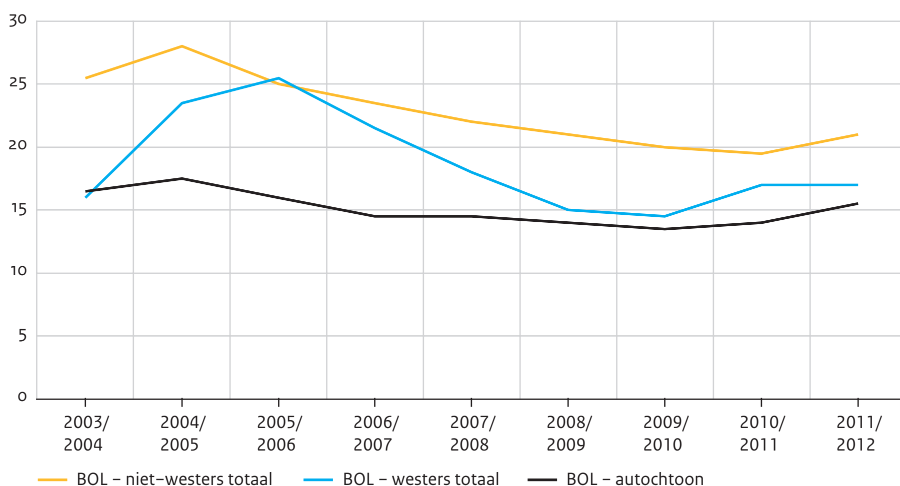
Bron: ROA (SIS'10-'12)

Verschil in ervaren problemen bij vinden stage wordt kleiner

Figuur 5.3 laat voor de periode 2003-2012 het (tweejaarsgemiddelde) aandeel mbo-BOL-gediplomeerden zien dat achteraf meldt dit probleem te hebben ervaren tijdens de studie. Hoewel het aandeel onder autochtone mbo-BOL-gediplomeerden dat problemen heeft ondervonden bij het vinden van een stage door de jaren heen vrij constant blijft, is dit minder het geval onder de niet-westerse en westerse migranten. Tussen 2003 en 2008 waren er aanzienlijke verschillen in ervaren problemen bij het vinden van een stage tussen migranten en autochtonen, maar sindsdien worden deze verschillen steeds kleiner.

Figuur 5.3

Het aandeel recent afgestudeerden van het mbo-BOL dat tijdens de studie problemen heeft ervaren met het vinden van een leerwerkplek/stage, naar etnische herkomst, 2003-2012 (tweejaarsgemiddeldes in procenten)[a]

a De gepresenteerde resultaten zijn de gemiddelden in twee opeenvolgende meetjaren van de aandelen mbo-BOL-gediplomeerden dat aangeeft tijdens de studie problemen te hebben ondervonden bij het vinden van een leerwerkplek/stage.

Bron: ROA (SIS'03-'12)

5.3 De arbeidsmarktpositie van recent afgestudeerden in het hoger onderwijs

Van de recent gediplomeerden van het hbo is gemiddeld ongeveer 7% van niet-westerse herkomst en 8% van westerse herkomst. Van de recent gediplomeerden van wo-masteropleidingen is gemiddeld ongeveer 8% van niet-westerse herkomst en 11% van westerse herkomst. In deze paragraaf staan we stil bij de transitie van school naar werk van recent hbo- en wo-mastergediplomeerden, waarbij wederom de nadruk ligt op de verschillen tussen niet-westerse en autochtone afgestudeerden.

5.3.1 Werkloosheid onder recent afgestudeerde hoger opgeleiden

Niet-westerse afgestudeerden van het hoger onderwijs zijn vaker werkloos dan hun autochtone studiegenoten

Net als onder de recent afgestudeerden van het mbo zien we bij de hoger opgeleiden dat afgestudeerden van niet-westerse herkomst relatief vaker werkloos zijn dan autochtone afgestudeerden (tabel 5.11). Onder hbo-afgestudeerden is 15% van de niet-westerse groep werkloos, tegen 6% van de autochtonen. Onder de wo-afgestudeerden van niet-westerse

herkomst ligt het aandeel wat lager op 10%. Toch is dit nog steeds het dubbele van de werkloosheid onder autochtoon afgestudeerde wo'ers (5%). In het wo is de werkloosheid onder de westerse migranten ook bijna twee keer zo hoog als onder de autochtonen met een wo-masterdiploma; het verschil tussen westerse migranten en autochtonen in het hbo is echter nagenoeg afwezig.
Kijken we naar verschillen tussen de migrantengroepen, dan valt op dat de Antilliaans- en Surinaams-Nederlandse afgestudeerden het minst vaak werkloos zijn.[15]

Tabel 5.11
Werkloosheid onder recent afgestudeerde hoger opgeleiden, naar etnische herkomst, opleidingsniveau en generatie, 2010-2012 gestapeld (hbo) en 2009 en 2011 gestapeld (wo) (in procenten)[a]

		Turks	Marokkaans	Surinaams	Antilliaans	overig niet-westers	niet-westers totaal	westers totaal	autochtoon
hbo+	totaal	15	16	12	13	15	14	7	6
	1e generatie	19	15	10	16	18	16	7	
	2e generatie	14	17	13	10	12	13	7	
wo++	totaal	12	14	8	7	11	10	9	5
	1e generatie	11	x	12	5	11	11	12	
	2e generatie	13	8	6	8	10	9	6	

a Zie bijlage B5.14 voor deze tabel inclusief uitsplitsing naar geslacht.
x = minder dan 25 respondenten

Bron: + ROA (SIS'10-'12) exclusief hbo-kunstvakonderwijs; ++ VSNU (WO-Monitor'09 en '11)

Net als bij de werkloosheidsverschillen in het mbo is ook bij de afgestudeerden van het hbo en wo de vraag hoe de verschillen tussen de migrantengroepen en autochtonen verklaard kunnen worden. In kader 5.5 worden de bevindingen van enkele aanvullende analyses in detail besproken.[16] De belangrijkste conclusie uit deze analyses is dat verschillen in werkloosheid tussen autochtonen en migranten die we zagen in tabel 5.11, slechts in zeer beperkte mate kunnen worden verklaard door verschillen tussen migranten en autochtonen wat betreft achtergrondkenmerken (geslacht, leeftijd, regio), kenmerken van de opleiding of onderscheidende resultaten (een hoog gemiddeld afstudeercijfer of stage hebben gelopen). Het oorspronkelijke verschil in werkloosheid tussen autochtonen en migranten wordt alleen enigszins beïnvloed door verschillen in opleidingskenmerken. Het overgrote deel van het verschil blijft onverklaard. Het zijn vooral andere factoren, zoals wellicht zoekgedrag of discriminatie, die het substantiële verschil in werkloosheidskansen tussen jonge migranten en autochtonen kunnen verklaren.
Kijken we naar de kenmerken die ertoe doen bij het al dan niet werkloos zijn na de studie, dan zien we dat onder andere de regio waar hoger opgeleiden wonen van invloed is op de kans op werk: degenen die in het westen van het land wonen, hebben doorgaans de kleinste kans op werkloosheid. Ook de richting van de opleiding en de

onderscheidende kenmerken die doorgaans een positieve signaalfunctie bij werkgevers hebben – dat wil zeggen het hebben van een hoog gemiddeld afstudeercijfer (hbo) of stage hebben gelopen (wo) – vergroten de kans op werk.

Kader 5.6 Multivariate analyses ter verklaring van de verschillen tussen autochtonen en migranten in de kans op werkloosheid na afstuderen in hbo/wo

Tabel 5.12 presenteert een viertal multivariate analyses apart uitgevoerd voor de afgestudeerden van het hbo en de afgestudeerden van wo-masters. In het eerste model worden alleen de migrantengroepen opgenomen. Model 2 houdt rekening met individuele verschillen in kenmerken als geslacht, leeftijd en de regio waar men woonachtig is. In model 3 wordt naast deze kenmerken ook voor het type opleiding (voltijd, deeltijd, duaal) en de opleidingsrichting gecontroleerd. In model 4 ten slotte wordt rekening gehouden met afstudeercijfer en al dan niet stage gevolgd. Voor de hbo-gediplomeerden betreft het het gemiddelde afstudeercijfer. Omdat de gemiddelde afstudeercijfers van de wo-gediplomeerden niet voor alle jaren beschikbaar zijn, wordt voor deze jongeren het al dan niet stage hebben gelopen als kenmerk opgenomen.

Kans op werkloosheid na hbo

De resultaten uit model 1 bevestigen het beeld zoals in tabel 5.11 gepresenteerd. Alle onderscheiden migrantengroepen afgestudeerd aan het hbo hebben een significant hogere kans op werkloosheid dan autochtonen. Model 2 t/m 4 laten zien dat het toevoegen van achtergrondkenmerken (model 2), opleidingskenmerken (model 3) of het gemiddelde afstudeercijfer (model 4) de bestaande verschillen in de regel niet verder kunnen weg verklaren. Ook nadat voor deze factoren wordt gecontroleerd, hebben migranten met een hbo-diploma 5 procentpunten (Surinaamse Nederlanders) tot 9 procentpunten (Marokkaanse Nederlanders) hogere werkloosheid dan autochtone hbo-gediplomeerden. De uitkomsten van de controlevariabelen laten zien dat a) in het hbo mannen een kleinere kans op werkloosheid hebben dan vrouwen, b) de regio's Noord en Zuid een hogere werkloosheid onder afgestudeerden van het hbo kennen dan de regio West, c) afgestudeerden van voltijdopleidingen een hogere kans op werkloosheid kennen dan van deeltijd of duale opleidingen, d) afgestudeerden van de sectoren Economie en Landbouw de hoogste kans op werkloosheid kennen, e) excelleren in termen van een hoog afstudeercijfer de kans op werkloosheid verlaagt.

Kans op werkloosheid na wo

Ook onder de wo-gediplomeerden kunnen de controlevariabelen slechts een minimaal deel van de verschillen tussen de migrantengroepen en autochtonen wat betreft kans op werkloosheid verklaren. Zoals in tabel 5.11 al te zien was, verschilt de werkloosheid onder Surinaamse en Antilliaanse Nederlanders niet significant van de werkloosheid onder autochtonen. Nadat er voor achtergrondkenmerken (model 2), opleidingskenmerken (model 3) en het al dan niet hebben stage gelopen (model 4) is gecontroleerd, hebben migranten met een wo-diploma 3 procentpunten (westerse migranten) tot 12 procentpunten (Marokkaanse Nederlanders) hogere werkloosheid dan autochtone wo-gediplomeerden. Een blik op de controlevariabelen laat zien dat afgestudeerden in de regio Noord de hoogste kans op werkloosheid kennen, de afgestudeerden van de voltijdopleidingen een hogere kans op werkloosheid kennen dan van deeltijd of duale opleidingen, dat de afgestudeerden van de sector Zorg de laagste kans op werkloosheid kennen en dat het volgen van een stage tijdens de wo-opleiding de kans op werkloosheid verlaagt.

Kader 5.6 (vervolg)

Tabel 5.12
Multivariate logistische regressieanalyses: kans op werkloosheid na afronding hbo / wo (marginale effecten)

	hbo[a]			
	model 1	model 2	model 3	model 4
autochtoon (ref.)				
Turks	0,100***	0,105***	0,079***	0,071***
Marokkaans	0,110***	0,114***	0,088***	0,086***
Surinaams	0,061***	0,067***	0,049***	0,046***
Antilliaans	0,079***	0,082***	0,064***	0,059***
overig niet-westers	0,104***	0,103***	0,075***	0,074***
westers totaal	0,015***	0,011**	0,007	0,006
constante	0,057	0,058	0,052	0,052
	wo[b]			
	model 1	model 2	model 3	model 4
autochtoon (ref.)				
Turks	0,079**	0,077**	0,066**	0,054
Marokkaans	0,115**	0,139**	0,123**	0,116**
Surinaams	0,033	0,031	0,036	0,034
Antilliaans	0,017	0,016	0,016	0,016
overig niet-westers	0,072***	0,067***	0,060***	0,057***
westers totaal	0,050***	0,042***	0,035***	0,034***
constante	0,064	0,062	0,056	0,056

controlevariabelen:
Model 1: n.v.t.
Model 2: geslacht, leeftijd, regio woonachtig
Model 3: geslacht, leeftijd, regio woonachtig, opleidingstype, studierichting
Model 4: geslacht, leeftijd, regio woonachtig, opleidingstype, studierichting, gemiddeld eindcijfer (hbo) / stage gelopen (wo)
*** p < 0,01; ** p < 0,05

Bron: a = ROA (SIS'10-'12) exclusief hbo kunstvakonderwijs; b = VSNU (WO-Monitor'09 en '11)

Werkloosheid niet-westerse afgestudeerden hoger onderwijs loopt snel op

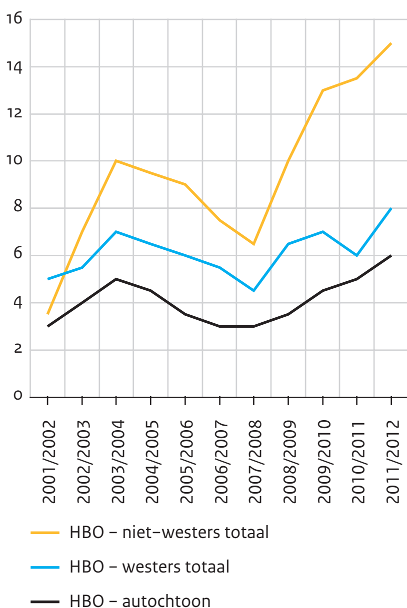
Figuur 5.4 (panels A en B) laat zien dat werkloosheid onder afgestudeerde hbo'ers en wo'ers in de afgelopen jaren opgelopen is. Hoewel voor alle afgestudeerden geldt dat het aandeel werklozen conjunctuurgevoelig is, is de werkloosheid onder autochtone hoger opgeleiden structureel lager dan onder westerse of niet-westerse migranten

met een hbo- of wo-diploma. In Panel A zien we dat westerse migranten met een hbo-diploma structureel een hogere werkloosheid kennen dan autochtonen, maar dat de werkloosheid onder deze groep nog altijd lager is dan onder de niet-westerse migranten. In het wo zien we een wat ander beeld. Hoewel zowel de westerse als de niet-westerse migranten met een wo-diploma structureel een hogere werkloosheid laten zien dan de autochtonen met een wo-diploma, is het aandeel werklozen onder de westerse migranten sinds 2006/2007 ongeveer even hoog als onder de niet-westerse migranten.

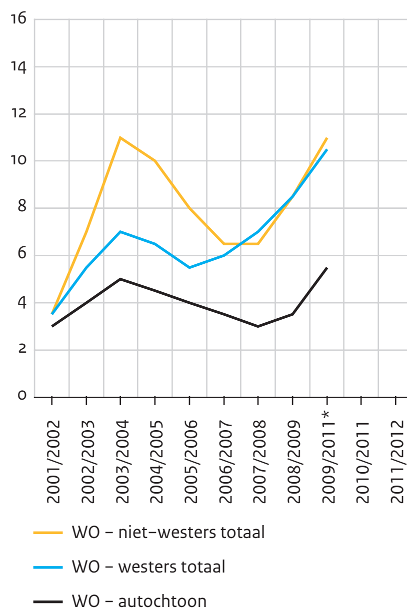
Figuur 5.4

Werkloosheid onder recent afgestudeerde hoger opgeleiden, naar etnische herkomst, 2001-2012 (hbo) en 2001-2011 (wo) (tweejaarsgemiddeldes in procenten)[a, b]

a) hbo

b) wo

a Voor de afgestudeerden van het wo is het gemiddelde van 2009 en 2011 gepresenteerd.
b De gepresenteerde resultaten zijn de gemiddeldes van de werkloosheidspercentages in twee opeenvolgende meetjaren.

Bron: ROA (SIS'01-'12); VSNU (WO-Monitor'07-'09 en '11) exclusief hbo-kunstvakonderwijs

Het oplopende verschil in werkloosheid tussen autochtone en niet-westers allochtone recent gediplomeerden van het hbo doet vermoeden dat niet-westerse migranten met een hbo- diploma op zak harder worden getroffen door economische malaise dan autochtonen met eenzelfde opleidingsniveau. De uitkomsten van een multivariate trendanalyse onder de afgestudeerden van het hbo laten daarbij een interessant beeld

zien.[17] Net zoals in Panel A te zien is, is er in de jaren 2001 en 2002 geen significant verschil te zien in de kans op werkloosheid tussen de groep niet-westerse migranten en de groep autochtonen. Vanaf 2003, op het moment dat de economische situatie verslechtert, is dit wel het geval en is de kans op werkloosheid onder niet-westerse migranten significant hoger dan onder de autochtone hbo-gediplomeerden. Aangezien het verschil in werkloosheid tussen niet-westerse migranten en autochtonen met een hbo-diploma lijkt te zijn 'aangewakkerd' door de economische neergang in de periode 2002-2006, zou men kunnen verwachten dat het verschil in werkloosheid tussen deze groepen afneemt in tijden van economisch herstel. Het is dan ook opvallend dat in de periode 2006-2008, waarin de economie zich herstelde, het effect op de kans op werkloosheid niet daalt (tot het niveau van voor de laagconjunctuur), ook wanneer met andere relevante kenmerken rekening wordt gehouden. Op het moment dat de huidige economische crisis begint, kent de groep niet-westerse migranten dan ook al een slechtere uitgangspositie, die zich in de jaren daarna heeft verdiept; de verschillen in werkloosheid tussen autochtonen en migranten zijn verder toegenomen.

5.3.2 Werkende afgestudeerden uit het hoger onderwijs

Hoewel recent afgestudeerde hoger opgeleiden van niet-westerse herkomst relatief minder vaak werken dan autochtonen, zegt dat nog niets over de kwaliteit van het gevonden werk. Het is mogelijk dat autochtonen en migranten in hun zoektocht naar werk een verschillende afweging (moeten) maken en daardoor in verschillende typen functies terechtkomen. Hier wordt onderzocht in hoeverre het niveau van de functies van hoger opgeleiden aansluit bij hun gevolgde studie door het door de werkgever minimaal vereiste opleidingsniveau te vergelijken met het opleidingsniveau van de gediplomeerde, wat het aandeel tijdelijke functies is en of er verschillen zijn in arbeidsinkomen.

Merendeel hbo- en wo-afgestudeerden werkt op eigen opleidingsniveau

Van de afgestudeerde hbo'ers die werk hebben gevonden, werkt ruim driekwart van zowel de autochtonen als de niet-westerse migranten op het eigen niveau (of hoger) (tabel 5.13). Recent wo-gediplomeerden werken relatief minder vaak dan hbo'ers op minimaal hun eigen niveau, maar ook hier zijn de verschillen tussen autochtonen en migranten minimaal. Aanvullende analyses bevestigen dit beeld.[18]

Eerste generatie Marokkaanse Nederlanders die recent zijn afgestudeerd van een hbo-opleiding werken relatief vaak op minimaal het eigen niveau (86%), terwijl hbo-gediplomeerden van eerste generatie Antilliaanse herkomst relatief weinig op het eigen niveau werkzaam zijn (65%). In het wo zijn er alleen kleine verschillen tussen de eerste en tweede generatie wat betreft het aandeel dat minimaal op het eigen niveau werkt. Wel valt op dat tweede generatie wo'ers van Marokkaanse herkomst relatief weinig in banen werken in hun eigen opleidingsniveau (vergeleken met tweede generatiegenoten uit andere herkomstgroepen).

Tabel 5.13
Werkzaam op minimaal eigen niveau van werkende recent afgestudeerde hoger opgeleiden, naar etnische herkomst, opleidingsniveau en generatie, 2010-2012 gestapeld (hbo) en 2009 en 2011 gestapeld (wo) (in procenten)[a]

		Turks	Marok-kaans	Suri-naams	Antil-liaans	overig niet-westers	niet-westers totaal	westers totaal	autoch-toon
hbo+	totaal	78	77	76	73	76	76	80	79
	1e generatie	76	86	77	65	75	76	81	
	2e generatie	79	71	76	82	77	77	79	
wo++	totaal	63	58	67	61	70	67	66	64
	1e generatie	62	x	68	59	71	69	68	
	2e generatie	64	53	67	63	67	65	62	

a Zie bijlage B5.16 voor deze tabel inclusief uitsplitsing naar geslacht.
x = minder dan 25 respondenten.

Bron: + ROA (SIS'10-'12) exclusief hbo-kunstvakonderwijs; ++ VSNU (WO-Monitor'09 en '11)

Aanvullende analyses[19] wijzen uit dat de gevonden verschillen tussen autochtone en niet-westerse hbo-gediplomeerden in het aandeel dat op minimaal het eigen niveau werkzaam is door de jaren heen vrij stabiel is gebleven. Er lijkt geen relatie te zijn met de economische situatie.

Tweede generatie migranten met een hbo- of wo-diploma vaker in tijdelijke contracten dan eerste generatie en autochtonen

Tabel 5.14 geeft het aandeel werkende recent afgestudeerden van het hoger onderwijs weer dat aangeeft een tijdelijk contract te hebben. Circa de helft van de pas afgestudeerden in het hoger onderwijs met werk heeft een tijdelijke baan. Dat betekent dat de andere helft van degenen met werk ongeveer 1,5 jaar na afstuderen een vast contract heeft. Niet-westerse migranten werken wat vaker in tijdelijke banen dan autochtone Nederlanders. Voor westerse migranten geldt dit niet. Het valt op dat Turkse Nederlandse afgestudeerden het vaakst in tijdelijke contracten werken. Dit geldt vooral voor Turkse Nederlanders van de tweede generatie. Overigens is het ook in andere migrantengroepen zo dat afgestudeerden van de tweede generatie vaker een tijdelijk contract hebben dan leden van de eerste generatie.

Tabel 5.14
Tijdelijk contract van recent afgestudeerde hoger opgeleiden, naar etnische herkomst, opleidingsniveau en generatie, 2010-2012 gestapeld (hbo) en 2009 en 2011 gestapeld (wo) (in procenten)[a]

		Turks	Marokkaans	Surinaams	Antilliaans	overig niet-westers	niet-westers totaal	westers totaal	autochtoon
hbo+	totaal	54	47	48	45	49	49	41	45
	1e generatie	48	35	35	43	47	43	38	
	2e generatie	57	54	53	48	52	53	43	
wo++	totaal	66	63	61	60	58	60	58	58
	1e generatie	60	x	49	58	57	57	55	
	2e generatie	72	67	65	62	61	64	62	

a Zie bijlage B5.18 voor deze tabel inclusief uitsplitsing naar geslacht.
x = minder dan 25 respondenten

Bron: + ROA (SIS'10-'12) exclusief hbo-kunstvakonderwijs; ++ VSNU (WO-Monitor'09 en '11)

Wanneer er in multivariate analyses wordt gecontroleerd voor individuele kenmerken, dan hebben de werkende hbo-gediplomeerden van Turkse, Surinaamse en overig niet-westerse afkomst nog steeds een grotere kans om een tijdelijk contract te hebben dan autochtonen.[20] Van de werkende wo-gediplomeerden zijn het degenen van Turkse, Marokkaanse, overig niet-westerse en westerse herkomst die een hogere kans op een tijdelijk contract hebben.

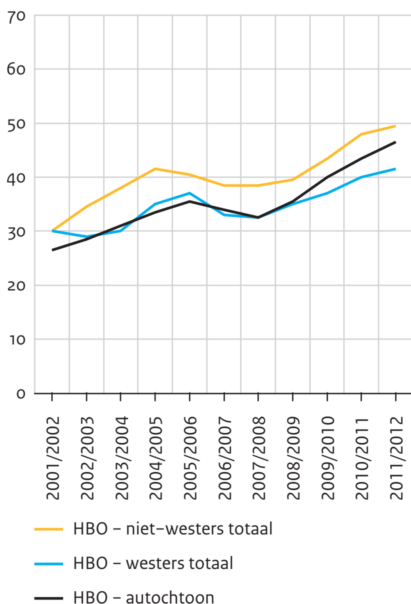
Afgestudeerden hoger onderwijs steeds vaker in tijdelijke contracten

Het aandeel tijdelijke contracten is zowel voor autochtone als voor niet-westerse en westerse gediplomeerden de laatste jaren sterk toegenomen (figuur 5.5, panels A en B). Onder de hbo-gediplomeerden is deze trend al zichtbaar sinds 2001/2002 en hoewel het aandeel tijdelijke contracten onder de wo-gediplomeerden al relatief hoog lag, is ook hier sinds 2007/2008 een stijgende trend waarneembaar.

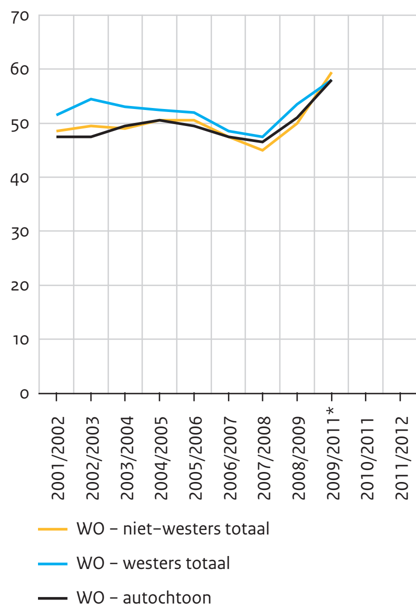
Figuur 5.5

Trend van het aandeel tijdelijke contracten onder werkende recent afgestudeerde hoger opgeleiden, naar etnische herkomst en opleidingsniveau, 2001-2012 (hbo) en 2001-2011 (wo) (tweejaarsgemiddeldes in procenten)[a, b]

a) hbo

b) wo

a Voor de afgestudeerden van het wo is het gemiddelde van 2009 en 2011 gepresenteerd.
b De gepresenteerde resultaten zijn de gemiddeldes van de aandelen tijdelijke contracten in twee opeenvolgende meetjaren.

Bron: ROA (SIS'01-'12) en VSNU (WO-Monitor'07-'09 en '11) exclusief hbo-kunstvakonderwijs

Verschillen in loon tussen migranten en autochtonen met een hbo/wo-diploma gering

In tabel 5.15 in kader 5.7 is te zien in hoeverre het bruto-uurloon van verschillende migrantengroepen verschilt van dat van autochtonen, wanneer rekening wordt gehouden met onder andere verschillen wat betreft leeftijd, geslacht, de regio waar men woont, het type opleiding (voltijd, deeltijd of duaal) en de opleidingsrichting, het gemiddelde eindcijfer (hbo) of het al dan niet stage hebben gelopen (wo), en de aansluiting opleiding-werk wat betreft niveau, en wat betreft richting (niet voor wo) en het aantal arbeidsuren volgens contract.[21] Wanneer rekening wordt gehouden met alle kenmerken verdienen Marokkaanse Nederlanders met een hbo-diploma 5% *meer* dan autochtonen met vergelijkbare kenmerken. Overig niet-westerse migranten met een hbo-diploma hebben in dit model daarentegen een bruto-uurloon dat 3% lager ligt dan dat van autochtonen. Alle andere migrantengroepen met een hbo-diploma hebben een

bruto-uurloon dat nauwelijks afwijkt van dat van vergelijkbare autochtonen. In het wo hebben migranten doorgaans een lager bruto-uurloon dan autochtonen met vergelijkbare kenmerken, maar dit verschil is in de meeste gevallen niet statistisch significant.

Kader 5.7 Multivariate analyses ter verklaring van de verschillen tussen werkende autochtonen en migranten in het bruto-uurloon na afronding van de hbo/wo-opleiding

Tabel 5.15 laat zien in hoeverre herkomst van invloed is op het bruto-uurloon van hbo- en wo-gediplomeerden, rekening houdend met onder andere achtergrondkenmerken, de gevolgde opleiding, het gemiddelde eindcijfer of het al dan niet stage hebben gelopen, en kenmerken van de functie.

Bruto-uurloon na hbo

In model 1 is te zien dat als we enkel naar de gemiddelde uurlonen van migranten kijken en nog nergens voor controleren, Marokkaanse Nederlanders met een hbo-diploma gemiddeld een bruto-uurloon hebben dat significant *hoger* is dan dat van autochtonen, dat overig niet-westerse migranten een bruto-uurloon hebben dat significant lager is dan dat van autochtonen en dat voor de overige migrantengroepen geldt dat het bruto-uurloon niet significant verschilt van dat van autochtonen. Dezelfde conclusie kan getrokken worden bij de resultaten van model 5, het meest complete model, wat aangeeft dat de controlevariabelen weinig tot geen invloed hebben op de verklaring van het verschil in het bruto-uurloon van autochtonen en Marokkaanse Nederlanders en overig niet-westerse migranten. Daarnaast zijn alle controlevariabelen van invloed op het bruto-uurloon van hbo-gediplomeerden (zie bijlage B5.20).

Bruto-uurloon na wo

Ook onder de wo-gediplomeerden zien we dat voor de meeste migrantengroepen geldt dat het bruto-uurloon niet significant verschilt van dat van autochtonen, ook niet als ze vergelijkbare kenmerken hebben. Hier zijn het, naast de overig niet-westerse migranten, de westerse migranten die de uitzondering vormen en een bruto-uurloon hebben dat wel significant verschilt van dat van autochtonen. In het meest complete model (model 5) hebben overig niet-westerse migranten een bruto-uurloon dat gemiddeld 26% lager is, en westerse migranten een bruto-uurloon dat gemiddeld 4% lager is dan dat van autochtonen met vergelijkbare kenmerken.

Kader 5.7 (vervolg)

Tabel 5.15

Twee multivariate log-lineaire regressieanalyses: bruto-uurloon van werkenden (inflatie gecorrigeerd) na afronding hbo/wo, 2010-2012 (hbo) en 2009 en 2011 (wo)

			hbo×		
	model 1	model 2	model 3	model 4	model 5
autochtoon (ref.)					
Turks	-0,014	-0,019	-0,002	0,003	0,008
Marokkaans	0,054***	0,035	0,051***	0,052***	0,049***
Surinaams	0,011	-0,028**	-0,018	-0,015	-0,011
Antilliaans	0,006	-0,017	-0,006	-0,001	0,005
overig niet-westers	-0,042***	-0,047***	-0,031***	-0,029***	-0,025**
westers totaal	0,005	-0,001	0,004	0,002	0,004
constante	2,674***	2,568***	2,530***	2,528***	2,396***
			wo××		
	model 1	model 2	model 3	model 4	model 5
autochtoon (ref.)					
Turks	-0,075	-0,054	-0,055	-0,052	-0,048
Marokkaans	0,022	0,014	-0,013	-0,005	0,003
Surinaams	-0,012	-0,024	-0,037	-0,035	-0,034
Antilliaans	-0,013	-0,010	-0,019	-0,019	-0,008
overig niet-westers	-0,322***	-0,282***	-0,252***	-0,246***	-0,261***
westers totaal	-0,130***	-0,049***	-0,041***	-0,038***	-0,037***
constante	2,841***	2,853***	2,917***	2,899***	2,903***

controlevariabelen:
Model 1: n.v.t.
Model 2: geslacht, leeftijd, regio woonachtig
Model 3: geslacht, leeftijd, regio woonachtig, opleidingstype, studierichting
Model 4: geslacht, leeftijd, regio woonachtig, opleidingstype, studierichting, gemiddeld eindcijfer (hbo) / stage gelopen (wo)
Model 5: geslacht, leeftijd, regio woonachtig, opleidingstype, studierichting, gemiddeld eindcijfer (hbo) / stage gelopen (wo), match scholing-werk, full-time/part-time
*** p < 0,01; ** p < 0,05

Bron: × ROA (SIS'10-'12) exclusief hbo-kunstvakonderwijs; ×× VSNU (WO-Monitor'09 en '11)

5.4 De arbeidsmarktpositie van ongediplomeerde voortijdig schoolverlaters

Een speciale groep schoolverlaters zijn degenen die een opleiding op vmbo-, havo-, vwo- of mbo-niveau volgden, maar stopten met hun opleiding *voordat* ze hun diploma hadden behaald. Als zij ook voorafgaand aan de laatst gevolgde opleiding nog geen diploma op minimaal havo-, vwo- of mbo-niveau 2 hadden behaald, worden ze voortijdig schoolverlaters genoemd. Ze hebben dan namelijk het onderwijs verlaten zonder in het bezit te zijn van een startkwalificatie.[22] Voortijdig schoolverlaters zijn doorgaans zeer kwetsbaar op de arbeidsmarkt. Er is dan ook al sinds jaar en dag beleid ontwikkeld om het aantal voortijdig schoolverlaters zo veel mogelijk terug te dringen.[23] In de afgelopen jaren is het aantal nieuwe voortijdig schoolverlaters gedaald van 52.681 in het schooljaar 2005/'06 (4,0% van de onderwijsdeelnemers van het vo, mbo en vavo), tot 36.560 in het schooljaar 2011/'12 (2,8% van bovengenoemde onderwijsdeelnemers) (OCW 2013a). De doelstelling van het Kabinet is om het aantal nieuwe voortijdig schoolverlaters verder te reduceren tot maximaal 25.000 in het schooljaar 2014/'15 (OCW 2013b).

5.4.1 Voortijdig schoolverlaters die terugkeren in het onderwijs

Niet-westerse voortijdig schoolverlaters keren vaker terug in het onderwijs dan autochtonen

Net als gediplomeerde schoolverlaters hebben voortijdig schoolverlaters na het verlaten van het onderwijs drie keuzes: zich aanbieden op de arbeidsmarkt, terugkeren in het onderwijs of geen van beide. We kijken eerst welke voortijdig schoolverlaters inmiddels (ongeveer anderhalf jaar na de voortijdige uitval) weer terug zijn gekeerd naar het onderwijs. We weten dan overigens niet of ze hun opleiding ook daadwerkelijk zullen afmaken.

In tabel 5.16 is te zien dat ongeveer een derde van de voortijdig schoolverlaters ongeveer anderhalf jaar na uitval aangeeft weer bezig te zijn met een opleiding of training. Behalve onder de Turkse Nederlanders ligt het aandeel voortijdig schoolverlaters dat terugkeert in het onderwijs iets hoger onder de niet-westerse migranten dan onder de autochtonen. Vooral eerste generatie Antilliaanse Nederlanders (48%) keren relatief vaak in het onderwijs terug. Ook als we rekening houden met minder gunstige kenmerken van migranten (zoals lager opgeleide ouders; vaker uit eenoudergezinnen) blijft het beeld staan dat migrantengroepen vaker terugkeren in het onderwijs dan autochtonen.[24] Ten opzichte van autochtone voortijdig schoolverlaters met vergelijkbare kenmerken hebben Marokkaanse Nederlanders zo'n 30 procentpunten[25] meer kans om ongeveer anderhalf jaar na de voortijdige uitval te zijn teruggekeerd in het onderwijs. Ook Surinaamse Nederlanders (+14 procentpunten) en overig niet-westerse migranten (+11 procentpunten) hebben een significant grotere kans op terugkeer in het onderwijs dan autochtone voortijdig schoolverlaters.[26]

Tabel 5.16
Aandeel voortijdig schoolverlaters dat ongeveer 1,5 jaar na de voortijdige uitval is teruggekeerd in het onderwijs, naar etnische herkomst en generatie, 2010-2012 gestapeld (in procenten)[a]

	Turks	Marok-kaans	Suri-naams	Antil-liaans	overig niet-westers	niet-westers totaal	westers totaal	autoch-toon
totaal	31	38	37	35	36	35	31	29
1e generatie	15	34	35	48	35	35	37	
2e generatie	34	40	38	29	43	37	35	

a Zie bijlage B5.22 voor deze tabel inclusief uitsplitsing naar geslacht.

Bron: ROA (SIS'10-'12)

5.4.2 Voortijdig schoolverlaters die zich aanbieden op de arbeidsmarkt

Zeer hoge werkloosheid onder Marokkaans-Nederlandse voortijdig schoolverlaters

Voortijdig schoolverlaters zijn zeer kwetsbaar op de arbeidsmarkt, dat is dan ook een van de redenen waarom ze worden gestimuleerd om een startkwalificatie te behalen. Dit is terug te zien in de werkloosheidscijfers onder voortijdig schoolverlaters. Vergeleken met degenen die hun mbo-diploma niveau 1 of 2 haalden, geldt zowel voor alle migrantengroepen als de autochtonen dat de werkloosheid onder voortijdig schoolverlaters aanzienlijk hoger is (zie tabel 5.17). De werkloosheid onder mbo-gediplomeerden niveau 1 en 2 van niet-westerse herkomst is met 22% al hoog, onder de voortijdig schoolverlaters van deze migrantengroep is maar liefst 38% werkloos.
Van de voortijdig schoolverlaters van niet-westerse herkomst zijn met name degenen van Marokkaanse herkomst extreem kwetsbaar: 78% van de eerste generatie en 54% van de tweede generatie dat zich ongeveer anderhalf jaar na de voortijdige uitval op de arbeidsmarkt aanbiedt, vindt geen werk. Ook uit nadere analyses blijkt dat voortijdig schoolverlaters van Marokkaanse afkomst een significant grotere kans op werkloosheid hebben dan autochtonen (+43 procentpunten) zelfs als ze aan vergelijkbare kenmerken voldoen.[27] Overigens gaat het – net als bij de andere migrantengroepen – om een relatief kleine groep: in het schooljaar 2011/'12 ging het in totaal om 2123 schoolverlaters van Marokkaanse herkomst (OCW 2013). Onder de eerste generatie Turkse Nederlanders is de meerderheid van degenen die zich aanbieden op de arbeidsmarkt eveneens werkloos (61%) en ook voor de Turkse groep blijft het verschil met autochtonen staan wanneer rekening gehouden wordt met allerlei verschillen in kenmerken.
Surinaams-Nederlandse voortijdig schoolverlaters doen het relatief goed: het werkloosheidscijfer onder deze groep is het laagst van alle niet-westerse groepen en vergelijkbaar met dat onder westerse migranten. Nadere analyses laten echter zien dat deze groep nog steeds zo'n 20 procentpunten meer kans op werkloosheid heeft dan autochtonen met vergelijkbare kenmerken. Voor de overige migrantengroepen is het verschil in kans

op werkloosheid met autochtonen grotendeels te wijten aan verschillen in kenmerken tussen de groepen.

Tabel 5.17
Werkloosheid onder voortijdig schoolverlaters ongeveer anderhalf jaar na de voortijdige uitval en mbo-gediplomeerden niveau 1 en 2, naar etnische herkomst en generatie, 2010-2012 gestapeld (in procenten)[a]

	Turks	Marokkaans	Surinaams	Antilliaans	overig niet-westers	niet-westers totaal	westers totaal	autochtoon
totaal	35	59	27	41	35	38	26	18
1e generatie	61	78	22	45	31	40	26	
2e generatie	31	54	28	41	45	38	26	
mbo-gediplomeerden 1 en 2	20	22	11	29	28	22	10	6

a Zie bijlage B5.24 voor deze tabel inclusief uitsplitsing naar geslacht.

Bron: ROA (SIS'10-'12)

5.4.3 Voortijdig schoolverlaters die inactief in het onderwijs en de arbeidsmarkt zijn

Van ongeveer een derde van de allochtone voortijdig schoolverlaters is ongeveer anderhalf jaar na de uitval niet bekend dat ze zijn teruggekeerd in het onderwijs, werk hebben (van ten minste 12 uur per week) of op zoek zijn naar werk, tegenover ruim een kwart van de autochtone voortijdig schoolverlaters (tabel 5.18).

Hoewel voor Turkse, Marokkaanse en Antilliaanse Nederlanders geldt dat het aandeel inactieven minstens 5 procentpunt hoger ligt dan onder de autochtonen, blijkt uit nadere analyses dat dit verschil vrijwel volledig wordt verklaard door verschillen in achtergrondkenmerken van voortijdig schoolverlaters.[28]
In het algemeen kunnen we op basis van de analyses concluderen dat de kans dat voortijdig schoolverlaters ongeveer anderhalf jaar na de voortijdige uitval inactief in het onderwijs en arbeidsmarkt zijn, toeneemt als ze ouder zijn, uit een eenoudergezin komen, in het noorden van het land wonen en kinderen hebben.

Tabel 5.18

Ongeveer 1,5 jaar na voortijdige uitval niet actief in onderwijs of arbeidsmarkt, naar etnische herkomst en generatie, 2010-2012 gestapeld (in procenten)[a]

	Turks	Marok-kaans	Suri-naams	Antil-liaans	overig niet-westers	niet-westers totaal	westers totaal	autoch-toon
totaal	35	32	30	30	34	33	31	27
1e generatie	41	28	28	26	33	32	36	
2e generatie	34	33	31	33	33	33	27	

a Zie bijlage B5.26 voor deze tabel inclusief uitsplitsing naar geslacht.

Bron: ROA (SIS'10-'12)

5.5 Conclusies

In dit hoofdstuk is nagegaan welke verschillen zich voordoen tussen autochtonen en migranten bij de overgang van opleiding naar de arbeidsmarkt. Het beeld is overwegend zorgelijk. Net als in de voorgaande hoofdstukken blijkt dat jongeren uit migrantengroepen aanzienlijk vaker dan autochtone jongeren werkloos zijn. Ook zijn met name mbo-afgestudeerden uit migrantengroepen vaker dan autochtonen aangewezen op flexibele banen. Belangrijke kenmerken als niveau van de opleiding of leeftijd blijken maar weinig gewicht in de schaal te leggen in de verklaring van de verschillen in werkloosheidniveaus van migranten en autochtonen. Meer nog dan in de eerdere hoofdstukken van dit jaarrapport kon hier gedetailleerd rekening worden gehouden met uiteenlopende factoren die van invloed zouden kunnen zijn op de verschillen in werkloosheid van migranten en autochtonen. Naast het niveau van de opleiding (relevant bij mbo), kon in de analyses worden gecontroleerd voor de gevolgde richting, de behaalde cijfers, het sociaaleconomisch milieu van de afgestudeerde en de woonregio. Bovendien heeft in dit onderzoek per definitie iedereen aan een Nederlandse instelling onderwijs gevolgd. Toch kunnen we de verschillen in werkloosheid en flexibele dienstverbanden (van mbo-afgestudeerden) met deze uitgebreide set van factoren niet goed verklaren. Dit betekent dus dat bij gelijke kenmerken migranten een grotere kloof richting werk moeten overbruggen dan autochtone afgestudeerden. Die kloof heeft met andere, niet in deze analyses opgenomen kenmerken te maken. Te denken valt aan minder intensief en minder effectief zoekgedrag van migrantenjongeren, daarnaast kan discriminatie een rol spelen bij de kansen op werk van migranten.

Zorgelijk is verder dat ook de bevindingen in dit hoofdstuk wijzen op het feit dat migranten zwaarder te lijden hebben onder conjunctureel ongunstige omstandigheden. De werkloosheid loopt sneller op dan bij autochtone afgestudeerden en de verschillen worden nog groter dan ze al waren.

Voortijdig schoolverlaten leidt tot dramatische werkloosheidscijfers, met name bij personen van Marokkaanse en Antilliaanse komaf. Uit de hier beschikbare cijfers blijkt dat ten opzichte van de autochtone voortijdig schoolverlaters een aanzienlijk deel van de

migranten terugkeert in het onderwijs. Ook is, mede als gevolg van beleid, het voortijdig schoolverlaten onder migrantenjongeren gedaald. De hier gepresenteerde cijfers wijzen op het belang om dit beleid onverminderd voort te zetten. Zonder diploma van school gaan, is een voorbode van werkloosheid.

Mbo-studenten uit migrantengroepen, en dan met name die van Turkse, Marokkaanse en overig niet-westerse origine, hebben vaker problemen ervaren met het vinden van stages dan autochtone studenten. Zeker als we rekening houden met andere kenmerken zijn de verschillen echter niet heel erg groot. Bovendien lijken de verschillen tussen migranten en autochtonen minder groot te zijn dan enkele jaren geleden.

In dit hoofdstuk zijn ook positieve punten aan het licht gekomen. Het blijkt dat de achterstand van migranten tijdens de transitie van school naar werk zich vooral concentreert bij het vinden van (vast) werk, maar dat, indien zij werk gevonden hebben, migrantenjongeren doorgaans op hetzelfde niveau en met het zelfde salaris werken als autochtone jongeren.

Noten

1 Exclusief hbo-gediplomeerden van het kunstvakonderwijs.

2 Werkloosheid: afgestudeerden zonder werk (of met werk van minder dan 12 uur per week) die op zoek zijn naar betaald werk. Daarbij zijn afgestudeerden die een vervolgopleiding zijn gestart buiten beschouwing gelaten.

3 Omdat de focus van dit hoofdstuk de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt is, laten we in dit hoofdstuk de gediplomeerden die gaan doorstuderen buiten beschouwing. Zij worden echter wel bevraagd in ROA's schoolverlatersonderzoeken.

4 Voorafgaand aan de gepresenteerde modellen is een aantal multivariate analyses uitgevoerd waarin a) binnen de groep niet-westerse allochtonen geen onderscheid in subgroepen gemaakt is en b) waarin een onderscheid in eerste en tweede generatie allochtonen is gemaakt. De uitkomsten van deze pre-analyses laten zien dat 1) niet-westerse allochtonen als totaalgroep een significant hogere werkloosheid kennen dan autochtonen, 2) het verschil in de kans op werkloosheid tussen eerste en tweede generatie migrantengroepen in de regel niet significant is en 3) het van belang is om, zover mogelijk, de groep niet-westerse allochtonen onder te verdelen. De resultaten van de pre-analyses zijn op aanvraag bij de auteurs beschikbaar.

5 Gebaseerd op het effect van de controlevariabelen (niet gepresenteerd in tabel 5.3). Zie bijlage B5.2 voor de volledige regressietabellen van de kans op werkloosheid van mbo-gediplomeerden, inclusief controlevariabelen.

6 Houd er hierbij rekening mee dat afgestudeerden ongeveer anderhalf jaar na afstuderen zijn bevraagd, en dat de gepresenteerde jaartallen overeenkomen met het *meetjaar.*

7 Deze multivariate analyses controleren onder andere voor niveau van opleiding, opleidingssector, jaar van afstuderen, geslacht en leeftijd en zijn op aanvraag bij de auteurs beschikbaar.

8 Zie bijlage B5.5 voor de volledige regressietabellen van de kans op inactiviteit van mbo-gediplomeerden, inclusief controlevariabelen.

9 Niet gepresenteerd. Zie bijlage B5.7 voor de volledige regressietabellen van de kans om op minimaal het eigen niveau werkzaam te zijn van werkende mbo-gediplomeerden, inclusief controlevariabelen.

10 Deze multivariate analyses zijn op aanvraag bij de auteurs beschikbaar.

11 Deze multivariate analyses zijn op aanvraag bij de auteurs beschikbaar.
12 Multivariate analyses niet gepresenteerd. Zie bijlage B5.10 voor de volledige regressietabellen van de kans op een tijdelijk contract van werkende mbo-gediplomeerden, inclusief controlevariabelen.
13 Omdat het hier *gediplomeerden* betreft hebben alle respondenten uiteindelijk een stageplaats weten te vinden en hebben die stage ook succesvol afgerond.
14 Zie bijlage B5.13 voor de volledige regressietabellen van de kans om tijdens de mbo-BOL opleiding problemen te hebben ervaren met het vinden van een leerwerkplek/stage, inclusief controlevariabelen.
15 De verschillen in werkloosheidscijfers tussen mannen en vrouwen zijn niet hetzelfde voor alle migrantengroepen op beide opleidingsniveaus (zie bijlage B5.14). Bij sommige migrantengroepen zien we dat de mannen vaker werkloos zijn dan vrouwen (bijvoorbeeld bij wo-gediplomeerden van Marokkaanse of Surinaamse afkomst), terwijl bij andere groepen vrouwen werkloos zijn dan mannen (bijvoorbeeld bij hbo-gediplomeerden van Marokkaanse afkomst, of wo-gediplomeerden van Turkse afkomst). Er is verder onderzoek nodig om verklaringen voor deze verschillen te achterhalen.
16 Zie bijlage B5.15 voor de volledige regressietabellen van de kans op werkloosheid van afgestudeerden van het hoger onderwijs, inclusief controlevariabelen.
17 Deze analyse controleert onder andere voor opleidingssector, type opleiding (voltijd, duaal of deeltijd), geslacht een leeftijd en is op aanvraag beschikbaar bij de auteurs. Door een breuk in de manier van bevraging is het voor de afgestudeerden van het wo niet mogelijk een vergelijkbare trendanalyse uit te voeren.
18 Zie bijlage B5.17 voor de volledige regressieanalyses van de kans om op minimaal het eigen niveau werkzaam te zijn van werkende afgestudeerden van het hoger onderwijs, inclusief controlevariabelen.
19 Cijfers niet gepresenteerd, maar zijn op aanvraag bij auteurs beschikbaar. Voor het wo is het niet mogelijk om deze trendanalyse te doen.
20 Multivariate analyses niet gepresenteerd. Zie bijlage B5.19 voor de volledige regressietabellen van de kans op een tijdelijk contract van werkende afgestudeerden van het hoger onderwijs, inclusief controlevariabelen.
21 Zie bijlage B5.20 voor de volledige regressietabellen van het bruto-uurloon van werkende afgestudeerden van het hoger onderwijs, inclusief controlevariabelen.
22 Startkwalificatie: Een diploma op minimaal havo-, vwo- of mbo-niveau 2.
23 Het risico dat leerlingen van niet-westerse herkomst voortijdig schoolverlater worden is de laatste jaren kleiner geworden. Dit geldt voor zowel het voortgezet onderwijs als in het mbo (zie bv. Herweijer 2012).
24 Multivariate analyses niet gepresenteerd. Zie bijlage B5.21 voor de volledige regressietabellen van de kans op terugkeer in het onderwijs van voortijdig schoolverlaters, inclusief controlevariabelen.
25 Na controle voor kenmerken voorspelt model 4 dat 4% van de autochtone voortijdig schoolverlaters na ongeveer anderhalf jaar terugkeert in het onderwijs (constante). De voortijdig schoolverlaters van Marokkaanse afkomst hebben 30 procentpunt meer kans op terugkeer in het onderwijs dan autochtonen, wat zou neerkomen op 34% van de voortijdig schoolverlaters van Marokkaanse afkomst dat terugkeert in het onderwijs.
26 Wanneer we kijken naar de controlevariabelen, dan zien we dat de kans op terugkeer in het onderwijs significant toeneemt wanneer voortijdig schoolverlaters a) jonger zijn dan gemiddeld, b) op hun 15de in een tweeoudergezin woonden, c) een vader hebben die hoger opgeleid is (ten opzichte van

een middelbaar opgeleide vader), d) in het oosten van het land wonen, e) voor uitval bezig waren met een opleiding in het voortgezet onderwijs of mbo-niveau 3 en 4, f) vanwege schoolgerelateerde redenen zijn uitgevallen.

27 Een blik op de controlevariabelen laat zien dat naast herkomst de volgende factoren de kans op werkloosheid van voortijdig schoolverlaters significant vergroten: a) op je 15e niet in een tweeoudergezin hebben gewoond, b) de opleiding die voortijdig is afgebroken is een vmbo- of mbo-opleiding niveau 1, c) de belangrijkste reden voor voortijdige uitval zijn (geestelijke) gezondheidsproblemen of persoonlijke problemen. Zie bijlage B5.23 voor de volledige regressietabellen van de kans op werkloosheid van voortijdig schoolverlaters, inclusief controlevariabelen.

28 Zie bijlage B5.25 voor de volledige regressietabellen van de kans op inactiviteit van voortijdig schoolverlaters, inclusief controlevariabelen.

Literatuur

Herweijer, L. (2008). *Gestruikeld voor de start. De school verlaten zonder startkwalificatie.* Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

OECD (2012). *OECD Employment Outlook 2012*. Paris: OECD Publishing.

OCW (2013). Geraadpleegd 17 december 2013 via www.aanval op schooluitval.nl

OCW (2013a). *VSV-Verkenner, Zoom in op schooluitval. Landelijke cijfers.* Geraadpleegd 11 december 2013 via http://www.vsvverkenner.nl/landelijk

OCW (2013b). *Aanpak voortijdig schoolverlaten*. Kamerbrief 485099, d.d. 12-02-2013.

ROA (2013). *Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 2012*. (ROA-R-2013/7). Maastricht: Researchcentrum voor Onderwijs en arbeidsmarkt.

6 Veranderingen in de gezinssituatie en de arbeidsmarktpositie van vrouwen

Rik van der Vliet (CBS), Mérove Gijsberts, Jaco Dagevos

6.1 Gaan migrantenvrouwen en autochtone vrouwen in arbeidsgedrag meer op elkaar lijken?

Er hebben zich de afgelopen jaren onder vrouwen van niet-westerse herkomst grote veranderingen voorgedaan in patronen van relatie- en gezinsvorming. Niet-westerse vrouwen krijgen steeds later en steeds minder kinderen (zie tabel 6.1). De gemiddelde leeftijd waarop niet-westerse vrouwen hun eerste kind krijgen, verschilt voor de tweede generatie nauwelijks meer van die van autochtone vrouwen en hetzelfde geldt voor het gemiddelde kindertal (bv. Loozen et al. 2012). Ook zijn er steeds meer vrouwen van niet-westerse herkomst die ongehuwd gaan samenwonen. Onder Turkse en Marokkaanse Nederlanders valt bovendien op dat steeds minder migratiehuwelijken worden gesloten. Turkse en Marokkaanse Nederlanders trouwen in grote meerderheid (80 à 90%) met een partner uit de eigen herkomstgroep, maar wel steeds vaker met iemand die in Nederland is opgegroeid. Surinaamse en Antilliaanse Nederlanders gaan juist relatief vaak gemengde relaties aan. Ten slotte komt scheiden onder niet-westerse moeders vaak voor, voor de totale groep niet-westerse moeders zelfs vaker dan onder autochtone moeders (Peek 2012).

Tabel 6.1
Veranderingen in relatie- en gezinsvorming naar etnische herkomst, vrouwen (in procenten en gemiddelden)

	Turks	Marokkaans	Surinaams	Antilliaans	overig niet-westers	autochtoon
aandeel migratiehuwelijken[a]						
2001	58	51	9	2	9	
2012	16	14	3	2	6	
aandeel ongehuwd samenwonenden[b]						
2001	5	7	33	39	23	16
2012	8	8	36	44	27	20
gemiddeld kindertal						
2001	2,1	3,0	1,7	1,8	2,3	1,7
2012	1,8	2,4	1,6	1,7	1,8	1,7
gemiddelde leeftijd geboorte eerste kind						
2001	24,6	26,8	26,7	26,6	26,3	29,7
2012	26,2	27,1	26,7	26,1	27,3	29,6

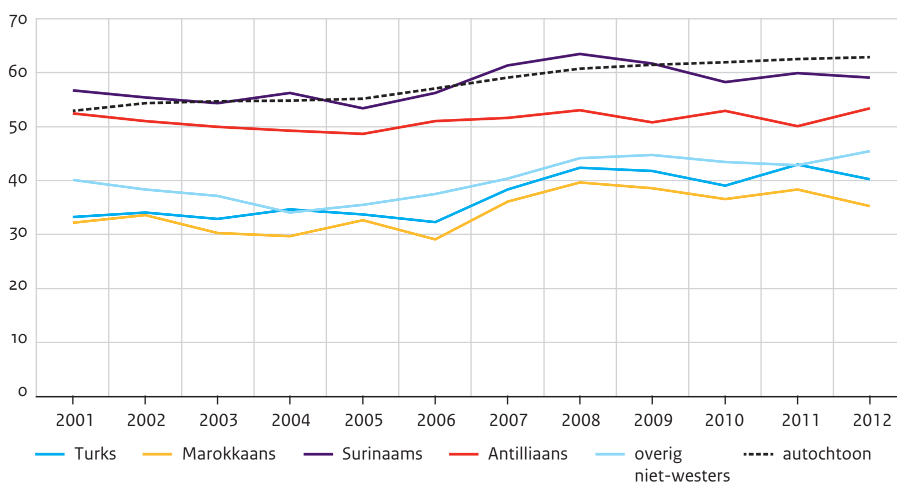
a Het gaat om migratiehuwelijken met een partner van gelijke herkomst.
b Ten opzichte van het totaal aantal (gehuwd en ongehuwd) samenwonenden.

Bron: CBS (Bevolkingsstatistieken)

Naast de ontwikkelingen in de relatie- en gezinsvorming onder vrouwen van niet-westerse herkomst, zijn er ook op de arbeidsmarkt duidelijke ontwikkelingen zichtbaar (zie figuur 6.1 en verder vooral hoofdstuk 2). Ondanks de teruglopende economische conjunctuur in de laatste jaren, zien we op de langere termijn een duidelijke toename in arbeidsparticipatie onder vrouwen van niet-westerse herkomst. Niet-westerse vrouwen gaan steeds vaker werken. Dit geldt met name voor vrouwen van Turkse, Marokkaanse en overig niet-westerse herkomst, de groepen waarin de arbeidsparticipatie tien jaar geleden op een erg laag niveau lag. Deze ontwikkelingen worden gedragen door de tweede generatie. Onder Surinaams-Nederlandse vrouwen ligt de arbeidsparticipatie ongeveer op het niveau van autochtone vrouwen, althans dat gold enkele jaren geleden. Waar ondanks de economische crisis de arbeidsparticipatie van autochtone vrouwen langzaam blijft toenemen, lijken Surinaams-Nederlandse vrouwen meer last van de conjunctuur te hebben.

Figuur 6.1

Netto-arbeidsparticipatie van vrouwen van 15-65 jaar naar etnische herkomst, 2001-2012 (in procenten)

Bron: CBS (EBB'01-'12)

Verandering in de gezinssituatie is voor vrouwen nogal eens een reden om een stap terug te doen op de arbeidsmarkt of deze helemaal te verlaten. Na het krijgen van kinderen gaan vrouwen bijvoorbeeld vaak minder werken of stopten zij helemaal met werken, hoewel uit de meest recente Emancipatiemonitor (Merens et al. 2012) blijkt dat steeds meer vrouwen een gelijk aantal uren blijven werken en steeds minder vrouwen minder uren gaan werken na het krijgen van een kind. Voor autochtone vrouwen is hierin de afgelopen decennia het nodige veranderd. Of en in hoeverre dit ook voor

migrantenvrouwen zo is, is nog weinig onderzocht. Dit hoofdstuk brengt hierin verandering door de volgende onderzoeksvraag te beantwoorden:

Wat is de invloed van veranderingen in de gezinssituatie (trouwen, kinderen krijgen, scheiden) op de arbeidsmarktparticipatie van vrouwen uit verschillende herkomstgroepen en is deze invloed door de tijd veranderd?

In eerder onderzoek is al eens gekeken naar de invloed van trouwen en kinderen krijgen op de arbeidsparticipatie van vrouwen (Merens, Keuzenkamp en Das 2006; Holland en De Valk 2013). Daaruit bleek dat trouwen voor de meeste vrouwen geen reden is te stoppen met werken. Het krijgen van kinderen was dat echter wel, zowel voor autochtone als niet-westerse vrouwen. Maar niet-westerse vrouwen bleken wel significant vaker te stoppen dan autochtone vrouwen (ook wanneer rekening gehouden werd met leeftijds- en loonverschillen tussen de verschillende groepen vrouwen).
In dit hoofdstuk bouwen we hierop voort door te kijken of er in de loop van de tijd veranderingen zijn opgetreden in de invloed van gezinsveranderingen op de arbeidsparticipatie van vrouwen uit migrantengroepen. We doen dit door naar drie verschillende cohorten te kijken en door verdergaande analyses te doen dan voorheen. Bovendien richten we ons niet alleen op de invloed van trouwen en kinderen krijgen, maar ook op de invloed van scheiden op de arbeidsparticipatie. Ten slotte belichten we – en dat is niet eerder gedaan – verschillen in het herintreden op de arbeidsmarkt enkele jaren na het krijgen van het eerste kind.

Kader 6.1 Gegevens en afbakeningen

Voor dit hoofdstuk zijn gegevens gebruikt uit het Sociaal Statistisch Bestand (SSB) van het CBS. We richten ons op vrouwen tussen de 20 en 50 jaar die in drie opeenvolgende cohorten ((half) 2000-2003, 2004- (half) 2007 en (half) 2007-2010) een van de belangrijke 'life-events' meemaken, dus trouwden een kind kregen of gingen scheiden. Voor de arbeidsmarktsituatie gaan we na of vrouwen een baan als werknemer hadden. We vergelijken dan de situatie een half jaar voor het 'life event' met de situatie een jaar na het 'life event'. Ook kijken we naar het al dan niet herintreden op de arbeidsmarkt nadat men een aantal jaren eerder het eerste kind kreeg. We bekijken wat deze 'life-events' voor gevolgen hebben voor de arbeidsparticipatie van vrouwen.
Bij arbeidsparticipatie houden hier we geen rekening met arbeid als zelfstandige. Voor deze vorm van arbeid is namelijk wel bekend of personen ergens binnen het jaar zelfstandige zijn geweest, maar niet precies welk deel van het jaar. Daarom is niet goed te bepalen wat de situatie precies een half jaar voor en een jaar na het life event is. Overigens is het aantal niet-westerse vrouwen met een baan als werknemer ruim tien keer zo groot als het aantal niet-westerse vrouwen dat als zelfstandige werkt (CBS StatLine).
Anders dan eerder in deze rapportage wordt in het SSB geen urengrens gehanteerd om te bepalen of iemand werkzaam is. Ook kleine banen tellen hier dus mee. Ongeveer één op de zeven werkzame vrouwen werkt minder dan 12 uur per week (CBS StatLine). Als gevolg hiervan is de arbeidsparticipatie in dit onderzoek relatief hoog. Een andere reden is gelegen in de leeftijdscategorie die we hier onderzoeken. De vrouwen van boven de 50 jaar, die gemiddeld minder vaak werken, vallen buiten het onderzoek (zie ook Keuzenkamp en Merens 2006).

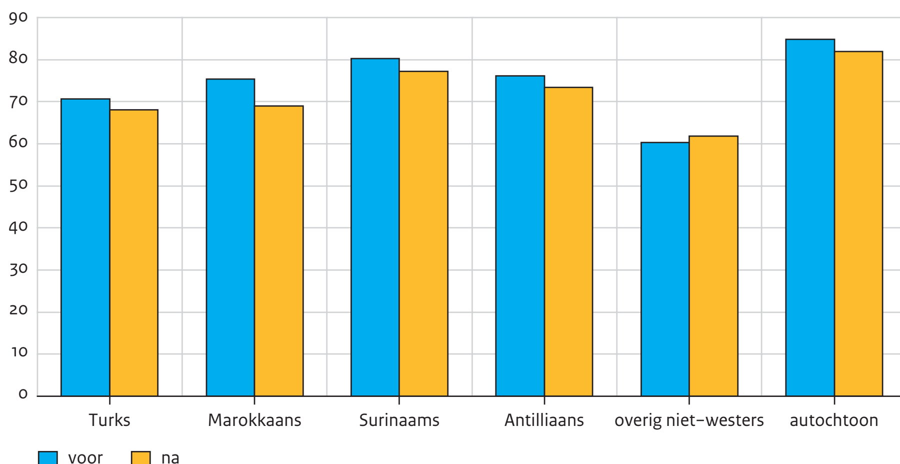
Kader 6.1 (vervolg)
We kijken dus of vrouwen helemaal stoppen met werken na een van de life events. Daarnaast is het ook van belang te bepalen of vrouwen een stap terug doen wat betreft het aantal uren dat ze werken (vaker in deeltijd). Helaas beschikken we niet over een meting van het aantal uren. In plaats daarvan kijken we naar veranderingen in het loon (als indicatie of vrouwen een stap terug zetten). We kijken naar een aantal loon-categorieën en bezien of men een aanzienlijke terugval in loon doormaakt na het 'life event'.
In dit hoofdstuk maken we gebruik van gegevens uit registraties en niet uit enquêtes, zoals eerder in deze rapportage. Het voordeel hiervan is dat we groepen vrouwen in de tijd kunnen volgen. Een nadeel is dat we bepaalde, niet volledig geregistreerde informatie over deze vrouwen missen. Een voorbeeld daarvan is het aantal gewerkte uren, maar bijvoorbeeld ook het opleidingsniveau.

Er is op drie manieren naar de veranderingen binnen cohorten gekeken. Enerzijds door van de totale groep vrouwen die in de betreffende periode bijvoorbeeld een eerste kind krijgen, te bepalen hoe hoog het aandeel dat werkt is voor én na de geboorte van het eerste kind (als marge hebben we overigens aangehouden een half jaar voor de geboorte en een jaar na de geboorte, dus het verschil in arbeidsparticipatie tussen die twee tijdstippen). Het verschil hiervan is het saldo van degenen die wel voor de geboorte werkten en erna niet (de stoppers) en degenen die niet voor de geboorte werkten en erna wel (de starters).
De tweede manier is door uitsluitend te kijken naar de 'stoppers'. In dat geval wordt het aandeel bepaald dat een jaar na de geboorte van het kind geen baan heeft (om wat voor reden dan ook), terwijl ze dat een half jaar voor de geboorte wel hadden. Dus er wordt in dit tweede geval uitgegaan van het aantal dat voor de geboorte van het eerste kind een baan had.
Op dezelfde manier kun je ook alleen naar de 'starters' kijken: degenen die voor het life event geen baan hadden en erna wel (de derde manier). Dit is bijvoorbeeld na een scheiding een relevante groep om nader te bekijken (zie bv. Peek 2012).
Alle drie de manieren van kijken kunnen relevant zijn voor het beeld; de eerste om de arbeidsparticipatie van de totale groep vrouwen voor en na het life event te bepalen; de tweede om te weten hoeveel vrouwen stoppen met werken na bijvoorbeeld de geboorte van het eerste kind, of starten met werken na een scheiding. We zullen de eerste twee in het hoofdstuk steeds achtereenvolgens bespreken en bij scheiden ook kijken naar het starten met werken.

6.2 De invloed van trouwen

Een eerste life event dat we onder de loep nemen, is het huwelijk. We betrekken daarbij eveneens het geregistreerde partnerschap. In eerder onderzoek werd geen negatief effect van trouwen gevonden op de arbeidsparticipatie van vrouwen voor de meeste migrantengroepen, maar wel voor autochtone vrouwen. De verschillen waren echter gering (Merens, Keuzenkamp en Das 2006). Hoe zit dat voor het recentste cohort (dat trouwde tussen 2007 en 2010)?[1] We zien nu dat de arbeidsparticipatie iets is gedaald na het huwelijk (figuur 6.2). Dit geldt voor nagenoeg alle migrantengroepen en ook voor autochtone vrouwen. Het gaat in de meeste groepen slechts om enkele procentpunten. Onder Marokkaans-Nederlandse vrouwen is de afname het grootst (6 procentpunten).

Figuur 6.2
Aandeel werkende vrouwen voor en na huwelijk naar etnische herkomst, cohort 2007-2010 (in procenten)

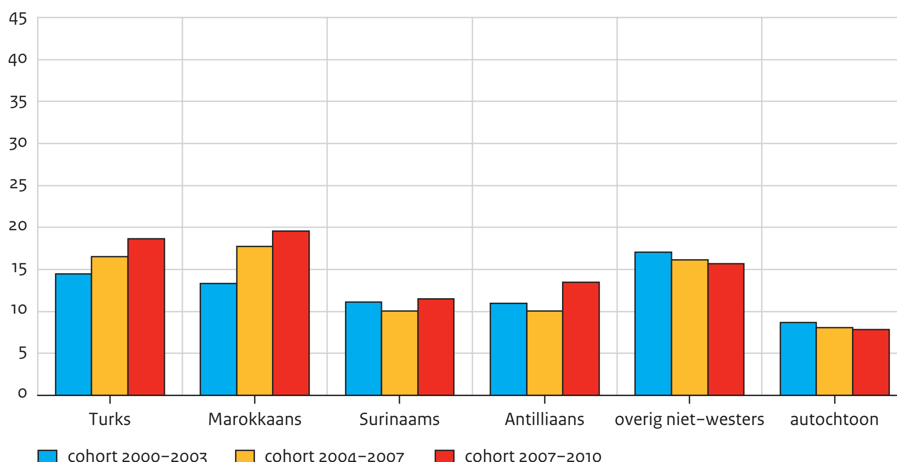

Bron: CBS (SSB)

Turks- en Marokkaans-Nederlandse vrouwen stoppen vaker met werken na trouwen

In het voorgaande ging het om het saldo inclusief de nieuwe starters. Met name bij migrantenvrouwen die jonger trouwen, komt een deel pas op de arbeidsmarkt na het huwelijk, omdat dan net de opleiding is afgerond. De afname als gevolg van het huwelijk kan dan 'in werkelijkheid' groter zijn. Inderdaad is het zo dat het aandeel dat na het huwelijk op de arbeidsmarkt komt onder vrouwen uit migrantengroepen hoger is (zie figuur B6.1 in de bijlage, te vinden via www.scp.nl bij het desbetreffende rapport). Het is daarom inzichtelijk ons ook uitsluitend op de stoppers te richten, dus op degenen die wel voor het huwelijk werkten, maar erna niet meer (figuur 6.3). Dan blijken de verschillen beduidend groter. Van de Turks- en Marokkaans-Nederlandse vrouwen stopte van de in het recentste cohort (2007-2010) gehuwde vrouwen bijna 20% na hun huwelijk met werken, terwijl dit voor 8% van de autochtoon Nederlandse vrouwen gold. Voor Surinaams- en Antilliaans-Nederlandse vrouwen liggen deze percentages ertussen in (resp. 11% en 13%).

Figuur 6.3
Aandeel werkende vrouwen dat stopt met werken na huwelijk naar etnische herkomst, cohorten 2000-2003, 2004-2007 en 2007-2010 (in procenten)

Bron: CBS (SSB)

Aandeel dat stopt na trouwen neemt toe onder beide generaties Turks-en Marokkaans-Nederlandse vrouwen

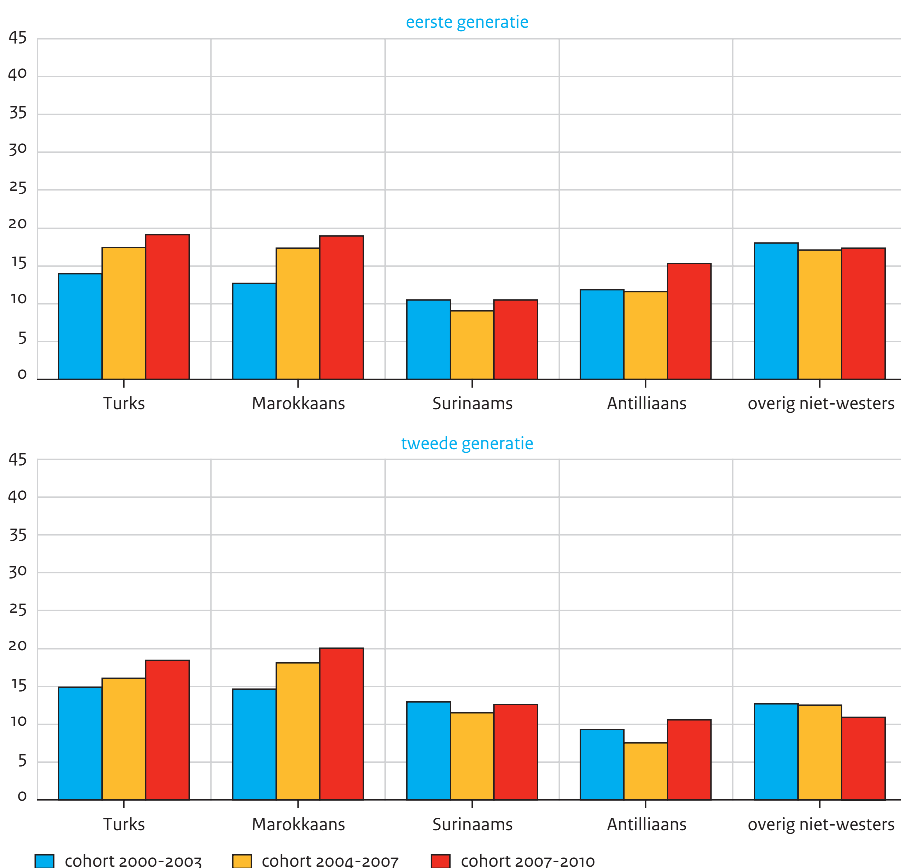
Wat opvalt, is de toename tussen 2000 en 2010 van het aandeel dat stopt na het huwelijk onder Turks- en vooral Marokkaans-Nederlandse vrouwen. Vooral valt op dat we deze ontwikkeling voor beide generaties terugzien (figuur 6.4). Zowel onder Turks- en Marokkaans-Nederlandse vrouwen van de eerste generatie als onder die van de tweede generatie zien we een ongeveer gelijke toename in het aandeel dat stopt met werken na het huwelijk. Ook het aandeel dat stopt is onder beide generaties vergelijkbaar: in het recentste cohort tegen de 20%.

We kunnen hieruit concluderen dat waar het in de naoorlogse jaren regel was dat vrouwen stopten met werken na het huwelijk, het anno nu nog steeds voorkomt onder een kleine groep vrouwen.[2] In de meeste migrantengroepen en ook in de groep autochtone vrouwen geldt het voor ongeveer één op de tien vrouwen. In de Turks- en Marokkaans-Nederlandse gemeenschap, maar ook in de groep vrouwen van overig niet-westerse herkomst komt het vaker voor: circa één op de vijf stopt met werken na het huwelijk. Opvallend is dat Turks- en Marokkaans-Nederlandse vrouwen hierin traditioneler lijken te zijn geworden: er is een duidelijke toename te zien over de cohorten heen, en nog opvallender: we zien deze toename zowel onder eerste als tweede generatie vrouwen van Turkse en Marokkaanse herkomst. Ook als we rekening houden met eventuele verschillen in de samenstelling van de Turkse en Marokkaanse groepen vrouwen uit de drie cohorten blijft deze toename aanwezig.[3]

Het is moeilijk om te bepalen wat hierachter zit. Een eerste idee is dat Turks- en Marokkaans-Nederlandse vrouwen door de tijd heen vaker zijn gaan werken, en vrouwen die voorheen helemaal niet werkten, nu wel gaan werken en stoppen met werken na het huwen. De arbeidsparticipatie van de huwende vrouwen van zowel de eerste als de tweede generatie ligt een half jaar voor het huwen in de latere cohorten echter niet hoger dan in het eerste cohort. Het is dus niet zo dat er in de latere cohorten een groter aandeel vrouwen stopt met werken na het huwen, omdat er een hoger aandeel is gaan werken voor het huwelijk. Een aantal ontwikkelingen zou juist eerder tot een tegengesteld beeld moeten leiden. We zien dat tweede generatie vrouwen van Turkse en Marokkaanse herkomst modernere opvattingen over de rol van de vrouw hebben dan de eerste generatie (zie Keuzenkamp en Merens 2006). Bovendien neemt het aantal migratiehuwelijken af. Deze twee ontwikkelingen duiden niet op een toename van traditionele waarden met betrekking tot de arbeidsmarktdeelname van vrouwen.[4] Wel is het zo dat door de groei van de tweede generatie het aantal personen van de tweede generatie dat trouwt fors is toegenomen. In het derde cohort is het aantal gehuwde Turks- en Marokkaans-Nederlandse vrouwen van de tweede generatie met ruim de helft toegenomen ten opzichte van het eerste cohort (van 4600 naar 7300 vrouwen). Het gaat dus duidelijk om verschillende groepen, waarbinnen de ideeën over stoppen met werken na trouwen ook anders kunnen liggen. Onder de eerste generatie Turks- en Marokkaans-Nederlandse vrouwen is het aantal vrouwen dat huwt over de cohorten heen juist minder geworden. Maar ook hier kunnen de ideeën over stoppen met werken na huwen prominenter zijn geworden. Ook kan er sprake zijn van een verandering in timing. Dat vrouwen uit de latere cohorten bijvoorbeeld vaker stoppen met werken na huwen dan vrouwen uit het eerste cohort, maar dan juist minder vaak stoppen met werken na de geboorte van het eerste kind (zie § 6.3).

Een andere mogelijke reden voor de toename in het aantal stoppers zou kunnen liggen in de economische crisis, waardoor vrouwen uit deze twee groepen wellicht eerder afhaken (bijvoorbeeld omdat zij vaker een tijdelijke aanstelling hadden dan vrouwen uit andere groepen). Het is dan echter vreemd dat de toename al voor het tweede cohort geldt, toen er juist sprake was van een aantrekkende economie. Wat ook een rol zou kunnen spelen, is dat de minder 'traditionele' vrouwen misschien vaker ongehuwd zijn gaan samenwonen,[5] waardoor zich onder de groep die gaat trouwen steeds meer vrouwen bevinden die vinden dat vrouwen na het huwelijk niet meer zouden moeten werken. Ook zou gedacht kunnen worden dat het trouwen bij deze groep steeds meer samenvalt met het krijgen van het eerste kind, wat dan de eigenlijke reden van stoppen is. Hier spreekt echter tegen dat de gemiddelde leeftijd dat Turks- en Marokkaans-Nederlandse vrouwen hun eerste kind krijgen sneller omhoog gaat dan de leeftijd dat zij trouwen. Bovendien blijkt uit nadere analyse van de gegevens dat de toename in aandeel stoppers onder vrouwen van Turkse en Marokkaanse herkomst ook zichtbaar is als alleen die vrouwen geselecteerd worden bij wie een jaar na het huwelijk geen kind in het huishouden aanwezig is.

Figuur 6.4
Aandeel werkende vrouwen dat stopt met werken na huwelijk naar etnische herkomst en generatie, cohorten 2000-2003, 2004-2007 en 2007-2010 (in procenten)

Bron: CBS (SSB)

6.3 De invloed van kinderen krijgen

Waar het huwelijk tegenwoordig voor slechts een minderheid van de vrouwen een reden is te stoppen met werken, is het krijgen van kinderen dat vaker. Overigens kan het hierbij zowel gaan om het vrijwillig zelf opzeggen van de baan, als ook om het bijvoorbeeld niet verlengen van het (tijdelijk) contract door de werkgever of het stoppen van de inhuur van de persoon via een uitzendbureau. In een recente studie van de Commissie Gelijke Behandeling kwam naar voren dat discriminatie van zwangere vrouwen op dit punt veel voorkomt (Commissie Gelijke Behandeling 2012). Het is niet onderzocht of dit

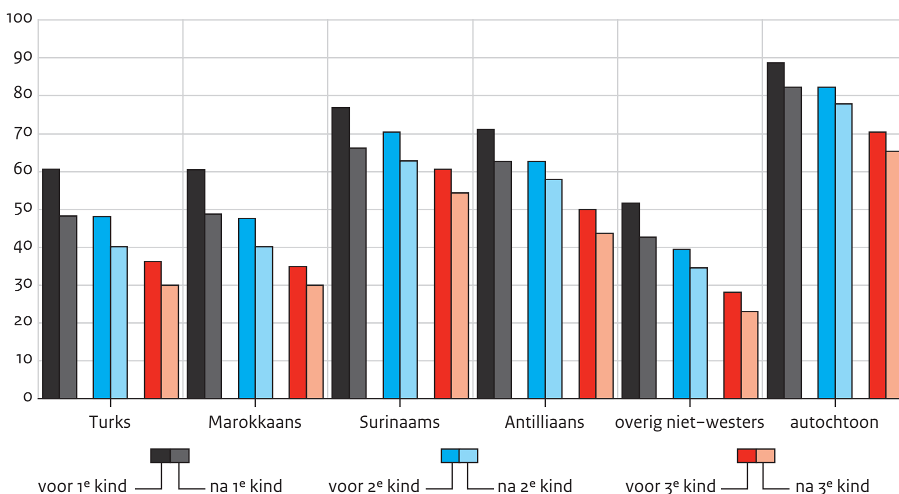
migrantenvrouwen meer treft dan autochtone vrouwen, maar het is wel een feit dat zij vaker flexibele arbeid verrichten en dus meer kans hebben om werkloos te raken.
In deze paragraaf kijken we wat het krijgen van een kind voor gevolgen heeft voor de arbeidsmarkparticipatie van vrouwen.

Arbeidsparticipatie steeds lager bij krijgen (volgend) kind

We kijken allereerst naar het aandeel dat voor en na het krijgen van het eerste, tweede en derde kind werkt (figuur 6.5) binnen het cohort 2007-2010.[6] Wat we duidelijk zien in de figuur is dat de arbeidsparticipatie met elk kind dat gekregen wordt, verder daalt. Waar voor het eerste kind bijvoorbeeld circa 60% van de Turks- en Marokkaans-Nederlandse vrouwen tussen de 20 en 50 jaar werkt, is dat na het krijgen van het derde kind gedaald naar 30%. Voor autochtone vrouwen in dezelfde leeftijdsgroep daalt de participatie van 89% naar 65%. Ook in de overige groepen is een daling zichtbaar, waarbij opvalt dat de arbeidsparticipatie van Surinaams-Nederlandse vrouwen ook na het derde kind aardig op peil blijft: 54% van hen werkt dan nog. Onder Antilliaans-Nederlandse vrouwen ligt dit aandeel op 44%. Het aandeel dat werkt na het derde kind, is veruit het laagst onder vrouwen uit overig niet-westerse landen. Van hen werkt dan nog 23%.
Het is wel zo dat het telkens om andere groepen vrouwen gaat die hun eerste, tweede of derde kind krijgen. De deelnamecijfers zijn dus niet direct te vergelijken, maar wel is duidelijk dat bij het krijgen van elk kind de arbeidsparticipatie verder afneemt.

Figuur 6.5

Aandeel werkende vrouwen voor en na het krijgen van het eerste, tweede en derde kind naar etnische herkomst, cohort 2007-2010 (in procenten)

Bron: CBS (SSB)

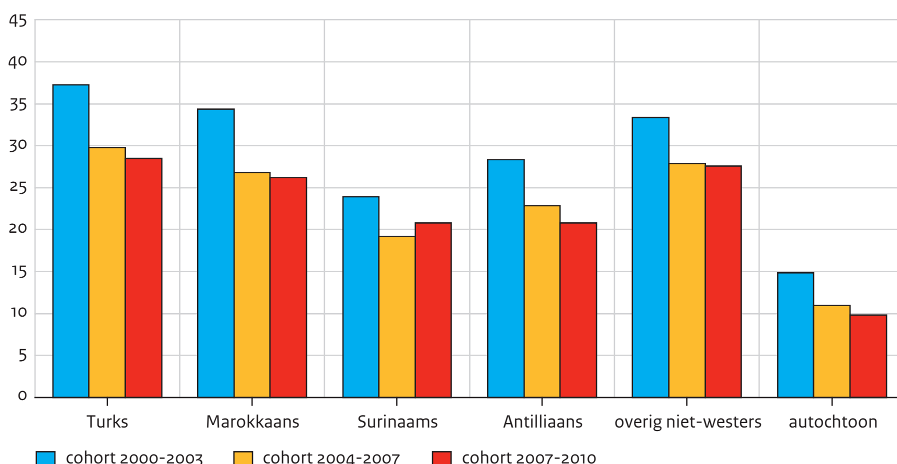
Vrouwen uit migrantengroepen stoppen vaker met werken na krijgen kind; aandeel neemt wel af

We kijken nu uitsluitend naar het aandeel dat stopt met werken na de geboorte van een kind (dus exclusief de 'nieuwe' starters). We richten ons op het eerste kind en bekijken of het aandeel dat stopt met werken na het krijgen van het eerste kind verandert door de tijd (zie figuur 6.6). Voor de ontwikkelingen met betrekking tot het tweede en derde kind zie bijlage B6.2/3.

We zien hier dat het aandeel dat helemaal stopt met werken na het krijgen van het eerste kind aan het afnemen is. Dit is opmerkelijk in het licht van de economische conjunctuur, waar het houden van een baan minder vanzelfsprekend lijkt. Aan de andere kant is de noodzaak voor vrouwen om te blijven werken wel groter door de crisis (zie bv. Mattingly en Smith 2010). De afname van het aandeel stoppers geldt voor alle migrantengroepen en ook voor de autochtone groep. De daling is echter sterker onder Turks- en Marokkaans-Nederlandse vrouwen dan onder autochtone vrouwen. Stopte in het cohort 2000-2003 nog 37% van de vrouwen van Turkse en 34% van de vrouwen van Marokkaanse herkomst helemaal met werken nadat zij hun eerste kind kregen, in het laatste cohort is het aandeel dat stopt gedaald naar respectievelijk 29% en 26%. Onder autochtone vrouwen daalde het aandeel van 15% naar 10%. Vrouwen uit migrantengroepen stoppen dus duidelijk wel vaker helemaal met werken na het krijgen van een kind dan autochtone vrouwen.

Figuur 6.6

Aandeel werkende vrouwen dat stopt met werken na geboorte eerste kind, cohorten 2000-2003, 2004-2007 en 2007-2010 (in procenten)

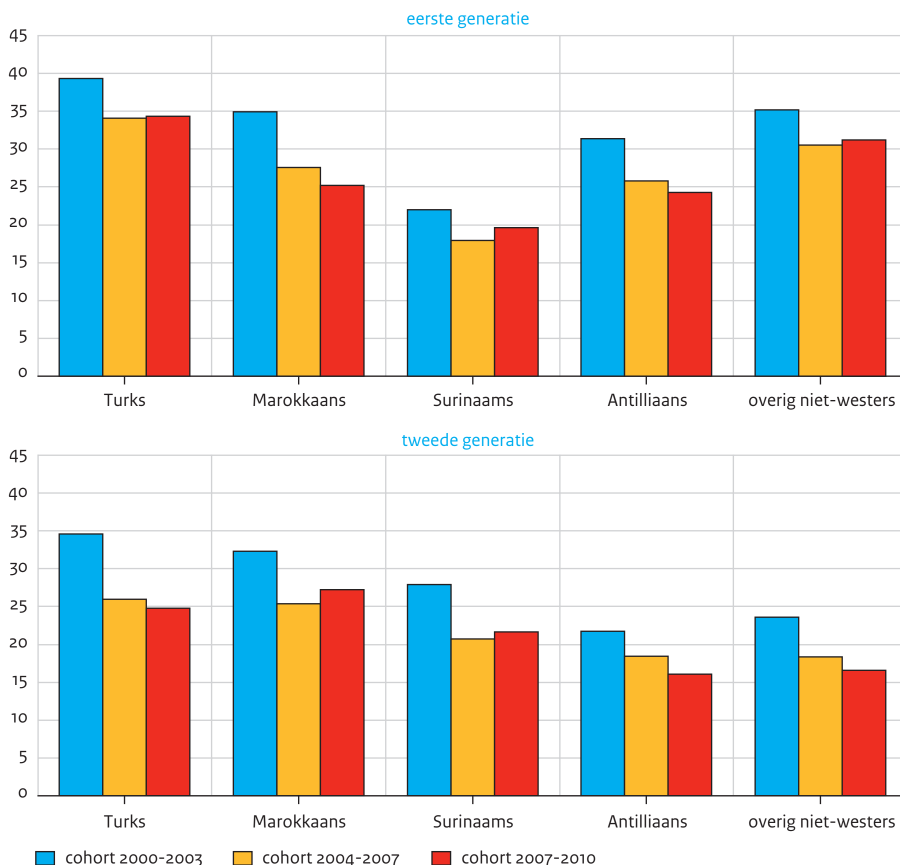
Bron: CBS (SSB)

In figuur 6.7 splitsen we het aandeel dat stopt met werken na het krijgen van het eerste kind uit naar generatie (voor het tweede en derde kind zie bijlage B6.4). De afname over de cohorten zien we in beide generaties terug: het aandeel dat stopt na het krijgen van

kinderen neemt door de tijd heen af. We zien echter wel 'niveauverschillen' tussen de generaties. Als we naar het laatste cohort kijken, valt met name op dat vrouwen van de eerste generatie van Turkse herkomst vaker stoppen met werken na het krijgen van het eerste kind (34%) dan hun herkomstgenoten van de tweede generatie (25%). Ook bij de Antilliaans-Nederlandse groep zien we een dergelijk verschil terug (24% versus 16%) en bij de overig niet-westerse groep is de verandering over de generaties het grootst (31% versus 17%). In deze groepen blijven vrouwen van de tweede generatie dus vaker werken na de geboorte van hun kind dan vrouwen van de eerste generatie. Overigens blijft ook nog steeds een ruime meerderheid van de eerste generatie gewoon werken na het krijgen van kinderen. In de Marokkaans- en Surinaams-Nederlandse groep zien we geen verschil tussen de generaties: het aandeel dat stopt met werken is in beide generaties ongeveer gelijk.

Figuur 6.7

Aandeel werkende vrouwen dat stopt met werken na geboorte eerste kind naar etnische herkomst voor eerste en tweede generatie, cohorten 2000-2003, 2004-2007 en 2007-2010 (in procenten)

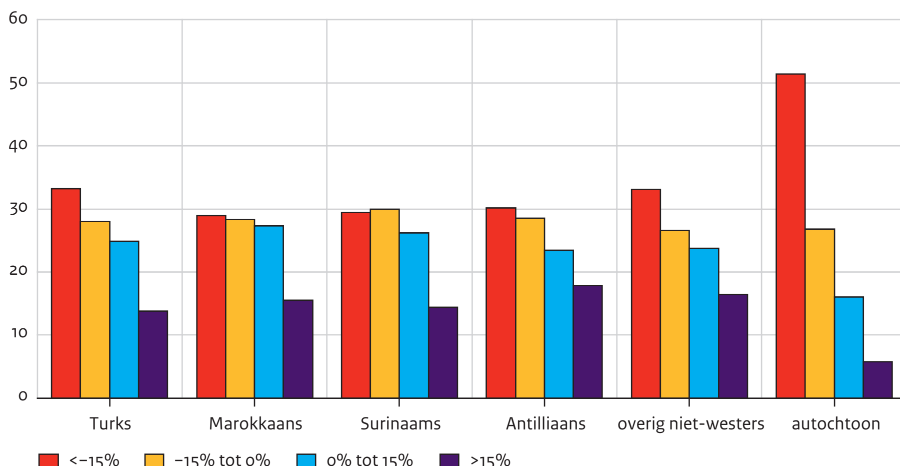

Bron: CBS (SSB)

Migrantenvrouwen gaan vaak meer verdienen na geboorte kind; autochtone vrouwen minder

Zoals we hierboven zagen, stopt een minderheid van de vrouwen helemaal met werken na het krijgen van het eerste kind. Daarnaast kiezen vrouwen ervoor parttime te gaan werken. Helaas beschikken we niet over informatie over veranderingen in het aantal gewerkte uren. Wel hebben we informatie over veranderingen in het loon voor en na de geboorte van het eerste kind. We kijken hier naar de vrouwen die zowel voor als na de geboorte van het eerste kind een baan hebben (in de meeste gevallen is dit nog dezelfde baan). We letten daarbij op veranderingen in het maandloon als indicatie voor het gegeven dat vrouwen minder of meer zijn gaan werken, hoeveel vrouwen meer en hoeveel vrouwen minder zijn gaan verdienen na de geboorte van het eerste kind (figuur 6.8). Als zij substantieel minder zijn gaan verdienen (meer dan 15% minder), is dit een indicatie dat zij minimaal een dag minder zijn gaan werken. We laten dit zien voor het cohort dat tussen 2007 en 2010 het eerste kind kreeg (zie de figuren B6.5 en B6.6 in de bijlage voor de overige twee cohorten: het beeld is grotendeels identiek). Bij alle groepen gaat een substantieel deel minder verdienen. Aangezien zij vaak in dezelfde banen zijn gebleven, zo blijkt uit onze analyses, duidt dit erop dat zij in deeltijd zijn gaan werken. De aandelen die in deeltijd gaan werken, liggen onder autochtone vrouwen echter duidelijk hoger dan onder de vrouwen uit niet-westerse migrantengroepen. Vrouwen uit migrantengroepen gaan juist vaker dan autochtone vrouwen substantieel meer verdienen (meer dan 15% meer) na de geboorte van het eerste kind. Dit kan een indicatie zijn dat zij minimaal een dag meer gaan werken.[7] Het komt ook deels doordat zij meer zijn gaan verdienen in een andere baan. Bij vrouwen die substantieel meer gaan verdienen, komt het vaker voor dat zij van baan wisselen dan bij vrouwen bij wie de loonverschillen voor en na geboorte van het eerste kind kleiner zijn. Wel houdt nog altijd een meerderheid dezelfde baan. Dat autochtone vrouwen vaker minder uren gaan werken, komt overeen met eerder onderzoek waaruit blijkt dat niet-westerse vrouwen vaker voltijdbanen hebben dan autochtone vrouwen (Loog 2013).

Figuur 6.8
Loonontwikkelingen na geboorte eerste kind voor vrouwen die werknemer blijven naar etnische herkomst, cohort 2007-2010 (in procenten)

Bron: CBS (SSB)

Verschillen tussen migrantenvrouwen en autochtone vrouwen nader verklaard

Vrouwen uit migrantengroepen stoppen dus vaker met werken na het krijgen van hun (eerste) kind. Hoe komt het dat zij vaker stoppen? In een aantal multivariate analyses kijken we of we verschillen in de kans te stoppen met werken kunnen verklaren (zie bijlagen B6.7 en B6.8). Uit eerder onderzoek blijkt bijvoorbeeld dat vrouwen die ouder zijn bij de geboorte van het eerste kind, vaker doorgaan met werken, net als de vrouwen die meer verdienen (Keuzenkamp en Merens 2006) en op deze kenmerken verschillen migrantenvrouwen van autochtone vrouwen. Als we rekening houden met deze verschillen, blijft er dan nog een verschil over tussen autochtone vrouwen en vrouwen uit de verschillende migrantengroepen? We doen de analyses voor het cohort dat tussen 2007 en 2010 het eerste kind kreeg en kijken zowel naar de totale groep vrouwen als naar de groep die een partner heeft. In dat laatste geval kunnen we ook zien of kenmerken van de partner, zoals het loon, ertoe doen in de kans te stoppen met werken.
We zien dat leeftijdsverschillen tussen autochtone en migrantenvrouwen slechts een klein deel van de reden zijn voor het verschil in stoppen. Verschillen in baankenmerken zijn veel belangrijker. Migrantenvrouwen hebben bijvoorbeeld vaker geen vaste baan en werken vaak korter in de baan die ze hebben voor zij hun eerste kind krijgen. Dit vormt deels de reden voor het feit dat zij eerder stoppen met werken. Ook het gemiddeld lagere maandloon speelt mee, net als verschillen in al dan niet veel in deeltijd werken en de sector waarin men werkt. Maar ook als we rekening houden met al deze verschillen, stoppen migrantenvrouwen nog steeds vaker met werken dan autochtone vrouwen na het krijgen van het eerste kind. Dit betekent dat er nog andere redenen zijn voor de

verschillen (bijvoorbeeld gelegen in andere rolopvattingen voor vrouwen). Antilliaans-Nederlandse vrouwen wijken in stopgedrag niet af van autochtone vrouwen, wanneer ook nog rekening gehouden wordt met het al dan niet hebben van een relatie. Dit heeft met name te maken met het feit dat Antilliaans-Nederlandse vrouwen vaker eenoudergezinnen vormen. Dat is een belangrijke reden dat zij vaker stoppen met werken.
Als we alleen kijken naar de vrouwen met partner, zien we dat een deel van de verklaring voor het vaker stoppen met werken onder migrantenvrouwen ook gelegen is in kenmerken van de partner, zoals loon en verblijfsduur. Met name de verblijfsduur van de partner maakt uit. Als we rekening houden met het feit dat migrantenvrouwen vaker een nog maar kort in Nederland verblijvende partner hebben, is een deel van het verschil in stoppen met werken te verklaren. Bij vrouwen van Turkse, Marokkaanse en Surinaamse herkomst zijn er dan echter nog steeds verschillen met autochtone vrouwen. Voor Antilliaans-Nederlandse vrouwen met partner geldt dit echter niet. Als zij van de tweede generatie zijn, verschillen zij überhaupt niet van autochtone vrouwen in het al dan niet stoppen met werken na het krijgen van het eerste kind. Zijn ze van de eerste generatie, dan wordt het verschil helemaal verklaard door verschillen in baankenmerken.

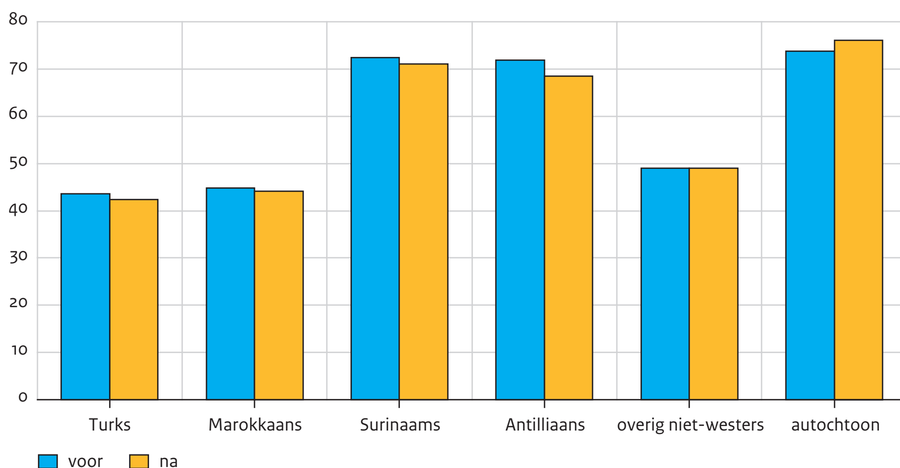
6.4 De invloed van een scheiding

Onder autochtone Nederlanders vinden veel scheidingen plaats. Uit analyses van Peek (2012) blijkt dat er naar verhouding in totaal toch meer niet-westerse moeders scheiden dan autochtone moeders. In deze paragraaf onderzoeken we of een scheiding leidt tot veranderingen in arbeidsparticipatie en of dit verschilt tussen verschillende groepen vrouwen. Onder scheiden verstaan we hier zowel het beëindigen van een huwelijk als dat van een geregistreerd partnerschap.[8]

Arbeidsparticipatie verandert nauwelijks na scheiding

Als we kijken naar het recentste cohort, dat tussen midden 2007 en eind 2010 is gescheiden,[9] dan zien we dat de arbeidsparticipatie in alle herkomstgroepen nauwelijks verandert na scheiding (figuur 6.9). De gemiddelde leeftijd voor autochtone vrouwen op het moment van de scheiding ligt op 39 jaar en dit komt ongeveer overeen met de gemiddelde leeftijd bij Surinaamse, Antilliaanse en overig niet-westerse vrouwen. Turks- en Marokkaans-Nederlandse vrouwen zijn gemiddeld jonger als ze gaan scheiden (resp. 34 en 32 jaar).
Wanneer je de cohorten met elkaar vergelijkt, zie je dat bij de Turkse en Marokkaanse Nederlanders het aantal tweede generatie dat scheidt groter aan het worden is. Dit heeft natuurlijk enerzijds te maken met het ouder worden van de tweede generatie, maar daarnaast kan het ook zo zijn dat de tweede generatie wat scheiden betreft meer de patronen van de autochtone bevolking gaat overnemen. In het cohort 2007-2010 is het in elk geval zo dat bijna 30% van gescheiden Turkse en Marokkaanse vrouwen in Nederland geboren is.

Figuur 6.9
Aandeel werkende vrouwen voor en na scheiding, cohort 2007-2010 (in procenten)

Bron: CBS (SSB)

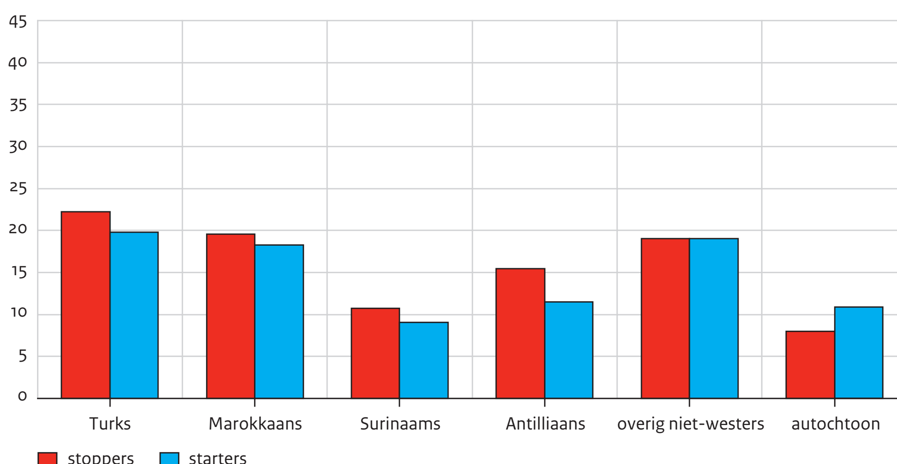
Turks- en Marokkaans-Nederlandse vrouwen stoppen en starten na scheiding vaakst met werken

Er zijn twee verwachtingen mogelijk. Enerzijds is voor te stellen dat een deel van de vrouwen na een scheiding juist gaat participeren op de arbeidsmarkt om een eigen inkomen te verwerven (starters). Anderzijds zal een deel van de vrouwen stoppen met werken, omdat ze door de scheiding (in veel gevallen) alleen voor de opvoeding van de kinderen komen te staan (stoppers). De relatief kleine veranderingen die we zien, kunnen een gevolg zijn van het feit dat deze twee veranderingen elkaar min of meer opheffen.
We richten ons daarom nu op het aandeel stoppers en op het aandeel starters (in figuur 6.10 weergegeven). Het aandeel stoppers en het aandeel starters blijkt aardig met elkaar overeen te komen (zie ook Peek 2012). We zien dat vrouwen van Turkse herkomst het vaakste stoppen met werken na een scheiding, op de voet gevolgd door de vrouwen van Marokkaanse en overig-niet-westerse herkomst. Het gaat in het laatste cohort om circa één op de vijf vrouwen. Onder de overige migrantengroepen komt het minder voor (tussen de 10% en 15%). Onder autochtone vrouwen stopt 8% na een scheiding met werken. Overigens laat Peek (2012) zien dat het effect van scheiden op de arbeidsparticipatie groter is dan de algemene trend in participatiecijfers. Het aandeel migrantenvrouwen dat stopt met werken na scheiden of juist begint met werken, ligt dus hoger dan het aandeel migrantenvrouwen dat stopt of start met werken, maar geen scheiding doormaakt. In de Turkse, Marokkaanse en overig niet-westerse groep stoppen vrouwen na scheiding niet alleen het vaakst, ze starten er ook het vaakst met werken (voor de scheiding werkten ze nog niet). Het gaat om ongeveer één op de vijf gescheiden vrouwen. In de overige migrantengroepen start circa 10% met werken, en dit is ook het aandeel onder

autochtone vrouwen. Wel starten autochtone vrouwen iets vaker met werken na de scheiding dan dat zij stoppen met werken. Dat komt doordat autochtone vrouwen met kinderen[10] vaker starten dan stoppen. Bij autochtone vrouwen zonder kind is het aandeel starters en stoppers aan elkaar gelijk, net als bij Turks-Nederlandse en Marokkaans-Nederlandse vrouwen zonder kinderen. Bij Turks-Nederlandse en Marokkaans-Nederlandse vrouwen met kinderen liggen de aandelen starters en stoppers enkele procentpunten hoger dan bij de vrouwen zonder kinderen. Maar anders dan bij autochtone vrouwen is bij deze vrouwen met kinderen het aandeel stoppers net iets hoger dan het aandeel starters.

Figuur 6.10

Aandeel vrouwen dat stopt of start met werken na scheiding naar etnische herkomst, cohort 2007-2010 (in procenten)

a Stoppers zijn gepercenteerd op het aantal werkenden voor de scheiding; starters zijn gepercenteerd op het aantal werkenden na de scheiding.

Bron: CBS (SSB)

We zien geen hele duidelijke ontwikkelingen door de tijd (zie bijlagen B6.9 en B6.10). Alleen bij Turks-Nederlandse vrouwen en bij vrouwen van overig niet-westerse herkomst zien we dat het aandeel dat stopt met werken na een scheiding, in het recentste cohort duidelijk lager ligt dan in de groep die eerder in de tijd (tussen 2000 en 2003) ging scheiden. Bij de overige groepen is het beeld grillig. Voor wat betreft het starten met werken zien we in de meeste groepen (met uitzondering van de Marokkaans-Nederlandse groep) een lichte afname door de tijd. Dit zou een gevolg van de economische crisis kunnen zijn.

Vanwege de kleine aantallen gescheiden vrouwen onder met name de tweede generatie kunnen we geen goede vergelijking maken tussen generaties. Wel blijkt uit de beschikbare gegevens dat het algemene beeld voor de migrantengroepen ook voor beide generaties afzonderlijk opgaat.

6.5 Herintreden

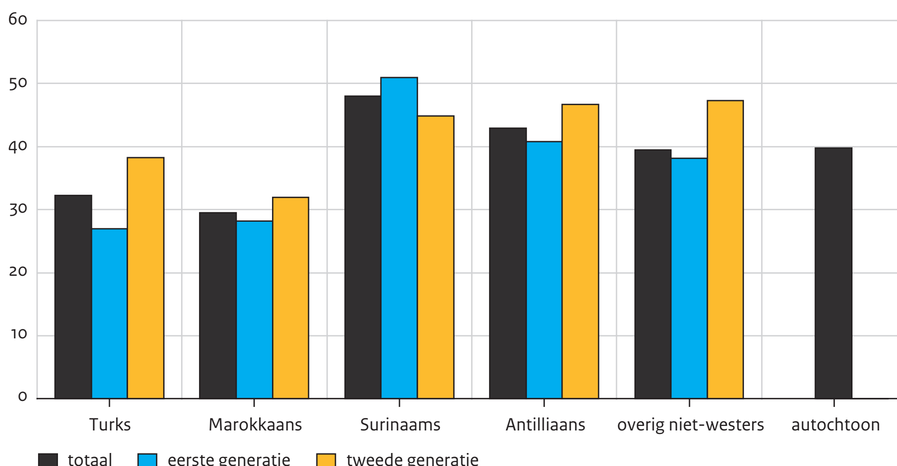
We zagen eerder in het hoofdstuk dat een deel van de vrouwen stopt met werken na het krijgen van één of meerdere kinderen. Deze keuze hoeft niet voor altijd te zijn. Een deel van de vrouwen zal na verloop van tijd, bijvoorbeeld als de kinderen inmiddels naar school gaan, weer op zoek gaan naar een baan (zie Sipkes 2001). Voor vrouwen uit migrantengroepen is hier echter nog nooit eerder onderzoek naar gedaan. De gegevens uit het Sociaal Statistisch Bestand, waarin deze vrouwen door de tijd gevolgd kunnen worden, maken het mogelijk dit nader uit te zoeken. We weten immers wanneer deze vrouwen een kind hebben gekregen en of ze daarna al dan niet op een zeker moment weer zijn gaan werken.
We onderzoeken dit hier voor de groep vrouwen die tussen 2004 en 2007 hun eerste kind kregen en een half jaar voor de geboorte nog wel werkten, maar een jaar erna niet meer. We bezien of deze vrouwen eind september 2011 wel weer aan het werk zijn.[11] Vanzelfsprekend betreft dit een tussentijds beeld, het kan zijn dat een aantal vrouwen pas later, als de kinderen nog weer wat ouder zijn, besluiten te gaan werken. Maar in elk geval geeft deze analyse een beeld van vrouwen van wie het oudste kind minimaal 4 jaar oud is en dus inmiddels op de basisschool zit. Overigens kan een deel van de gevonden verschillen een gevolg zijn van het feit dat niet-westerse vrouwen vaker een tweede en derde kind krijgen, waardoor ze in dit cohort (nog) niet herintreden, omdat de latere kinderen nog zeer jong zijn.

Surinaams-Nederlandse groep kent relatief meeste herintredende vrouwen

In figuur 6.11 presenteren we de aandelen herintredende vrouwen.[12] We zien dat een aanzienlijk gedeelte van de vrouwen inmiddels weer aan het werk is. Het kunnen kleine banen zijn, maar in elk geval zijn het wel banen met formele arbeidscontracten. Het geldt het meest voor Surinaams-Nederlandse vrouwen: van degenen die waren gestopt, is bijna de helft een aantal jaren na de geboorte van het eerste kind inmiddels weer aan het werk. Zij zijn daarmee weer vaker aan het werk dan autochtoon-Nederlandse vrouwen, van wie 40% herintreedster is. Dit aandeel is ongeveer vergelijkbaar met dat onder Antilliaans-Nederlandse en overig niet-westerse vrouwen. Onder Turks- en Marokkaans-Nederlandse vrouwen ligt het aandeel herintreedsters rond de 30%.
Herintreden komt meer voor onder vrouwen van de tweede generatie. Met name in de groep vrouwen van Turks-Nederlandse en overig niet-westerse herkomst is het verschil tussen de generaties groot. Alleen onder Surinaams-Nederlandse vrouwen vinden we dit verschil niet terug: daar zijn wat meer herintredende vrouwen onder de eerste generatie te vinden. Het aandeel herintreedsters onder tweede generatie vrouwen benadert of overstijgt in de meeste migrantengroepen zelfs het aandeel herintredende autochtone vrouwen.

Figuur 6.11

Aandeel herintredende vrouwen naar etnische herkomst, cohort 2004-2007 in 2011 (in procenten)[a]

a Aandeel herintreders als percentage van het totaal aantal vrouwen dat een half jaar voor de geboorte van het eerste kind werknemer was, maar een jaar na de geboorte van het eerste kind geen werknemer meer was.

Bron: CBS (SSB)

Migrantenvrouwen gaan er vaker in loon op vooruit na herintreden dan autochtone vrouwen

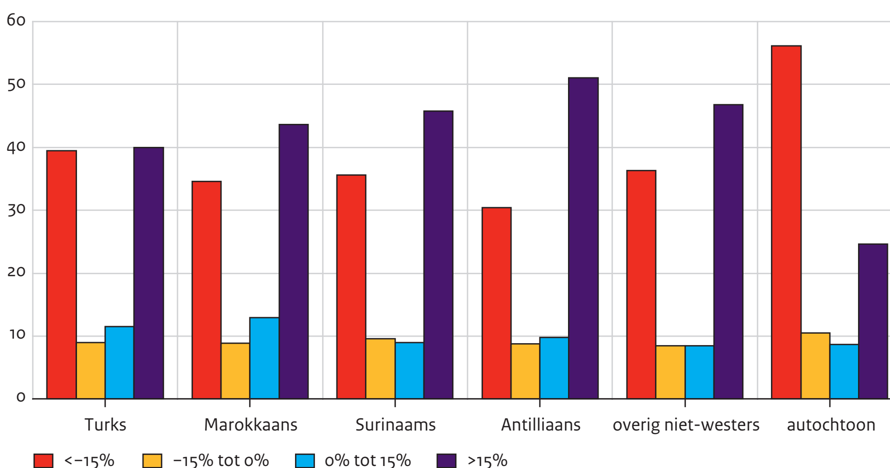
Naast arbeidsparticipatie kunnen we ook kijken naar de ontwikkeling in het loon van de herintredende vrouwen. We vergelijken daartoe het gemiddeld maandloon van een half jaar voor de geboorte van het eerste kind met het gemiddelde maandloon in 2011 van de herintreedsters.[13] Vrouwen uit migrantengroepen blijken gemiddeld genomen meer te zijn gaan verdienen na het herintreden, terwijl autochtone vrouwen gemiddeld minder zijn gaan verdienen (zie bijlage B6.11). Vervolgens kijken we naar het aandeel dat meer is gaan verdienen en het aandeel dat juist minder is gaan verdienen (zie figuur 6.12).[14] We zien hier dat onder autochtone vrouwen het aandeel dat minder is gaan verdienen na herintreden veel groter is dan onder migrantenvrouwen; terwijl het aandeel dat meer is gaan verdienen onder autochtone vrouwen lager is dan onder migrantenvrouwen. Waarschijnlijk zijn autochtone vrouwen na herintreden beduidend minder uren gaan werken dan voor ze de arbeidsmarkt verlieten vanwege de geboorte van hun kind, terwijl vrouwen uit migrantengroepen vaker meer uren gaan werken of een beter betaalde baan hebben gekregen na herintreden. Daarmee maken zij dan een inhaalslag op autochtone vrouwen die voor de geboorte van het eerste kind vaak meer verdienden. Daarnaast kan dit natuurlijk ook te maken hebben met verschillen in de samenstelling van de groepen, bijvoorbeeld naar opleidingsniveau. In dit geval zijn het juist de hoger opgeleide migrantenvrouwen die zich weer op de arbeidsmarkt begeven, terwijl het bij autochtone

vrouwen juist de lager opgeleiden zijn die ertussenuit zijn gegaan en nu weer gaan herintreden.

Hoe dan ook zijn de gevonden verschillen aanzienlijk. Van de Turks- en Marokkaans-Nederlandse herintreedsters is 40%-45% er substantieel (meer dan 15% meer) op vooruitgegaan in loon; 35%-40% is er substantieel op achteruitgegaan (meer dan 15% minder). Onder de autochtone herintreedsters is slechts 25% substantieel meer gaan verdienen, terwijl 56% substantieel minder is gaan verdienen. Antilliaans-Nederlandse vrouwen gaan er naar verhouding het meest op vooruit na herintreden: 51% gaat substantieel meer verdienen; 30% substantieel minder.

Figuur 6.12

Loonontwikkelingen onder herintredende vrouwen naar etnische herkomst, cohort 2004-2007 in 2011 (in procenten)

Bron CBS (SSB)

Het beeld is in grote lijnen vergelijkbaar voor de eerste en tweede generatie (zie bijlage B6.12). Wel valt op dat onder de tweede generatie Surinaamse herintreders het aandeel dat erop vooruit is gegaan in loon wat groter is dan onder de eerste generatie. Bij de Antilliaanse en overig-niet-westerse groep gaat juist de eerste generatie herintreedsters er meer op vooruit in verdiensten.

6.6 Conclusies

We hebben in dit hoofdstuk gekeken wat de invloed is van veranderingen in de gezinssituatie op de arbeidsmarktparticipatie van vrouwen. We keken naar drie ‘life events’: trouwen, kinderen krijgen en scheiden. Daarnaast keken we ook naar herintreden. Wat

het eerste betreft: voor de meeste vrouwen heeft het aangaan van een huwelijk geen consequenties voor de participatie op de arbeidsmarkt. Toch is dit in de meeste migrantengroepen en ook voor autochtone vrouwen voor ongeveer één op de tien vrouwen wel zo; zij stoppen met werken na het huwelijk. Onder Turks- en Marokkaans Nederlandse vrouwen komt dit echter vaker voor: circa 20% stopt met werken. Opvallend is dat dit aandeel onder de tweede generatie niet lager is dan onder de eerste.

Het krijgen van kinderen is veel vaker een reden om met werken te stoppen. Van de Turks- en Marokkaans-Nederlandse vrouwen stopt respectievelijk 29% en 26% helemaal na het krijgen van het eerste kind. Onder Surinaams- en Antilliaans Nederlandse vrouwen stopt 21%; en onder autochtone vrouwen 10%. Bij elk volgend kind dat gekregen wordt, stoppen meer vrouwen met werken. Na het derde kind werkt bijvoorbeeld nog circa 30% van de Turks- en Marokkaans-Nederlandse vrouwen tussen de 20 en 50 jaar; voor Surinaams-Nederlandse vrouwen ligt dit aandeel veel hoger op 54% (voor autochtoon-Nederlandse vrouwen is dat 65%). Na de geboorte van het eerste kind stoppen vrouwen uit migrantengroepen dus vaker dan autochtone vrouwen, maar toch blijft nog wel een meerderheid aan het werk. Een aanzienlijk deel van de vrouwen stopt niet helemaal met werken, maar gaat minder werken. Opvallend is dat autochtone vrouwen veel vaker in deeltijd gaan werken dan vrouwen van niet-westerse herkomst. Vrouwen van niet-westerse herkomst die blijven werken, gaan juist vaker meer verdienen dan autochtone vrouwen na de geboorte van hun eerste kind. Dit duidt op meer uren werken of promotie binnen dezelfde baan, maar komt ook deels door een overstap naar een beter betaalde baan.

Ook voor wat betreft scheidingen zien we pregnante verschillen tussen vrouwen met een migrantenachtergrond en autochtone vrouwen. Twee groepen kunnen hier worden onderscheiden: vrouwen die als gevolg van een scheiding de arbeidsmarkt verlaten (stoppers) en vrouwen die juist de arbeidsmarkt opgaan terwijl zij daarvoor niet werkten (starters). Vrouwen van Turkse, Marokkaanse en overige niet-westerse herkomst stoppen het vaakst met werken na een scheiding, terwijl vrouwen uit deze drie groepen ook juist het vaakst na een scheiding de arbeidsmarkt betreden. Onder autochtone vrouwen zijn beide groepen naar verhouding veel kleiner.

Met betrekking tot herintreden valt op dat een aanzienlijk deel van de vrouwen van niet-westerse herkomst enkele jaren na het krijgen van het eerste kind de arbeidsmarkt alweer opgaat. Het geldt het meest voor Surinaams-Nederlandse vrouwen: van hen is bijna de helft inmiddels weer aan het werk. Dit aandeel ligt hoger dan onder autochtone vrouwen van wie bijna 40% heringetreden is. Onder vrouwen van Turkse en Marokkaanse herkomst ligt het aandeel herintreedsters rond de 30%. Wellicht komt dit doordat Turkse en Marokkaanse vrouwen gemiddeld vaker dan autochtone vrouwen een tweede of soms zelf derde kind krijgen. Onder de tweede generatie komt herintreden doorgaans meer voor dan onder de eerste generatie. Ook blijkt uit onze bevindingen dat vrouwen met een migrantenachtergrond vaker meer verdienen dan voor ze hun

kind krijgen, terwijl autochtone vrouwen vaak minder gaan verdienen. Antilliaans-Nederlandse vrouwen gaan er het meest op vooruit na herintreden.

We zien de arbeidsparticipatie onder vrouwen van niet-westerse herkomst langzaam maar gestaag toenemen en ook worden patronen van relatie- en gezinsvorming in een rap tempo ‘moderner’. Is het nu ook zo dat veranderingen in de gezinssituatie (trouwen en kinderen krijgen) voor vrouwen uit migrantengroepen minder vaak reden zijn de arbeidsmarkt te verlaten? Om dit te bepalen hebben we drie opeenvolgende cohorten met elkaar vergeleken. Met betrekking tot trouwen zien we onder Turks- en Marokkaans-Nederlandse vrouwen een duidelijke toename in het aandeel dat stopt met werken na het huwelijk; en we zien deze toename voor beide generaties. In de andere migrantengroepen zien we deze toename niet terug. Wat betreft het krijgen van kinderen zien we juist een tegengestelde ontwikkeling: het aandeel dat helemaal stopt met werken na het krijgen van het eerste kind is – ondanks de verslechterende economische conjunctuur – duidelijk aan het afnemen; en deze afname is het sterkst onder Turks- en Marokkaans-Nederlandse vrouwen. Hoe moeten we deze tegengestelde ontwikkelingen duiden? We moeten allereerst niet uit het oog verliezen dat het om relatief kleine veranderingen gaat. We zouden meer cohorten naast elkaar moeten zien, om te kunnen weten of de gesignaleerde ontwikkelingen doorzetten. De toename van het aantal stoppers na het huwelijk geeft in elk geval een indicatie dat de huidige groep Turks- en Marokkaans-Nederlandse vrouwen die trouwt wat traditioneler is dan voorheen. Na het krijgen van kinderen wordt echter wel steeds vaker doorgewerkt. In dat opzicht gaan – met name tweede generatie – Turks-en Marokkaans-Nederlandse en autochtone vrouwen meer op elkaar lijken. Onder Surinaams- en Antilliaans-Nederlandse vrouwen is dat al veel meer het geval. Zij gaan ook vaker dan autochtone vrouwen meer uren werken na het krijgen van kinderen; ook komt herintreden onder hen vaker voor.

Noten

1 In de betreffende periode zijn bijna 194.000 autochtone vrouwen getrouwd of als partner geregistreerd. Hetzelfde geldt voor circa 6000 Turks-Nederlandse, 6000 Marokkaans-Nederlandse, bijna 5000 Surinaams-Nederlandse en bijna 2000 Antilliaans-Nederlandse vrouwen.

2 Wel zal dit voor een deel van de stoppers niet per se het gevolg zijn van het trouwen. Peek (2012) liet in een analyse van scheidende vrouwen zien dat binnen een bepaalde periode er altijd al een bepaald laag niveau van stoppers en starters is die niet direct samenhangt met een ‘life event’.

3 We hebben gecontroleerd voor verschillen in leeftijd, generatie, baankenmerken en het al dan niet hebben van een partner.

4 De stijging van het aantal stoppers komt ook niet door een parallelle stijging van de algehele arbeidsparticipatie onder Turks- en Marokkaans-Nederlandse vrouwen. De arbeidsparticipatie blijft over de drie cohorten heen tamelijk stabiel in deze twee groepen.

5 Het aandeel ongehuwd samenwonenden is gering onder Turks- en Marokkaans-Nederlandse vrouwen. Wel wonen er meer vrouwen van de tweede generatie samen dan van de eerste. Onder tweede generatie Marokkaans-Nederlandse vrouwen is het samenwonen de afgelopen tien jaar afgenomen, onder Turks-Nederlandse stabiel gebleven.

6 In de betreffende periode hebben circa 205.000 autochtone vrouwen hun eerste kind gekregen. Hetzelfde geldt voor circa 7000 Turks-Nederlandse, 7000 Marokkaans-Nederlandse, ruim 6500 Surinaams-Nederlandse en ruim 2500 Antilliaans-Nederlandse vrouwen.
In dezelfde periode kregen ruim 180.000 autochtone vrouwen hun tweede kind. Hetzelfde geldt voor bijna 8000 Turks-Nederlandse, ruim 8000 Marokkaans-Nederlandse, ruim 5500 Surinaams-Nederlandse en circa 2300 Antilliaans-Nederlandse vrouwen.
Een derde kind kwam er in die periode voor circa 60.000 autochtone vrouwen hun tweede kind. Hetzelfde geldt voor circa 4000 Turks-Nederlandse, ruim 6000 Marokkaans-Nederlandse, circa 2300 Surinaams-Nederlandse en ongeveer 1000 Antilliaans-Nederlandse vrouwen.
7 In de categorie die tot 15% meer gaat verdienen, vallen ook gewone CAO-loonsverhogingen. Dit is dus geen indicatie dat men meer uren is gaan werken.
8 We kijken dus niet naar het uit elkaar gaan van ongehuwd samenwonende stellen.
9 In de betreffende periode zijn bijna 70.000 autochtone vrouwen gescheiden. Hetzelfde geldt voor bijna 3600 Turks-Nederlandse, ruim 3000 Marokkaans-Nederlandse, ruim 2000 Surinaams-Nederlandse en ongeveer 600 Antilliaans-Nederlandse vrouwen.
10 Het gaat om vrouwen met een half jaar voor de scheiding één of meer kinderen in het huishouden.
11 We baseren ons hier uitsluitend op werknemers. Nadere analyses op basis van alle bekende arbeidsvormen (dus bijvoorbeeld ook zelfstandig ondernemerschap) leiden tot hetzelfde beeld.
12 Het aantal herintredende autochtone vrouwen in deze analyse was bijna 8000. Bij de migrantengroepen gaat het om bijna 400 Turks-Nederlandse, 300 Marokkaans-Nederlandse, ruim 400 Surinaams-Nederlandse en 150 Antilliaans-Nederlandse herintredende vrouwen. Tweede generatie Antilliaanse vrouwen vormen met circa 50 personen de kleinste groep.
13 Uitgangspunt voor de berekening van het gemiddelde loon is het totale loon van een herintreedster in het betreffende jaar. Er is een correctiefactor toegepast waarin rekening wordt gehouden met het feit dat er verschillen zijn in de het aantal maanden dat men werkte in het betreffende jaar. De bedragen zijn teruggerekend tot maandlonen. Het gaat om het loon dat gedurende het hele jaar met alle banen in dat jaar verdiend is. Als men twee banen heeft gehad in het jaar, zal het echte maandloon niet elke maand hetzelfde geweest zijn. Wat nu berekend is, is dus een gemiddeld maandloon van een persoon. Er is niet gecorrigeerd voor inflatie. We gaan er echter van uit dat de invloed van de inflatie voor alle groepen ongeveer gelijk is.
14 Studenten met een kleine bijbaan laten we buiten de analyses. Niet-westerse migranten zijn gemiddeld jonger als zij hun eerste kind krijgen. Dat maakt de kans groter dat zij student zijn en voor de geboorte van het eerste kind een bijbaantje als student hadden. Als zij dan in 2011 een echte baan hebben, ligt het voor de hand dat hier meer mee verdiend wordt. Het is dan logisch dat hun lonen stijgen. Als studenten in het bestand voorkomen die werknemer zijn, zullen ze als student geclassificeerd zijn als ze niet meer verdienen dan de lage inkomensgrens voor een alleenstaande. Verdienen zij wel meer, dan worden ze als werknemer beschouwd. Zo houden we zo goed mogelijk rekening met studentenbaantjes. Het onderwijsbeeld is echter niet voor het gehele cohort compleet, namelijk niet voor vrouwen die hun eerste kind voor het tweede kwartaal 2005 kregen en mbo volgden.

Literatuur

Commissie Gelijke Behandeling (2012). *Hoe is het bevallen? Onderzoek naar discriminatie van zwangere vrouwen en moeders met jonge kinderen op het werk.* Utrecht: Commissie Gelijke Behandeling.

Holland, J.A. en H. de Valk (2013). *The employment of Turkish second generation women in Europe in comparative perspective.* (NEUJOBS Working Paper D18.4).

Keuzenkamp, S. en A. Merens (red.) (2006). *Sociale atlas van vrouwen uit etnische minderheden*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Loog, B. (2013). *Niet-westerse vrouwen hebben vaker voltijdbaan dan autochtone vrouwen*. CBS: Webartikel, 25 september 2013.

Loozen, S., H. de Valk, E. Wobma (2012). Demografie, in: M. Gijsberts, W. Huijnk, J. Dagevos (red.), *Jaarrapport Integratie 2011* (p. 33-55). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Mattingly, M. en K. Smith (2010). Changes in wives' employment when husbands stop working: a recession-prosperity comparison. In: *Family Relations*, jg. 59, nr. 4, p. 343-357.

Merens, A., M. Hartgers en M. van den Brakel (red.) (2012). *Emancipatiemonitor 2012.* Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau/Centraal Bureau voor de Statistiek.

Merens, A., S. Keuzenkamp en M. Das (2006). Combinatie van Arbeid en zorg, in: S. Keuzenkamp en A. Merens (red.). *Sociale atlas van vrouwen uit etnische minderheden* (p. 91-127). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Peek, S. (2012). Veranderingen in arbeidsparticipatie van gescheiden moeders. In: *Sociaaleconomische trends*, 3e kwartaal 2012, p. 34-41. Den Haag: CBS.

Sipkes, L. (2001). *(Potentiële) herintreedsters onder de loep genomen: eindrapport*. Den Haag: ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

7 Arbeidsmarktpositie en binding met de Nederlandse samenleving

Linda Bakker, Jaco Dagevos en Mérove Gijsberts

7.1 Samenhang tussen afstand tot de arbeidsmarkt en binding met Nederland?

De vorige hoofdstukken van dit jaarrapport integratie wijzen op een zorgelijke situatie van de arbeidsmarktpositie van veel migranten. De vraag die we in dit hoofdstuk willen beantwoorden, is of die slechte positie ook doorwerkt in wat we de binding met de ontvangende samenleving noemen. Daarmee doelen we op de mate waarin migranten zich in hun contacten en houdingen richten op de ontvangende samenleving. Die binding heeft een gedrags- en een houdingsaspect. We zullen kijken naar de contacten die migrantengroepen onderhouden met autochtone Nederlanders, hoe men over Nederland denkt, of men zich in dit land thuis voelt en in hoeverre migranten en hun nakomelingen zich identificeren als Nederlander. Ook brengen we in kaart hoe wordt geoordeeld over het maatschappelijk klimaat in Nederland jegens migranten en welke kansen men voor zichzelf ziet.
De centrale vraag is of een grotere afstand tot de arbeidsmarkt gepaard gaat met een grotere afstand tot de ontvangende samenleving, of omgekeerd: betekent een gunstige positie op de arbeidsmarkt eveneens een geringe 'sociaal-culturele' afstand? Vanuit de klassieke assimilatietheorie kan worden afgeleid dat dit inderdaad het geval is (Gordon 1964). Migrantengroepen raken geleidelijk aan meer vertrouwd met de ontvangende samenleving, leren de taal en onderhouden steeds meer contacten met de autochtone bevolking. Het proces dat migrantengroepen opgaan in de ontvangende samenleving, gaat hand in hand met sociaaleconomische stijging. Die processen versterken elkaar. Het aangaan van sociale contacten buiten de kring van de eigen groep zou de positieverwerving op de arbeidsmarkt gunstig beïnvloeden en als gevolg van sociaaleconomische mobiliteit neemt de gerichtheid op de ontvangende samenleving toe. Een ongunstige positie op de arbeidsmarkt daarentegen zou ressentiment en teleurstelling in de hand werken. Men trekt zich terug in eigen kring en heeft weinig op met het land van vestiging.
Het idee dat er een duidelijke samenhang zou zijn tussen sociaaleconomische positie en binding met de ontvangende samenleving, staat stevig onder druk. De notie van gesegmenteerde assimilatie bijvoorbeeld stelt dat diverse domeinen van integratie niet zoveel met elkaar te maken hoeven te hebben. Gerichtheid op de eigen groep bijvoorbeeld kan heel goed samengaan met een succes op de arbeidsmarkt (Portes en Zhou 1993).
In de laatste jaren heeft in Nederland het idee van de integratieparadox meer aandacht gekregen. Die houdt in dat juist migranten die goed geïntegreerd zijn, ongunstig oordelen over het maatschappelijk klimaat jegens migranten en veel discriminatie ervaren (Buijs et al. 2006; Gijsberts en Vervoort 2009; Van Doorn et al. 2013). Onderzoek onder de opwaarts mobiele zwarte middenklasse in de Verenigde Staten wijst op vergelijkbare

verschijnselen; deze groep is doorgaans somber over de mogelijkheden van de zwarte bevolking en rapporteert een hoge mate van ervaren discriminatie (Gay 2004; Powers en Ellison 1995; Landry 1987; Collins 1993). Het hebben van een goede arbeidsmarktpositie hoeft volgens deze noties maar betrekkelijk weinig van doen te hebben met welke relaties men onderhoudt en hoe men tegen de ontvangende samenleving aan kijkt. Andere factoren zijn belangrijker. Bij de verklaring van de integratieparadox wordt wel gewezen op het feit dat hoger opgeleiden meer meekrijgen van de politieke en maatschappelijke discussies over migranten, en om die reden somberder zijn over de interetnische verhoudingen in Nederland. Buijs et al. (2006) wijzen verder op het belang van de theorie van stijgende verwachtingen en relatieve deprivatie: hoger opgeleide migranten ervaren grotere problemen in hun beroepsloopbaan dan hoger opgeleide autochtone Nederlanders (bv. discriminatie) en hebben het gevoel veel grotere inspanningen te moeten leveren voor dezelfde positie. Hun verwachtingen komen niet overeen met hun bereikte positie. Teleurstelling en zich afwenden van de Nederlandse samenleving liggen dan op de loer.
Mocht er een eenduidige relatie zijn tussen de sociaaleconomische positie en sociaal-culturele afstand, dan zou dit een extra reden zijn om in het beleid de sociaaleconomische positie van migranten te bevorderen. Crul, Schneider en Lelie (2013) pleiten hiervoor, omdat volgens hen de sociaal-culturele integratie alleen via beleid gericht op opleiding en arbeid kan worden aangepakt.
In dit hoofdstuk maken we gebruik van gegevens uit de Survey Integratie Minderheden die in 2011 is uitgevoerd. Dit bestand bevat zowel gegevens over de sociaaleconomische positie als over de sociaal-culturele afstand.

7.2 Afstand tot de arbeidsmarkt en binding met de ontvangende samenleving

Dat arbeidsmarktposities de binding met de ontvangende samenleving beïnvloeden, is het waarschijnlijkst bij degenen die geen werk hebben. Ouder onderzoek laat zien dat niet-werkende migranten zich terugtrekken binnen de eigen groep (vgl. Van Eekert en Gelderloos 1989). Verder is het denkbaar dat het niet hebben van werk gevolgen heeft voor de inschatting van de kansen die de Nederlandse samenleving biedt. Van de niet-werkenden richt een deel zich als werkzoekende op de arbeidsmarkt en een ander deel zoekt niet naar werk. Deze categorieën zullen we afzonderlijk onderscheiden. Hoe lang men niet werkt, is eveneens relevant. Voor de werkzoekenden zijn echter de aantallen te gering om een onderscheid te maken tussen kort en langdurige werkloosheid.
Bij de werkenden maken we onderscheid naar niveau en flexibiliteit van de arbeidsrelatie. Uit de voorgaande hoofdstukken van dit jaarrapport blijkt dat grote delen van het arbeidsaanbod uit migrantengroepen zijn aangewezen op tijdelijke dienstverbanden. Het is denkbaar dat zij, net als niet-werkenden, geen gunstig beeld ontwikkelen van de kansen op de Nederlandse arbeidsmarkt, waardoor de binding met de Nederlandse samenleving beperkt is. Tevens kan worden verondersteld dat tijdelijke werknemers minder snel contacten opbouwen op hun werk. Omgekeerd zou het zo kunnen zijn dat juist vanwege het ontbreken van dergelijke ‘functionele’ contacten migranten sterk aangewezen zijn op de flexibele schil van de werkgelegenheid. Verder maken we bij de werkenden een onderscheid naar niveau. Idealiter zouden we voor elk van de

beroepsniveaus na willen gaan of er verschillen zijn tussen werknemers met een vast en flexibel contract. Behalve dat we op die manier wel erg veel categorieën zouden onderscheiden, zijn de beschikbare aantallen tijdelijke werknemers in de hogere en middenniveaus aan de lage kant. We maken nu alleen onderscheid naar aard van het dienstverband bij werkenden met een laag beroepsniveau.
Uiteindelijk is een typologie gemaakt die bestaat uit zes typen en uiteenloopt van werkenden in een hoog beroepsniveau tot en met personen die niet werken en daar ook niet naar op zoek zijn (tabel 7.1). Type I bestaat uit personen die werkzaam zijn in een hoog beroepsniveau. Voor het overgrote deel heeft deze groep vast werk. Type II noemen we de middengroep: ze zijn werkzaam op middelbaar beroepsniveau, de meesten met een vast dienstverband. Type III zou men een ‘stabiele’ positie kunnen noemen; het gaat om personen met een vaste baan en een laag beroepsniveau. Zij worden onderscheiden van type IV, die zich meer in een ‘kwetsbare’ arbeidsmarktpositie bevinden: zij hebben een tijdelijke baan en een laag beroepsniveau. Type V zijn de werkzoekenden. Het laatste type, de inactieven, heeft de grootste afstand tot de arbeidsmarkt, aangezien ze geen werk hebben en hier ook niet naar op zoek zijn. Voor een groot deel bestaat deze groep uit huisvrouwen. Verder maken arbeidsongeschikten deel uit van deze categorie. Een kleinere groep is vroeg gepensioneerd en inactief. De studenten en 65-plussers zijn buiten beschouwing gelaten in de typologie. Dit omdat we specifiek geïnteresseerd zijn in de relatie met de arbeidsmarkt en dit voor deze groepen niet aan de orde is.

Tabel 7.1
Typologie van arbeidsmarktposities (sterk-zwak)

type I: ‘sterke’ positie	hoog beroepsniveau	vast werk	n = 858;
		tijdelijk werk	n = 140;
		zelfstandig	n = 116
		totaal	n = 1114
type II: middengroep	middelbaar beroepsniveau	vast	n = 953
		tijdelijk	n = 206
		zelfstandig	n = 120
		totaal	n = 1279
type III: ‘stabiele’ positie	vaste baan, laag beroepsniveau		n = 659
type IV: ‘kwetsbare’ positie	tijdelijke baan, laag beroepsniveau		n = 301
type V: werkzoekenden	werkzoekend		n = 502
type VI: inactieven	niet-werkend en niet op zoek naar werk: niet in de beroepsbevolking (excl. studenten en 65-plussers)		n = 1292

Bron: scp/cbs (sim'11)

Binding: contacten met en opvattingen over autochtone Nederlanders

We willen nagaan of er een samenhang is tussen de arbeidsmarktpositie en de mate waarin migranten gericht zijn op de ontvangende samenleving. We richten ons op gedrag; in hoeverre onderhouden migranten *contacten* met de eigen herkomstgroep,

met autochtonen of hebben ze met beide groepen veel contact. Er zijn vier categorieën onderscheiden: 1) veel contact met zowel autochtonen als met de eigen herkomstgroep (sociaal actief) 2) veel contact met personen uit de eigen herkomstgroep, weinig met autochtonen (*in-group focus*) 3) veel contact met autochtonen, weinig met personen van de eigen herkomstgroep (*out-group focus*) 4) weinig contact met de eigen herkomstgroep en weinig met autochtone Nederlanders (sociaal isolement). Veel contact betekent hier dat personen dagelijks of wekelijks contact onderhouden, weinig contact dat men maandelijks of nog minder vaak contact onderhoudt.
Naast het gedrag kijken we naar de opvattingen over de Nederlandse samenleving. Daar zijn verschillende metingen voor beschikbaar. We kijken naar de *waardering van Nederland* op basis van een rapportcijfer (1-10). Verder brengen we in kaart in hoeverre migranten zich *thuis voelen* in Nederland. Ook is bekend in hoeverre leden van migrantengroepen zich identificeren met Nederland en met het herkomstland. Voor beide dimensies is een onderscheid gemaakt tussen sterke en matig/zwakke *identificatie*. Dit leidt wederom tot vier categorieën: sterke identificatie met zowel Nederland als herkomstgroep, vooral identificatie met Nederland, vooral identificatie met herkomstgroep en zwakke identificatie met beide groepen.
Verder gaan we in op de opvattingen van migranten over het maatschappelijk klimaat. Dit meten we af aan de *ervaren acceptatie en perceptie of migrantengroepen in Nederland worden gediscrimineerd*. De mate van ervaren acceptatie is vastgesteld via een schaal die bestaat uit vijf items; er is onder meer gevraagd of men van mening is dat de rechten van migrantengroepen worden gerespecteerd, of Nederland een gastvrij land is en of men van mening is dat allochtone groepen goede kansen krijgen in dit land.

7.3 Spreiding over de arbeidsmarkt

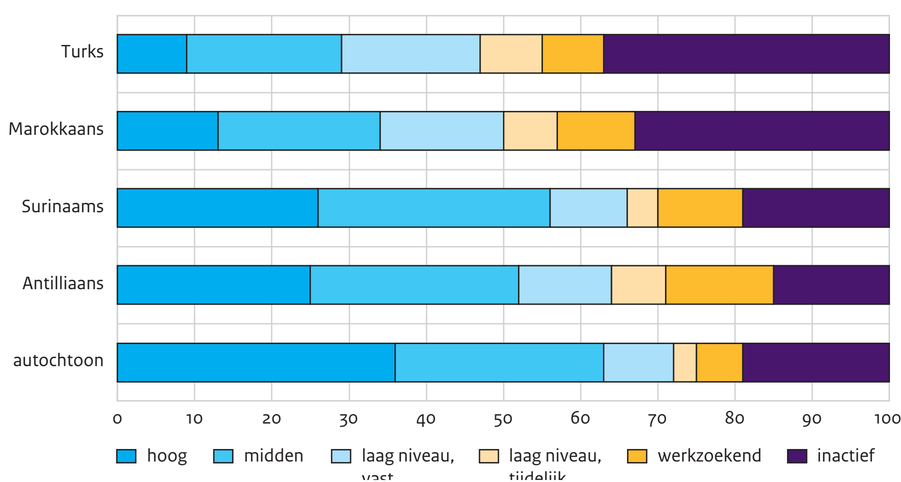
In deze paragraaf beschrijven we eerst wie deel uitmaakt van de onderscheiden arbeidsmarkttypen. We maken onderscheid naar etnische groep, geslacht, generatie, leeftijd, opleiding en gezondheid. De verdeling van etnische groep over de arbeidsmarkttypen doen we tamelijk globaal. Eerder in dit rapport zijn al cijfers gepresenteerd over onder meer werkloosheid en beroepsniveau. Cijfers in dit hoofdstuk zijn gepercenteerd op de totale groep en niet, zoals gebruikelijk is, op de (werkende) beroepsbevolking. Om verwarring met voorgaande hoofdstukken (vooral hoofdstuk 2) te voorkomen, presenteren we hier niet de exacte percentages, maar lichten we de verdeling van de groepen over de arbeidsmarkttypen in hoofdlijnen toe.

Posities van de groepen in de typologie

Meer dan een derde van de autochtone groep hoort tot de succesvolle groep met een ‘sterke’ arbeidsmarktpositie. Dit ten opzichte van ongeveer een tiende van de Turks- en Marokkaans-Nederlandse groep en een kwart van de Surinaams- en Antilliaans-Nederlandse groep (figuur 7.1). Een vijfde van de Turks- en Marokkaans-Nederlandse groep heeft een baan op middelbaar beroepsniveau vergeleken met een derde van de Surinaams- en Antilliaans-Nederlandse en autochtone groep. Wat betreft de ‘stabiele’ arbeidsmarktpositie, personen met een vaste baan van laag beroepsniveau, zijn Turkse

en Marokkaanse Nederlanders wat vaker dan de andere groepen in deze categorie te vinden, maar groot zijn de verschillen niet. Hetzelfde geldt voor de 'kwetsbare' positie, personen met een tijdelijke baan van laag beroepsniveau. Ook hier zijn de verschillen tussen de etnische groepen klein. Turkse, Marokkaanse en Antilliaanse Nederlanders vinden we naar verhouding het vaakst terug in deze categorie. In de categorie werkzoekenden is het niet verrassend dat het aandeel werkzoekenden onder autochtonen aanzienlijk lager ligt dan bij de migrantengroepen. Onder de Turks- en Marokkaans-Nederlandse groep vinden we het grootste aandeel personen dat niet actief is op de arbeidsmarkt, hetgeen overeenkomt met het beeld van hoofdstuk 2.

Figuur 7.1
Verdeling typologie van arbeidsmarktposities per migrantengroep (in procenten)

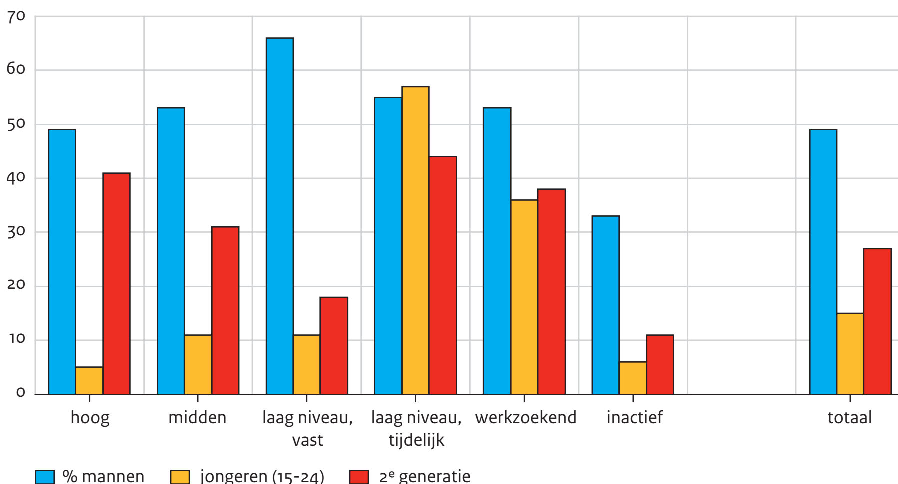

Bron: SCP/CBS (SIM'11)

Jongeren vaak kwetsbare positie, tweede generatie vaak werkloos en in hoge positie

Binnen de meeste arbeidsmarkttypen zijn de man-vrouwverschillen minimaal. Belangrijke uitzondering hierop zijn de inactieven: in deze categorie zijn vrouwen oververtegenwoordigd. Verder hebben mannen vaker dan vrouwen een vaste baan van laag beroepsniveau (figuur 7.2).
Als we kijken naar leeftijd, valt op dat migrantenjongeren (15-24 jaar) zich hoofdzakelijk in twee categorieën bevinden: tijdelijk werk van laag beroepsniveau of werkzoekende. Aansluitend bij deze bevinding is ook het aandeel tweede generatie migranten groot binnen deze arbeidsmarkttypen. Deze bevindingen sluiten aan bij het beeld van de kwetsbare positie van migrantenjongeren op de huidige arbeidsmarkt. Dit beeld is echter tweeledig: we constateren namelijk ook dat een aanzienlijk aandeel van de tweede generatie succesvol is en zich in een 'sterke' arbeidsmarkt positie bevindt.

Figuur 7.2
Typologie van arbeidsmarktposities naar geslacht, leeftijd en generatie, vier migrantengroepen samen (in procenten)

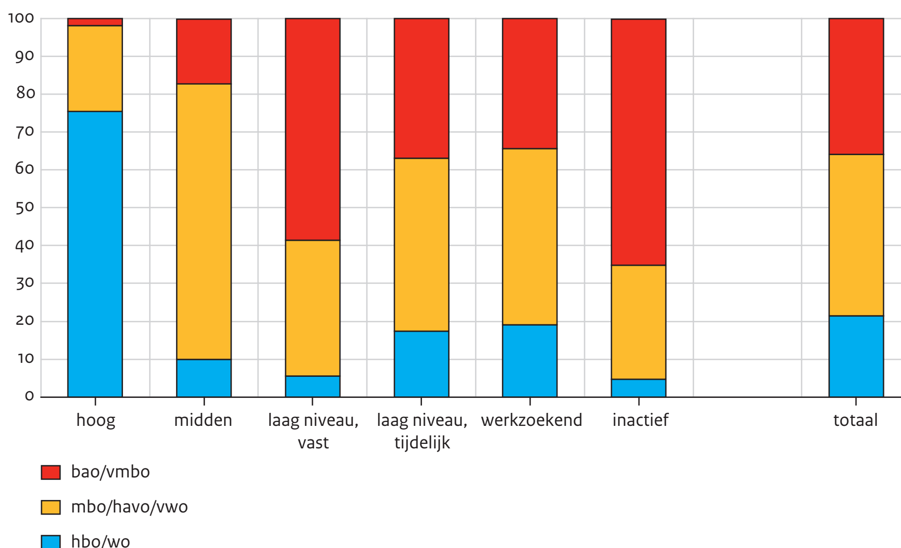
Bron: SCP/CBS (SIM'11)

Opleiding is belangrijk, maar ook werkzoekenden en werkenden op laag niveau vaak opleiding op middelbaar niveau

Naar verwachting hangt opleiding sterk samen met type arbeidsmarktpositie. Driekwart van de migranten die zich in een 'sterke' positie bevinden, hebben hoger of academisch onderwijs afgerond. Voor de middengroep geldt dat driekwart middelbaar beroepsonderwijs heeft afgerond of een havo- of vwo-diploma heeft behaald. Twee derde van de categorie met een vaste baan van laag beroepsniveau is laag opgeleid (bao/vmbo). Opvallend is dat in de categorie van migranten met tijdelijk werk, ondanks het lage beroepsniveau, een aanzienlijk deel onderwijs op middelbaar niveau heeft genoten. Dit zien we ook bij de werkzoekenden. In de categorie inactieven is ruim twee derde laag opgeleid (figuur 7.3).

Figuur 7.3

Typologie van arbeidsmarktposities naar opleiding, vier migrantengroepen samen (in procenten)

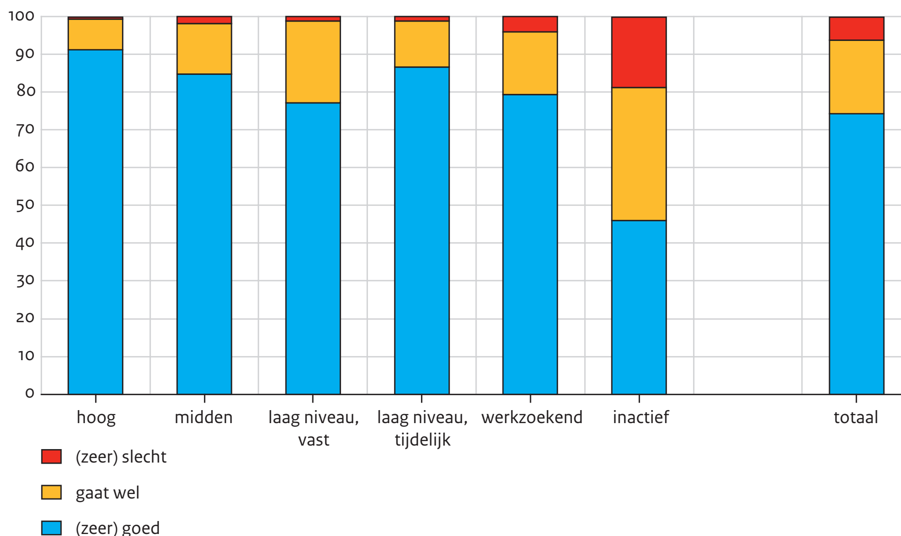

Bron: SCP/CBS (SIM'11)

Gezondheid vooral bepalend voor al dan niet participeren op de arbeidsmarkt

Tot slot bekijken we de arbeidsmarktposities in relatie tot ervaren gezondheid (figuur 7.4). In het algemeen constateren we dat de ervaren gezondheid van de migrantengroepen in alle arbeidsmarkttypen groot is, met uitzondering van de inactieven. Hier zien we dat minder dan de helft aangeeft in goede gezondheid te zijn. Hier zit een duidelijke breuk: niet participeren op de arbeidsmarkt heeft vaak te maken met een slechte gezondheid. Dit hangt waarschijnlijk ook samen met de gemiddeld hoge leeftijd in deze categorie.

Figuur 7.4
Typologie van arbeidsmarktposities naar gezondheid, vier migrantengroepen samen (in procenten)

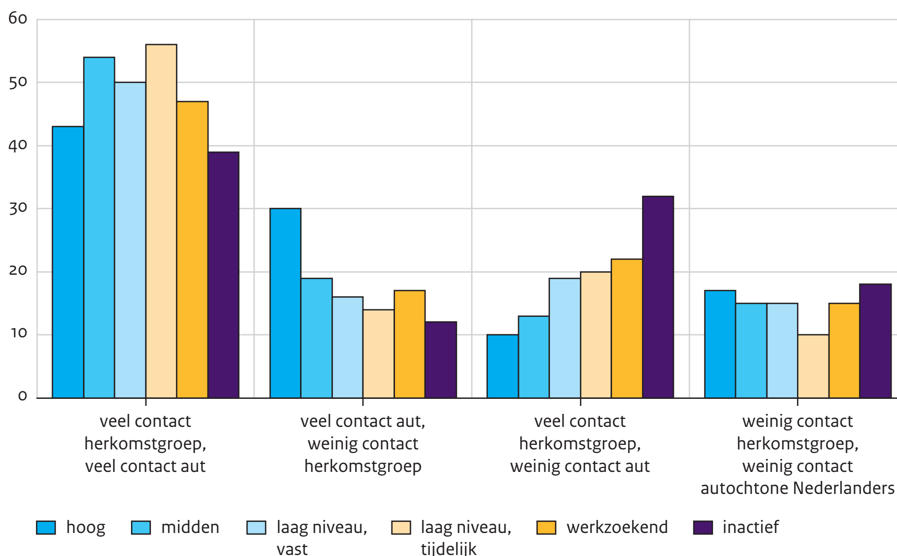

Bron: SCP/CBS (SIM'11)

7.4 Samenhang tussen arbeidsmarktpositie en binding met ontvangende samenleving

De vraag is nu of personen in uiteenlopende arbeidsmarktposities ook een andere oriëntatie ten opzichte van Nederland en autochtone Nederlanders hebben. We schetsen steeds eerst een algemeen beeld op basis van de totale groep migranten, direct aangevuld met de uitkomsten van multivariate analyses die corrigeren voor de mogelijke invloed van andere factoren dan arbeidsmarktpositie (zie bijlagen B7.1 t/m B7.8, te vinden via www.scp.nl bij het desbetreffende rapport). Het betreft: etnische groep, generatie, geslacht, leeftijd, opleiding, gezondheid en beheersing van de Nederlandse taal.

Figuur 7.5
Sociale contacten met autochtone Nederlanders en leden van de herkomstgroep, naar arbeidsmarktpositie, vier migrantengroepen samen (in procenten)

Bron: SCP/CBS (SIM'11)

Veel migranten onderhouden zowel vaak contacten met autochtonen als met leden van de herkomstgroep (figuur 7.5). Er blijkt geen duidelijke relatie te zijn tussen de arbeidsmarktposities en dit contactenpatroon. Werkenden in middenberoepen en in lage tijdelijke banen hebben vaak contact met autochtonen en met leden van de eigen groep. Eerder zagen we dat veel jongeren lage, tijdelijke banen hebben; van jongeren is bekend dat ze vaak met zowel autochtonen als leden van de eigen groep omgaan (Huijnk en Dagevos 2012).

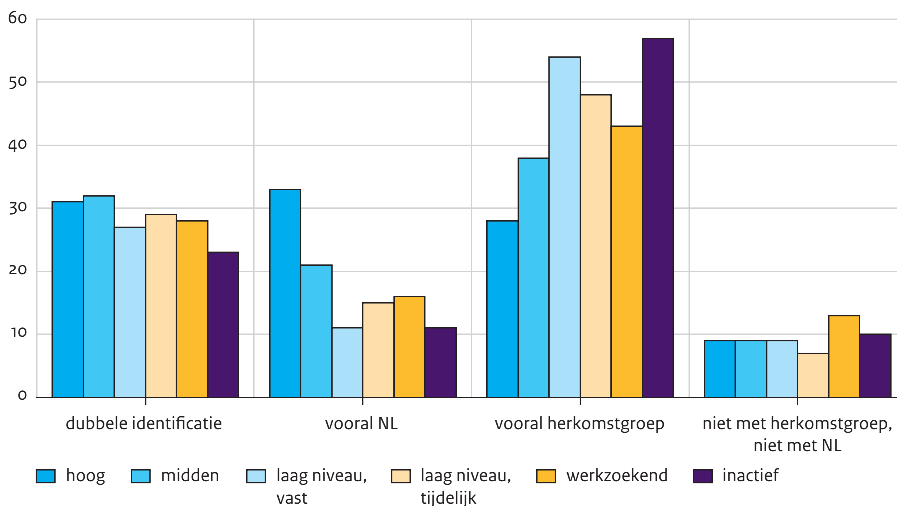
Een duidelijker patroon is zichtbaar wanneer we kijken naar migranten die overwegend contact met autochtonen of overwegend contact met de herkomstgroep hebben. Werkende migranten met een hoog beroepsniveau hebben vaker een overwegend autochtone vriendenkring dan migranten aan de onderkant van de beroepenstructuur en niet-werkenden. Omgekeerd zien we dat het aandeel dat vooral met personen uit de herkomstgroep contact heeft, het laagst is bij de werkenden met hogere beroepen en dat men zich meer op de eigen groep richt, naarmate de arbeidsmarktpositie ongunstiger is. Als we tot slot kijken naar het aandeel dat weinig met autochtonen en weinig met personen van de eigen herkomstgroep contact heeft, dan stellen we vast dat de verschillen niet groot zijn tussen migranten in de verschillende arbeidsmarktposities. Het is dus niet zo dat migranten op grotere afstand tot de arbeidsmarkt, vaker sociaal geïsoleerd zijn.

Multivariate analyse naar de factoren die de kans bepalen op een overwegend autochtone contactenkring laat zien dat de verschillen tussen de arbeidsmarktposities verdwijnen nadat rekening is gehouden met etnische groep, geslacht, generatie, opleiding, gezondheid en taal. Marokkaanse en vooral Turkse Nederlanders hebben minder vaak overwegend autochtone contacten (vgl. Huijnk en Dagevos 2012). Verder is de beheersing van de Nederlandse taal een belangrijke factor in de verklaring van de etnische signatuur van de vriendenkring. De verschillen tussen de arbeidsmarktcategorieën kunnen dus niet worden toegeschreven aan de verschillende arbeidsmarktposities, maar aan verschillen in samenstelling van deze categorieën. De analyse naar de kans dat men overwegend contacten met de eigen groep onderhoudt wijst uit dat ook nadat rekening is gehouden met andere, zojuist genoemde factoren, migranten met een lage, tijdelijke baan, werkzoekenden en inactieven vaker dan migranten met andere arbeidsmarktposities contacten met leden van de eigen groep onderhouden. Op dit vlak lijken arbeidsmarktposities er dus wel toe te doen.

Identificatie met de eigen groep en/of als autochtone Nederlander

Migranten kunnen zich zowel Nederlander als lid van de herkomstgroep voelen. Over beide vormen van identificatie is informatie verzameld. Figuur 7.6 wijst op een samenhang met de arbeidsmarktpositie. Dit zien we het duidelijkst bij migranten die zich overwegend Nederlander voelen of zich juist overwegend identificeren met de herkomstgroep. Migranten in hogere en middenberoepen beschouwen zich vaker overwegend als Nederlander en minder vaak als iemand die zich vooral identificeert als lid van de eigen groep. Inactieven voelen zich het vaakst vooral lid van de herkomstgroep. Ook een dubbele oriëntatie komt bij inactieven weinig voor. Een dubbele oriëntatie zien we het vaakst bij personen in hoge en middenberoepen. Het aandeel migranten dat zich Nederlander noch lid van de eigen groep voelt, is klein en varieert niet duidelijk tussen de arbeidsmarktposities.

Figuur 7.6
Identificatie als Nederlander en als lid herkomstgroep, naar arbeidsmarktpositie, vier migrantengroepen samen (in procenten)

Bron: SCP/CBS (SIM'11)

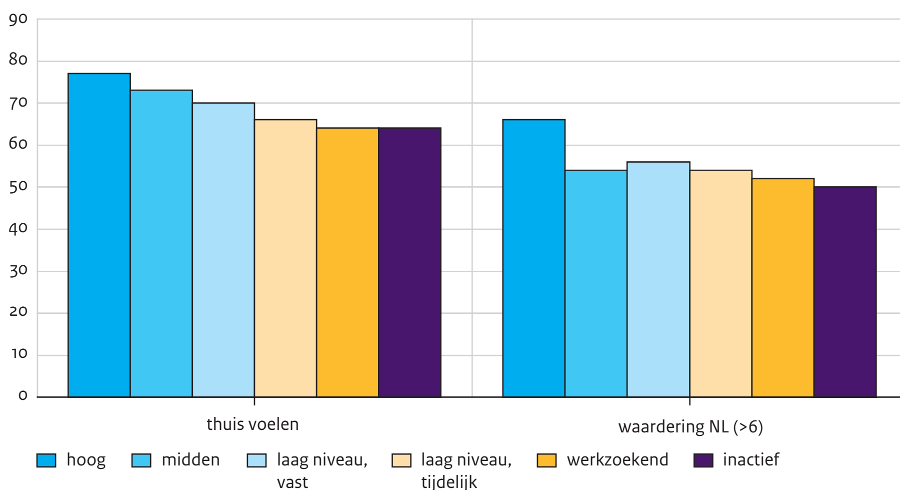
Multivariate analyse wijst uit dat de arbeidsmarktpositie maar een beperkte samenhang vertoont met zich overwegend Nederlander voelen. Nadat rekening is gehouden met onder andere etnische groep, opleiding en generatie, resteert alleen nog een significant verschil met werkzoekenden, die zich minder vaak als Nederlander identificeren dan personen met een hoge beroepspositie. De verschillen in identificatie hangen vooral samen met etnische groepering – personen van Turkse en Marokkaanse komaf identificeren zich minder vaak overwegend als Nederlander – generatie en beheersing van de Nederlandse taal. Een vergelijkbaar beeld zien we wanneer de focus wordt gericht op migranten die zich overwegend met de eigen herkomstgroep identificeren; verschillen in arbeidsmarktposities blijken geen factor, de verschillen worden door dezelfde factoren verklaard als zojuist genoemd: vooral etnische groepering, generatie en taal zijn van belang.

Figuur 7.7 geeft de samenhang weer tussen zich thuis voelen en een oordeel over de Nederlandse samenleving enerzijds en de arbeidsmarkttypologie anderzijds. Een groot deel van de migranten zegt dat ze zich in Nederland thuis voelt. Daarbij doen zich verschillen voor naar arbeidsmarktpositie; inactieven en werkzoekenden voelen zich minder vaak thuis dan werkenden in hogere en middenposities. Ook wanneer het gaat om de waardering van Nederland – uitgedrukt in rapportcijfers – zien we dat werkenden in hogere posities het vaakst een voldoende geven. Die verschillen blijken significant te zijn, ook nadat rekening is gehouden met andere relevante factoren, met uitzondering

van werkenden met een vaste baan op laag niveau. Hier mag voorzichtig worden geconcludeerd dat het bereiken van een gunstige arbeidsmarktpositie de tevredenheid over de Nederlandse samenleving gunstig beïnvloedt. Na controle voor de in de analyse opgenomen factoren blijkt dat werkzoekenden zich minder thuis voelen dan personen in andere arbeidsmarktcategorieën.

Figuur 7.7

Thuis voelen in Nederland en oordeel over de Nederlandse samenleving, naar arbeidsmarktpositie, vier migrantengroepen samen (in procenten)

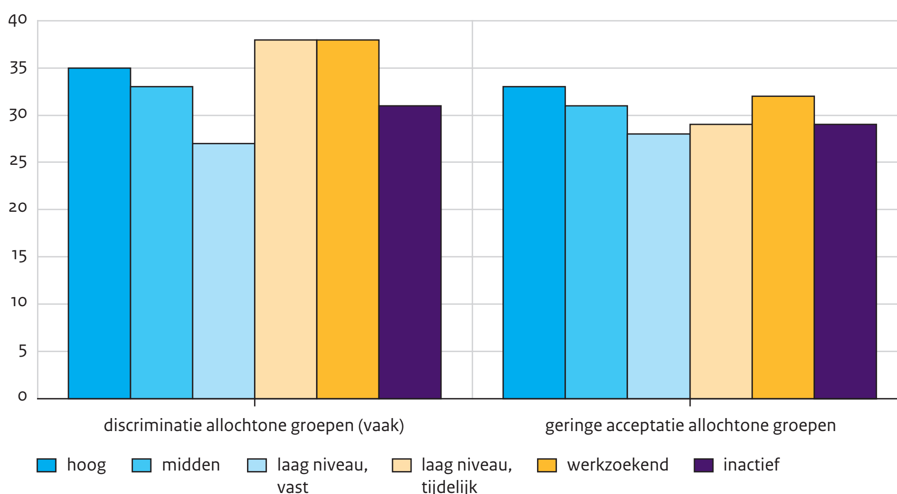

Bron: SCP/CBS (SIM'11)

Tot slot gaan we in op hoe migranten het maatschappelijk klimaat jegens migranten beoordelen. Dit brengen we in kaart door de perceptie dat migrantengroepen in Nederland worden gediscrimineerd en de inschatting van de mate waarin migrantengroepen worden geaccepteerd, onder meer afgemeten aan opvattingen over rechten en kansen van migrantengroepen in Nederland.

Figuur 7.8

Opvattingen over voorkomen van discriminatie van allochtone groepen in Nederland (% vaak) en acceptatie van allochtone groepen in Nederland (% geringe acceptatie) naar arbeidsmarktpositie, vier migrantengroepen samen (in procenten)

Bron: SCP/CBS (SIM'11)

Met name werkenden met een tijdelijk dienstverband en werkzoekenden zijn van mening dat migrantengroepen in Nederland vaak te maken hebben met discriminatie. Hier ligt een relatie met hun onzekere arbeidsmarktpositie in de rede. Toch zijn de verschillen betrekkelijk gering. Ook werkenden in hogere beroepen zijn betrekkelijk vaak van mening dat migrantengroepen in Nederland worden gediscrimineerd (figuur 7.8). Multivariate analyse onderstreept dit: werkenden in hoger en middenberoepen en werkzoekenden zijn het minst positief over de mate van discriminatie in Nederland. Er blijkt verder een sterke relatie te zijn met taal. In lijn met de integratieparadox oordelen migranten die het Nederlands goed beheersen negatiever over de kansen van migrantengroepen in Nederland. Mogelijk speelt hier een rol dat degenen die het Nederlands goed beheersen, meer meekrijgen van de politieke en maatschappelijke discussies. Voorts is het denkbaar dat hoge verwachtingen over de eigen positieverwerving en die van migrantengroepen de beeldvorming over discriminatie mede beïnvloedt (vgl. Gijsberts en Vervoort 2009; Van Doorn et al. 2013).
Wanneer het gaat om ervaren acceptatie van migrantengroepen zien we evenmin grote verschillen tussen arbeidsmarktposities. Die blijken ook niet significant te zijn. Hier zien we dat hoger opgeleiden vaker dan lager opgeleiden somber zijn over de kansen en rechten van migrantengroepen in Nederland. Het blijkt dat de integratieparadox vooral wordt ingegeven door de hoogte van het opleidingsniveau, en nauwelijks door de behaalde arbeidsmarktposities.

7.5 Afstand tot de arbeidsmarkt ook afstand ten opzichte van de ontvangende samenleving?

Met het gegeven van een zorgelijke arbeidsmarktpositie van veel migranten zoals we in dit jaarrapport integratie constateerden, is in dit hoofdstuk de vraag opgeworpen of dit ook betekent dat migrantengroepen op afstand staan van de Nederlandse samenleving, door zich in hun contacten overwegend op de eigen groep te richten en de Nederlandse samenleving negatief te beoordelen. De samenhang blijkt bij een aantal indicatoren inderdaad aanwezig. Werkzoekenden en niet-actieven (die ook niet zoeken naar werk) blijken vaker overwegend contacten te onderhouden met leden van de eigen groep en werkzoekenden identificeren zich meer met de eigen herkomstgroep dan migranten in andere arbeidsmarktposities. Werkzoekenden voelen zich minder thuis in Nederland en werkzoekenden, evenals inactieven, werkenden in lage functieniveaus en in tijdelijke arbeidsrelaties waarderen de Nederlandse samenleving minder dan personen met gunstige beroepsposities. Arbeidsmarktposities en de oriëntatie op de ontvangende samenleving hangen op deze punten dus met elkaar samen, al zijn soms de verschillen niet erg groot.
Wat de analyses ook laten zien, is dat ook andere factoren belangrijk zijn: etnische groeperingen verschillen wat betreft binding met Nederland sterk van elkaar: de beheersing van de Nederlandse taal, opleidingsniveau en generatie verklaren eveneens in sterke mate het gedrag en oriëntaties tegenover de ontvangende samenleving.
Wat verder blijkt, is dat het bekleden van uiteenlopende arbeidsmarktposities weinig zegt over hoe migranten het maatschappelijk klimaat jegens migrantengroepen beoordelen. Werkenden in hoge functies onderscheiden zich niet van werkzoekenden; migranten in beide categorieën verschillen niet in hun opvattingen over de mogelijkheden en bejegening van allochtone groepen in dit land. Het ongunstige oordeel van migranten aan de bovenkant van de beroepenstructuur wijst op een integratieparadox. Dat deze zich manifesteert zien we ook, en met name, in de samenhang tussen opvattingen over het maatschappelijk klimaat en opleidingsniveau. Hoger opgeleiden en migranten die het Nederlands beheersen zijn in het algemeen negatiever over de interetnische verhoudingen in Nederland.
Al met al is de relatie tussen het structurele en sociaal-culturele domein complex. Het idee van Crul, Schneider en Lelie (2013) dat door sociaaleconomische stijging de gerichtheid op de Nederlanders en de Nederlandse samenleving zou toenemen, kunnen we niet eenduidig bevestigen; dit blijkt maar voor bepaalde thema's op te gaan.

Literatuur

Alba, R. en Nee, V. (1997) Rethinking Assimilation Theory for a New Era of Immigration. In: *International Migration Review*, jg. 31, nr. 4, p.826-874.

Buijs, F.J., F. Demant, F. en A. Hamdy (2006). *Strijders van eigen bodem. Radicale en democratische moslims in Nederland.* Amsterdam: Amsterdam University Press.

Collins, S.M. (1993). Blacks on the bubble: the vulnerability of black executives in white corporations. In: *Sociological Quarterly*, jg. 34, nr. 3, p. 429-447.

Crul, M., J. Schneider en F. Lelie (2013). *Superdiversiteit. Een nieuwe visie op integratie* Amsterdam: VU University Press.

Doorn, M. van, P. Scheepers en J. Dagevos (2013). Explaining the integration paradox among small immigrant groups in the Netherlands. In: *Journal of International Migration and Integration*, jg.14, nr. 2, p. 381-400.

Eekert, P. van en H. Gelderloos (1989). *Vroeger was de wereld groter. Reacties op langdurige werkloosheid bij Turken, Marokkanen en Surinamers.* Utrecht: Jan van Arkel.

Gay, C. (2004). Putting race in context: Identifying the environmental determinants of Black racial attitudes. In: *American Political Science Review* 98, p. 547-562.

Gordon, M.M. (1964). *Assimilation in American Life. The role of race, religion, and national* origins. New York: Oxford University Press.

Gijsberts, M. en M. Vervoort (2009). Beeldvorming onder hoger opgeleide etnische minderheden. Waarom is er sprake van een integratieparadox? In: *Sociologie*, jg. 5, nr.3, p. 406-429.

Huijnk, W. en J. Dagevos (2012). *Dichter bij elkaar? De sociaal-culturele positie van niet-westerse migranten in Nederland.* Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Landry, M. (1987). *The new black middle class.* Berkeley: University of California Press.

Portes, A. and Zhou, M. (1993). The New Second Generation: Segmented Assimilation and its Variants. In: *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, jg. 530, nr.1, p. 74-96.

Powers, D.A en C.G. Ellison (1995). Interracial contact and black racial attitudes: the contact hypothesis and selectivity bias. In: *Social Forces*, jg. 74, nr. 1, p. 205-226.

Summary, conclusions and policy implications

Annual Integration Report 2013

Labour market position of migrant groups in times of economic recession

Jaco Dagevos, Willem Huijnk and Mérove Gijsberts

The last fifteen years have been marked by intensive and often fierce debate about the integration of migrant groups. This debate has generally focused on the sociocultural aspects of integration, as expressed among other things in questions about the extent and significance of cultural differences, the role of Islam and interethnic contacts and relations. The policy debate in recent years has also been heavily dominated by the question of sociocultural integration. This is a major difference compared with the 1980s and 1990s, when integration was linked mainly to disadvantage in education and on the labour market. Those topics have receded to the background today, but given the economic downturn in recent years it is questionable whether this is appropriate. There are clear signs that the economic crisis is pushing the labour market position of migrant groups in the wrong direction. In order to obtain a clear picture of this situation, it was decided to devote this *Annual Integration Report* (*Jaarrapport integratie*) entirely to the labour market and income position of migrant groups. This report is therefore different from earlier Integration Reports, which focused attention on a range of different topics, such as education, crime, housing and sociocultural position.

Box S.1 Labour force, unemployment and net participation rate

The employed and unemployed labour force together constitute the total labour force (aged 15-65 years). Persons with a job for at least twelve hours per week are included in the employed labour force. The unemployed labour force comprises persons who do not have a job for a least twelve hours per week but who are actively seeking and are available for such a job. The *unemployment rate* indicates the share of the labour force included in the unemployed labour force. The *net participation rate* describes the proportion of the total population aged between 15 and 65 years who form part of the employed labour force.

The non-labour force comprises all persons aged between 15 and 65 years without a job for a least twelve hours per week and not actively seeking one. This is a diverse group, often consisting of people with an incapacity for work, people who do not work because they are looking after a family or household, and pupils or students, at least those without work (for at least twelve hours per week) and not actively seeking such a job. People who do not form part of the labour force are left out of consideration when calculating the unemployment rate.

Unemployment

High unemployment among migrant groups; 28% youth unemployment

The unemployment rate among non-Western migrants was more than three times as high as in the native Dutch population in 2012 (table S.1); 16% of non-Western migrants are unemployed, compared with 5% of native Dutch. Youth unemployment is substantially higher still: more than a quarter (28%) of young non-Western migrants (aged 15-24 years) are unemployed, compared with one in ten of their native Dutch counterparts. Youth unemployment in the different migrant groups ranges between 25% and 29%, except in the Moroccan migrant population, where it reaches 37%. Unemployment is higher in the second generation than the first generation, except among Antillean migrants.
The unemployment rate among non-Western women (16%) is the same as for non-Western men (15%). The unemployment rate is relatively low among men of Turkish background (12%) and women of Surinamese origin (13%).
The figures for the second quarter of 2013 are in line with the trend in recent years, with the unemployment rate among non-Western migrants rising further to 17.8%. The unemployment rate is by far the highest among the Somali group: 37% of the labour force in this group are unemployed (2012 figures). The unemployment rate among those of Afghan origin is 21% and among those of Iraqi background 20%; 13% of Iranian migrants in the labour force are unemployed.

Table S.1
Unemployed labour force, large migrant groups, gender, age, generation, 2012 (in percentages)

	Turkish	Moroccan	Surinamese	Antillean	other non-Western	non-Western total	native Dutch
total	15	20	14	16	15	16	5
men	12	19	15	17	15	15	5
women	18	21	13	16	15	16	5
15-24 years	26	37	27	29	25	28	10
25-44 years	12	16	15	15	15	15	4
45-64 years	15	16	9	12	11	11	5
1st generation	12	17	12	19	15	15	-
2nd generation	18	25	18	12	13	18	-

Source: cbs (ebb'12)

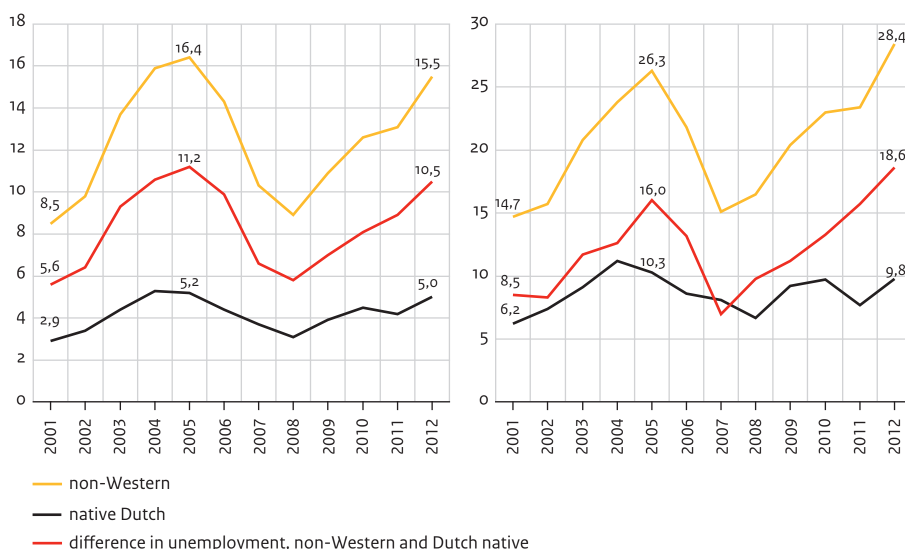
Rapid rise in unemployment increases disadvantage relative to natives

The current recession is affecting non-Western migrants more severely than Dutch natives. The unemployment rate among non-Western migrants has risen sharply, from 9% in 2008 to 16% in 2012. Over the last five years, youth unemployment (15-24 years) has

almost doubled in the migrant population, from 15% to 28% in 2012, its highest level this century. Youth unemployment is also increasing in the native population, but more slowly than among migrants. As a result, the gap between migrant groups and natives has widened; migrants are being harder hit by the economic downturn (figures S.1a and S.1b).

Figure S.1

Unemployed labour force, non-Western migrants and Dutch natives, total group (figure S.1a) and young people aged 15-24 years (figure S.1b), 2001-2012 (in percentages and difference in percentage points)

Source: CBS (EBB'01-'12)

Migrant school-leavers more often unemployed

The higher unemployment rate among young members of migrant groups is also reflected among school-leavers. Eighteen months after completing senior secondary vocational education, 19% of non-Western migrants are unemployed, compared with 5% of their native Dutch counterparts (figures for 2010-2012). The 'other non-Western migrants' (23%) and those of Moroccan background (21%) are relatively most often unemployed. We find the same picture among higher education graduates; eighteen months after graduating, 15% of non-Western graduates from higher professional education are unemployed, compared with 6% of native Dutch students. The unemployment rate among non-Western university graduates is lower, at 10%, but is still double that of native Dutch university graduates (5%). Graduates of Turkish and Moroccan background are more often unemployed than graduates of Surinamese and Antillean origin.

Non-Western school dropouts vulnerable on the labour market

Premature school-leavers have left secondary school without a basic qualification in general, pre-university or secondary vocational education. Our data show that, around eighteen months after dropping out, a sizeable proportion (a third) of premature school-leavers say they have taken up a course or training programme. With the exception of migrants of Turkish background, the share of premature school-leavers who return to education is slightly higher among non-Western migrants than among the native Dutch. First-generation Antillean migrants, in particular, relatively often (50%) return to education.

Those who do not return to education have few opportunities on the labour market. 38% of premature school-leavers of non-Western origin are still unemployed eighteen months after dropping out. Those of Moroccan origin, in particular, are very frequently unemployed (59%). 41% of Antillean dropouts from senior secondary vocational education are unemployed, 35% of those of Turkish origin and 27% of those of Surinamese background; by comparison, 18% of native Dutch dropouts from senior secondary vocational education are unemployed.

The number of young migrants dropping out of education has in fact fallen in recent years (from more than 52,000 in the 2005/06 school year to just over 36,000 in 2011/12). If we look at the sizes of the origin groups among school-leavers, we find that approximately 2,100 school-leavers of Moroccan origin, for example, dropped out in the 2011/12 school year.

Non-Western students in vocational training have more difficulty finding internships

21% of non-Western students on school-based vocational training programmes experience problems finding an internship, compared with 15% of their native Dutch peers. Students of Moroccan origin most often have difficulties finding an internship (24%), while those of Surinamese background report this problem least often (17%). The gap between native Dutch and non-Western senior secondary vocational students narrowed between 2004 and 2012.

Non-Western vocational training and higher education graduates harder hit by crisis

The unemployment rate is rising faster among non-Western migrants who have graduated from senior secondary vocational and higher professional education than among their native counterparts. The economic situation makes it more difficult for non-Western school-leavers to find a job than for native Dutch graduates, even where they have obtained a higher education qualification.

(Young) migrants more often unemployed even when other characteristics are the same

A logical explanation for the higher unemployment rate among migrant groups is the lower education level and the larger number of young people within these groups. Education does undoubtedly play a role: the unemployment rate among highly educated

migrants is lower than among those with a lower education level. The weak position of early school-leavers who do not return to education also underlines the importance of education. Yet differences in education level and other characteristics (courses studied, age, residential area, unemployment history, final examination marks) explain only a very small amount of the difference in the unemployment rate between migrants and Dutch natives. Several analyses were performed for this report: for the total group, for young people and for recent graduates of senior secondary vocational and higher education. All these analyses show that most of the differences remain unexplained. This means that migrants are still more often unemployed than Dutch natives even when all other characteristics are the same. The gap between them is thus due to other factors that were not included in the analyses. These factors might include less intensive and less effective jobseeking behaviour by (young) migrants and discrimination.

Paid work

Just over half (53%) the non-Western population aged 15-65 years are in paid work. The net participation rate of the native Dutch population is substantially higher (70%). The net participation rate is lowest among non-Western migrants of Moroccan origin (46%) and highest among those of Surinamese origin (61%). 60% of non-Western men have a job, while fewer than half of non-Western women do (46%). The female participation rate is considerably lower than this among women of Turkish (40%) and particularly Moroccan (35%) origin. The participation rate of women with a Surinamese background (59%) is not much lower than that of native Dutch women (table S.2).

Table S.2

Working labour force (net participation rate: paid work for at least twelve hours per week) in the large migrant groups, total and by sex, 2012 (in percentages)

	Turkish	Moroccan	Surinamese	Antillean	other non-Western	non-Western total	native Dutch
total	52	46	61	57	52	53	70
men	64	56	64	60	58	60	76
women	40	35	59	53	45	46	63

Source: CBS (EBB'12)

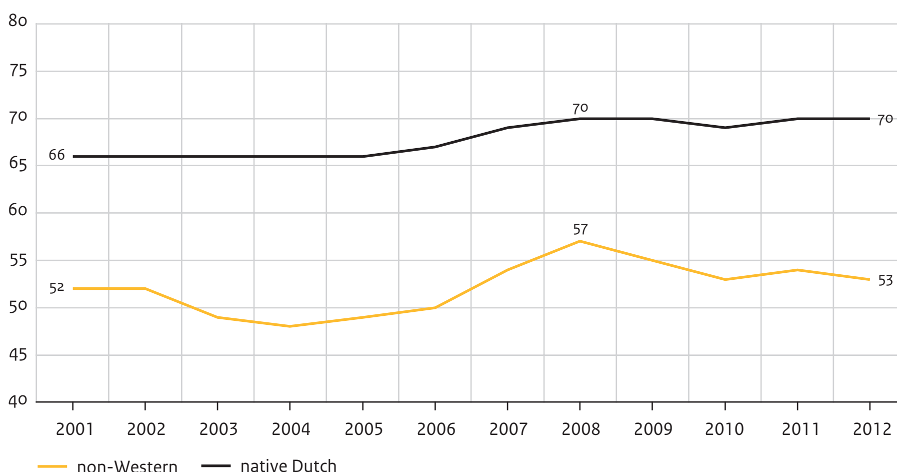
Only 26% of the Somali group are in work. The figure for Afghan migrants is 42%, and for Iraqis 39%. These refugee groups are thus at a very great disadvantage on the Dutch labour market. With a net participation rate of 60%, the Iranian group are doing much better; this figure is comparable with that for the Surinamese group.

Participation rate of migrant groups falls due to economic crisis

The net participation rate of non-Western migrants has barely increased since the start of this century. In 2001, 52% were in paid employment; in 2012 the figure was 53%. The net participation rate of non-Western migrants has declined by four percentage points since 2008. Over the same period, the share of the native Dutch population in paid work has remained stable. This means that the gap between the native Dutch and migrants has widened again in the recent (crisis) years (figure S.2).

Figure S.2

Net participation rate of non-Western migrants and Dutch natives, 2001-2012 (in percentages)

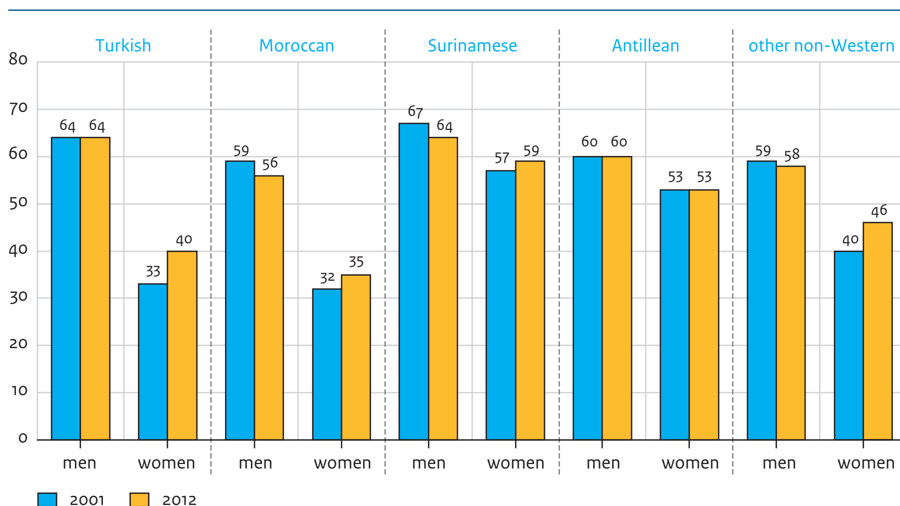
Source: CBS (EBB'01 -'12)

Female participation rate increasing

The net female participation rate increased between 2001 and 2012, while the male participation rate fell over the same period. In 2001, 42% of non-Western women were in paid work, compared with 46% in 2012. Over the same period, the share of non-Western men in paid work fell from 62% to 60%. (The male participation rate also fell in the native Dutch population – from 78% to 76% - and increased among women, from 53% in 2001 to 63% in 2012.)

With the exception of the Antillean group, the female participation rate has increased in all migrant groups (figure S.3). The increase was most pronounced among women of Turkish and other non-Western origin.

Figure S.3
Net participation rate of non-Western migrants by sex, 2001 and 2012 (in percentages)

Source: CBS (EBB'01 and EBB'12)

Young migrants predominantly on flexible employment contracts

More than a quarter (28%) of non-Western employees are on flexible contracts, compared with 17% of Dutch natives. The four largest migrant groups are less dependent on flexible employment contracts than the refugee groups. Young people are frequently employed on flexible contracts; this applies for more than half of young Dutch natives and more than two out of three young non-Western migrants. The figure rises to three-quarters for young migrants of Turkish and Surinamese origin.
The share of migrants with flexible jobs is fairly stable, though the number of flexible employment contracts increased among Dutch natives between 2001 and 2012, so that the difference on this point between non-Western migrants and Dutch natives has narrowed over time. The share of young non-Westerners with a flexible employment contract increased sharply in the period 2001-2012, from just over half to more than two-thirds. There was also a sharp increase in flexible employment among young Dutch natives, from 33% to 54%.

Young graduate migrants also often on flexible contracts

The fact that young migrants are often forced into flexible employment is also echoed in the findings of research among those who have recently graduated from senior secondary vocational and higher education. eighteen months after graduating, senior secondary vocational education graduates of non-Western origin are more often employed on temporary contracts than their native Dutch counterparts. The difference is widest for Moroccan graduates: 51% are still on temporary contracts eighteen months after leaving senior secondary vocational education (Dutch natives: 36%). The group of

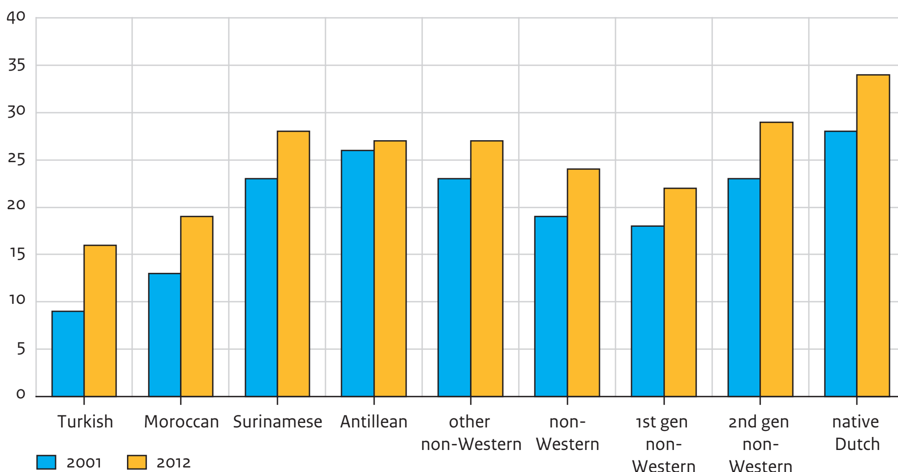
Surinamese origin are virtually indistinguishable from Dutch natives (38% on temporary contracts).

Higher education graduates from migrant groups also more often have temporary jobs than their native Dutch counterparts, though the differences are less pronounced than in senior secondary vocational education.
There has been a marked increase in the number of recent graduates on temporary contracts in the last few years, especially those qualifying from vocational training (a doubling within the space of a decade). The share of temporary contracts is structurally higher among non-Western migrants than among Dutch natives, and also rises more quickly when the economy is weak. The share of higher education graduates on temporary contracts, both non-Western migrants and Dutch natives, has risen sharply in recent years. This trend has been clear for higher professional education graduates since as long ago as 2001/02, while the trend began rising for university graduates from 2007/08. There are no significant differences in the increase in the share of temporary jobs between Dutch natives and migrant graduates.

Occupational status of migrant groups rising

Non-Western migrants are more often employed in elementary and low-grade occupations (42%) and less often in more senior and academic occupations (24%) than Dutch natives (28% and 34%, respectively). Education level is an important factor influencing the distribution across occupational levels, and the share of the Surinamese, Antillean and – especially – Iranian groups in high-level occupations is therefore considerable. By contrast, those of Turkish and Moroccan origin and the other refugee groups are relatively often employed in low-status jobs.
The share of people employed in senior and academic occupations increased in all groups between 2001 and 2012. We find no clear relationship with the economic cycle and the present crisis. The trend for migrants to move up the jobs ladder has been relatively most pronounced among migrants of Turkish and Moroccan origin. It is also interesting that nearly 30% of the second generation in the working population have higher-status jobs, greatly narrowing the gap compared with the native Dutch workforce (see figure S.4).

Figure S.4
Employed labour force with high-status jobs, 2001-2012 (in percentages)

Source: CBS (EBB'01 and EBB'12)

Migrants more likely to have temporary jobs; no difference in occupational level and salary where characteristics are the same

Working migrants have flexible jobs more often than Dutch natives, even allowing for key characteristics such as education level and age – though the differences in job level between natives and non-Western migrants are (largely) attributable to differences in such characteristics. It is thus not the case that migrants work in jobs for which they are over-qualified or receive a lower income than natives with the same characteristics. Migrants less often have (permanent) work than natives with the same characteristics, but there are no differences in terms of occupation level and salary. If we look at graduates from senior secondary vocational and higher education, we again see that the disadvantage of non-Western migrants is concentrated in the area of finding work, permanent or otherwise. Once they have a job, there are no significant differences in the shares with jobs for which they are qualified or in terms of salaries. The majority of both native Dutch and non-Western graduates who are in work were employed in jobs which were at least at their qualification level in the period 2010-2012, and this applies both for senior secondary vocational education and higher education.

Self-employment more common among refugee groups

15% of the native Dutch working population are self-employed. Among the major migrant groups, those of Turkish origin are most often self-employed (14%), those of Moroccan origin least often (8%). Migrants from the refugee groups are self-employed more often than those of Turkish origin, but also more often than Dutch natives; no fewer than one in five Afghan and Iranian migrants are self-employed.

Self-employment has increased since 2001 among both Dutch natives and non-Western migrants, from 13% to 15% in the former case and from 8% to 12% in the latter group.

Benefits and income

Non-Western migrants six times more likely to be dependent on social assistance benefit

There are wide differences between origin groups when it comes to benefit dependency. Non-Western migrants are six times more likely to be dependent on social assistance benefit than Dutch natives (12% versus 2%). Fewer Turkish and Surinamese migrants are in receipt of social assistance benefit (9%) than in the Antillean (12%) and Moroccan groups (14%). Benefit dependency in the refugee groups is even higher: one in five people of Iranian origin (20%), one in four of Afghan origin (24%), one in three Iraqi (34%) and one in two (49%) Somali migrants are receiving social assistance benefit.
Women, people aged over 45 years and first-generation migrants are overrepresented among social assistance benefit recipients. More than half the older members of the Afghan (52%) and Iraqi (56%) group are on social assistance benefit, and the figure for older migrants of Somali origin is almost two-thirds (64%). The number of migrants on social assistance benefit has increased again since the start of the economic crisis. This contrasts with the first years of this century (2000-2008), when the share of people in receipt of benefit declined sharply.

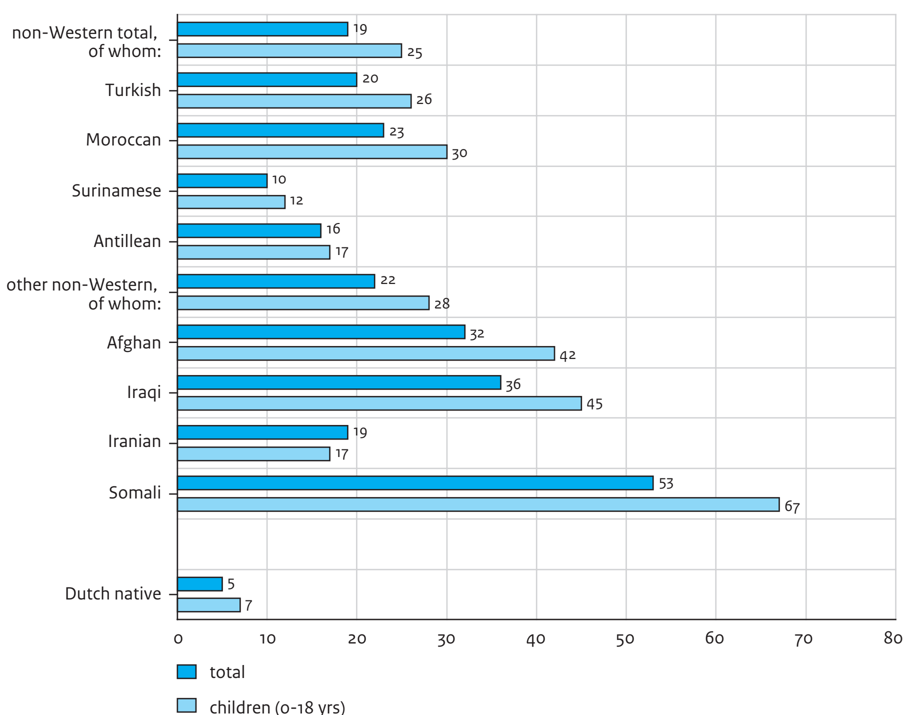
Income of non-Western migrants a third lower than Dutch natives

The incomes of non-Western migrants are almost a third lower than those of Dutch natives. The average annual household income of non-Western migrants is 18,300 euros, compared with 25,500 euros for Dutch native households. Migrants of Surinamese origin have the highest average incomes (21,100 euros), followed by those of Iranian background (19,500 euros). The income position of the other refugee groups is substantially worse; Somali households have to manage on an average annual income of 12,200 euros – less than half the income of Dutch natives and also a third less than the income of the total group of non-Western migrants. The average income of non-Western migrants had been improving since the start of this century, but has been in decline since 2007. Compared with Dutch natives, migrants have lost a relatively larger share of their income.

Poverty

One in five non-Western migrants, and one in four non-Western children, live in a poor household; the comparable figures for Dutch natives are substantially smaller (5% and 7%, respectively). The poverty figures reflect the labour market position of the various groups. Poverty is greatest in the Somali, Afghan, Iraqi and Moroccan groups. If we look at the share of children from these groups living in poor households, the percentages are even higher.

Figure S.5
Share of persons (total and children) living in poor households, by ethnic origin, 2011[a] (in percentages)

Source: CBS

Group profiles

The labour market position of the different migrant groups varies widely, as can be deduced from the preceding description of indicators of labour market and income position. In this section we switch perspective by taking the individual groups as a starting point. It is important here to remember the differences in the group sizes. The Turkish group comprises almost 400,000 persons, the Moroccan group roughly 370,000 and the Surinamese group nearly 350,000. Iraqis are the biggest refugee group in the Netherlands, at around 54,000, followed by Afghans (around 42,000), Iranians (35,000) and Somalis (35,000). Table S.3 summarises the positions of the migrant groups on a number of socioeconomic indicators.

Just over half the *Turkish group* are in work. This group is characterised by a relatively high proportion of self-employed people, and the high proportion of people working in elementary and low-skilled jobs is also striking. The participation rate of Turkish women increased by seven percentage points between 2001 and 2012. The unemployment rate is the same in the Surinamese and Antillean groups. Traditionally, Turkish and Moroccan migrants have been treated in the Netherlands as if they were virtually the same thing. There is less and less reason to do this: the Turkish group has a higher net participation rate, lower unemployment and fewer social assistance benefit claimants than the Moroccan group. On the other hand, the share of Turkish and Moroccan households living below the poverty line is comparable; it may be that this is due to self-employed people and people working in low-skilled jobs who earn too little to take them above the poverty line.
Among the four largest non-Western groups, those of *Moroccan* background present the weakest picture. Fewer than half of Moroccan migrants aged between 15 and 65 years are in paid work and youth unemployment is very high, especially among those who have left senior secondary vocational education without a basic qualification. Moroccans are also the group where unemployment has risen fastest in the Netherlands in recent years. Many members of the Moroccan group receive social assistance benefit and poverty is widespread. One positive note is the increased number taking up higher-level occupations. This means that the spread in occupations is widening: in addition to a substantial proportion who do not work, are unemployed or work in low-grade, flexible jobs, the share of the Moroccan group at higher job levels is also increasing.
The *Surinamese group* is characterised by a high female labour participation rate, which is not much below that of native Dutch women. The rate of youth and adult unemployment is comparable with that of the Turkish and Antillean groups. Migrants of Surinamese origin are more likely to be employed in middle-ranking and senior positions than their Turkish and Moroccan counterparts. Compared with the three other large minority groups, Surinamese households are least likely to be below the poverty threshold, though the number that are is still twice as high as among native Dutch households.
In the 1980s and 90s, the *Antillean group* presented a fairly positive picture. The changed migratory flow from the Antilles means this has not been the case for some time now. Unlike the other large migrant groups, there was virtually no increase between 2001 and 2012 in the share of this group working at higher occupational levels. Although a substantial proportion of the Antillean group are still to be found in middle-ranking and higher-level occupations, the share in a vulnerable labour market position has grown in recent years (table S.3).

Table S.3

Position of migrant groups on socioeconomic indicators, 2012 (in percentages)

	net participation rate	unemployment	youth unemployment (15-24 years)	elementary/ low occupation level	social assistance benefit	poverty[a]
non-Western total, of whom	53	16	28	42	12	19
Turkish	52	15	26	54	9	20
Moroccan	46	20	37	45	14	23
Surinamese	61	14	27	35	9	10
Antillean	57	16	28	36	12	16
other non-Western, of whom	52	15	25	40	15	22
Afghan	42	21	.	56	24	32
Iraqi	39	20	.	31	34	36
Iranian	60	13	.	27	20	19
Somali	26	37	.	.	49	53
native Dutch	70	5	10	28	2	5

a According to 'modest but adequate' criterion; poverty figures 2011.
. Data not available.

Source: CBS

The *Somali group* are in a very weak economic position: a quarter of them are in work; 37% are unemployed; half are on social assistance benefit. The poverty rate is exceptionally high: more than half the Somali group in the Netherlands and two-thirds of children live in a household with an income below the poverty line.
Among the refugee groups, the *Iranian group* are in the most favourable position. Their net participation rate is much higher and unemployment rate much lower, though still stands at 13%. In addition, a striking number of Iranian employees work at a high occupation level. There are also many self-employed Iranians. The Iranian group resembles the Surinamese group in terms of labour participation and unemployment rate, though one key difference is the high proportion of the Iranian group in receipt of social assistance benefit – something that characterises all four refugee groups studied here.
The *Afghan and Iraqi groups* resemble each other on key labour market and income indicators. They are in a predominantly unfavourable position: fewer than half are in work and roughly a fifth of the labour force are unemployed. They are heavily dependent on social assistance benefit, particularly those of Iraqi origin. Many migrants of Afghan origin are self-employed.

Box S.2 Labour market position of migrants from Central and Eastern Europe

The emphasis in this report is on the position of non-Western migrants in the Netherlands. There are two reasons for the reduced attention for the position of migrants from Central and Eastern Europe. In the first place, the Netherlands Institute for Social Research/SCP recently published a study specifically focusing on Poles and Bulgarians (Gijsberts & Lubbers 2013). Second, the sources used here, and in particular the Labour Force Survey (EBB), provide only partial information on these groups. Migrants who intend to spend less than four months in the Netherlands are not required to have their details entered in the Municipal Personal Records Database ((GBA), and are not covered by surveys such as the EBB.

Since a substantial proportion of EU labour migrants are not entered in the GBA, it is difficult to obtain an overall picture of their labour market position. The Labour Force Survey shows that the net participation rate of Poles is 65%, the unemployment rate 10%, and that half are in elementary or low-skilled jobs. A study of Poles who are entered in the GBA and who have lived in the Netherlands for less than six years (Dagevos 2011) produced comparable figures, albeit slightly higher for both the net participation rate (69%) and unemployment (13%). Studies which recruit respondents in places where lots of EU migrants live and work (e.g. Weltevrede et al. (2009) and Engbersen et al. (2011a, 2011b), show that almost all Polish labour migrants are in work. To a greater extent than the studies on migrants who are entered in the GBA, these are temporary and circular labour migrants who intend to return to Poland after a relatively short period spent working in the Netherlands.

The labour participation rate of Bulgarians appears to be less favourable than that of Poles, according to figures from the EBB (net participation rate 58%, unemployment rate 14%). The study of recently migrated Bulgarians by Gijsberts and Lubbers suggests a low participation rate for Bulgarian women (36%), while 67% of men are in work. This is much lower than the figures for the Polish group in this study. The position of Bulgarians of Turkish extraction is particularly weak: the percentage in work is relatively low (47%), and most of those who do have work are in low-paid and often flexible jobs. Many Turkish Bulgarians have a low education level.

The labour market position of Romanians appears to be better than that of Bulgarians. According to the EBB, 65% have paid jobs and 14% of the Romanian labour force are unemployed. Other research also suggests that Romanians are in a somewhat better labour market position than Bulgarians (Mars et al. 2012; Engbersen 2011b).

Women on the labour market after changes in family situation

One in five Turkish and Moroccan women in the Netherlands give up work after marrying

Roughly one in ten native Dutch women give up work after getting married, roughly similar to women of Surinamese and Antillean origin. In the Turkish and Moroccan groups, roughly 20% of women stop working when they marry. It is striking that this percentage is no lower in the second generation than in the first. Moreover, the percentage of Turkish and Moroccan women in both generations who give up work after getting married shows a clear increase, which is not found in the other migrant groups.

Substantial but declining proportion of Turkish and Moroccan migrant women give up work completely after having a child

Having children is a reason for giving up work much more often than getting married. 29% of women of Turkish origin and 25%, of those of Moroccan background give up work completely after having their first child. 11% of women of Surinamese origin do this, while the figure for those of Antillean background is 13% and for native Dutch women 8%. Women from migrant groups thus give up work more often than native Dutch women. On the other hand, the figure – despite the deteriorating economic climate – is clearly falling, especially among women of Turkish and Moroccan origin.

Non-Western women who carry on working more often work more hours after having a child

A substantial proportion of women do not give up working completely when they have a child, but cut their hours. It is striking that native Dutch women begin working part-time much more often than women of non-Western origin. In fact, women in the latter group who carry on working actually increase their working hours after the birth of their child more often than native Dutch women.

Frequent re-entry to the labour market, especially by women of Surinamese origin

A high proportion of non-Western women rejoin the labour market some years after having their first child. This is especially true of women of Surinamese origin, almost half of whom return to work – more than the figure for native Dutch women, just under 40% of whom rejoin the labour market. The number of female re-entrants of Turkish and Moroccan origin is around 30%. Re-entry to the labour market is more common in the second than the first generation.

Women with a migrant background advance more after re-entering the labour market than native Dutch women

Women with a migrant background derived more 'profit' from re-entering the labour market than native Dutch women. They more often start earning more than before they had children, and less often earn less than native Dutch women. This is probably because they more often start working longer hours, but also because they often obtain a better paid job after rejoining the labour market. They are therefore catching up on native Dutch women, who often earned more before the birth of their first child. The differences found are considerable: 40-45% of women of Turkish and Moroccan origin re-entering the labour market see their wages increase substantially, compared with only 25% of native Dutch re-entrants. Antillean women make the most progress after re-entry: 50% earn substantially more.

Labour market position and bonding with Dutch society

According to many indicators, migrants are in a weak position on the labour market. We investigated whether there is a relationship between a weak labour market position and what we describe as bonding with Dutch society. The underlying idea is that a weak

position might be associated with withdrawal by migrants into their own group and could give rise to dissatisfaction about the social climate towards migrant groups in the Netherlands.
The outcomes present a mixed picture. Jobseekers and people without work who do not participate in the jobs market more often maintain contacts predominantly with members of their own group, and jobseekers identify with their own origin group more than migrants in other labour market positions. Jobseekers feel less at home in the Netherlands, and jobseekers, jobless and working migrants in low-skilled, temporary jobs appreciate Dutch society less than people in better occupational positions. These outcomes do therefore suggest an association between disadvantage on the labour market and distance from the host society (statistically controlled in each case for factors including education, command of the Dutch language, age, sex and health status). However, the variation between the different labour market positions is not great. Other factors apart from labour market position are also important: command of Dutch, education level and generation also explain much of the behaviour and orientation towards the host society.
Additionally, a diversity of labour market positions says little about how migrants assess the social climate towards migrant groups. Those working in senior positions are no different from jobseekers here; migrants in both categories express the same views on opportunities for and attitudes towards migrant groups in the Netherlands. The negative opinion of migrants at the upper end of the occupational ladder suggests an integration paradox: people in good positions are less positive in their view of the social climate in the Netherlands towards migrant groups. This integration paradox also manifests itself in the relationship with education level; highly skilled migrants and those with a command of the Dutch language are generally rather more negative in their views on interethnic relations in the Netherlands.

Conclusions and policy implications

The economic crisis has had a deep impact on the labour market position of migrant groups in the Netherlands. Unemployment, which was already high, has risen sharply and has particularly affected young migrants. Migrant youth unemployment is now approaching 30%, its highest level this century. The increase in the share of working migrants came to a halt in around 2008, since when it has been declining. The gap relative to Dutch natives has widened again in recent years, and on balance the share of working non-Western migrants in 2012 was back to the same level as in 2001. Migrant groups are thus exceptionally sensitive to economic developments. The unemployment rate, in particular, shows wide fluctuations. The duration of the crisis will therefore largely determine whether and how far unemployment continues rising.
Apart from the fact that young people are often unemployed, young working migrants are also often forced to work in flexible jobs. Permanent jobs for young people are gradually becoming the exception; roughly two-thirds of migrant groups are on flexible employment contracts. In fact this also applies for more than half of young Dutch natives.

Differences in education level by no means tell the whole story in explaining disadvantage on the labour market. Not that education is unimportant: people with a higher education level are less often unemployed, participate more often in the jobs market and at a higher level. But education and other human capital factors such as disciplines studied, experience and unemployment history are only partially responsible for the differences in the unemployment rates between migrant and native groups. The same applies for the differences in youth unemployment and for the overrepresentation of migrant groups in flexible jobs. These are conclusions that stem from analyses of the labour force and of recent graduates. Migrants with the same characteristics as natives have less chance of finding (permanent) work, suggesting that other factors than those included in the analyses play a role. Those factors could be related to the intensity and efficiency of the jobseeking behaviour by (young) migrants. Discrimination is also a factor; several recent studies have shown that an applicant's ethnic background plays a role in selection decisions (Andriessen et al. 2010; 2012). When job application letters or visitors to a temporary employment agency are assessed, the group to which they are regarded as belonging matters. Migrants thus have a wider gulf to bridge than Dutch natives.
The differences in occupation level and salary can be much more readily explained by characteristics such as education and age. It would therefore appear that pre-entry discrimination is more important on the Dutchman labour market than post-entry discrimination.
All in all, the dominant picture of the present labour market and income position of migrants is negative. However, there are a few bright spots. One is the low occurrence of post-entry discrimination. Another is the increased occupational level of migrant groups; the difference between second-generation migrants and Dutch natives in the share of working people with a senior or academic occupation is no longer wide. Despite the economic crisis, the labour participation rate of migrant women has risen over the last ten years. One factor here is the fall in the share of women from migrant groups who give up work after the birth of a child. A substantial proportion of women with children moreover reappear on the labour market.

Policy: structural integration back on the agenda

In the 1990s, integration policy was synonymous with combating the socioeconomic disadvantage of migrant groups. In subsequent years there was a shift in emphasis away from structural integration towards sociocultural issues. However, this report demonstrates that the problems in relation to the structural position of migrant groups have anything but disappeared. The findings presented show that economic developments exert a major influence on the labour market position of migrants. Strengthening their education level and improving their command of Dutch increase their opportunities and make migrants more resilient to economic shocks. This report shows, for example, that dropping out of school early leads to high unemployment figures. Continuing the policy aimed at reducing school dropout is therefore extremely important. Lower-skilled migrants are extra vulnerable during times of economic difficulty. This report also shows that students from migrant groups have difficulty finding internships. It goes almost without saying that internships are very important, both for completing a course of study and for finding work.

At the same time, this report makes clear that general disadvantage factors can only partially explain the observed differences in unemployment and flexible jobs. Pursuing exclusively general (disadvantage) policy will therefore not be enough to eliminate the gap between migrants and labour demand fully. The heart of the policy should consist in bridging that gap. This might include efforts to improve jobseeking behaviour and job application skills. A project was recently initiated by the Social and Economic Council of the Netherlands (SER) aimed at linking together networks of migrants and employers, involving the deployment of mentors from industry and from migrant groups (SER 2013). Measures such as these can help close the gap between the demand for labour and the migrant labour supply. There are also impediments on the demand side; for example, discrimination impedes the influx of jobseekers from migrant groups. This is often due to statistical discrimination, whereby (negative) images of migrant groups influence decisions about individual jobseekers from those groups. Selection decisions are not ethnically neutral; prejudices play a role. Thinking critically about possible impediments in the usual methods of recruitment and selection could make a big contribution to increasing the number of migrants taken on. Diversity policy provides a framework within which such activities could take place. The framing of such a policy is clearly different from the old target groups policy, involving a shift from social to commercial considerations and from quotas and target groups to emphasising the economic importance of diversity of individuals. The flipside of diversity policy is that it is not always binding and often does not get beyond good intentions. However, structurally involving the demand side of the labour market is a necessary condition for reducing the high rate of unemployment in migrant groups.

References

Andriessen, I., E. Nievers, L. Faulk en J. Dagevos (2010). *Liever Mark dan Mohammed? Onderzoek naar arbeidsmarktdiscriminatie van migranten via praktijktests.* Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Andriessen, I., E. Nievers en J. Dagevos (2012). *Op achterstand. Discriminatie van niet-westerse migranten op de arbeidsmarkt.* Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Dagevos, J. (red.) (2011). *Poolse migranten. De positie van Polen die vanaf 2004 in Nederland zijn komen wonen.* Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Engbersen, G., S. van de Pol, J. Burgers, E. Snel, M. Ilies, R. van der Meij en K. Rusinovic (2011a). *Poolse arbeidsmigranten in het Westland. Sociale leefsituatie, arbeidspositie en toekomstperspectief.* Den Haag: Nicis

Engbersen, G., M. Ilies, A. Leerkens, E. Snel en R. van der Meij (2011b). *Arbeidsmigratie in vieren. Bulgaren en Roemenen vergeleken met Polen*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.

Gijsberts, M. en M. Lubbers (2013). *Nieuw in Nederland. Het leven van recent gemigreerden Bulgaren en Polen.* Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Mars, G., B. Dankmeyer en R. van der Vliet (2012). Arbeidsmarkt. In: R. van der Vliet, J. Ooijevaar en R. van der Bie (red.), *Jaarrapport Integratie 2012* (p. 93-120). Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.

SER (2013). *Maak baan voor een nieuwe generatie.* Den Haag: Sociaal-Economische Raad.

Weltevrede, A.M., J. de Boom, S. Rezai, L. Zuijderwijk en G. Engbersen (2009). *Arbeidsmigranten uit Midden- en Oost-Europa. Een profielschets van recente arbeidsmigranten uit de MOE-landen.* Rotterdam: Risbo.

Publicaties van het Sociaal en Cultureel Planbureau

Werkprogramma

Het Sociaal en Cultureel Planbureau stelt twee keer per jaar zijn Werkprogramma vast. De tekst van het lopende programma is te vinden op de website van het SCP: www.scp.nl.

SCP-publicatiesvoortijd

Onderstaande lijst bevat een selectie van publicaties van het Sociaal en Cultureel Planbureau. Deze publicaties zijn verkrijgbaar bij de boekhandel, of via de website van het SCP. Een complete lijst is te vinden op www.scp.nl/publicaties.

Sociaal en Cultureel Rapporten

Betrekkelijke betrokkenheid. Studies in sociale cohesie. Sociaal en Cultureel Rapport 2008. ISBN 978 90 377 0368-9

Wisseling van de wacht: generaties in Nederland. Sociaal en Cultureel Rapport 2010. Andries van den Broek, Ria Bronneman-Helmers en Vic Veldheer (red.). ISBN 978 90 377 0505 8

Een beroep op de burger. Minder verzorgingsstaat, meer eigen verantwoordelijkheid? Sociaal en Cultureel Rapport 2012. Vic Veldheer, Jedid-Jah Jonker, Lonneke van Noije, Cok Vrooman (red.). ISBN 978 90 377 0623 9

SCP-publicaties 2013

2013-1 *Van pech en rampspoed. Nieuwjaarsuitgave 2013* (2013). Paul Schnabel (red.). ISBN 978 90 377 0611 6

2013-2 *Terecht in de jeugdzorg. Voorspellers van kind- en opvoedproblematiek en jeugdzorggebruik* (2013). Sander Bot (red.), Simone de Roos, Klarita Sadiraj, Saskia Keuzenkamp, Angela van den Broek, Ellen Kleijnen. ISBN 978 90 377 0629 1

2013-3 *Gezinnen onderweg. Dagelijkse mobiliteit van ouders van jonge kinderen in het combineren van werk en gezin* (2013). Marjolijn van der Klis (red.) ISBN 978 90 377 0568 3

2013-4 *Acceptatie van homoseksuelen, biseksuelen en transgenders in Nederland 2013* (2013). Saskia Keuzenkamp en Lisette Kuyper. ISBN 978 90 377 0648 2

2013-5 *Towards Tolerance. Exploring changes and explaining differences in attitudes towards homosexuality across Europe* (2013). Lisette Kuyper, Jurjen Iedema, Saskia Keuzenkamp. ISBN 978 90 377 0650 5

2013-6 *Sprekend op schrift. Een selectie uit vijftien jaar lezingen en artikelen van Paul Schnabel, 1998-2013* (2013). ISBN 978 90 377 0647 5

2013-7 *Acceptance of lesbian, gay, bisexual and transgender individuals in the Netherlands 2013* (2013). Saskia Keuzenkamp en Lisette Kuyper. ISBN 978 90 377 0649 9

2013-8 *Gemeentelijk Wmo-beleid 2010. Een beschrijving vanuit het perspectief van gemeenten* (2013). Frieke Vonk, Mariska Kromhout, Peteke Feijten, Anna Maria Marangos. ISBN 978 90 377 0651 2

2013-9 *Aanbod van arbeid 2012* (2013). Jan Dirk Vlasblom, Edith Josten, Marian de Voogd-Hamelink. ISBN 978 90 377 0654 3

2013-10 *De dorpenmonitor* (2013). *Ontwikkelingen in de leefsituatie van dorpsbewoners*. Anja Steenbekkers en Lotte Vermeij (red.) ISBN 978 90 377 0634 5

2013-11 *Van Paars 2 naar Rutte II. Rede van Paul Schnabel bij zijn afscheid van het Sociaal en Cultureel Planbureau, 11 maart 2013*. ISBN 978 90 377 0660 4
2013-12 *Kunstminnend Nederland? Interesse en bezoek, drempels en ervaringen. Het culturele draagvlak, deel 12* (2013). Andries van den Broek. ISBN 978 90 377 0652 9
2013-13 *Zwevende gelovigen. Oude religie en nieuwe spiritualiteit* (2013). Joep de Hart. ISBN 978 90 377 0644 4
2013-14 *Nieuw in Nederland. Het leven van recent gemigreerde Bulgaren en Polen* (2013). Mérove Gijsberts (SCP) en Marcel Lubbers (RU). ISBN 978 90 377 0655 0.
2013-15 *Werk aan de wijk. Een quasi-experimentele evaluatie van het krachtwijkenbeleid* (2013). Matthieu Permentier, Jeanet Kullberg, Lonneke van Noije. ISBN 978 90 377 0663 5
2013-16 *Lasten onder de loep. De kostengroei van de zorg voor verstandelijk gehandicapten ontrafeld* (2013). Michiel Ras, Debbie Verbeek-Oudijk en Evelien Eggink. ISBN 978 90 377 0662 8.
2013-17 *De studie waard. Een verkenning van mogelijke gedragsreacties bij de invoering van een sociaal leenstelsel in het hoger onderwijs* (2013). Monique Turkenburg, Lex Herweijer, Jaco Dagevos, m.m.v. Iris Andriessen, Lenie van den Bulk (CED-groep). ISBN 978 90 377 0664 2
2013-18 *Het persoonsgebonden budget in de AWBZ. Monitor 2012* (2013). Ab van der Torre, Ingrid Ooms, Mirjam de Klerk. ISBN 978 90 377 0657 4
2013-19 *Informele zorg in Nederland. Een literatuurstudie naar mantelzorg en vrijwilligerswerk in de zorg* (2013). Alice de Boer en Mirjam de Klerk. ISBN 978 90 377 0679 6
2013-20 *De ondersteuning van Wmo-aanvragers en hun mantelzorgers in 2012* (2013). Peteke Feijten, Anna Maria Marangos, Mirjam de Klerk, Alice de Boer, Frieke Vonk. ISBN 978 90 377 0667 3
2013-21 *Met zorg ouder worden. Zorgtrajecten van ouderen in tien jaar* (2013). Cretien van Campen, Marjolein Broese van Groenou, Dorly Deeg, Jurjen Iedema. ISBN 978 90 377 0626 0
2013-22 *Using smartphones in survey research: a multifunctional tool*. Nathalie Sonck en Henk Fernee. ISBN 978 90 377 0680 2
2013-23 *Seksuele oriëntatie en werk. Ervaringen van lesbische, homoseksuele, biseksuele en heteroseksuele werknemers* (2013). Lisette Kuyper. ISBN 978 90 377 0668 0
2013-24 *Ontwikkelingen in ondersteuning van mensen met lichamelijke beperkingen en de effecten van ondersteuning op participatie* (2013). Jolien Hofstede, Mieke Cardol, Mieke Rijken. ISBN 978 90 377 0676 5
2013-25 *Samen scholen. Ouders en scholen over samenwerking in basisonderwijs, voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs* (2013). Lex Herweijer en Ria Vogels. ISBN 978 90 377 0671 0
2013-26 *Met het oog op de tijd. Een blik op de tijdsbesteding van Nederlanders* (2013). Mariëlle Cloïn (red.). ISBN 978 90 377 0670 3
2013-27 *Vrijwillige inzet en ondersteuningsinitiatieven. Een verkenning van Wmo-beleid en -praktijk in vijf gemeenten* (2013). Wouter Mensink, Anita Boele, Pepijn van Houwelingen. ISBN 978 90 377 0659 8
2013-28 *Een onzeker perspectief: vooruitzichten van tijdelijke werknemers* (2013). Jan Dirk Vlasblom, Edith Josten. ISBN 978 90 377 0682 6 (elektronische publicatie)
2013-29 *Maatschappelijke effecten van het wetsvoorstel Hervorming kindregelingen voor gezinnen met kinderen* (2013). Stella Hoff, Arjan Soede. ISBN 978 90 377 0684 0 (elektronische publicatie)
2013-30 *De sociale staat van Nederland 2013* (2013). Rob Bijl, Jeroen Boelhouwer, Evert Pommer, Nathalie Sonck (red.). ISBN 978 90 377 0685 7
2013-31 *De weg naar maatschappelijke ondersteuning. Een onderzoek naar de kanteling in tien gemeenten* (2013). Maaike den Draak (SCP), Wouter Mensink (SCP), Mary van den Wijngaart (Lokaal Centraal BV), Mariska Kromhout (SCP). ISBN 978 90 377 0686 4

2013-32 *Maten voor gemeenten 2013* (2013). Evert Pommer, Ingrid Ooms, Saskia Jansen. ISBN 978 90 377 0688 8
2013-33 *Biedt het concept integratie nog perspectief?* (2013). Jaco Dagevos, Malin Grundel. ISBN 978 90 377 0687 1 (elektronische publicatie)
2013-34 *Groeit de jeugdzorg door? Het beroep op de voorzieningen: realisatie 2001-2011 en raming 2011-2017* (2013). Klarita Sadiraj, Michiel Ras, Lisa Putman, Jedid-Jah Jonker. ISBN 978 90 377 0677 2
2013-35 *Burgers over de kwaliteit van publieke diensten. Een terugblik op 2002-2010* (2013). Evelien Eggink, Debbie Verbeek-Oudijk, Evert Pommer. ISBN 978 90 377 0678 9 (elektronische publicatie)

SCP-publicaties 2014

2014-01 *Kansen voor vakmanschap in het mbo. Een verkenning* (2014). Monique Turkenburg m.m.v. Lenie van den Bulk (CED-groep) en Ria Vogels (SCP). ISBN 978 90 377 0637 6
2014-02 *Jaarrapport integratie 2013. Participatie van migranten op de arbeidsmarkt* (2014). Willem Huijnk, Mérove Gijsberts, Jaco Dagevos. ISBN 978 90 377 0697 0
2014-03 *Ervaren discriminatie in Nederland* (2014). Iris Andriessen, Henk Fernee en Karin Wittebrood. ISBN 978 90 377 0672 7 (elektronische publicatie)

Overige publicaties

Burgerperspectieven 2011 | 4 (2012). Josje den Ridder, Jeanet Kullberg en Paul Dekker. ISBN 978 90 377 0593 5
Burgerperspectieven 2012 | 1 (2012). Paul Dekker, Josje den Ridder en Paul Schnabel. ISBN 978 90 377 0607 9
Burgerperspectieven 2012 | 2 (2012). Josje den Ridder en Paul Dekker. ISBN 978 90 377 0617 8
Burgerperspectieven 2012 | 3 (2012). Paul Dekker, Pepijn van Houwelingen en Evert Pommer. ISBN 978 90 377 0622 2
Burgerperspectieven 2012 | 4 (2012). Josje den Ridder, Paul Dekker en Mathilde van Ditmars. ISBN 978 90 377 0645 1
Burgerperspectieven 2013 | 1 (2013). Paul Dekker en Hanneke Posthumus. ISBN 978 90 377 0656 7
Burgerperspectieven 2013 |2 (2013). Josje den Ridder, Hanneke Posthumus en Paul Dekker. ISBN 978 90 377 0658 1
Burgerperspectieven 2013 |3 (2013). Josje den Ridder en Paul Dekker. ISBN 978 90 377 0675 8
Burgerperspectieven 2013 |4 (2013). Josje den Ridder, Paul Dekker, Pepijn van Houwelingen m.m.v. Jaco Dagevos en Mérove Gijsberts. ISBN 978 90 377 0690 1